

jack london

877

jack london
martin eden

jack london

«...cel mai bun roman pe care l-a scris
London vreodată și unul dintre cele mai
mari din literatura americană.»

IRVING STONE

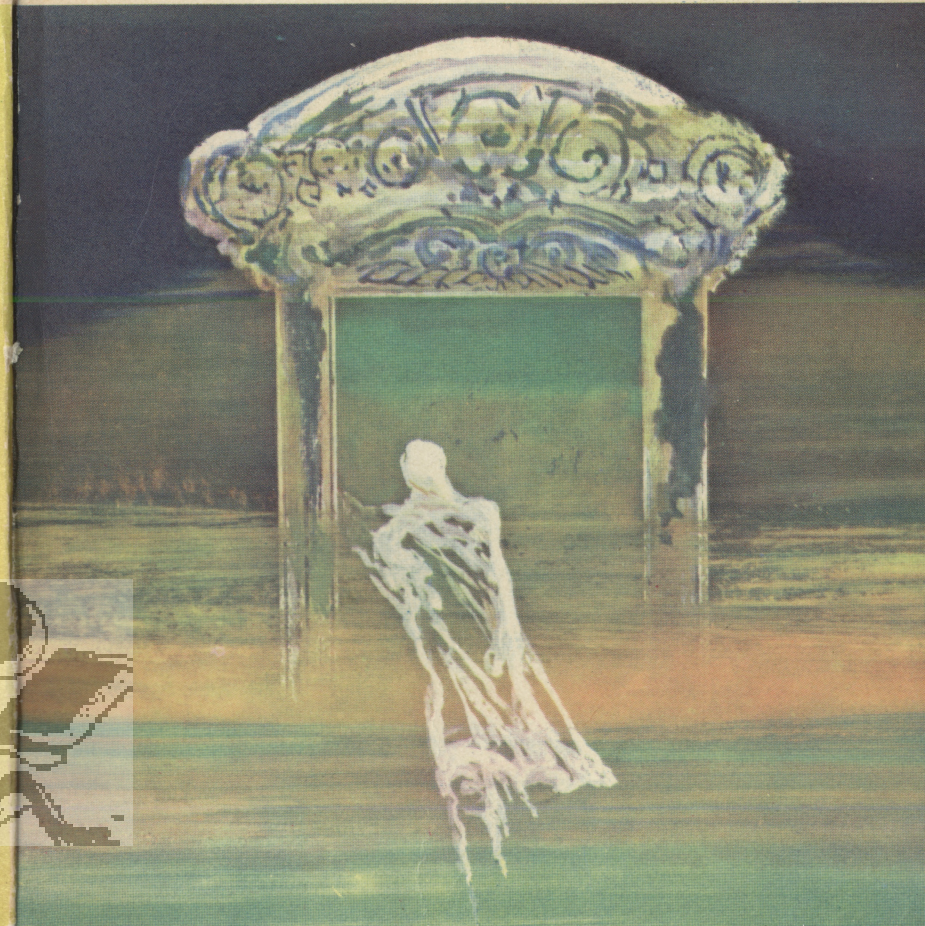
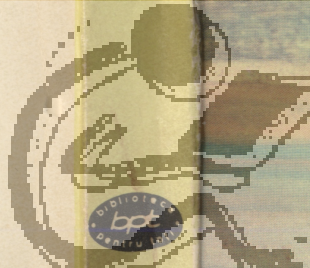
«Jack London a fost acela care, mai mult
decît toți ceilalți scriitori din vremea sa,
a spart gheața ce congea literale americane
și a creat o legătură plină de semnificații
între viață și literatură.»

PHILIP S. FONER

editura minerva

Vol. I-II, lei 10

Ilustrația copertei : *Damian Petrescu*

jack london
martin eden

ROMAN

TRADUCERE, PREFĂȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
D. MAZILU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1976

EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Jack London
MARTIN EDEN

in two volumes
Leipzig Bernhard Tauchnitz
1913

PREFAȚĂ

În viața, ca și în opera lui Jack London există puține elemente constante. Unul dintre ele este însă, neîndoielnic, lipsa oricărei credințe într-o forță divină sau în vreo altă forță ascunsă ce ar stăpîni lumea însuflețită ori neînsuflețită, dar ar fi străină de ea și de legile ei obiective, legitate în care scriitorul american a crezut cu tărie. Însă Jack London este omul contrastelor, al celor mai neașteptate contraste. S-ar părea că o putere obscură, pe care ar fi sfidat-o disprețuitor, a ținut să-i arate frământatul crug al vieții, la fel cum oracolul antic stabilea destinele eroilor încă înainte de naștere. Fiindcă viața lui a început în chip excepțional, dureros și straniu, chiar înainte ca el să vadă lumina zilei. Lumea a aflat de existența lui cu aproape șapte luni înainte de naștere.

La 4 iunie 1875, ziarul *Chronicle* din San Francisco anunța cititorilor o întâmplare tragică petrecută în orașul lor. După ce încercase mai întâi să se otrăvească luînd laudanum, Flora Wellman, soția nelegitimă a „profesorului” W. H. Chaney care se ocupa, printre altele, cu astrologia, își trăsese un glonț în frunte. Nici de data aceasta încercarea nu izbutește, glonțul pricinuind numai o rană superficială, și femeia rămîne în viață. Pricina acestor gesturi deznădăjduite? Flora Wellman refuzase să pună capăt vieții copilului pe care îl purta în pîntece, iar bărbatul ei, „profesorul” astrolog ambulant, o aruncase pe drumuri.

Așa a aflat mai întâi lumea de existența unei ființe despre care nimeni nu bănuia că, născându-se la 12 ianuarie 1876, avea să ajungă unul dintre cei mai vestiți scriitori americani: Jack London.

Abia la 7 septembrie 1876, deci la opt luni după naștere, fiul nelegitim al Florei Wellman primește numele de John Griffith London, cu prilejul căsătoriei dintre mama sa și John London, un văduv care a încercat multe îndeletniciri, fără să izbândească în vreuna, datorită, în cele mai multe cazuri, amestecului autoritar și veșnic prost inspirat al Florei. Pe cel de Jack, sub care avea să ajungă celebru, l-a luat abia cu ani mai târziu, când a ajuns pe băncile școlii primare.

Jack London n-a avut copilărie. N-a cunoscut dragostea maternă. N-a avut tovarăși de joacă de vârsta lui. Dragoste de mamă i-a purtat toată viața doar doica, negresa Jenny Prentiss, căreia el i-a spus Mamma Jenny și care a urmat din proprie inițiativă toate peregrinările familiei aflate totdeauna în căutarea unei surse de venituri cât de cât sigure și îndeustătoare. Temperamentul tiranic, irascibil și aproape dezzechilibrat al mamei l-a chinuit și i-a întunecat existența în mai tot cursul vieții. Fiindcă Flora Wellman London nu numai că își neglija îndatoririle casnice și materne ocupându-se cu precădere de spiritism, dar și-a gonit totdeauna soțul din loc în loc, după cele mai năstrușnice planuri de câpățuire, iar atunci când treburile mergeau ceva mai bine risipea banii pe bilete de loterie jucând numerele aflate la ședințele de spiritism, numere permanent nenorocoase. Pe toți cei din jur îi teroriza cu veșnice atacuri de inimă ivite prompt la cea mai mică nemulțumire sau împotrivire, amenințându-i de fiecare dată că aveau să poarte răspunderea morții ei premature, moarte care însă nu a venit decât mult după cea a soțului și a lui Jack. Cât de cumplită a fost așa-zisa copilărie a scriitorului o arată și un incident petrecut pe vremea când el avea doar trei ani. La acea vîrstă fragedă, micuțul Jack a venit să ofere mamei o floare culeasă cu mînuța lui, dar gestul acesta atît de gingaș n-a izbutit să capete din partea mamei decât o respingere brutală și un nou acces de isterie. Tatăl s-a purtat însă totdeauna omenos,

iar din restul familiei doar sora vitregă, Eliza, cu vreo opt ani mai mare decât el, l-a înțeles și l-a ajutat în copilărie și în numeroasele clipe de restriște de mai târziu.

Copilăria și tinerețea i-au fost umbrite nu numai de lipsa dragostei, a înțelegerii și a vieții de familie. Dureroase lipsuri materiale, ajungând până la foame, i-au întunecat permanent existența, silindu-l să muncească de la vârsta de unsprezece ani pentru a putea să contribuie la întreținerea familiei. A fost, așa cum o spune singur foarte răspicat, „un fiu al clasei muncitoare” și a cunoscut direct viața de trudă și umilință a celor pe care i-a numit plastic „vitele de povară” (*the work beasts*).

Avea doar zece ani când pe umerii lui a căzut cel puțin o parte din povara nevoilor materiale ale familiei. La o vîrstă la care ar fi trebuit să consacre școlii întreaga energie, a fost nevoit să se scoale la trei dimineața ca să vîndă ziare pe stradă, apoi să se ducă la școală, iar după aceea să dea fuga să prindă și ediția de seară a ziarelor pe care trebuia să le vîndă. Sîmbăta ajuta unui distribuitor de gheață, iar duminica trebuia să se ducă și să așeze popicele pentru niște olandezi beți care se distrau într-un parc.

Nevoile materiale sînt neiertătoare. Ele vor face din Jack London, la cincisprezece ani, un proletar în toată accepția cuvîntului, căci la această vîrstă îl vom găsi muncitor într-o fabrică de cutii de conserve. Aici are el ocazia să cunoască, prin proprie experiență, una dintre cele mai teribile ticăloșii ale lumii capitaliste: exploatarea muncii copiilor. Fabrica unde lucra era instalată într-un uriaș grajd, care nu se putea aerisi decât prin spațiile goale dintre scîndurile pereților, iar de-a lungul unuia dintre pereți trecea un mare tub de scurgere, către canal, sursă permanentă de infecție. În astfel de condiții munceau băieți și fete tinere, copii aproape, cîte douăsprezece și paisprezece ore pe zi, pentru zece cenți pe oră. Cu energia lui inepuizabilă și cu nestinsa-i sete de activitate, Jack London e în stare să lucreze în această fabrică optsprezece și chiar douăzeci de ceasuri pe zi. Într-un rînd — după propria lui mărturisire — a muncit treizeci de ore în șir. Intrase în fabrică cu gînd să muncească doar pe

timpul vacanței și să strângă astfel banii trebuincioși pentru a urma un trimestru la școală, însă nu-și poate atinge ținta, și este nevoit să ducă viața aceasta un an încheiat.

Dar, după un an, pleacă. E puternic atras de mirajul mării, se înhăitează cu o seamă de indivizi foarte dubioși și devine contrabandist de stridii, pescuind pe ascuns în locuri unde pescuitul era interzis. Viața aceasta aventuroasă îl reține aproape doi ani, după care, în 1893, deci la vârsta de șaptesprezece ani, se îmbarcă pe un vas cu pînze și pleacă la vînătoare de foci. Pe bordul acestui vas, personalitatea lui Jack London se dezvoltă deosebit de viguros, căci aici învață meseria de marinar, cîștigîndu-și prin energia, îndemînarea și purtarea lui plină de demnitate dragostea și respectul marinarilor bătrîni și încercați. În acest răstimp, are ocazia să-și satisfacă și necesitatea permanentă a spiritului său, anume setea de cultură. Clandestin, ia pe bord cît de multe cărți poate și petrece mare parte din nopți citind în special pe Tolstoi, pe Flaubert și pe Melville. Trebuie să facă acest lucru în cea mai mare taină, pe de o parte pentru a nu tulbura cu lumina opaițului somnul tovarășilor de bord, dar și pentru a nu risca să apară în ochii lor drept un pedant găunos, care ar vrea să le atragă astfel atenția asupra deosebirilor dintre ei și tînărul lor învățăcel în meseria mării.

La întoarcere, în același an 1893, are loc în viața lui Jack London primul eveniment „literar”. La un concurs organizat de ziarul *San Francisco Call*, prezintă nuvela intitulată *Taifun în largul coastelor Japoniei* și obține premiul întîi, în valoare de douăzeci și cinci de dolari. Acest eveniment nu izbutește însă să-i schimbe în nici un fel existența. Nu-i îmbunătățește nici situația materială, căci rămîne mai departe muncitor în fabrica de iută, unde se angajase îndată după întoarcerea de pe mare, și nici nu-i asigură drum deschis către cariera scriitoricească, pentru că toate publicațiile cărora le trimite alte lucrări nu fac decît să i le restituie.

În viața viitorului scriitor se petrec însă două evenimente deosebit de importante pentru formarea personalității sale și pentru viitoarea orientare și structurare a operei lui. Cel dintîi

este călătoria de la San Francisco pînă la New York și Niagara Falls, deci din apusul pînă la răsăritul Americii, apoi de la Niagara Falls la Vancouver, și de aici îndărăt la San Francisco. Al doilea este călătoria făcută în Alaska odată cu pulhoiul de oameni porniți în „goana după aur” către regiunea Klondike.

În anul 1893, izbucnește în Statele Unite ale Americii o nouă criză economică. Șomajul crește în proporții dezastruoase. Proletariatul este slab organizat, dar găsește totuși anumite forme de luptă, printre care cea mai importantă este așa-numita „armată a generalului Kelly” pornită împreună cu cea de sub conducerea lui Coxey, prima din Apusul, a doua din Răsăritul Statelor Unite, într-un marș asupra Capitoliului, adică pornită cu scopul de a ajunge la Washington și de a smulge guvernului și Congresului măsuri eficiente în sprijinul șomerilor. Primei „armate” i se alătură și Jack London, după ce felurite încercări de a se întreține pe sine și ai săi prin munca brațelor rămîn toate fără nici un rezultat. Tinărul de 18 ani pornește în primăvara lui 1894 împreună cu armata șomerilor, dar curînd se desparte de ea, lăsînd-o de altminteri într-o stare de completă dezagregare și începe pe cont propriu vagabondajul ce avea să-l poarte de două ori de-a curmezișul Americii.

Cu acest prilej Jack London nu numai că are ocazia să cunoască și să discute cu un număr de muncitori mai înaintați, dar chiar ajunge să citească *Manifestul comunist*, fapt care îi va deschide orizonturi noi și poarta către o cale ce-i va călăuzi multă vreme pașii. Intră în relații cu muncitori de toate vîrstele și de toate categoriile și vede că tuturor le este hărăzită aceeași soartă : vor fi aruncați la lada de gunoi de îndată ce-și vor pierde forța fizică ; totdeauna vor fi lăsați să flămînzească atunci cînd așa va cere interesul patronilor. Și încă ceva : simte nemijlocit ce înseamnă justiția de clasă ; vede cu ochii săi ce adevărat infern dantesc se ascunde între zidurile temnițelor americane — toate acestea cu prilejul arestării de la Niagara Falls și a executării sentinței ce-l condamnă la treizeci de zile închisoare, pentru vagabondaj.

Lunga călătorie a lui London pe meleagurile Americii nu este numai o experiență de viață. Desigur, orice experiență de viață îmbogățindu-l pe om sufletește îi sporește, atunci când e cazul, și potențele artistice, dar, după cite mărturisește însuși scriitorul¹, perioada de vagabondaj a însemnat și o experiență strict artistică. Fiindcă în acea vreme, când era silit să-și procure hrana apelînd de cele mai multe ori la bunătatea de suflet a gospodinelor, a învățat London „să închege o povestire”. În condițiile date, această dibăcie era hotărîtoare, deoarece, în foarte scurtul interval dintre momentul când gospodina deschidea ușa iar el deschidea gura pentru a vorbi, London-vagabondul se vedea nevoit să aleagă povestea cea mai înduioșătoare și cea mai potrivită, căci orice greșeală sau stîngăcie ar fi putut însemna nu numai pierderea hranei mult dorite, ci, uneori, chiar necesitatea de a face față dulăilor asmuțiți asupra sa.

Urmează apoi perioada cînd — lucrînd ca portar al școlii secundare pe care avea s-o termine, făcînd diverse munci casnice ca bătutul covoarelor și spălatul geamurilor, muncind într-o spălătorie — cunoaște și folosește din plin biblioteca publică din Oakland, o cunoaște și se îndrăgostește de Mable Applegarth și urmează un semestru la Universitatea din Oakland.

Pe urmă vine anul 1897 și febra goanei după aur, a goanei către Klondike, de unde unii oameni — cîțiva din mii și mii — se întorceau cu saci de aur. Și Jack London, cu bani procurați pe ipotecă de sora sa Eliza, pornește într-acolo minat de dorința de a se îmbogăți, dar înainte de toate împins de năzuința de a scăpa dintr-o situație ce ajunsese fără ieșire — deoarece cu nici un chip nu mai putea face față nevoilor familiei conduse de Flora — și de dorul de aventură atît de adînc înrădăcinat în firea sa.

Călătoria în Alaska reprezintă — respectînd, bineînțeles, proporțiile — ceva similar cu călătoria lui Goethe în Italia. Aici se descoperă scriitorul pe sine însuși, aici receptacolul emoțiilor artistice se umple și tot aici struna specifică a artei lui London ajunge la maturitate. Chiar după ce va izbuti să publice aproape

¹ Cf. Arthur Calder-Marshall, *Introduction*, în *The Bodley Head Jack London*, 1963, p. 3.

cincizeci de cărți, după ce scena operelor sale de imaginație va coborî către California și, mai departe, către mările Sudului, forța scrierilor lui London nu va reuși niciodată să depășească și rareori va izbuti să egaleze forța și autenticitatea celor inspirate de viața și peisajul din Alaska. O recunoaște el singur — sub aspectul importanței inițiale — și o spune limpede cu aproape 20 de ani mai târziu, în proiectata autobiografie pe care ar fi vrut s-o intituleze *Marinarul călăreț*: „Klondike este locul în care m-am aflat pe mine însumi. Acolo nimeni nu vorbește. Toți gîndesc. Capeți adevărata perspectivă, cea care ți-e proprie. Și eu am căpătat-o pe a mea.”¹

Dar, ca și cele mai multe dintre declarațiile subiective ale lui London, și cea de față trebuie primită mai mult în spiritul și mai puțin în litera ei. Jack London s-a simțit foarte bine în Alaska, în ciuda — sau tocmai din pricina — greutăților pe care le avea de împlinat, așa cum totdeauna s-a simțit la largul său atunci cînd i se oferea prilejul de a dovedi că e mai tare, mai îndrăzneț, mai bun, mai folositor decît ceilalți. Multe dintre isprăvile puse mai târziu pe seama eroului său Smoke Bellew — cum ar fi, de pildă, cea a coborîrii pe Yukon — sînt isprăvi ale sale. Însă afirmația despre oamenii din Klondike care tac este în cel mai bun caz o metaforă. London a cunoscut mulți oameni în Klondike. Dar de tăcut n-a tăcut nici el și nici cei din jurul său, fiindcă pe cei care tăceau îi ocolea, iar pe vorbăreți îi căuta cu înfrigurare. Tocmai de aceea a izbutit să cunoască, în scurt timp, nu numai natura subarctică și rigorile ei, dar oameni dintre cei mai feluriți și mai interesați, siliți să rămînă luni întregi izolați în tabere presărate pe întinsul „tăcerii albe” sau bucueroși să zăbovească ceasuri nenumărate prin circumumile din Dawson. Și unii și alții însă povesteau, fiindcă așa fac îndeobște oamenii adunați laolaltă.

În vremea cînd nu discuta ori nu asculta poveștile altora, London citea. În bagajul lui din tabăra de la Upper Island se aflau *Capitalul* lui Marx și volume de Darwin, Spencer și Haeckel.

¹ V. Richard O'Connor, *Jack London*, Victor Gollancz Ltd. 1965, p. 90.

Într-o zi a făcut un drum de șase mile, prin gerul subpolar, ca să împrumute o carte de Kipling. Și numele acestea ale unor oameni care au avut cea mai puternică influență asupra formației intelectuale a viitorului scriitor nu sînt de loc alese dintre mai multe : chiar *ele* se aflau în bagajul purtat peste trecătoarea Chilkoot.

Asemenea lecturi împing însă în mod firesc la meditație și la schimb de păreri. London a discutat cu intelectuali aflați și ei pe acolo : un judecător, un medic, un profesor, un inginer etc. A avut timp, bineînțeles, în atîtea lungi și întunecoase luni de iarnă petrecute în locuri pe care mai târziu avea să le descrie. Poate pentru prima oară în viața sa a avut răgaz să cugete în pace, ferit de tirania și de istericalele mamei, de grija hranei lui și a familiei, liber de îndatoririle muncitorului de fabrică, ale vînzătorului de ziare silit să se scoale cu mult înaintea zorilor, ale marinarului rob disciplinei. Minte, mintea lui viguroasă și avîntată, era acum suficient șlefuită, avea la îndemînă unele alese și căpătase priceperea de a le mînuî cu iscusință. A cugetat, desigur, și asupra lumii, a vieții și a morții. Dar nu se poate să nu fi zăbovit îndelung cu gîndul la trecutul și viitorul său, să nu fi stat în cumpănă asupra drumului pe care trebuia să-l aleagă.

Trăise pînă atunci o viață plină de vitregii și de umilințe. Apăruse pe lume parcă împovărat de un blestem. Nu cu mult înainte de plecarea din San Francisco înspre Alaska, unele rude vitrege îi strecuraseră „cu bunăvoință“ la ureche anumite vorbe privitoare la nașterea sa. Căutase prin colecțiile ziarelor și dăduse peste relatarea întîmplării din iunie 1875. Îi scrisese presupusului său tată, iar acesta îi răspunsese eschivîndu-se de orice răspundere și denegînd paternitatea. Prin urmare chiar dacă reușise să-și afle părintele, dăduse peste un om de nimic, peste un suflet lipsit de omenie și sensibilitate. Copilărie nu avusese, nu știuse ce înseamnă dragostea maternă. Iar ca să ajungă la bogăția de acum a minții lui, trebuise să facă eforturi uriașe, de zeci, de sute de ori mai mari decît cele cerute oamenilor înstăriți.

Însă aproape în toate împrejurările se dovedise cu mult mai înzestrat decît cei din jur. Nu numai cînd era vorba de cultură,

unde își dăduse seama că singur poate face mult mai mult decât în cadrul închisat și mort oferit de sistemul oficial de învățămînt. Dar și atunci cînd plecase la „lucru” cu alți pirați de stridii pe apele golfului din preajma orașului natal; cînd pornise singur cu barca pe valurile oceanului; cînd înolase ceasuri și ceasuri, pînă aproape de epuizare, către Poarta de Aur; cînd se luase la întrecere cu ceilalți, chiar și la băutură; cînd se angajase pe un vas și plecase către coastele Japoniei, iar după scurtă vreme uluise marinari cu experiență; cînd participase la concursul literar organizat de ziarul *San Francisco Call* și luase premiul întîi cîștigînd douăzeci și cinci de dolari — adică aproape tot atît cît ar fi primit pentru o lună de muncă în fabrică. Pînă și aici, pe malurile Yukonului, pe-un pămînt vitreg, unde pentru prima dată punea piciorul, izbutise să-i întrecă chiar pe băștinași: cărase peste trecătoarea Chilkoot mai mult decât cei mai vînjoși indieni.

Și i se părea că nu e greu de înțeles cum de izbutise să facă toate acestea. Cele mai noi cuceriri ale cercetătorilor care se ocupau cu oamenii și cu lumea însuflețită, Darwin și filozoful Herbert Spencer, arătau că există o lege neîndurătoare, iar legea asta stabilește că numai cel mai tare și mai bine înzestrat învinge și supraviețuiește. E legea selecției naturale și principiul evoluționist. Alături de ei se afla Nietzsche care arăta că, pe plan filozofic, voința și puterea făceau, din omul înzestrat, un supraom.

Trebuia deci să le dovedească celorlalți că e mai bun decât ei, să le arate celor de la etajele superioare ale societății că el, un om ieșit din „adîncul gropii”, era în stare să arunce de pe umeri întreaga povară a umilințelor și să se ridice deasupra lor, să-i domine, să-i privească de sus. Trebuia s-o facă. Iar pentru a ajunge aici n-avea decât o singură cale: să devină „neguțător de materie cenușie”, să devină scriitor, să arate lumii frumusețile care „i se zbat sub frunte”, să cîștige bani, să-i scape de nevoi pe ai săi și să se poată căsători cu Mabel Applegarth de îndată ce va fi în stare să întrețină un cămin.

Și mai avea o îndatorire: să ajute clasa socială căreia îi aparținea prin origine și prin viața dusă pînă atunci. Văzuse că

societatea vremii sale era prost alcătuită, înțelesese mecanismul acestei proaste alcătuiți și aflate căile, mai bine zis calea ce trebuia să ducă la îndreptare și la libertate : revoluția. Și această îndatorire trebuia să și-o ducă la bun sfârșit.

În vremea cînd London hotărăște să îmbrățișeze cariera scriitoricească, America se afla la un fel de răscruce a istoriei sale. Dezvoltarea capitalismului american pășea în faza monopolistă. De la pionierat și fermă, se trecea la marea industrie și la marile orașe. După ce fusese stăpînită decenii întregi de febra „frontierei”, de expansiunea către vest încheiată prin ajungerea pionierilor pînă la regiunile de pe coasta Pacificului și după ce, prin războiul de secesiune și abolirea sclavajului, rezolvase o contradicție de bază a structurii sale economico-sociale, națiunea americană căuta căile cele mai potrivite pentru realizarea unei adevărate vieți naționale și pentru aflarea unei tradiții și a unei individualități culturale proprii.

Deși literatura americană număra printre marile ei figuri clasice un Poe sau un Melville, iar către sfîrșitul secolului al XIX-lea scriau W. D. Howells și Henry James, nota majoră a atmosferei literare era aceea a povestirilor dulcege, a romanelor siropos-sentimentale sau a celor romanțios-paseiste. Howells însuși respecta ca pe o literă de evanghelie adagiul „literatură trebuie să fie potrivită pentru ochii și urechile domnișoarelor”. Apropierea chiar precaută de viața adevărată și de furtunile ei, realismul, era socotit „indecent, fotografic, pesimist, demoralizant și degradant”¹. Cu atît mai mult era exclusă din sfera preocupărilor literare viața maselor populare, a claselor de la baza edificiului social. „Căci, spune criticul Maxwell Geismar, *dacă adevărata țință a mișcării naturaliste* (realiste — n.n.) *era emanciparea de superstiții și prejudecăți, în schimb cercetarea vieții*

¹ Maxwell Geismar, *Rebels and Ancestors (Rebeli și strămoși): The American Novel (Romanul american)*, 1890—1915, Hill and Wang, New York, 1963, p. 385.

claselor de jos constituia un atac împotriva valorilor stabilite ale societății¹.

Dar într-o societate aflată în plină efervescentă și într-o vreme cînd în Europa viața literară era dominată de influența unui Zola, Tolstoi sau Dostoievski, o asemenea atmosferă închisă și stătută nu putea să dureze. Progresele realizate de științele naturii și ale societății impuneau și ele o mai mare receptivitate față de adevărurile nemascate și neocolite, realitatea se impunea cu tot mai multă forță în centrul atenției artiștilor autentici. Prin urmare schimbarea devenise inevitabilă.

Jack London aduce contribuția cea mai însemnată la primirea atmosferei literare americane de la începutul secolului nostru. El are în sprijinul său avantaje evidente, formulate astfel de un critic literar american : „Ca singurul scriitor proletar, înainte de Dreiser, din grupul realiștilor și naturaliștilor de la începutul veacului, crescut, așa cum este cazul cu el, direct din rădăcinile clasei muncitoare și intim legat atît de adîncurile cele mai profunde ale mizeriei sociale, cît și de mecanismul economico-social... London are într-adevăr un imens avantaj natural asupra unor scriitori din clasa de mijloc cum ar fi Frank Norris, Ellen Glasgow și Stephen Crane...”². Iar în ceea ce privește raporturile cu viața reală și lărgirea orizonturilor literare, un alt cercetător al operei sale spune : „Jack London a fost acela care, mai mult decît toți ceilalți scriitori din vremea sa, a spart gheața ce congela literele americane și a creat o legătură plină de semnificații între viață și literatură”³.

Specificul artei lui London este energia clocotitoare ce izbucnește din fiecare pagină a operelor sale reprezentative, priceperea de a încheia o acțiune în stare să țină încordată atenția cititorului de la primul la ultimul cuvînt — asta mai cu seamă în nuvele — și de a conferi acțiunii o valoare simbolică pentru

¹ Maxwell Geismar, *op. cit.*, p. 386.

² Maxwell Geismar, *op. cit.*, p. 175.

³ Philip S. Foner, *Jack London, American Rebel* (Jack London, răzvrătitul american), Seven Seas Books, 1958, p. 17.

trăsăturile de bază ale vieții umane și pentru legăturile dintre om și natură.

Jack London nu e atras de subtilitățile psihologice și nu în această direcție reușește să dea măsura talentului său. Pentru London, chemarea cea mai puternică vine din partea forței irezistibile ascunse în oameni și natură, a aspectelor spectaculoase și neprevăzute ca manifestări supreme și pure de viață și de luptă.

Orice cercetător al operei lui Jack London nu poate să nu observe strinsele legături dintre viața și opera scriitorului. Iar aceste legături nu se limitează numai la cele ce ar putea fi cuprinse în afirmația că a trăit romanele pe care le-a scris și a scris romanele pe care le-a trăit; viața și opera lui London sînt legate și de un destin comun, căci el a izbutit trista performanță de a-și distruge viața și a dăuna profund propriei sale opere. Fiindcă Jack London a trăit o viață și a creat o operă plină de contradicții pe care din nefericire nu a vrut sau nu a putut să le rezolve, ci dimpotrivă, s-a înverșunat să le adîncească fără încetare.

Se poate face, fără prea multă teamă de a greși, afirmația că principala contradicție căreia i-a căzut victimă Jack London este prăpastia dintre convingeri și fapte. A proclamat sus și tare credința lui în victoria clasei muncitoare și în datoria acesteia de a lupta pentru libertate și fericire. S-a recunoscut fiu al clasei muncitoare și a luptat efectiv, cu îndîrjire și cu mult curaj, prin atitudine, prin conferințe, prin scris, pentru cauza clasei sale. A mers chiar pînă acolo încît a hotărît să-și vîndă portretele foarte căutate de public cerînd 1 dolar pentru cele simple și 5 dolari pentru cele cu autograf, însă cu condiția ca banii să fie vărsați la fondul Partidului Socialist al Muncii (*Socialist Labour Party*). A afirmat, chiar și în 1912, că Martin Eden — deci un *alter ego* al său — a murit pentru că a fost un individualist, dar el trăiește fiindcă este socialist și are conștiință socialistă. Scrierile sale direct axate pe probleme sociale clocotesc de pasiune, de indignare, și cheamă deschis la luptă. Dragostea pentru clasa lui apare nu doar sentimentală, ci și fixată pe teme-

nice baze raționale, expuse pe larg nu numai în scrierile cu caracter de pamflet, în mod firesc mai didactice, dar și în operele de imaginație (*Călciul de fier*, *Oamenii abisului*, *Răzvrătitul*, numeroase episoade din *Martin Eden*). Ani de-a rîndul și-a semnat scrisorile cu formula „al dumneavoastră întru revoluție“ și a strigat în fața unui auditoriu cum nu se poate mai „select“ : „Revoluția este aici. Opriți-o dacă sunteți în stare !“

Prin urmare se poate vedea cu ușurință care îi erau convingerile.

În viață, însă, nu a fost fidel convingerilor atît de solemn și — fără îndoială — sincer proclamate. A ținut să aibă slujitori și nu-i dispăcea ca slujitorii să i se adreseze cu titulatura de „Dumnezeu“. Asemenea marilor potențați ai finanțelor, a cheltuit nebunește ca să-și construiască un iaht personal. A încercat să se îmbogățească rapid cumpărînd întinse plantații de eucalipti. A vrut să fie mare fermier, asemeni marilor seniori de altădată și să-și clădească un castel ca de basm, botezat „Casa Lupului“, iar aici să pună bazele unui soi de dinastie. În ultimii ani ai vieții a încercat tot felul de mari afaceri, întru totul asemenea eroului său *Burning Daylight*, din romanul cu același nume, care începuse ca umil truditor în Alaska și sfîrșise ca mare rechin al finanțelor.

Inconsecvențele și contrastele din viața lui Jack London sînt numeroase, ele nu se limitează doar la acestea. El, omul care veșnic a tînjit după dragoste, care a închinat imnuri dragostei pure, care fusese în stare de orice sacrificii și dispus la orice eforturi pentru a ajunge să-și împlinească iubirea inspirată de Mabel Applegarth, face o căsătorie de conveniență însurîndu-se cu Bessie Maddern. Gravă și nejustificabilă este, de pildă, purtarea față de cele două fiice rezultate din căsătoria cu Bessie Maddern. Firesc ar fi fost ca un om lipsit de bucuriile copilăriei, de duioșia și seninătatea unui adevărat cămin părintesc, să facă totul pentru ca măcar urmașii lui să fie scutiți de asemenea amărăciuni tragice, care pot — așa cum s-a întîmplat de fapt cu el însuși — răni și deforma pentru totdeauna un suflet. London și-a părăsit însă copiii și cu nimeni n-a fost mai puțin darnic, chiar în vremurile cînd mai mult de o treime, aproape jumătate din

marile lui venituri se iroseau întru bunăstarea unei întregi armate de „prieteni“ și rude prin alianță.

Mult mai dureroase — fiindcă atunci cînd e vorba de un scriitor opera trece totdeauna înaintea autorului — sînt urmările pe care contradicția dintre convingeri și fapte, ca și altele, independente ori corelate, au avut-o asupra artei lui London. În opera lui se manifestă cu putere influența lui Darwin, a lui Spencer și a lui Nietzsche. De la Darwin a luat teoria selecției naturale, aplicînd-o însă forțat și unilateral la viața oamenilor în societate; de la Spencer unele aspecte ale teoriei organiciste a societății, ideea inegalității raselor și a superiorității anglo-saxonilor; în fine, de la Nietzsche cultul forței, al „supraomului“ și admirația pentru „bestia blondă“.

Este adevărat, la sfîrșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru toate aceste nume și teorii erau foarte cunoscute și foarte la modă. Dar oare London, cel care în *Călcîiul de fier* izbutise o atît de impresionantă prefigurare a fascismului, să nu fi sesizat contradicția flagrantă dintre crezul său politico-social și conceptul „supraomului“, al „bestiei blonde“ menit să joace un loc de frunte în arsenalul ideologic al fascismului hitlerist?

Fără îndoială că a sesizat-o, iar lucrări ca *Lupul de Mare* și *Martin Eden* sînt o dovadă. În multe prilejuri London s-a plîns că în special aceste două romane ale sale au fost greșit înțelese și că în realitate ele ar fi nu tributare ideilor lui Nietzsche, dar tocmai contrariul: un protest împotriva lor și a individualismului. Însă aceste afirmații rămîn cu totul neconvingătoare cînd sînt confruntate cu ceea ce spun cele două romane prin propriul lor glas. Chiar dacă am admite că London a *intenționat* să formuleze un asemenea protest, nu se poate să nu recunoaștem că și-a ratat intențiile și a ajuns în fapt la rezultate cu totul diferite. Adevărul este că admirația lui London — chiar dacă ar fi neconștientă — pentru „supraomul“ nietzscheean are aceeași explicație ca și contradicția dintre stilul său de viață personală și idealurile socialiste.

Ea își găsește sursa în temperamentul scriitorului și în anumite traumatisme pe care le suferise și încă îi mai apăsau sufletul, impulsuri aproape identice cu cele care îl îndemnasera să devină „neguțător de materie cenușie“, să îmbrățișeze cariera scriitoricească. Era un bastard, nu avusese copilărie, nu simțise căldura dragostei; fusese nevoit să muncească asemenea unei vite de povară, apoi nu fusese socotit demn de mîna femeii iubite — Mabel Applegarth; lumea „bună“ îl umilise și îl ținuse la distanță, redacțiile revistelor îi respinseseră manuscrisele unul după altul. Pornit inițial în cariera de scriitor cu povara acestor simțăminte, London căuta în succesul material și moral nu atât satisfacția succesului în sine, al împlinirii personalității, cît o cale pentru a-și ușura sufletul, pentru a se răzbuna. Dar succesul aducător de faimă și de bani parcă nu izbutea să-l mulțumească, să-l aline pe deplin. Simțea nevoia să se zugrăvească pe sine însuși și să se arate lumii ca un exemplar de elită, ca unul ce-i depășea pe toți ceilalți cel puțin cu un cap — pe scurt, ca un adevărat supraom.

Aci credem că stă explicația teribilismelor lui Jack London, care de atîtea ori amintesc de accesele de temeritate ale timizilor. Indiciile vagi, implicite, care arată identitatea dintre eroul supraom și creatorul său nu i se par suficiente. De aceea, în declarația pomenită mai înainte doar fragmentar: „*După cum am mai spus, eu sînt Martin Eden. Martin Eden a murit pentru că a fost un individualist, eu trăiesc pentru că sînt socialist și am conștiință socialistă*“, importantă pentru London nu-i decît o singură propozițiune. Iar această propozițiune este și în englezește și în românește identică în ce privește numărul și succesiunea cuvintelor: *I am Martin Eden* — Eu sînt Martin Eden! (Cu singura deosebire că în englezește eu se scrie cu majusculă!) Ceea ce, trebuie recunoscut, echivalează cu: Eu sînt supraomul!

Un alt supraom din opera lui London este Ernest Everhard, eroul din *Călcîiul de fier*. Și autorul nu ezită să pună în gura personajului cuvîntări despre care toată lumea știa că el, Jack London, le rostise. Asta pentru ca lucrurile să fie cît mai limpezi.

Opera lui London este — dacă se poate spune așa — egocentrică și sub alte aspecte. London n-a fost de loc un imaginativ. Totdeauna, sau mai exact spus în special după 1910, s-a aflat în criză de subiecte și a luat cîteva — contra plată — dintre multele oferite de prietenul său Sinclair Lewis. Aproape fără excepție, eroul dotat cu o personalitate covârșitoare din scrierile sale are numeroase note comune cu autorul (și am văzut pricina), iar femeile din opera sa sînt aproape totdeauna imagini ale femeilor cunoscute de el în viață: Mabel Applegarth, Anna Strunsky și mult mai des Charmian Kittredge, a doua lui soție. În compunerea personajelor feminine London a calchiat realitatea, ba, uneori, parcă s-a străduit să facă „prelucrarea“ cît mai străvezie; acest fapt adăugat adevărului că în viață el nu a cunoscut în profunzime nici un suflet feminin, fiindcă nu a avut nici o dragoste copleșitoare, care să poată deveni cale de cunoaștere, explică în parte de ce London nu a izbutit niciodată să creeze un adevărat tip de femeie și o poveste de dragoste convingătoare, cea mai izbutită figură feminină fiind Ruth Morse din *Martin Eden*. Dar Ruth este Mabel Applegarth, adică singura femeie pe care London a iubit-o cu mai multă căldură și care mai avea de partea ei, auri și inefabilul parfum al dragostelor de tinerețe, mai ales al celor neîmplinite. Scriitorul însuși a recunoscut că nu izbutise să creeze un adevărat tip de femeie, deși a contestat cu tărie că nu ar cunoaște femeile (ceea ce de fapt era cazul), afirmînd chiar că le cunoaște atît de bine, că știe atît de exact ce au în minte, încît dacă ar încerca să le zugrăvească așa cum sînt, cu fidelitate, niciodată n-ar putea trece de scrupulele morale ale editorului și de vigilența cenzorului.¹ Cu toate acestea, London este creatorul primului tip de femeie modernă americană, independentă, îndrăzneală, pregătită să meargă cot la cot cu bărbatul, așa cum sînt Frona Welse din *A Daughter of the Snows* (Fiica zăpezilor) sau Joy Gastell din *Smoke Bellew Tales*; însă acestea rămîn unele dintre singurele roade pure ale propriei sale închipuiri, numai inspirate din viață și exonerate de obligația de a lăsa să

¹ Cf. Richard O'Connor, *op. cit.*, p. 228

se vadă cărei ființe în carne și oase corespund. În 1915, cînd se afla în Hawaii, plănuia să analizeze artistic psihologia feminină și influența femeii asupra bărbatului, folosind o paralelă cu un element ale cărui efecte le cunoștea foarte bine și foarte îndeaproape : alcoolul. Ar fi vrut să scrie o carte intitulată *Jane Barleycorn* și s-o semneze John Liverpool — deci cel mai străveziu dintre travestiuri — în care să dovedească artistic că femeile exercită asupra oricărui bărbat cu suflet sensibil o influență la fel de distrugătoare ca și a alcoolului.¹ N-a mai apucat să-și ducă la îndeplinire proiectul și fără îndoială că nu există nici o pricină de regret.

Din punct de vedere strict artistic, egocentrismul, obsesia supraomului au dăunat mult valorii estetice a operei lui London.

Prezența tiranică a supraomului, justificată psihologic dar nu și obiectiv, creează scriitorului probleme irezolvabile și are drept urmare ivirea unor situații artificiale, cu puternică nuanță de „confectionat“, care diluează dureros mai ales episoadele finale ale multor lucrări.

Chiar și lucrări ale lui London care de multă vreme și-au asigurat locul de cinste în istoria literaturii americane și universale suferă de pe urma obsesiei supraomului. *Martin Eden*, de pildă, socotit de Irving Stone „poate cel mai bun roman pe care l-a scris London vreodată și unul dintre cele mai mari din literatura americană“, se încheie pe o curbă descendentă tot fiindcă problema supraomului nu are de fapt dezlegare.

Caracterul pronunțat autobiografic al romanului *Martin Eden* este evident. Aspectele autobiografice sînt extrem de răspîndite în opera lui London, dar nici unul dintre eroii săi nu izbutește să se apropie într-o asemenea măsură de cel care l-a creat. În viață, în idei, în năzuințele și în modul de a-și lua rămas bun de la viață, Martin Eden se evasiidentifică aceluia care i-a dat ființă.

Martin Eden este și el un fiu al clasei muncitoare, ca și Jack London. Împrejurările îl fac și pe el să creadă că edificiul social al lumii în care trăiește este astfel ciădit, încît la etajele de sus

¹ Cf. *Idem*, p. 389.

nu există decît soare și lumină. În toată copilăria și adolescența sa, trăie în subsolurile pomenitului edificiu, tinjește după acele etaje de sus unde viața merită cu adevărat să fie trăită. Iar împlinirea îi scoate în cale o ființă din lumea ce populează etajele de sus. Ființa asta îl fascinează și tînărul neștiutor își inchipuie că în ea va putea afla, adunat ca într-un potir de aur, tot ce este mai curat, mai frumos și mai demn pe lume. Dar chiar către aceste calități năzuiește și el. De mult este sătul de murdăria și întunericul în care trăiește și de mult caută calea, scara pe care să poată urca spre etajele de sus. Și atunci se hotărăște să cucerească această ființă care i-a răpit inima, să lupte pentru a deveni demn de ea.

Nici un singur moment, la început, nu-i trecea prin minte că mizeria lumii din care ieșise este prețul mincinoasei străluciri a lumii ce-l atrăgea. Nici prin gînd nu-i trece că strălucirea celor bogați aparține săracilor, care cu mîinile lor creează bunurile lumii, iar vina mizeriei imunde din „subsolurile” societății o poartă întreagă cei ce la etaj duc viața de huzur. Martin se rupe de clasa lui, se străduiește să rămînă cît mai departe de ea, și cu prețul unor sacrificii și încordări titanice izbutește, permanent neînțeles și chiar sabotat, să se afirme ca scriitor, să capete deci drept de cetățenie în etajele de sus ale societății. Dar chiar înainte de asta, pe vremea cînd scrisul încă nu-i aducea bani, ci numai oprobriu, el începe să bage de seamă că la etajele de sus nu există lumină, curățenie și demnitate, ci numai înșelătorie, goliciune, putreziciune poleită.

Din nenorocire pentru el, Martin Eden a pornit inițial de la o premisă greșită și nu și-a dat seama decît tîrziu de această greșeală. N-a văzut putreziciunea și nimicnicia burgheziei decît atunci cînd ele l-au lovit dureros. Tîrziu, prea tîrziu, a înțeles că în lumea burgheză pînă și dragostea este o chestiune comercială, o problemă care se rezolvă în funcție de bani. N-a înțeles decît tot prea tîrziu și marele adevăr că, în societatea în care trăiește el, arta nu poate să slujească decît parțial și în mod excepțional adevărul și viața foarte greu se poate sustrage de la a servi interesele claselor stăpînitoare.

Martin Eden cel profund scîrbit de lumea în care crezuse, de imaginea înșelătoare pe care și-o făcuse despre cercurile înalte ale burgheziei, despre artiștii, oamenii de știință și politicienii burgheziei, nu poate afla soluția salvatoare, deși ea îi stătea foarte la îndemînă. El fuge cu dezgust de putreziciunea burgheză, dar nu înspre locul către care ar fi trebuit să alerge. Nu se întoarce la clasa sa, pentru că a rătăcit drumul. Faptul că Martin Eden, un om înzestrat cu daruri mai mult decît excepționale, nu izbutește totuși să vadă calea cea dreaptă, deși pentru el ea este mai mult decît firească, dăunează într-o măsură înseși forței de convingere, autenticității romanului. Dezgustul lui față de burghezie este total. Dar, întorcîndu-se la ai săi, vede cum prietenii de odinioară, rămași în starea în care fusese și el cîndva, sînt singurii oameni capabili să iubească sincer, cu adevărat. Sînt singurii care îl iubesc pentru ceea ce este el, nu pentru banii lui. Vorbele mincinoase rostite de Ruth, în clipa cînd vine să refacă logodna desfăcută în chip jignitor din pricină că el nu avea bani și în mod eronat fusese bănuît de relații ascunse cu socialiștii, îi apar în toată hidoșenia lor atunci cînd le compară cu sinceritatea și căldura cuvintelor pornite din sufletul lui Lizzy Connolly. Totul, întîmplările, viața din jur, îi arată că singurii oameni adevărați, întregi, sînt cei din clasa muncitoare, cei ai lui. Și cu toate astea Martin Eden nu înțelege care este calea. Nu înțelege că rostul îi este alături de oamenii din clasa lui, pe care acum ar fi în stare să-i conducă, să-i îndrumeze, să-i ajute a se elibera de jugul exploatării și să dărîme edificiul social în care la subsol stau valorile, iar la etajele de sus minciuna, ticăloșia și crima. Oare cum este posibil ca un om de talia lui Martin Eden să vadă, dar să nu înțeleagă ?

Răspunsul este simplu : Martin Eden nu înțelege pentru că Jack London însuși n-a înțeles rolul proletariatului, rolul maselor în făurirea istoriei. El, ca și Martin Eden, a așteptat pe „cavalerul fără teamă și fără prihană“, care însă nu va veni niciodată altfel decît sub înfățișarea maselor populare în acțiune.

Din această pricină apar și atît de minore, atît de lipsite de seriozitate pînă la un punct satisfacțiile false și găunoase pe

care i le pot procura lui Martin teoriile estetizante și antipopulare ale lui Brissenden. Pe acest Brissenden, Martin îl întâlnește tot în casă la Ruth Morse, și în chiar seara întâlnirii are ocazia să-și dea seama că proaspăta lui cunoștință urăște cu aprindere lumea burgheză, fiind un om adevărat, cu temeinică pregătire intelectuală și cu însușiri dintre cele mai rare. Bolnav de tuberculoză, așteptându-și sfârșitul de la o zi la alta, Brissenden este totuși o ființă de o energie clocotitoare, este un mare artist și primul om care își dă seama de valoarea scrierilor lui Martin. Între cei doi se leagă o prietenie caldă, întemeiată pe admirație reciprocă și pe comunitate de idealuri. Brissenden a ajuns însă înaintea lui Martin la înțelegerea putreziciunii și racilelor profunde ale lumii burgheze, cunoaște mișcarea socialistă și vrea să-l conducă și pe Martin către această mișcare. Din nefericire însă nici Brissenden nu merge pe drumul bun. Este adevărat că el urăște cu înfocare burghezia, dar în același timp disprețuiește și urăște poporul, prin urmare nu poate de fapt ajunge la nici o soluție și poziția lui morală este lipsită de orice nădejde. Psihologic este poate că poziția sa este explicabilă, deoarece, bolnav și fără speranță, el se poate împăca organic cu lipsa oricărei nădejdi de salvare și deci, respingînd cu dezgust burghezia, poate întoarce spatele maselor. Logic însă nu, fiindcă pînă și Brissenden îi spune textual lui Martin: „Știi, aș vrea să te văd socialist înainte de-a apuca să dau ortul popii. În felul acesta, existența ta ar căpăta un sens. Este singurul lucru care te-ar putea scăpa la vreme de cruntele dezamăgiri ce te așteaptă“. După ce spune aceste vorbe însă, același Brissenden se infundă într-un talmeș-balmeș de afirmații juste și eronate, pozitive sau dușmănoase față de proletariat, pline de optimism sau apăsate de pesimismul cel mai negru, ori chiar ieftin, melodramatic.

La fel stau lucrurile și cu fantasmagoricile teorii eclectice și lipsite de principii pe care le fac lumpenproletarii din cercul așa-zișilor „adevărați oameni“, la care tot Brissenden îl duce pe Martin. Ceea ce îl impresionează în realitate aici pe eroul lui Jack London nu este împrejurarea că teoriile celor două tabere în care se împart „adevărații oameni“ ar fi juste sau nu, căci

ele sînt în mod evident eronate și incapabile de a-l mulțumi pe Martin, care ar fi fost chiar gata să le dea o ripostă ci doar faptul că acești dezmoșteniți ai soartei, acești lumpenproletari tipici, respingeau adevărurile prestabilite, judecau cu propria lor minte și credeau totuși cu tărie în ceva, spre deosebire de cei care nu știau și nu credeau în nimic.

Acestea sînt pricinile pentru care Martin Eden nu pășește pe calea pe care totul îl cheamă să pornească.

Dar, cu acel simț de orientare nelipsit dintre darurile cu care este înzestrat orice mare artist, Jack London ajunge totuși să-și încheie romanul într-un chip adînc semnificativ pentru sensul vremurilor sale. Jack London însuși a afirmat rîspicat că *Martin Eden* este un protest împotriva teoriilor lui Nietzsche. Cu o lună înainte de moarte, marele scriitor transmitea unui prieten rugămintea de a reciti *Martin Eden*, pentru a-și putea da mai bine seama că nici un critic literar nu descoperise în mesajul cărții tocmai acest conținut valoros și anume, protestul împotriva teoriilor nietzscheene. Cu același prilej, Jack London constată întristat că el cel dintîi subliniază acest aspect.

Mesajul ideologic al romanului este limpede: în primul rînd proclamarea adevărului că în societatea capitalistă condiția artistului proletar este dintre cele mai vitrege. I-o spune Martin rîspicat lui Ruth: „Realismul este marea poruncă a spiritului meu, iar spiritul burghez urăște realismul. Burghezia e lașă. Se teme de viață.”

În al doilea rînd, acesta fiind mesajul major al operei, *Martin Eden* aduce un răspuns la întrebarea crucială: care este rostul omului și mai ales al creatorului. La această întrebare, Jack London răspunde dovedind că despărțirea de idealurile înaintate și îmbrățișarea teoriilor reacționare se plătesc în cel mai bun caz cu sterilitatea intelectuală și artistică. Dar Martin Eden nu este un om care să se poată împăca în vreun fel cu sterilitatea. Înțelege și simte toată josnicia lumii burgheze, este atît de profund scîrbit de ea, încît această scîrbă se manifestă cu simptome de adevărată otrăvire, nu intelectuală, psihică, ci pur și simplu organică. Otrăvirea, scîrba cumplită de lumea pînă

la care s-a „ridicat” cu prețul atîtor sacrificii și eforturi supraomenești și despre care își făcuse cîndva atît de amăgitoare iluzii îi alungă gustul de viață și-i secătuiește energia. La izvorul dătător de viață al clasei sale nu se mai poate întoarce. Și atunci moartea apare ca unică soluție, dar nu ca o soluție personală a suferințelor lui, căci o astfel de interpretare ar sărăci tocmai conținutul valoros de idei al operei. Este vorba de soluția la problema crucială a veacului. Iar soluția arată că îndepărtarea de cauza clasei muncitoare, de cauza progresului este fatală, cei care rătăcesc drumul fiind fără greș zdrobiți de mersul neîndurător al istoriei.

Pînă la urmă, London ajunge să renunțe deschis chiar și la convingerile despre care el însuși afirmase că i-au dat putința să supraviețuiască. Îndepărtarea de idealurile socialiste îl fac să ia partea reacțiunii atunci cînd, în 1914, izbucnește revoluția mexicană. Încă o stranie contradicție în viața scriitorului: el, omul care ani întregi așteptase revoluția, care îi proclamase zgomotos apropierea, în momentul cînd revoluția îi apare în preajmă trece de partea imperialismului american care își trimite trupele s-o înăbușe. Iar la începutul ultimului an al vieții, în martie 1916, își dă demisia din Partidul Socialist. E cel din urmă semnal înaintea sfîrșitului. Ca să mai supraviețuiască doar șase luni, are nevoie de o amăgire menită să-i mai susțină orgoliul, să-l păstreze încă tot mai presus de alții: nu recunoaște că la acest pas l-au împins propriile lui greșeli și primejdioasa împuținare a năvalnicei energii de altădată. Încearcă să arunce vina asupra altora.

Continuă să scrie cele o mie de cuvinte pe zi, sarcină pe care și-o impusese cu strictețe ani în șir, dar forța de altădată dispăruse. În ultima vreme, deziluziile și înfrîngerile se țineau lanț. Cu puțin timp înainte de a fi complet terminată, „Casa Lupului”, castelul proiectat de el, arde pînă în temelii. Încercările de a pune pe picioare afaceri grandioase, în stare să-l îmbogățească peste noapte, dau toate greș. Boala — o uremie agravată continuu de neputința de a-și impune un regim alimentar rațional

și de a curma excesele alcoolice — îl macină neiertătoare. Conviețuirea cu Charmian devine o povară.

Proclamase, nu cu mult înainte, un ultim crez și de data asta unul căruia avea să-i rămână fidel: „După ce ne-am încheiat sarcinile, cind forța vitală s-a epuizat, să ieșim din scenă rîzînd“. Îi scrie fiicei sale Joan o scrisoare — ultimele cuvinte pe care le-a așternut pe hîrtie. Seara se retrage în camera lui, urmat ca întotdeauna de cățelușul Possum, de care încă de la începutul anului 1912 nu se mai despărțise și care zilnic străjuise sub fereastra lui în vreme ce scria. Cele ce aveau să se întîmple după ce închisese ușa în urma sa, în seara zilei de 21 noiembrie 1916, nu au fost aflate de public decît cu aproape un sfert de veac mai tîrziu, în 1938, datorită biografiei scrise de Irving Stone. Familia s-a îngrijit ca versiunea oficială a morții lui Jack London, așa cum reieșea din certificatele medicale, să arate că fusese răpus de o indigestie agravată de uremie. Dar realitatea a fost alta, lucrurile s-au petrecut într-un mod mult mai apropiat de firea și destinul lui Jack London. Într-un ultim act de voință, cu energia lui nestăpinită, London a luat două doze mortale din două substanțe diferite, desigur pentru a apropia cît mai mult cu putință sfîrșitul. Dar — ultimă neconcordanță între intenții și rezultate — cele două substanțe și-au slăbit reciproc efectele și agonia a durat aproape douăzeci și patru de ceasuri, pînă în seara zilei de 22 noiembrie.

Și o ultimă contradicție, ca o notă de ironie amară într-o atmosferă de tragism: idealul lui London fusese o *mate-woman* — femeie-tovarășă, o egală și un sprijin în luptă, pe care crezuse că a găsit-o în Charmian Kittredge. Dar Charmian Kittredge, acum Charmian London, nici nu ia parte la funeralii. Ba mai mult, după moartea lui Jack doarme cum nu mai dormise de multă vreme, doarme bine: o zi și jumătate. După funeralii primește vizita unui prieten al lui London, venit să-i prezinte condoleanțe. Charmian îl întîmpină senină și îl poartă la o plimbare călare, către ruinele „Casei Lupului“. Iar acolo, pe fața lacului, găsesc leșul lui Possum, care dispăruse îndată după

moartea stăpînului și găsisese în oglinda apelor poarta pe unde să treacă pentru a putea să-l urmeze și dincolo de viață.

Abia atunci Charmian izbucnește în plîns. Poate chinuită de durerea pierderii. Poate cutremurată de forța dragostei și a devotamentului unei ființe necuvîntătoare.

În judecarea marilor înfăptuiri, ale unui popor, ale unei generații sau ale unei personalități, nu trebuie pornit de la media dintre cele bune și cele rele sau mai puțin bune. În asemenea cazuri, semnificative sînt numai izbînzile, numai realizările în stare să înfrunte vremea și să sporească patrimoniul umanității. De aceea, nici personalitatea lui Jack London nu poate fi apreciată la justa ei valoare decît după cele mai înalte culmi ale vieții și creației sale. Desigur nu reținem ca sprijin în mersul mai departe decît valorile autentice și deplîngem rătăcirile pe care timpul însuși, cel mai necruțător dintre toți judecătorii, le acoperă cu cenușa uitării. Dar valorile adevărate se impun. vremea le sporește strălucirea. Și astăzi, Jack London este unul dintre cei mai citați și mai îndrăgiți scriitori americani. Fiindcă încrederea sa în om, în viață, în frumusețile lumii, în izbînda finală a dreptății, în viitorul celor obidiți, toate exprimate cu marea-i meșteșug de vrăjitor al cuvîntului au cîștigat inimile și admirația oamenilor. Slăbiciunile lui London n-au dus la devitalizarea creației sale, a cărei valoare și energie sînt copleșitoare, aici aflîndu-se una dintre pricinile pentru care el va rămîne totdeauna unul dintre scriitorii cei mai dragi tineretului. Poate că nimeni n-a exprimat caracteristica fundamentală a lui London mai plastic și mai sugestiv decît a făcut-o Leonid Andreev prin cuvintele : *„A-l citi pe London înseamnă să părăsești o alee îngustă pentru a te trezi în fața imensității mării, unde aspiți briza sărată, simți cum ți se încordează mușchii și auzi chemarea poruncitoare a unei vieți de muncă și acțiune“*.

Simțul continuității umane a fost extrem de puternic în ființa lui Jack London. Găsind la Glen Ellen mormintele a doi copii de pionieri morți chiar în anul cînd el vedea lumina zilei, a înțeles această coincidență ca pe un glas de oracol cu adînci înțelesuri și a hotărît ca — atunci cînd va suna ceasul — cenușa lui

să fie îngropată alături de fratele și sora stinși în fragedă copilărie, iar deasupra să fie așezată o piatră pe care să nu se afle nici un fel de inscripție.

Glen Ellen a devenit Parcul Istoric „Jack London” și este una dintre marile atracții turistice ale Californiei, semn al prestigiului și al prețuirii de care scriitorul se bucură și astăzi. Citiitorii români ai lui Jack London se alătură și ei omagiului închinat, la centenarul nașterii sale, marelui om a cărui cenușă se odihnește în valea Sonomei.

D. MAZILU

moartea stăpînului și găsisese în oglinda apelor poarta pe unde să treacă pentru a putea să-l urmeze și dincolo de viață.

Abia atunci Charmian izbucnește în plîns. Poate chinuită de durerea pierderii. Poate cutremurată de forța dragostei și a devotamentului unei ființe necuvîntătoare.

În judecarea marilor înfăptuiri, ale unui popor, ale unei generații sau ale unei personalități, nu trebuie pornit de la media dintre cele bune și cele rele sau mai puțin bune. În asemenea cazuri, semnificative sînt numai izbînzile, numai realizările în stare să înfrunte vremea și să sporească patrimoniul umanității. De aceea, nici personalitatea lui Jack London nu poate fi apreciată la justa ei valoare decît după cele mai înalte culmi ale vieții și creației sale. Desigur nu reținem ca sprijin în mersul mai departe decît valorile autentice și deplîngem rătăcirile pe care timpul însuși, cel mai necruțător dintre toți judecătorii, le acoperă cu cenușa uitării. Dar valorile adevărate se impun. vremea le sporește strălucirea. Și astăzi, Jack London este unul dintre cei mai citați și mai îndrăgiți scriitori americani. Fiindcă încrederea sa în om, în viață, în frumusețile lumii, în izbînda finală a dreptății, în viitorul celor obidiți, toate exprimate cu marea-i meșteșug de vrăjitor al cuvîntului au cîștigat inimile și admirația oamenilor. Slăbiciunile lui London n-au dus la devitalizarea creației sale, a cărei valoare și energie sînt copleșitoare, aici aflîndu-se una dintre pricinile pentru care el va rămîne totdeauna unul dintre scriitorii cei mai dragi tineretului. Poate că nimeni n-a exprimat caracteristica fundamentală a lui London mai plastic și mai sugestiv decît a făcut-o Leonid Andreev prin cuvintele : *„A-l citi pe London înseamnă să părăsești o alee îngustă pentru a te trezi în fața imensității mării, unde aspiți briza sărată, simți cum ți se încordează mușchii și auzi chemarea poruncitoare a unei vieți de muncă și acțiune“*.

Simțul continuității umane a fost extrem de puternic în ființa lui Jack London. Găsind la Glen Ellen mormintele a doi copii de pionieri morți chiar în anul cînd el vedea lumina zilei, a înțeles această coincidență ca pe un glas de oracol cu adînci înțelesuri și a hotărît ca — atunci cînd va suna ceasul — cenușa lui

să fie îngropată alături de fratele și sora stinși în fragedă copilărie, iar deasupra să fie așezată o piatră pe care să nu se afle nici un fel de inscripție.

Glen Ellen a devenit Parcul Istoric „Jack London” și este una dintre marile atracții turistice ale Californiei, semn al prestigiului și al prețuirii de care scriitorul se bucură și astăzi. Citiitorii români ai lui Jack London se alătură și ei omagiului închinat, la centenarul nașterii sale, marelui om a cărui cenușă se odihnește în valea Sonomei.

D. MAZILU

Se naște William Faulkner.

Se naște Thornton Wilder.

1898 Se naște Ernest Hemingway.

S.U.A. anexează insulele Hawaii.

În urma războiului americano-spaniol, prin Tratatul de la Paris, S.U.A. iau sub protectorat Cuba și ocupă Filipinele și Porto Rico.

1899 Are loc debutul literar al lui London prin publicarea nuvelei *An Odissey of the North* (*O odisee a Nordului*) în revista *Atlantic Monthly*.

Jack London refuză postul de curier poștal, după ce reușise la concurs.

Publică vreo câteva nuvele în revista *Overland Monthly*.

Ține conferințe în cadrul programelor culturale organizate de cercurile socialiste din Oakland și San Francisco.

1900 Apare primul volum al scriitorului — *The Son of the Wolf* (*Fiul lupului*).

La 7 aprilie, Jack London se căsătorește cu Bess Maddern.

Moare Stephen Crane (n. 1871).

Se naște Margaret Mitchell.

1901 Apare volumul de nuvele ale lui Jack London intitulat *The God of His Fathers* (*Dumnezeul strămoșilor săi*).

1902 În drum spre Africa de Sud, de unde intenționa să trimită reportaje de război (războiul englezilor împotriva burilor), Jack London se oprește câteva luni la Londra, apoi se întoarce în America.

Apare romanul *The Daughter of the Snows* (*Fiica zăpezilor*).

Apare volumul *The Cruise of the Dazzler* (Croaziera vasului „Dazzler“).

Moare Frank Norris (n. 1870).

Se naște John Steinbeck.

- 1903** Jack London publică — pentru prima dată la marea editură londoneză Macmillan — volumul *Children of the Frost* (Copiii gerului).

Aceeși editură publică celebrul roman *The Call of the Wild* (Chemarea străbunilor).

Apare volumul scris de London în colaborare cu prietena sa Anna Strunsky (singurul scris în colaborare, sub formă epistolară) și intitulat *The Kempton-Wace Letters* (Correspondența dintre Kempton și Wace).

Apare volumul de reportaje din lumea dezmoștenitorilor Londrei — *The People of the Abyss* (Oamenii abisului).

Scriitorul se desparte de prima sa soție, Bess Maddern.

Se naște Erskine Caldwell.

- 1904** Jack London pleacă spre frontul ruso-japonez în calitate de corespondent de război. Vizitează Japonia și Coreea.

Apare volumul *The Faith of Men* (Credința oamenilor).

Apare unul dintre cele mai importante romane ale lui Jack London — *The Sea Wolf* (Lup Larsen).

- 1905** În luna noiembrie se încheie divorțul intentat de Bess London (Maddern). A doua zi, Jack London se căsătorește cu Charmian Kittredge.

Apare volumul *The Game* (Jocul).

- Apare volumul eseistic *War of the Classes* (Războiul dintre clase).
- Jack London publică volumul *Tales of the Fish Patrol* (Povestiri ale paznicilor de pescuit).
- 1906 Apare volumul *Moon-Face* (Chip ca luna).
- Apare prima piesă de teatru scrisă de London — *Scorn of Women* (Disprețul femeilor).
- Apare romanul *White Fang* (Colț alb).
- 1907 Jack London publică volumul de nuvele *Love of Life* (Dragoste de viață).
- Apare volumul de povestiri *Before Adam* (Înainte de Adam).
- Apare volumul de reportaje din călătoria care îl dusesese pe Jack London la Niagara Falls, Valparaíso și îndărăt la San Francisco (1894), intitulat *The Road* (Drumul).
- Este publicat romanul *The Iron Heel* (Călcâiul de fier).
- 1909 Apare romanul *Martin Eden*.
- Apare volumul *Lost Face* (Chip pierdut).
- 1910 Apare volumul *Revolution* (Revoluție).
- Apare romanul *Burning Daylight* (Lumina arzătoare 1 zilei).
- Este publicată cea de a doua piesă de teatru a lui Jack London — *Theft* (Furt).
- 1911 Apare volumul de nuvele *When God Laughs* (Cînd rîde Dumnezeu).
- Apare volumul *Adventure* (Aventură).
- Apare volumul *The Cruise of the Snark* (Croazieră iahtului „Snark“).

Apare volumul *South Sea Tales* (Povestiri din mările Sudului).

- 1912 Apare volumul *The House of Pride* (Casa mândriei).
Apare volumul *A Son of the Sun* (Un fiu al Soarelui).
Apare volumul *Smoke Bellew Tales* (Povestiri cu Smoke Bellew).

- 1913 Apare volumul *The Night Born* (Cel născut în noapte).
Apare volumul *The Abysmal Brute* (Fiara abisului).
Apare romanul *John Barleycorn*.
Apare romanul *The Valley of the Moon* (Valea lunii).

- 1914 Apare volumul *The Strength of the Strong* (Forța celui puternic).
Apare romanul *The Mutiny of the Elsinore* (Revolta de pe „Elsinore“).

Are loc intervenția militară americană în Mexic.
În Europa începe primul război mondial.

- 1915 Apare romanul *The Scarlet Plague* (Ciuma roșie).
Apare romanul *Star Rover* (Rătăcitor printre stele).
Scriitorul Ambrose Bierce (n. 1842), prieten cu Jack London, pleacă în Mexic pentru a se alătura războiului lui Pancho Villa, dispărând fără urmă și pentru totdeauna.

- 1916 Apare romanul *The Little Lady in the Big House* (Doamna mică din casa mare).
Apare piesa de teatru *The Acorn Planter* (Săditorul de ghindă).
Apare volumul *The Turtles of Tasman* (Broaștele țestoase ale lui Tasman“).
La 22 noiembrie, Jack London moare.

- 1917 Apare, postum, romanul *Jerry of the Islands* (Jerry cel din insule).
Apare volumul *The Human Drift* (Calea oamenilor).
Are loc Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.
S.U.A. intervin în războiul din Europa, declarînd război Puterilor Centrale.
- 1918 Apare romanul *Michael, Brother of Jerry* (Mihail, cîine de circ).
Apare volumul de nuvele *The Red One* (Roșcatul).
Ia sfîrșit primul război mondial.
- 1920 Apare volumul de nuvele *On the Makaloa Mat* (Pe rogojina din Makaloa).
Apare micul roman *Hearts of Three* (Trei inimi).
- 1922 Apare volumul de nuvele *Dutch Courage* (Curaj olandez).

D. M.

•

MARTIN EDEN

CAPITOLUL

I

Cel din frunte deschise ușa cu cheia și păși înăuntru, urmat de un tânăr care-și scoase stingherit șapca din cap. Era îmbrăcat în haine ponosite ce miroseau a mare și se vedea cât de colo că nu-i este de loc îndemînă în holul spațios, unde se trezea acum. Nu știa cam ce ar putea face cu șapca și tocmai și-o îndesa în buzunarul hainei, cînd celălalt i-o luă din mînă. Gestul fusese domol și firesc, iar tînărul cel neîndemînatîc îl întîmpină cu recunoștință. „Înțelege cum stau lucrurile, se gîndi el. O să aibă grijă să mă îndrume.“

Mergea la un pas în urma celuiilalt, unduindu-și umerii, și fără să vrea călca mereu cu picioarele depărtate, de parcă podeaua netedă s-ar fi înălțat și ar fi coborît, urmînd mișcarea valurilor mării. Camerele vaste păreau prea neîncăpătoare pentru mersul său legănat, și-l stăpînea o teamă cumplită ca nu cumva umerii lui largi să lovească tocurile ușilor sau să răstoarne statuetele de pe consola joasă a căminului. Zvîcnea cînd într-o parte, cînd în alta, ca să se ferească de noianul acela de lucruri, înmulțind astfel primejdiile ce nu existau de

fapt decît în mintea lui. Între un pian masiv și o masă de mijloc încărcată cu mormane de cărți era loc de trecere pentru șase oameni deodată, dar el nu s-a strecurat pe-acolo decît cu mare grijă. Brațele grele îi atir-nau moi de-a lungul trupului. Nu știa ce să facă nici cu brațele și nici cu mîinile, iar cînd în închipuirea lui înfierbîntată i s-a părut că-i gata să atingă cu cotul căr-țile de pe masă, a sărit în lături ca un cal speriat, și puțin a lipsit să nu răstoarne taburetul din fața pianului. A observat felul degajat în care pășea cel din fața lui, și pentru prima oară și-a dat seama că mersul său era deosebit de al celorlalți oameni. O clipă l-a săgetat dureros rușinea pentru acel mers de om necioplît. Sudoarea a țîșnit prin piele în broboane mici care i-au acoperit frun-tea, iar el s-a oprit și și-a șters cu batista fața bronzată.

— Ia stai puținel, Arthur, băiatule, a zis el încercînd să-și ascundă zbuciumul sub masca unei glume. E cam prea mult pentru mandea. Las' mă puținel să-m' mai viu în fire. Ții minte că eu n-am vrut să viu, ș-apăi zic că nici a tăi nu prea se dă de ceasul morții ca să mă vadă.

— Bine, se auzi răspunsul liniștitor. Să nu-ți fie teamă de noi. Sintem oameni de treabă... A, uite o scrisoare pentru mine.

S-a întors spre masă, a deschis plicul și a început să citească scrisoarea, dîndu-i străinului răgaz să-și vină în fire. Iar străinul a priceput și i-a fost recunoscător. Era un om dăruit cu putere de înțelegere și cu dragoste pentru semenii ; sub zbuciumata lui înfățișare exterioară, dragostea pentru oameni începu să lucreze. Și-a șters bine fruntea și s-a uitat în jur, cu chipul de astă dată

senin, deși în priviri îi mai stăruia o licărire ca aceea din ochii animalelor sălbatice care simt primejdia capcanei. Era înconjurat de necunoscut, se temea de ce urma să se întâmple, nu știa ce ar fi trebuit să facă, își dădea seama că umblă și se poartă foarte stângaci și-i era tare teamă ca nu cumva orice însușire sau merit al lui să fie atins de aceeași meteahnă. Era un om deosebit de simțitor, cu un spirit critic cumplit de ascuțit, și privirea amuzată pe care celălalt o furișă pe deasupra scrisorii îl duru ca o lovitură de pumnal. A prins acea privire, dar n-a lăsat să se observe nimic, fiindcă printre lucrurile pe care le învățase se număra și disciplina. Dar lovitura de pumnal i-a rănit și mindria. S-a blestemat în gând pentru că venise acolo, însă totodată a hotărît că, orice s-ar întâmpla, de vreme ce venise trebuia să meargă pînă la capăt. Trăsăturile feței i s-au încordat și în ochi i s-a ivit o lucire bătaioasă. A privit în jur mai degajat, cu multă luare-aminte, și fiecare detaliu al interiorului foarte atrăgător i s-a întipărit în creier. Era cu ochii în patru ; nimic nu-i mai scăpa ; iar pe măsură ce privirile i se cufundau în frumusețile din jur, lucirea bătaioasă din ochi se topea și în locul ei se arăta o lumină senină și caldă. Frumusețea îl impresiona, și în locul unde se afla existau destule lucruri care să-l impresioneze.

Un tablou în ulei îi atrase privirile și i le reținu. Valuri furioase se năpusteau asupra unei stinci semețe ; nori amenințători și joși acopereau cerul ; și, nu departe

de țarm, cu pinzele strinse, un schooner¹ aplecat atît de tare încît i se vedea puntea întreagă, sălta peste valuri proiectat pe-un cer dușmănos și înroșit de soarele ce sta să apună. Tabloul era frumos și-l atrase cu o putere căreia nu-i putea rezista. Uită de mersu-i stîngaci și se dădu aproape de tablou, foarte aproape. Frumusețea dispăru de pe pînză. Pe chipul lui se arată uimirea. Se uită la ceea ce părea a fi mîzgălitură făcută la întîmplare, apoi se trase îndărăt. Și dintr-o dată toată frumusețea se revărsă iarăși pe pînză. „Un tablou de păcăleală“, își zise el în clipa cînd încetă să-l mai privească, deși prin vîlmășagul nenumăratelor impresii culese găsi și prilejul de-a încerca o tresărire de indignare la gîndul că atîta frumusețe e risipită pentru o păcăleală. Nu știa ce e aceea pictură. Văzuse numai cromolitografii și litografii care-s totdeauna limpezi și clare, indiferent dacă-s privite de aproape sau de departe. E adevărat, văzuse și picturi, prin vitrinele magazinelor, dar geamurile vitrinelor nu îngăduiseră ochilor lui flămînzi să vie prea aproape.

Privi către prietenul lui care citea scrisoarea și văzu cărțile de pe masă. În ochi îi țîșni deodată o dorință și o jînduire, tot așa de iute cum țîșnește dorința și jîndul în ochii unui om lihnit de foame cînd dă cu ochii de bucate. Un pas hotărît, cu o unduire a umerilor spre dreapta și alta spre stînga, l-a adus lîngă masă, și aici începu să ia cărțile în mînă, cu necuprinsă duioșie. Se uită la titluri și la numele autorilor și citi unele fragmente

¹ Corabie de mărime mijlocie, cu 2 catarge.

mîngîind volumele cu ochii și cu palmele, apoi deodată recunosc o carte pe care o citise. Celelalte erau pentru el cărți străine și autori necunoscuți. Luă la împlinire un volum de Swinburne¹ și, uitînd unde se află, se cufundă în lectură, cu chipul inundat de lumină. De două ori a închis cartea, ținînd arătătorul semn, și s-a uitat la numele autorului. Swinburne ! O să-i țină minte numele. Avusese ochi omul acela și fără îndoială că văzuse culorile și strălucirea luminii. Dar cine era Swinburne ? Oare murise și el acum vreo sută de ani, ca mai toți poeții ? Ori mai trăia și mai scria încă ? S-a uitat pe prima pagină... da, mai scrisese și alte cărți ; bine, atunci primul lucru pe care îl va face mîine dimineată va fi să se ducă la biblioteca publică și să încerce, poate mai găsește și alte cărți de Swinburne. Deschise din nou cartea și se cufundă în paginile ei. Nici n-a prins de veste că în încăperea a intrat o tînră fată. Și-a revenit de-abia cînd a auzit cuvintele lui Arthur :

— Ruth, dă-mi voie să ți-l prezint pe domnul Eden.

Cartea se închisese peste degetul lui arătător și, înainte ca el să apuce a se răsuci în loc, fu cutremurat de o senzație nouă, pricinuită nu atît de apariția fetei, cit de vorbele fratelui ei. Sub învelișul trupului musculos,

¹ *Algernon Charles Swinburne* (1837—1909), unul dintre marii poeți englezi din a doua jumătate a veacului trecut. Poezia sa, care din păcate nu este scutită de unele tate ale estetismului, reprezintă o reacție împotriva versurilor siropoase ale victorienilor, și în primul rînd ale lui Tennyson (vezi nota de la pag. 135), exprimînd de multe ori patosul luptei pentru libertate și dragostea de viață a oamenilor simpli.

întreaga-i făptură era o masă de sensibilitate încordată. La cea mai ușoară impresie venită de la lumea din afară, gândurile, simțămintele și emoțiile lui țîșneau și începeau să joace ca o flacăra în bătaia vîntului. Era cum nu se poate mai receptiv și mai sensibil, iar imaginația lui veșnic neastîmpărată stabilea fără încetare relații de asemănare sau deosebire între lucruri. Ceea ce îl cutremurase fuseseră vorbele acestea : „Domnul Eden“, vorbele acestea adresate lui, căruia toată viața nu i se spusese decît „Eden“, sau „Martin Eden“, ori pur și simplu „Martin“. Iar acum — „Domnul“ ! Asta fără îndoială că înseamnă ceva, își zise el în gînd. Mîntea păru că i se transformă în aceeași clipă într-o imensă cameră obscură și văzu cum de jur împrejurul conștiinței se rînduiesc nesfîrșite imagini din viața sa : fochist în măruntaiele vapoarelor, ceasurile petrecute în teugă, tabere de corturi prin prerii și pe țărmul mării, pușcării și taverne infecte, spitale și străzi murdare prin cartiere rău famate îi veneau în mînte chemate de felul cum fusese strigat în fiecare loc.

Apoi se întoarse și dădu cu ochii de fată. La vederea ei toate nălucirile îi pieriră din mînte. Era o ființă palidă, vaporeasă, cu păr bogat și auriu, cu ochi mari, inteligenți și albaștri. Nu-și putea da seama cum anume este îmbrăcată, dar vedea că îmbrăcămintea nu era de loc mai puțin minunată decît ea. O seamănă unei palide flori de aur pe-o gingașă tulpină. Dar nu ! Era o vedenie, o zîină, o zeiță ; o frumusețe atît de aleasă nu putea fi pămînteană. Sau poate că cele scrise prin cărți erau adevărate, și printre oamenii de sus se aflau multe frumuseți asemenea fetei din fața lui. O astfel de frumusețe ar putea

foarte bine fi cîntată de acel Swinburne. Poate că toc-mai la o asemenea făptură îi erau gîndurile cînd a descris-o pe fata aceea, pe Isolda ¹, din cartea de pe masă. Toată această năvală de imagini, simțăminte și gînduri l-a copleșit deodată. În jocul realităților ce-l înconjurau nu exista nici o clipă de răgaz. Văzu cum mîna ei se întinde către a sa, și fata îl privi drept în ochi cînd îi strinse degetele deschis, bărbătește. Femeile pe care le cunoscuse el nu dădeau mîna în felul acela. De altminteri, cele mai multe nu dădeau mîna de loc. Un noian de asociații, imagini ale feluritelor chipuri în care cunoscuse femeile, i se revărsă deodată în cuget și simți că e gata să-și piardă mințile. Dar le alungă pe toate și se uită la fată. Niciodată nu mai văzuse o asemenea femeie. Femeile pe care le cunoscuse el ! În aceeași secundă, alături de fata din fața lui se înșiruiră, la dreapta și la stînga, femeile pe care le cunoscuse. Pentru o clipă lungă cît o veșnicie rămase în mijlocul unei galerii de portrete în care fata din fața lui ocupa locul de cînte, iar în jurul ei stăteau înșiruite mulțime de femei, și toate urmau să fie cîntărite și prețuite dintr-o singură privire, fata fiind măsura greutății și a prețului. Văzu chipurile trase și bolnăvicioase ale lucrătoarelor din fabrici, înfățișarea fetelor zîmbărețe și gălăgioase de prin mahala-
lele orașului San Francisco. Îi apărură în fața ochilor femeile păzitorilor de vite și chipurile negricioase ale mexicanelor totdeauna cu țigara în gură. În locul lor se iviră japonezele, cu înfățișare de păpuși care calcă afec-

¹ În poemul său *Tristram of Lyonesse*, Swinburne reia vechea temă din legenda medievală *Tristan și Isolda*.

tate pe încălțările de lemn ; apoi eurasiaticele, cu trupuri plăpînde apăsate de stigmatul degenerării ; trușele femei de prin insulele mărilor Sudului, cu piele întunecată și coronițe de flori în jurul capului. Și toate acestea au fost alungate de-o ceată grotescă, de-o cumplită viziune de coșmar — căzăturile imputite care-și tîrîie pașii pe trotuarele din Whitechapel¹, babornitele buhăite de beție și de boli și toată liota nesfîrșită de harpii ale infernului, jengoase și spurcate la gură, scursura porturilor, drojdia și scîrboșenia celei mai înfiorătoare decăderi umane, care sub masca unei monstruoase înfățișări de femelă tabără asupra marinarilor.

— Luați loc vă rog, domnule Eden, spuse fata. Doream foarte mult să vă cunosc încă de cînd ne-a povestit Arthur. A fost un gest de mare curaj din partea dumneavoastră...

El dădu din mîină disprețuitor și spuse încurcat că ceea ce făcuse nu era nici un fel de ispravă și oricare altul ar fi făcut la fel. Fata băgă de seamă că mîina pe care tocmai o mișcase era acoperită de rosături proaspete, pe cale de vindecare, iar cînd se uită și la mîina cealaltă văzu că și aceea se găsea într-o stare identică. Totodată, dintr-o căutătură iute și cercetătoare, observă o cicatrice pe obraz, o alta care se arăta de sub părul de pe frunte și o alta ce cobora în jos și dispărea sub gulerul scrobît. De-abia își reținu zîmbetul cînd zări dunga roșie lăsată de marginea aspră a gulerului scrobît, pe gîtul

¹ Cartier sărac și suprapopulat situat în partea de răsărit a Londrei, în care se află docurile și numeroase întreprinderi industriale.

bronzat. Se vedea cît de colo că tînărul nu era obișnuit cu gulerele scrobite. În același fel ochiul ei de femeie îi cercetă hainele observînd croiala comună și lipsită de frumusețe, cuta făcută de sacou de-a lungul umerilor și mulțimea de cute mai mici ce acopereau mînele, trădînd mărimea bicepșilor.

În timp ce dădea disprețuitor din mîină și mormăia că nu făcuse nimic deosebit, se supunea poruncii primite încercînd să se așeze pe un scaun. Găsi răgazul să admire ușurința cu care ea se așeză, apoi se prăvăli către un scaun din fața ei, copleșit de conștiința întreagă a stîngăciei tuturor gesturilor sale. Pentru el era o experiență cu totul nouă. În toată viața lui de pînă atunci nu-și dăduse niciodată seama dacă faptele îi sînt stîngace ori pline de grație. Asemenea gînduri despre sine însuși nu-i trecuseră niciodată prin minte. Cu sufletul la gură se așeză pe marginea scaunului, foarte încurcat că nu știa ce să facă atunci cu mîinile. Îl stinghereau, oriunde le-ar fi ținut. Arthur tocmai ieșea din încăpere și Martin Eden îl urmări cu priviri încărcate de grijă. Se simțea pierdut și singur în camera aceea, alături de femeia palidă ce părea a fi doar un duh. Nu exista nici un barman căruia să-i ceară de băut, nici un puști pe care să-l trimită pînă după colț să aducă o cană de bere ca să pună temeiul unei înțelegeri și să poată netezi calea către prietenie.

— Ce cicatrice ai pe gît, domnule Eden, spunea fata. Cum s-a întîmplat? Sînt sigură că a fost o aventură grozavă.

— Un mexican a dat cu cuțitul, domnișoară, răspunse el umezindu-și buzele uscate și tușind ușurel ca să-și curețe gîtlejul. O încăierare... După ce i-am smuls cuțitul din mînă, a-ncercat să-mi muște nasu'.

Deși vorbise cum nu se poate mai simplu, în fața ochilor îi stăruia imaginea acelei nopți zăpușitoare și înstelate de la Salina Cruz, peticul alb de plajă, luminile vapoarelor din port, glasurile depărtate ale marinarilor beți, zarva hamalilor, ura arzătoare de pe chipul mexicanului, sclipirile ochilor lui de fiară în lumina stelelor, săgetarea oțelului ce i s-a înfipt în gît și năboirea singelui, mulțimea și țipetele din jur, apoi cele două trupuri, al lui și al mexicanului, rostogolindu-se mereu, înclăștate și scormonind nisipul, iar de undeva de departe melodia suavă a unei ghitare. Aceste lucruri le vedea, iar amintirea lor îl făcu să se cutremure și să se întrebe dacă omul care pictase schooner-ul din tabloul de pe perete ar fi putut să le zugrăvească. Socotea că plaja albă, stelele, luminile vapoarelor ar fi minunat de frumoase, iar în mijloc, pe nisip, ar fi trebuit să apară grupul întunecat al celor ce stăteau roată în jurul luptătorilor. Hotări că, neapărat, cuțitul ar trebui să ocupe un loc de seamă și că ar fi arătat tare frumos, dacă pe el s-ar fi răsfrînt lucirea stelelor. Dar din toate acestea nimic nu străbătu în vorbele lui.

— A încercat să-mi muște nasu', încheie el.

— O ! rosti fata cu glas stins și parcă venit de departe, iar el băgă de seamă emoția zugrăvită pe chipul ei delicat.

El însuși se simți copleșit de emoție și obrajii lui arși de soare roșiră abia perceptibil, deși îi simțea pîrjoliți ca de dogoarea cuptoarelor deschise din sala cazanelor de pe vapoare. De bună seamă că asemenea lucruri înspăimîntătoare, cum erau bățile dintre cuțitari, nu puteau fi subiecte potrivite în conversația cu o doamnă. În cărți oamenii de seama ei nu discutau astfel de lucruri — poate că nici nu aflaseră de existența lor.

În conversația pe care se străduiau s-o înfiripe se ivi o scurtă pauză. Pe urmă ea îl întrebă cam într-o doară despre cicatricea de pe obraz. Încă pe cînd fata își rostea întrebarea, el își dădu seama că se silește să găsească subiecte pe măsura priceperii lui, și atunci se hotărî să lase deoparte toate astea și să vină la vreunul dintre subiectele pe care era dînsa obișnuită să le discute.

— Asta-i dintr-un accident, zile el ducîndu-și mîna la obraz. Într-o seară, cînd ședeam în port și marea se umflase, s-a desprins funga velei mari, iar pe urmă balansina. Balansina era de sîrmă și se zvîrcolea pe sus ca un șarpe. Cu toții am sărit să le prindem la loc, dar eu n-am avut distanța și-am luat-o peste muie.

— Aha, zise fata, de astă dată avînd în glas o notă de înțelegere, cu toate că de fapt cele mai multe vorbe ale lui îi păreau un fel de păsărească și habar n-avea cam ce-ar putea fi aceea *balansina* și ce-o fi însemnînd *muie*.

— Și Swineburne¹ asta, începu tinărul căutînd să-și pună planul în aplicare.

¹ Se pronunță aproximativ Suainburn.

— Cine ?

— Swineburne, repetă el pronunțînd din nou greșit.
Poetul.

— A, Swinburne ¹, corectă fata.

— Da, ăsta-i, îngăimă el cu obrazii din nou în flăcări. E mult de cînd a murit ?

— Dar de ce, nu știu să fi murit. Fata se uită la el nedumerită. Unde l-ai cunoscut ?

— N-am dat niciodată ochii cu el, răspunse Martin. Dar am citit cîteva poezii d-ale lui din cartea aceea de pe masă, chiar înainte de venirea dumitale. Cum îți plac poeziile lui ?

Din clipa aceea Ruth începu să vorbească repede și fără nici o efortare despre subiectul propus de el. Martin se simți mai în largul său și se trase ușor către fundul scaunului, încleștîndu-și mîinile pe brațele lui, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu fugă de sub el și să-l răstoarne pe dușumea. Izbutise : o făcuse să vorbească despre lucruri de-ale ei și, în vreme ce fata continua să-i explice, el se chinuia să-i urmărească gîndurile, minunîndu-se de cîte cunoștințe stăteau îngrămădite în capul acela fermecător și sorbindu-i frumusețea pală a chipului. O urmări îndeaproape, deși îl stînjeneau cuvintele necunoscute ce-i curgeau lin de pe buze, ca și judecățile de valoare și însuși procesul de gîndire străin cugetării lui, dar toate acestea îi ațîțau mintea și i-o scoteau din amorțire. Își spuse că asta era viața intelectuală și că în ea se afla frumusețe, căldură și asemenea minunății cum Ț

¹ Se pronunță aproximativ Suinburn.

nu crezuse că se află pe lume. Uită cu totul de sine și o privi cu ochi înfometați. Iată deci lucruri pentru care merita să trăiești, să le cucerești, să te lupți — da, și chiar să-ți jertfești viața. Cărțile spuneau adevărul. Pe lume existau și astfel de femei. Iar ea era una dintre acelea. Femeia din fața lui îi înaripa imaginația și ne-cuprinse pînze luminoase i se desfășurau înaintea ochilor, iar pe ele se arătau, abia deslușite, încîntătoare scene de dragoste și pasiune, mărețe fapte de eroism închinat femeii — unei femei palide la chip, unei flori cu petale de aur. Și prin această fugară și tremurătoare nălucire, ca printr-un abur ușor în care dansau zine, privea către femeia cea adevărată și o vedea cum stă acolo în fața lui și vorbește despre literatură și despre artă. Asculta cu încordare, dar mai ales privea și nu-și dădea seama cît de fixă îi este privirea și nici că tot ce era bărbătesc în ființa lui îi strălucea atunci în ochi. Dar ei, care femeie fiind, cunoștea foarte puțin universul bărbaților, nu-i scăpau de fel privirile lui arzătoare. Bărbații nu se mai uitaseră niciodată la ea în felul acesta, și se simți stînjănită. Se încurcă în cuvinte și tăcu. Gîndurile i se învălmășiră. Bărbatul care se uita acum la ea o înspăimînta, însă în același timp își dădea seama că e un lucru straniu, dar foarte plăcut, ca cineva să te privească astfel. Educația primită o prevenea că se află în fața unei primejdii și a unei chemări amăgitoare, subtilă și încărcată de taine; dar totdeodată instinctul striga în gura mare în întreaga-i făptură, îndemnînd-o să treacă peste stavilele de castă și situație socială și să-l cucerească pe-acest drumet de pe alte

tărîmuri, pe-acest flăcău necioplît cu mîini pline de răni și cu o dungă roșie trasă pe gît de gulerul cămășii, cu care nu era deprins, pe-acest tînăr fără nici o îndoială întinat și păcătoșit de-o existență degradantă. Ea era însă curată, și curățenia ei se răzvrăti; dar era femeie și de-abia începea să afle tainele paradoxului feminin.

— Și după cum spuneam... dar oare ce spuneam?

Se opri deodată și rîse cu veselie, amuzată de propria-i încurcătură.

— Cam spuneți că Swinburne acela n-a putut să fie un mare poet pentru că... și aicea v-ați oprit, domnișoară, răspunse el cu grăbire, simțind deodată cum îl chinuie foamea și un fior minunat îi alunecă pe șira spinării la auzul risului ei.

„Ca argintul, își spuse el în gînd, parcă-i clinchetul unor clopotei de argint“; iar în clipa și numai pentru clipa aceea se văzu pe un tărîm depărtat, întins sub cireși încărcăți de flori roșietice, fumînd o țigară și ascultînd cum clopotele pagodei țuguiate cheamă la rugăciune credincioșii încălțați cu sandale de paie.

— A, da, mulțumesc, zise fata. Swinburne nu izbuște să ne cîștige pe deplin, la urma urmei, pentru că de fapt e lipsit de delicatețe¹. Multe dintre poemele lui n-ar trebui citite niciodată. Fiecare vers al unui poet într-adevăr mare este plin de adevăruri încîntătoare și se adresează către tot ce este mai înalt și mai nobil în

¹ După cum se va vedea și mai departe, Ruth preferă poezia siropoasă și dulceagă a lui Tennyson (vezi nota de la pag. 135) și nu are prea multă considerație față de creația combativă și viguroasă a altor poeți, cum este de pildă Swinburne.

om. Nici un vers al marilor poeți nu poate fi dat la o parte fără a sărăci universul.

— Mie mi s-a părut frumos puținul cit l-am citit din cartea asta, răspunse el șovăitor. Nici prin cap nu mi-a trecut că-i un asemenea... coțcar. Poate că asta se vede mai bine în celelalte cărți ale lui.

— Sînt multe versuri care ar putea să lipsească din cartea pe care ai citit-o, zise ea ritos, cu convingere și pe un ton ce nu admitea replică.

— Probabil că nu le-am băgat eu de seamă. Ce-am citit era cu adevărat frumos. Totul arunca în jur lumină și strălucire și parcă simțeam cum lumina aceea mi se răspîndea în întreg trupul și mă lumina pe dinăuntru, așa cum luminează soarele ori un reflector puternic. Eu așa am simțit, dar probabil că nu prea mă pricep la poezie, domnișoară.

Tăcu, stînjenit. Se simțea foarte încurcat și-și dădea cu durere seama că nu-i în stare să se exprime cum trebuie. Sesizase măreția și frumusețea din rîndurile pe care le citise, dar cuvintele lui nu erau în stare să le arate. Nu se pricepea să dea glas simțămintelor, și în sinea lui se asemui unui marinar care în bezna nopții dibuie pe un vas necunoscut, încurcîndu-se în cordaj. Atunci hotărî că are datoria să se familiarizeze cu această lume nouă. Nu i se întîmplase niciodată să nu poată face o treabă atunci cînd voise neapărat s-o facă, iar acum sosise vremea să vrea să învețe cum poate spune lucrurile pe care le avea în minte, așa fel încît ea să-l înțeleagă. Ea îi acoperea acum întreg orizontul.

— Longfellow ¹ de pildă... spunea fata.

— Da, l-am citit, o întrerupse el brusc, vrînd cu tot dinadinsul să-și arate și să utilizeze cît mai deplin cele cîteva cunoștințe pe care le avea despre cărți, și să-i dovedească ei că nu era doar un prostănac și un neisprăvit. „Psalmul vieții“, „Excelsior“ și... cred că asta-i tot.

Fata dădu din cap și surise, iar el simți că surîsul acela arăta doar îngăduință, o dureroasă îngăduință. Era o prostie din partea lui să ridice asemenea pretenții. Mai mult decît sigur că acel Longfellow scrisese nenumărate cărți de poezie.

— Domnișoară, vă rog să mă iertați că mă amestec unde nu-mi fierbe oala. De fapt lucrurile astea e pentru mine aproape cu totul necunoscute și asta-i adevărul. Nu mă pricep. Dar am să fac așa fel ca să mă pricep.

Părea o amenințare. Glasul îi era neînduplecat, ochii îi aruncau scînteii și trăsăturile feței i se înăspriseră. Ei i se păru că pînă și unghiul fălcilor s-a schimbat: bărbia îi era acum supărător de agresivă. În același timp din ființa lui parcă se revărsa un val de bărbăție intensă care o impresionă.

— Cred c-ai să ajungi să... să te pricepi, încheie ea izbucnind în ris. Ești un om foarte tare.

Privirea îi zăbovi o clipă pe gîtul muscular și puternic, aproape ca de taur, pîrlit de soare și plin de

¹ Henry Wadsworth Longfellow (1807—1882), cunoscut poet american. Poeziile *Psalmul vieții* și *Excelsior* sînt dintre cele mai populare poezii ale lui, fiind folosite în mai toate manualele americane de curs elementar.

sănătate și de forță. Cu toate că stătea acolo, umil și rușinat, femeia se simți din nou atrasă către el. Se trezi deodată că un gând năstrușnic îi trece prin minte. I se părea că, dacă ar putea pune amîndouă mîinile pe gîtul acela, toată vigoarea și forța ar trece în ființa ei. Gîndul acesta o uluia. Avea impresia că scoate la iveală o stricăciune ascunsă în ființa ei și la care nici măcar nu visase pînă atunci. Pe lîngă asta, forța fizică i se părea ceva grosolan și brutal. Idealul ei de frumusețe masculină fusese totdeauna delicatețea și grația. Dar cu toate acestea gîndul cel năstrușnic nu-i pierea din minte. Nu era cu nici un chip în stare să priceapă cum de putea avea dorința să-și pună mîinile pe gîtul acela ars de soare. Adevărul este că ea era departe de a fi o ființă robustă, ceea ce lipsea trupului și minții ei fiind tocmai forța. Dar ea nu-și dădea seama. Știa doar că niciodată pînă atunci un bărbat nu o impresionase atît de puternic ca acela pe care-l avea acum în față și care din cînd în cînd o uluia cu îngrozitoarele lui greșeli de gramatică.

— Da, nu-s chiar rebegit, spuse el. Dacă-i la o adică pot să înghit și sîrmă ghimpată, numa' acum s-ar spune că m-am îmbolnăvit de stomac, dacă cele mai multe dintre lucrurile pe care mi le spui dumneata nu izbutesc cu nici un chip să le înghit. Știi, nu-s dedat la treburi dintr-astea. Îmi place și cărțile și poezia și ori de cîte ori am avut răgaz am citit de toate, da' niciodată nu m-am gîndit la ele așa cum te gîndești 'mneata. De asta nu-s în stare să vorbesc despre ele. Sînt ca un marinăr care plutește în voia vîntului pe-o mare necunoscută, fără hartă și fără compas. Acum însă vreau să știu

precis cum stau. Poate c-ai fi bună să-mi dai vreo po-
vață. Unde-ai învățat toate astea despre care mi-ai
vorbit ?

— Cred că la școală, probabil, și... citind, răspunse fata.

— La școală am fost și eu când eram ținț, încercă
tînărul să-și arate nedumerirea.

— Da. Numai că eu mă refeream la liceu și la uni-
versitate.

— Dumneata ai umblat la universitate ? întrebă el
sincer uluit. Simțea că parcă acum se depărtase de el
cu cel puțin un milion de kilometri.

— Acum sint la universitate. Sint studentă la engleză.

El nu știa ce înseamnă „la engleză“, dar își notă în
minte că nici asta nu știe și trecu mai departe.

— Cît ar trebui să învăț pîn' s-ajung la universitate ?
întrebă el iar.

Fata zîmbi incurajator când văzu ce anume voia celăl-
t să afle și răspunse :

— Asta depinde de cît ai învățat pînă acum. La liceu
n-ai urmat de loc ? Bineînțeles că nu. Dar școala ele-
mentară ai terminat-o ?

— Mai aveam încă două clase când m-am lăsat pă-
gubaș, da' totdeauna am trecut clasa foarte bine.

În clipa următoare însă, furios din pricina laudei aces-
teia, strinse atît de cumplit brațele scaunului, încît îi
amortîră degetele. În același moment își dădu seama
că o altă femeie intrase în încăpere. Văzu cum fata se
ridică de pe scaun și aleargă iute în întîmpinarea noii-
venite. Se sărutară și, ținîndu-se amîndouă înlănțuite pe
după mijloc, veniră către el. „Asta trebuie să fie

maică-sa“ își spuse tinărul. Era o femeie înaltă, blondă, subțirică și impunătoare și frumoasă. Rochia de pe dînsa era întocmai așa cum se aștepta că trebuie să fie rochiile în asemenea case. Croiala grațioasă îi desfăta privirile. Și ea însăși, și îmbrăcămintea îi aminteau de femeile văzute la teatru. Pe urmă îi veni în gînd că mai zărise astfel de cucoane mari și astfel de rochii la intrările teatrelor din Londra, cînd sta deoparte și se uita, iar după asta veneau sergenții de stradă și-l goneau de sub portal, silindu-l să se retragă în ploaie. Îndată gîndurile îi săriră tocmai la vestitul *Grand Hotel* din Yokohama, unde de asemenea văzuse de pe trotuar cucoane dintr-astea mari. Apoi orașul și portul din Yokohama începură să-i joace înaintea ochilor în mii de imagini. Dar alungă degrabă toate aducerile-aminte, chemat fiind cu strășnicie de cele din jur. Știa că trebuie să se scoale în picioare ca să fie prezentat, și cu mare greutate izbuti să se ridice rămînînd nemișcat, cu pantalonii gheboșați în dreptul genunchilor, cu brațele atîrnînd caraghios de-a lungul trupului și chipul încruntat, în așteptarea calvarului ce avea să înceapă.

CAPITOLUL

II

Drumul pînă în sufragerie a fost pentru el un adevărat coșmar. Se oprea ori se împiedica, se smucea înainte sau era gata să se prăvălească pe-o parte și i se părea că niciodată n-are să mai ajungă acolo unde trebuie. Totuși în cele din urmă ajunse și fu poftit să se așeze alături de Ea. Rînduiala cuțitelor și furculițelor îl înspăimînta. Avea impresia că în ele se ascund primejdii necunoscute, și le privi lung, fascinat, pînă cînd strălucirea lor deveni un fundal pe care porniră să alunece imagini din teugă. Se vedea pe sine și pe tovarășii săi tăind cu cuțitele scoase de la briu bucăți de carne uscată pe care le îndesau cu mina în gură, sau amestecînd cu lingurile de fier supă deasă de mazăre din castroanele de tinichea. Duhoarea cărnii alterate îi stăruia încă în nări, iar în urechi îi răsuna clefăitul zgomotos al mesenilor, acompaniat de scîrțîitul greementului și mugetul valurilor. Se uită la ei cum mănîncă și-și spuse că mănîncă chiar ca porcii. Dar el, aici, va lua seama. N-o să facă nici un zgomot. Toată vremea o să fie cu cea mai mare luare-aminte la felul cum se poartă.

Privi de jur împrejurul mesei. În fața lui stăteau Arthur și fratele său, Norman. Își aminti că amîndoi erau frații ei, și-atunci simți cum în suflet îi crește simpatia pentru cei doi. Cît de mult se iubeau oamenii din familia asta ! În minte îi răsări deodată imaginea mamei, îmbrățișarea dintre mamă și fiică și-apoi le văzu pe amîndouă cum înaintează către el, înlănțuite. În lumea lui, asemenea dovezi de dragoste între părinți și copii nu puteau fi văzute niciodată. Pentru el asta era o revelație a culmilor pe care poate urca viața oamenilor din lumea mare. Era de altminteri și lucrul cel mai minunat pe care-l zărise cu prilejul acestei priviri fugare asupra lumii bune. Întreaga lui ființă era plină de admirație și inima i se topea de duioșie. Toată viața tînjise după dragoste. Sufletul îi era însetat de dragoste. Dorea dragostea dintr-o cerință organică a făpturii lui. Cu toate astea niciodată n-o avusese și inima i se împietrise. Nu știuse că tînjește după dragoste. Nici acum n-o știa. Vedea dragostea doar în manifestările ei, iar asta îl cutremura, îl făcea s-o socotească un lucru ales, minunat și superb.

Îi părea bine că domnul Morse nu se află de față. Era de-ajuns de greu s-o cunoști pe ea, pe maică-sa și pe frate-su Norman. Pe Arthur îl cunoștea într-o oarecare măsură. Simțea fără nici o umbră de îndoială că prezența tatălui n-ar mai fi putut-o îndura. I se părea că niciodată în viață nu muncise așa din greu. Cea mai cumplită dintre munci ar fi fost doar un joc de copii pe lingă cea de acum. Din pricina eforturilor depuse pentru a face deodată atîtea lucruri cu care nu era obișnuit, fruntea i se acoperise cu broboane mici de sudoare, iar cămașa îi era udă learcă.

Trebuia să mănînce așa cum nu mai mîncase niciodată, să folosească unelte necunoscute, să privească pe furiș în jur și să învețe cum anume trebuie îndeplinit fiecare lucru nou ; să primească valul de impresii ce se revărsa asupra-i, să le păstreze și să le rînduiască în minte ; să-și dea seama de acel impuls ce-l mîna către ea și-l răscolea sub înfățișarea unui neastîmpăr profund și dureros ; să simtă cum îl împunge dorința de a răzbate pînă la felul ei de viață și să-și strîngă gîndurile care mereu și mereu o luau razna, făcînd planuri încurcate și cătînd drumul ce l-ar putea duce către ea. În același timp, de cîte ori privirile-i furișe se îndreptau spre Norman sau spre altcineva, ca să vadă ce cuțit ori furculiță se cade să folosească în anume împrejurare, mintea lui reținea trăsăturile aceluia și se chinuia să le înțeleagă și să le explice — totdeauna asemuindu-le cu ale ei. Pe urmă mai trebuia și să vorbească, să asculte ce i se spunea și tot ce vorbeau ceilalți între dinșii, să răspundă de cîte ori se cădea s-o facă, el, cel învățat să tot dea drumul gurii — iar asta îl obliga să se supravegheze cu cea mai strașnică luare-aminte. Apoi, ca și cum atîtea și atîtea lucruri n-ar fi fost de-ajuns, se mai adăugă și valetul, o primejdie necurmată ce i se ivea pe nesimțite alături, sfinx îngrozitor ce iscodea fără încetare ghicitori și taine care trebuiau deîndată dezlegate. În tot timpul mesei l-a torturat gîndul la vasele în care urma să-și spele degetele. Pe neașteptate, mereu și mereu, de nenumărate ori se întrebă cînd oare aveau să fie aduse și cum anume or fi arătînd. Auzise vorbindu-se despre asemenea lucruri, iar acum, din moment în moment, peste cîteva clipe, avea să le vadă, chiar aici unde sta la masă

cu fapăturile astea alese care se pricepeau să le folosească — da, și o să le folosească și el. Dar lucrul cel mai de seamă, ascuns în adîncul cugetului său și totuși mereu prezent, era felul cum trebuia să se poarte cu oamenii aceia. Ce atitudine să ia ? Problema asta îl chinuia fără încetare. Cîteodată îi veneau în minte gînduri lașe și ar fi vrut să-și dea aere, să se prefacă a fi în largul său ; dar atunci veneau alte gînduri și mai lașe, care-l preve-neau că n-ar fi izbutit, că firea lui nu se potrivea cu astfel de minciuni și s-ar fi făcut de rîs.

În prima parte a mesei, atîta vreme cît se frămînta ca să hotărască ce atitudine ar fi trebuit să ia, a fost foarte liniștit. Nu știa că liniștea și cumînțenia lui con-traziceau ceea ce afirmase Arthur în ajun, cînd îi vestise că avea să aducă la masă un sălbatic, dar că ei n-aveau de ce se speria, fiindcă vor vedea că e un sălbatic inte-resant. În clipele acelea Martin Eden n-ar fi putut pentru nimic în lume bănuî că fratele ei era în stare de-o ase-menea trădare — mai cu seamă cînd el fusese cel care-l scosese pe acest frate dintr-o încurcătură tare neplăcută. Așa că rămase mai departe la masă, stingherit de pro-pria-i stîngăcie și în același timp încîntat de cele ce se petreceau în jurul lui. Pentru prima dată își dădea seama că mîncatul nu este numai o funcție utilitară. Habar n-avea ce anume mîncă. Știa doar că e mîncare. Înainte de toate își satisfăcea dragostea de frumos, la masa aceasta unde mîncatul devenise o funcție estetică. Și nu numai estetică, ci și intelectuală totodată. Mintea i se afla într-o permanentă stare de agitație. Auzea în discuțiile celorlalți cuvinte pentru el lipsite de orice înțeles sau

altele întîlnite numai prin cărți și pe care nimeni dintre cunoștințele lui — bărbat ori femeie — n-ar fi fost îndeajuns de bogat la minte ca să le poată rosti. De cîte ori auzea un asemenea cuvînt pornind cum nu se poate mai firesc de pe buzele vreunui membru al acestei extraordinare familii — familia ei — un fior nespus de plăcut îi străbătea întreaga ființă. Toată acea lume de vis, de frumusețe și de splendidă vigoare, întîlnită doar în cărți devenea acum realitate. Se afla în starea deosebită de mare fericire, la care poate ajunge un om doar atunci cînd își vede visele desprinzîndu-se de pe tărîmurile închipuirii și devenind fapte împlinite.

Niciodată nu călcase pe asemenea piscuri ale vieții și se ținea puțin mai retras ascultînd, observînd și bucurîndu-se, răspunzînd doar în cuvinte scurte : „da, dom’șoară“ și „nu, dom’șoară“ la întrebările fetei, sau „da, doamnă“ și „nu, doamnă“ cînd răspundea mamei. Cu destulă greutate izbutea să-și înfrîngă pornirea de a răspunde fraților ei „da, să trăiți“ sau „nu, să trăiți“, așa cum fusese învățat în viața lui de marinar. Simțea că ar fi un lucru cu totul nelalocul lui și ar însemna să se așeze singur pe o poziție de inferioritate — ceea ce nu trebuia cu nici un preț să facă, dacă voia să se ridice pînă la ea. Și mai era totodată și o poruncă a mîndriei lui. „Fir-ar să fie — își zise în sinea lui, cu toată convingerea — nu sînt cu nimic mai prost decît ăștia, iar dacă ei știe o mulțime de lucruri despre care eu habar n-am, este în schimb și multe altele pe care le-ar putea învăța ei de la mine !“ Dar îndată după aceea, cînd ori ea ori maică-sa i se adresă cu „domnule Eden“, toate gîndurile de trufie bătaioasă dispărură și

deveni dintr-o dată senin, cu sufletul plin de-o fericire caldă și bună. De fapt era un om subțire, da, asta era, și stătea aici la masă, cot la cot cu oameni despre care citise prin cărți. El însuși devenise un personaj din cărți și hoinărea acum prin paginile tipărite ale unor volume frumos legate.

În vremea asta, pe cînd dezmințea toate vorbele lui Arthur arătîndu-se mai mult mieluşel decît sălbatic nedomolit, își tot chinuia creierii ca să afle în ce chip ar fi trebuit să treacă la fapte. Căci era departe de a fi un mieluşel blind și un rol de mîna a doua nu se potrivea cu nici un chip firii lui mîndre și dornice să domine. Nu vorbea decît dacă era neapărată nevoie și atunci vorba lui amintea de felul cum mersese către masă, opintindu-se și oprindu-se ca să caute în vocabularul său poliglot vorba potrivită, ezitînd la cuvintele pe care le știa că-s potrivite dar se temea că nu va fi în stare să le pronunțe corect, sau înlăturînd pe altele ce i se păreau că nu vor fi înțelese ori că sînt urite și aspre. În permanență era însă torturat de conștiința faptului că grija cu care-și alege cuvintele îl face să apară drept un prostănac și-l împiedică să exprime exact tot ce avea în minte. De asemenea, dragostea lui de libertate se ridica împotriva constrîngerii pe care n-o putea suferi, cam tot așa cum gîtul nu putea să îndure chinga aspră a gulerului scrobit. Și, de altminteri, era încredințat că n-o să se poată stăpîni multă vreme. Natura îl înzestrase cu o mare putere de judecată și cu aleasă sensibilitate, iar spiritul lui creator se dovedise totdeauna neastîmpărat și dornic de fapte. Ideile și simțămintele care se zbăteau ca în durerile facerii, dînd să

iasă din cuget și să capete expresie și formă, puseră repede stăpînire pe toată ființa lui și atunci uită ce-i cu el și unde se află, iar cuvintele bătrîne — unelte ale vorbirii cu care se obișnuise — izbucniră la suprafață.

Și iată-l că o dată, cînd valetul îl întrerupea și-l tot sîcîia stîndu-i lîngă umăr, refuză rostind scurt și tare :

— *Pow !*

Într-o clipă toți mesenii ridicară privirile și se uitară lung la el, parcă așteptîndu-l să mai spună ceva, valetul de-abia își stăpîni marea bucurie, iar el se cufundă într-o cumplită rușine. Dar își reveni repede și explică :

— E-un cuvînt al băștinașilor de prin Noua Caledonie și înseamnă „sfîrșit“. Nici eu nu-mi dau seama cum de mi-a venit în gînd. Se scrie p-o-w.

Observă atunci privirile cercetătoare și interesate ale fetei îndreptate către mîinile lui și, cum era dispus să dea orice fel de lămuriri, spuse :

— De-abia m-am întors cu un cargobot de pe Pacific. Întîrzasem tare și prin porturile din Puget Sound ¹ am muncit în disperare, ca niște negri, la aranjat încărcătura — încărcătură amestecată, dacă știți cumva ce-nseamnă asta. Atunci mi s-a dus naibii pielea de pe mîini.

— O, dar nu de asta mă uitam, se grăbi fata să explice. Mi se pare numai că mîinile dumitale sînt prea mici față de trup.

Obrajii îi ardeau ca focul. Socoti vorba asta o dojană pentru vreo altă gafă de-a lui.

¹ Golf pe coasta Pacificului, în partea de sud a statului Washington.

— Da, răspunse el ca și cum și-ar fi cerut iertare. Îs prea mici ca să pot face vreo scofală cu ele. Dacă ar fi după umeri și brațe, aș putea să dau cu ele ca un catăr cu copita. Umerii și brațele mi-s prea puternice, și dacă îl dlesc pe vreunul de-i rup gura, apăi îmi fărîm și eu pumnii.

Cuvintele rostite nu-i pricinuiau nici un fel de bucurie. Îi era o teribilă scîrbă de sine. Îl luase gura pe dinainte și vorbise despre lucruri urîte.

— A fost foarte frumos din partea dumitale că ai sărit în ajutorul lui Arthur, așa cum ai sărit, deși nici nu-l cunoșteai, spuse Ruth cu foarte mult tact, dîndu-și seama de stînjeneala lui, dar fără să-i înțeleagă și pricinile.

În schimb el înțelese ce anume urmărise fata și, din pricina valului fierbinte de recunoștință care-i năpădi inima, uită să-și mai cîntărească vorbele.

— Aiurea, n-a fost nici o brînză. Orice om cu vînă ar fi făcut la fel. Adunătura aceea de haidamaci era puși pe scandal, și Arthur nu se amestecase de loc în ciorba lor. Dacă-am văzut că-s gata de mardeală, am sărit și eu și le-am opintit vreo cîteva zvasturi. S-a încins hora și-atuncea mi s-a mai dus mie ceva pieleșoară de pe degete și și-au mai numărat gearabeții vreo cîteva măsele. Nici n-aș fi putut să mă țin doparte. Eu, dacă văd...

Se opri deodată, cu gura căscată, simțind că-i gata să se prăbușească în prăpastia nimicniciei și ticăloșiei lui, care-l făcea nedemn să respire același aer ca și ea. Iar în vreme ce Arthur relua din nou povestea, pentru a suta oară, spunînd ce era să i se întîmple cu derbedeii aceia beți de pe feribot și cum năvălise Martin Eden în mijlocul

lor și-l scosese din încurcătură, salvatorul stătea cu sprâncenele încruntate, se gîndea la halul în care se făcuse de rîs și-și frămînta și mai cumplit creierii ca să afle cum s-ar putea apropia de oamenii aceia. Fără nici o îndoială că pînă acum nu reușise. Își spunea că nu face parte din lumea lor și nu le înțelege graiul. În privința asta nu putea să se prefacă. Înșelătoria s-ar vedea de departe și, de altminteri, așa ceva nu se potrivea în nici un chip cu firea lui. În cugetul său nu-și puteau găsi loc nici impostura, nici prefăcătorii. Orice s-ar fi întîmplat, trebuia să rămînă el însuși. În clipa de față nu era în stare să vorbească pe limba lor, dar cu timpul ar putea s-o facă. În privința asta hotărîrea era luată. Dar pînă atunci va trebui totuși să vorbească și să vorbească pe limba lui, deși mai domolită, bineînțeles, ca s-o poată și ei înțelege și să nu-i sperie chiar din cale-afară. Și mai mult decît atît : nu va lăsa de fel să se înțeleagă, fie și numai prin tăcere, că i-ar fi foarte cunoscute lucruri pe care nu le cunoștea. Urmînd această hotărîre, cînd cei doi frați folosiră în discuțiile lor despre cursurile de la universitate de mai multe ori cuvîntul „trig“, Martin Eden întrebă :

— Ce-i aceea *trig* ?

— Trigonométrie, răspunse Norman. O treaptă superioară de „mat“.

— Dar *mat* ce mai este ? urmă imediat întrebarea care-l făcu pe Norman aproape să izbucnească în rîs.

— Matematici... aritmetică, fu răspunsul.

Martin Eden încuviință din cap. Aruncase o privire peste aparent nesfîrșitele meleaguri ale cunoașterii. Și tot ce vedea deveni deodată pipăibil. Puterea excep-

țională a imaginației sale dădu abstracțiunilor formă concretă. În alchimia creierului său, trigonometria și matematicile și tot întinsul științelor pe care de-abia îl bănuia se transformară în nenumărate peisaje. Iar peisajele ce i se perindau acum prin fața ochilor erau pline cu întinsuri de verdeață și luminișuri în mijloc de pădure, toate înecate de lumină dulce ori străpunse de dîre luminoase. În depărtare, un vâl de ceață purpurie acoperea zarea, dar dincolo de acel vâl — o știa el bine — se ascundeau încîntarea necunoscutului și chemarea desfătărilor. Îl cuprindea beția. Aici afla aventura, ceva de făptuit cu capul și cu miinile, o lume de cucerit — iar din străfundurile conștiinței țîșni gîndul cuceririi, *a străbaterii pînă la ea, pînă la zîna aceea palidă ca un crin, care-i ședea alături.*

Nălucirea abia zărită fu alungată și împrăștiată de Arthur, care toată seara încercase să scoată la iveală sălbaticul cunoscut de el. Martin Eden își aminti de hotărîrea luată. Pentru prima dată deveni el însuși, la început cu voință și cu bună-știință, dar curînd furat de bucuria creației, de dorința de a le arăta ascultătorilor viața așa cum o vedea el. Făcuse parte din echipajul schooner-ului *Haleyon*, al cărui căpitan se ocupa cu contrabanda, și acolo îi prinsese un cuter al serviciului vamal. Privise totul cu ochii mari deschiși și se pricepea să spună ce văzuse. Aduse în fața ascultătorilor valurile frămîntate ale mării și oamenii și corăbiile de pe ele. Le împrumută puterea închipuirii sale așa fel încît ei văzură tot ce văzuse el atunci. Cu măiestria unui artist alese din noianul de amănunte tot ce era mai de seamă, alcătuiind fragmente de viață

strălucitoare și îmbibate de lumină și culoare, imprimînd totului o mișcare ce-i făcu pe ascultători să se lase furăți împreună cu el de valul irezistibil al entuziasmului și elocinței lui năvalnice. Din cînd în cînd îi mai făcea să tresară zguduiți de vigoarea povestirii sau de unele cuvinte, dar frumusețea urma îndeaproape violențele și jalea era înlăturată de haz, de felul cum apăreau lucrurile trecute prin înțelegerea marinarilor.

Și în vreme ce el vorbea, fata îl cerceta cu ochi mi-rați. Focul lui interior o încălzea. Se întreba dacă nu cumva toată viața ei fusese o ființă rece ca de piatră. Voia să se apropie de bărbatul acela arzător și înflăcărat, care asemeni unui vulcan arunca în jur forță, vigoare și sănătate. Simțea că trebuie să se apropie de el, și se sforța să reziste. Există însă, de asemenea, și pornirea de a se îndepărta. O alungau mîinile acoperite de răni, murdărite de muncă în așa hal încît însuși gunoiul vieții îi pătrunsese în carne, dunga roșie a rosăturii făcute de guler și mușchii aceia cît niște odgoane. Brutalitatea lui o înfricoșa. Orice asprime în vorbă era o insultă adusă auzului, orice împrejurare mai neplăcută din viața lui o jîgnire împotriva sensibilității ei. Și cu toate astea se simțea neîncetat atrasă către el, pînă ce ajunsese să creadă că nu putea fi decît un om rău, de vreme ce avea atîta putere asupra-i. Tot ce i se păruse pînă în ceasul acela mai temeinic așezat și mai trainic, începea să se clatine. Nimbul de romantism și aventurile lui nu se împăcau de fel cu regulile stabilite ale vieții cunoscute de ea pînă atunci. În fața ușurinței cu care privea primejdiile și a veseliei lui veșnic gata să izbucnească, viața nu mai părea efort

continuu și stăpînire de sine, ci doar o jucărie menită să slujească un timp pentru joacă, la împlinire și după bunul-plac, să fie trăită cu cuget senin, să te bucuri de ea cît poți și pe urmă s-o arunci cît colo, plin de nepăsare. În toată ființa ei răsuna un singur strigăt : „Atunci avîntă-te în joaca asta ! Apleacă-te către el, dacă așa îți place, și pune-ți amîndouă mîinile pe gîtul lui !“ Îndrăzneala unui asemenea gînd o făcu aproape să țipe, și zadarnic chemă în ajutor întreaga-i curătenie sufletească, dimpreună cu tot ce-i dăduse cultura, zadarnic puse ceea ce era ea, împotriva a tot ce-i era străin. Privi în jur și-i văzu pe ceilalți cum se uită la el ca vrăjiți ; și ar fi cuprins-o deznădejdea dacă n-ar fi zărit spaima din ochii maică-si — spaima pricinuită de încîntare, e drept, dar totuși spaimă. Omul acesta venit din întunecimi străine era o primejdie. Maică-sa vedea primejdia și nu se înșela. Se va bizui și se va încrede în judecata aceasta a maică-si, așa cum făcuse totdeauna pînă atunci, în toate privințele. Flacăra din ființa acelui bărbat își pierdu căldura, și teama pe care i-o insufla își toci ascuțișul.

Mai tîrziu, cînd s-a așezat la pian, a cîntat pentru el și împotriva lui, sfidîndu-l, cu pornire, cu răutate, cu dorința nelămurită de a-i arăta cît mai limpede adîncimea prăpastiei care-i despărțea. Muzica ei era un fel de bită cu care îl lovea fără milă în moalele capului ; dar pe el, cu toate că-l uluia și-l doboră la pămînt, muzica aceea îl și ațîța. Se uită la ea, beat de admirație. În mintea lui, ca și într-a ei, prăpastia s-a lărgit și mai tare, dar mult mai repede decît se lărgea prăpastia, se-avînta pe deasupra-i, durînd punte, hotărîrea lui de a o trece. Ființa sa era

însă un prea complicat mănunchi de simțăminte pentru a putea sta să privească o seară întreagă în adîncurile unei prăpăstii, mai ales dacă trebuia să asculte și muzică. Muzica îl tulbura mai mult decît orice. Era pentru el ca o băutură tare ce-l îmboldea către simțăminte avîntate, temerare, ca o licoare ce punea stăpînire pe imaginația lui și-o înălța pînă dincolo de nori, în slăvile cerului. Alunga lucrurile mărunte și murdare, îi revărsa în cuget numai frumuseți și dădea aripi visurilor lui celor mai îndrăznețe. Nu înțelegea muzica pe care o cînta ea. Nu era muzica pianelor hodorogite ori a orchestrelor care te asurzeau cu țipetele alămurilor și pe care le ascultase el prin sălile de dans. Dar aflase din cărți cîte ceva despre astfel de muzică și-i admira cu convingere felul cum cînta mai mult fiindcă avea încredere în ea, așteptînd la început cu răbdare măsurile vesele și ritmul simplu și limpede, mirat mai apoi cînd vedea că acele măsuri și ritmuri sînt repede părăsite. De îndată ce le prindea în auz și tresărea, iar imaginația pornea în zbor împreună cu ele, muzica aceea pierdea într-un vălmășag haotic de sunete ce nu-i spuneau nimic, dar îi înlănțuiau gîndurile și i le țintuiau la pămînt ca un plumb turnat în aripi.

O clipă i-a trecut prin minte că toate astea erau anume aranjate pentru a face haz pe socoteala lui. Simțise ostilitatea fetei și acum se chinuia să afle mesajul pe care degetele ei îl încredințau clapelor. Mai apoi însă a părăsit gîndul acesta, socotindu-l nedemn și imposibil, și s-a lăsat cu totul în voia muzicii. L-a cuprins din nou vechea stare de înaltă bucurie. Picioarele nu-i mai erau de lut, iar carnea i se preschimbă în spirit ; în fața și în adîncul

ochilor lui strălucea o lumină triumfală ; apoi scena din fața ochilor lui dispăru și se văzu departe, plutind pe deasupra lumii, a unei lumi care-i era nespus de dragă. Cele cunoscute și cele necunoscute se-amestecau laolaltă în lumea de vis a nălucirilor lui. Pătrundea prin porturi ciudate de pe țărmuri scăldate în soare și hoinărea prin piețele și târgurile unor popoare barbare, nevăzute încă de ochi omenesc. Mireasma insulelor cu mirodenii îi stăruia în nări, așa cum o simțise în nopțile fierbinți și înăbușitoare petrecute pe mare ; rămânea în bătaia alizeului de sud-est în lungi zile tropicale, și în urmă-i mici insule de coral împodobite cu frunze de palmier se cufundau în marea de peruzea, iar înaintea lui alte insulițe de coral împodobite cu frunze de palmier răsăreau din aceeași mare de peruzea. Toate vedeniile acestea veneau și dispăreau repede ca gândul. Pentru o clipă se văzu călare pe un cal sălbatic, alergînd ca vîntul printre dunele viu colorate din *Painted Desert* ¹ ; dar în secunda următoare privea în jos către adîncul fierbinte și tremurător, în mormîntul albit din *Death Valley* ² sau vislea pe-un ocean înghețat, printre insule uriașe de gheață care străluceau în bătaia razelor soarelui. Stătea întins pe-o plajă de coral pe care cocotierii creșteau pînă aproape de locul unde mureau lin-cîntătoarele valuri ale mării. Epava uitată de vreme a unui vapor scufundat ardea cu flăcări verzui la lu-

¹ Pustiul Zugrăvit, un pustiu în partea de nord a statului Arizona.

² Valea Morții, o vale din California, cu cca 100 m sub nivelul mării.

mina cărora femeile dansau *hula*¹ în timpul melodiei chemărilor sălbatice de dragoste ale cîntăreșilor ce cîntau din *ukulele*² și băteau *tam-tam*-urile răpăitoare. Era o noapte senzuală, o noapte ca la tropice. Puțin mai în fund, silueta unui crater de vulcan se-nălța printre stele. În înălțimi aluneca o semilună palidă iar Crucea Sudului³ ardea la poalele cerului.

Era aidoma unei harpe ; toate faptele vieții lui trecute, cite îi mai rămăseseră în minte, întruchipau strunele ; iar valurile de muzică alcătuiau un vînt ușor ce adia printre acele strune făcîndu-le să murmure visuri și aduceri-aminte. Toate acestea nu erau simple senzații. Căpătau ele singure formă, culoare și strălucire, iar îndrăzelile închipuirii se obiectivau într-un chip magic și de necrezut. Trecutul, prezentul și viitorul erau una ; iar el pășea clătinîndu-se de-a lungul acestei lumi vaste și pline de căldură, și prin curajul și isprăvile lui mărețe ajungea la Ea — da, era alături de ea, o cucerea, o cuprindea pe de după umeri și-o însoțea în zbor prin necuprinsa împărăție a gîndurilor lui.

La rîndul ei, privindu-l peste umăr, fata îi citi pe chip ceva din toate acestea. Părea transfigurat, ochii mari și strălucitori ai străinului priveau dincolo de vîlul sunețelor și vedeau în spatele lui avîntul și pulsul vieții, dimpreună cu giganticele spectre ale închipuirii. O trecură fiorii. Țopîrlanul necioplit și stîngaci dispăruse. Hainele

¹ Dans din Hawaii.

² Ghitară mică folosită în insulele Hawaii.

³ Constelație din emisfera australă, formată din cinci stele dispuse în formă de cruce.

prost croite, mîinile bătătorite și chipul ars de soare rămîneau ; dar acum i se păreau doar grațiile temniței printre care putea să vadă un suflet mare, plin de înalte năzuinți ce rămîneau mute și necunoscute din pricina acelor buze firave, incapabile să le dea glas. Numai o clipă îl văzu astfel ; pe urmă topirlanul s-a întors, iar ea a ris de năzdrăvăniile propriiei închipuiri. Impresia acelei viziuni fugare dăinuia însă și cînd veni vremea ca el să se retragă, cu tot atita stîngăcie ca și la sosire, iar atunci i-a împrumutat volumul lui Swinburne și un altul al lui Browning ¹ — căci pe Browning îl studia în timpul acela la unul dintre cursurile de literatură engleză. Semăna așa de mult cu un adolescent, în vreme ce mulțumea roșindu-se pînă în vîrfurile urechilor, că Ruth simți cum o cuprinde un simțămînt de milă mai mult matern. Nu-și mai aduse aminte de acel nătăflet, nici de sufletul întemnițat, nici de bărbatul care o privise cu toată masculinitatea din el, desfătînd-o și înfricoșînd-o. Nu mai vedea înaintea ei decît un adolescent care-i strîngea mîna zgîriindu-i pielea cu palma lui bătătorită ca o răzătoare, și-i spunea, vorbind sacadat :

— A fost clipele cele mai plăcute din viața mea. Știți, nu-s obișnuit cu asemenea lucruri... Apoi privi încurcat în jurul său. Nu-s învățat cu astfel de oameni și astfel de case. E ceva cu totul nou pentru mine și ceva care-mi place.

— Sper c-o să mai treceți pe la noi, îi spuse Ruth, în vreme ce el își lua rămas bun de la frații ei.

¹ *Robert Browning* (1812—1889), unul dintre marii poeți și dramaturgi englezi din epoca victoriană.

Musafirul își îndesă șapca pe cap, păși repede peste prag și dispăru.

— Ei, ce spuneți de omul meu ? întrebă Arthur.

— E un om foarte interesant, ca o adiere de ozon, răspunse soră-sa. Câți ani are ?

— Douăzeci... aproape douăzeci și unu. Azi după-masă l-am întrebat. Nu credeam că-i așa de tânăr.

„Sînt cu trei ani mai mare decît el“, se gîndea Ruth în vreme ce-și săruta frații, urîndu-le noapte bună.

CAPITOLUL

III

Pe cînd cobora scările, fără să-și dea seama ce face, Martin Eden viri mîna în buzunarul hainei. O scoase de acolo cu o foiță cenușie și cîteva fire de tutun mexican, din care răsuci cu dibăcie o țigară. Trase primul fum pînă în adîncul plămînilor și-l aruncă afară într-o răsufulare lungă și domoală. „Dumnezeule !“ spuse el tare, cu un glas plin de admirație și de mirare. „Dumnezeule !“ rosti încă o dată. Și totuși murmură din nou : „dumnezeule !“ Apoi mîna i se ridică pînă la gulerul pe care-l desprinsese de cămașă și-l îndesă în buzunar. Cernea ca prin sită o ploaie rece, dar el se descoperi ca să primească toată burnița, și-și descheie haina mergînd mai departe cu totul nepăsător. Aproape nici nu-și dădea seama că plouă. Pășea ca vrăjit, cufundat în visare și realcătuiind scenele abia trăite.

În sfîrșit întîlnise femeia — femeia la care prea puțin se gîndise, fiindcă nu avea obiceiul să se gîndească la așa ceva, dar pe care totuși, în chip nu prea lămurit, se așteptase s-o întîlnească odată. Stătuse la masă alături de ea. Îi simțise mîna în palma lui, o privise în ochi și zărise

acolo licăriri ale unui suflet minunat de frumos — dar nu mai frumos decît ochii prin care își arunca strălucirea, nici decît trupul ce-i dădea formă și expresie. Nu se gîndea la trupul ei ca trup — și asta era ceva nou pentru el, căci la femeile pe care le cunoscuse pînă atunci nu luase în seamă decît trupul. Trupul femeii de acum era ceva deosebit. Nu credea că trupul acesta poate fi la fel cu celelalte, supus relelor și slăbiciunilor trupești. Trupul ei era mai mult decît lăcașul sufletului. Era o emanație a sufletului, o întruchipare curată și grațioasă a esenței ei dumnezeiești. Gîndul la dumnezeire îi dădu fiori. Îl smulse din visare și-l readuse la gîndirea trează. Pînă atunci nu ajunsese la el nici un cuvînt, nici un semn și nici o chemare a divinității. Niciodată nu crezuse în dumnezeu. N-avusese niciodată nimic de-a face cu religia și rîdea din toată inima de popi și de viața lor de apoi. Era încredințat că nu există viață de apoi ; viața era aici și acum, iar după aceea venea întinericul fără sfîrșit. Dar în ochii ei văzuse suflet, altceva nu putea fi — suflet nemuritor, care niciodată nu poate să piară. Nici un bărbat cunoscut pînă atunci și nici o femeie nu-i dăduseră veste despre nemurire. Dar ea îi dăduse. Îi șoptise vestea aceasta din prima clipă cînd s-a uitat la el. Chipul ei strălucea și acum dinaintea ochilor lui — palid și serios, drăgălaș și sensibil, surîzînd cu înțelegerea și duioșia cu care numai un spirit poate surîde, și pur așa cum el niciodată nu visase că poate exista puritate. Puritatea ei îl lovi ca o izbitură de pumn. Îl făcu să tresară. Pînă atunci cunoscuse binele și răul, dar puritatea, ca un atribut al existenței, nu apăruse niciodată în conștiința sa. Iar acum, în

ființa ei, cunoștea puritatea ca fiind gradul cel mai înalt de bunătate și gradul cel mai înalt de curățenie, care amîndouă laolaltă alcătuiau viața veșnică.

Și deodată ambiția îl îndemnă să se ridice pînă la viața veșnică. Nu merita nici măcar să-i curețe praful de pe încălțăminte, știa asta ; numai un noroc nemai-văzut și o întîmplare dintre cele mai fantastice îi îngăduiseră s-o vadă în seara aceea, să stea alături de ea și să-i vorbească. Era o simplă întîmplare. El nu avea nici un fel de merit. Nu merita un astfel de noroc. În sufletul lui stăpînea simțămîntul religîos. Era umil și cuminte, rușinat și plin de smerenie. În astfel de stare sufletească vin păcătoșii la spovedanie. Era incredințat că are de dat seamă pentru păcate grele. Și după cum pocăiții și smeriții ce merg la spovedanie întrezăresc crîmpeie minunate din slăvita lor viață viitoare, tot astfel întrezărea și el clipe fericite din starea la care va ajunge cucerind femeia aceea. Dar o astfel de cucerire era depărtată și ascunsă ca într-o ceață și cu totul deosebită de cuceririle făcute pînă atunci. Ambiția i se avînta pe aripi nestăpînite și se văzu deodată urcînd cu ea pe înălțimi, împărtaşindu-și unul altuia gîndurile, bucurîndu-se laolaltă de lucrurile nobile și frumoase. Visa la o cucerire spirituală, străină de orice grosolănie, o comunitate spirituală cu totul descătușată, pe care nu izbutea s-o cuprindă prea bine în gînd. Nu se gîndea la asta. De altminteri nu se gîndea la nimic. Senzațiile alungaseră gîndurile și acum se vedea tremurînd și înfiorîndu-se de atingerea unor emoții necunoscute pînă atunci, plutind vrăjit pe-o mare de sensibilitate în care simțurile înseși erau încordate și

spiritualizate și se avîntau dincolo de piscurile cele mai înalte ale vieții.

Merse mai departe, împleticindu-se ca un om beat și mormăind înfrigurat, cu glas tare : „Dumnezeule ! O, dumnezeule !“

La un colț îl zări un sergent de stradă care se uită la el bănuitor, dar îi observă mersul de marinar și-l întrebă :

— Unde-ai tras-o, nenicule ?

Martin Eden coborî pe pămînt. Organismul lui era ager, ușor adaptabil, în stare să facă față deîndată oricăror împrejurări. De cum auzi întrebarea polițistului își și reveni în fire, deveni iarăși Martin Eden din toate zilele și înțelese imediat cum stau lucrurile.

— Îi zic frumos, nu-i așa ? răspunse el rîzînd. Nici nu știam că vorbesc atît de tare.

— Mai ai puțin și-o să-ncepi să cînti, își dădu cu părerea sergentul.

— Nu, n-o să cînt. Dacă ești bun să-mi dai un foc, o să iau primul tramvai către casă.

Își aprinse țigara, spuse seară bună și-și văzu de drum.

— Ei, ce zici ? Nu-ți vine s-o dai dracului ? bodogăni el cu jumătate de glas. Curcanul ăsta zicea că-s beat. Zîmbi mai mult în inima lui și căzu pe gînduri. — Și cred că și eram, cugetă el. Dar nu-mi închipuiam că chipul unei femei poate face asemenea ispravă.

De pe *Telegraph Avenue*¹ luă tramvaiul către Berkeley. Vagonul era plin de tineret, studenți care cîntau într-una și din vreme în vreme urlau în cor strigătul de

¹ Boulevard din San Francisco.

luptă al echipei universitare. Îi cercetă cu interes. Toți erau studenți. Învățau la aceeași universitate ca și ea, făceau parte din clasa ei socială, puteau s-o cunoască, puteau, dacă ar fi vrut, s-o vadă în fiecare zi. Se-ntreba chiar cum de nu voiau, cum de fuseseră în stare să iasă cu toții și să se veselească, în loc să stea cu ea toată seara, să-i vorbească, să se strângă roată în jurul ei, s-o adore și s-o venereze. Și gândurile îi rătăceau mai departe. Băgase de seamă că unul dintre ei avea ochi mici și buze groase. Hotărî atunci că tînărul acela era un ticălos. Pe bordul unui vas un astfel de om ar fi fost un spion printre tovarășii lui, o caiafă și un smiorcăit. El, Martin Eden, era un om mult mai de ispravă decît acela. Gîndul îl umplu de voie bună. I se părea că-l împinge mai aproape de Ea. Începu să se compare cu studenții aceia. Își dădu seama de mecanismul muscular al trupului său și rămase încredințat că fizicește era stăpînul lor, al tuturor. Dar capetele acelora erau pline de gînduri care le îngăduiau să vorbească la fel cu ea — iar asta îl amări cumplit. Dar oare ce rost are creierul ? se întrebă el înfrigurat. Ce-au făcut ei, putea să facă și el. Ei au învățat despre viață din cărți, în vreme ce el n-a avut vreme pentru așa ceva, fiind ocupat să trăiască viața. Minte lui era tot atît de plină de cunoștințe ca și a lor, deși cunoștințe cu totul de alt soi. Cîți dintre ei ar fi fost în stare să facă un nod de scotă, să țină strîns în mînă timona unei corăbii ori să stea de veghe la gabie ? Toată viața i se desfășură înaintea ochilor sub forma unui șir de tablouri în care se întruchipau primejdia și îndrăzneala, greutățile și strădaniile. Își

aduse aminte de toate insuccesele și suferințele încercate în vremea uceniciei. Oricum, cel puțin în privința asta, era mai presus de ei. De-abia de-acum încolo tinerii aceia trebuiau să înceapă a trăi viața și să ia în piept toate greutățile și necazurile pe care le învinsese el. Foarte bine ! În vremea cît ei vor fi prinși în treaba asta, el o să poată învăța din cărți cealaltă parte a vieții.

Pe cînd tramvaiul străbătea cartierul de locuințe sărăcăcioase care desparte Oakland de Berkeley¹, Martin Eden căuta din ochi o casă cunoscută, cu etaj, de-a lungul fațadei căreia stătea scris : „Băcănia Higginbotham“. După ce o zări, coborî la primul colț de stradă. Stătu pe loc o clipă și privi firma. Lui îi spunea mai mult decît arătau literele. Îi dezvăluia o făptură plămădită doar din micime și egoism, iar coțcăriile meschine păreau că-și scot capul din dosul acelor litere. Bernard Higginbotham era bărbatul surorii lui și ajunsese să-l cunoască foarte bine. Deschise ușa cu cheia, pătrunse înăuntru și începu să urce scările către etaj. Acolo locuia cumnat-su. Băcănia era jos. În aer stăruia un miros de legume veștejite. Trecînd prin coridor se împiedică de un cărucior, lăsat acolo de vreunul dintre numeroșii lui nepoți și nepoate, și se izbi cu zgomot mare de o ușă. „Calicul ! gîndi el. Nu se-ndură să ardă gaz de doi cenți, și puțin îi pasă dacă or să-și frîngă chiriașii gîtul.“

¹ Oakland și Berkeley sînt două orașe astăzi aproape contopite, separate de San Francisco doar prin golful cu același nume, pe țărmul căruia sînt așezate toate trei.

Căută clanța bijbiind și pătrunse într-o cameră luminată unde se aflau soră-sa și Bernard Higginbotham. Femeia, cirpea o pereche de pantaloni ai bărbatului, iar acesta stătea întins cît era de lung pe două scaune, și picioarele vîrite în niște papuci de pîslă ferfenițiți îi atîrnau pe marginea celui de al doilea. Privi peste jurnalul pe care-l citea, arătînd o pereche de ochi negri, înșelători și tăioși. De cîte ori se uita la el, Martin încerca un simțămînt de repulsie. Niciodată nu putuse pricepe ce-o fi găsit soră-sa la omul acela. El totdeauna avea senzația că în fața lui se află un vierme, pe care de-abia se stăpînea să nu-l strivească sub talpă. „Într-o bună zi tot am să-i sfărîm eu măselele“, își spunea Martin adesea, consolidu-se astfel pentru efortarea pe care o făcea ca să-l suporte. Ochii aceia, neîndurători și cruzi ca de nevăstuică, îl priveau cu reproș.

-- Ei, ce s-a întîmplat ? întrebă Martin.

— De-abia săptămîna trecută am vopsit ușa aceea, de care te-ai lovit, zise domnul Higginbotham cu glas pe jumătate gemut și pe jumătate răcnit. Știi doar ce mari sînt prețurile fixate de syndicate. Ai putea să umbli mai cu băgare de seamă.

Martin avusese de gînd să-l pună la punct, dar se stăpîni, dîndu-și seama că totul ar fi fost zadarnic. Trecu peste o atît de cumplită micime sufletească și privi la o cromolitografie de pe perete. Rămase înmărmurit. Pînă atunci îi plăcuse totdeauna, dar acum avea impresia că o vede pentru prima oară. Era un lucru de duzină, un lucru ieftin, ca tot ce se afla în casa aceea. Gîndul i se duse îndărăt la casa din care tocmai plecase, iar acolo

zări mai întii tablourile și apoi o văzu pe Ea, o văzu cum se uită la el avînd în priviri o dulceață care-ți topește inima și cum îi strînge mîna, la despărțire. Uită cu totul unde se află și uită de existența lui Bernard Higginbotham, pînă în clipa cînd domnul Higginbotham îl întrebă :

— Ce, ai văzut cumva vreo stafie ?

Martin își veni în fire și-l privi în ochii mărunței, batjocoritori, dușmănoși și lași, apoi deodată îi apărură înaintea, ca pe un ecran, aceiași ochi așa cum arătau cînd stăpînul lor vindea zarzavat în prăvălioara de dedesubt — ochi supuși, împăcați, mieroși și lingușitori.

— Da, răspunse Martin. Am văzut o stafie. Noapte bună. Noapte bună, Gertrude.

Se răsuci în loc ca să iasă din cameră, dar se-mpiedică într-o ruptură a covorului flenduros.

— Să nu trîntești ușa, îi puse în vedere domnul Higginbotham.

Simți cum îi fierbe singele în vine, dar se stăpîni și trase binișor ușa în urma lui.

Domnul Higginbotham se uită triumfător la nevastă-sa.

— A băut, anunță el răutăcios. Ți-am spus c-așa o să facă.

Femeia încuviință din cap, resemnată.

— Îi străluceau grozav ochii, mărturisi ea. Și nici nu mai avea guler, cu toate că plecase cu el la gît. O fi băut și el un pahar sau două.

— Nici nu se mai ținea pe picioare, spuse bărbatul. M-am uitat bine la el. N-a fost în stare să meargă nici

pînă la uşă, fără să mătăhăiască. Ai auzit şi tu că era cît p-aci să cadă pe coridor.

— Cred că s-a împiedicat de căruciorul Aicei. N-avea cum să-l vadă pe întuneric.

Glasul domnului Higginbotham începu să crească o dată cu minia. Toată ziua se supunea altora, cît sta în prăvălie, păstrîndu-şi pentru seara, cînd se afla în sinul familiei, privilegiul de a fi el însuşi.

— Îţi spun eu că comoara de frate-tu era beat turtă.

Glasul îi era îngheţat, tăios şi neîndurător, iar buzele pronunţau răspicat fiecare cuvînt, cu forţa neînduplecată a unei maşinării. Femeia oftă şi nu mai scoase nici o vorbă. Era înaltă şi voinică, totdeauna neîngrijit îmbrăcată şi veşnic obosită din pricina propriului trup, a muncii şi a bărbatului.

— Boala asta e în el, ascultă-mă pe mine, a moştenit-o de la taică-su, urmă mai departe domnul Higginbotham, cu glas acuzator. Tot în şanţ o să crape şi asta. Ştii tu cum.

Femeia încuviinţă din cap, suspină şi-şi văzu mai departe de cusut. Se înţeleseseră : Martin venise acasă beat. În sufletul lor nu exista puterea de a cunoaşte frumuseţea, căci altminteri ar fi înţeles că ochii aceia scînteietori şi chipul plin de strălucire vesteau cea dintîi întîlnire a unui tînăr cu dragostea.

— Frumos exemplu le mai dă copiilor, izbucni pe neaşteptate domnul Higginbotham spărgînd tăcerea păstrată de nevastă-sa spre marea lui nemulţumire. Cîteodată ajungea chiar să dorească mai multă împotrivire din partea soţiei. Dacă mai face o dată aşa, să-şi ia

catrafusele. Ai înțeles ? Doar n-o să las copiii ăștia nevinovați să dea ochi cu depravările lui de stricat și de bețiv. Domnului Higginbotham îi plăcea foarte mult vorba asta — depravări — întâlnită într-un articol de ziar și cu care de puțină vreme își îmbogățise vocabularul. Asta e : depravări, altfel n-ai cum să-i spui.

Femeia mai oftă o dată, dădu cu durere din cap și continuă să coasă. Domnul Higginbotham se întoarse iar la lectura ziarului.

— Și-a plătit întreținerea pe săptămîna trecută ? strigă el pe deasupra ziarului.

Nevasta iarăși încuviință din cap și adăugă :

— Mai are încă ceva gologani.

— Cînd pleacă iar pe mare ?

— Cred că după ce-o cheltui toți banii cîștigați în ultima cursă, răspunse ea. A fost ieri la San Francisco să caute alt vapor. Numai că atîta vreme cît mai are bani, face mofturi, nici un vapor nu-i mai este pe plac, așa că încă n-a iscălit nici un angajament.

— Nu-i stă bine unui freacă-punte ca el să mai facă și nazuri, bufni domnul Higginbotham. Auzi ! Mai are și pretenții !

— L-am auzit spunînd ceva despre un schooner care se pregătește să plece undeva într-un loc depărtat să caute nu știu ce comori ascunse, și pe ăsta ar vrea să se imbarce, dacă termină gologanii. :

— De-ar fi om cu scaun la cap i-aș face eu un rost, l-aș angaja să umble cu camionul, spuse bărbatul, dar nici o urmă de bunăvoință nu i se făcea simțită în glas. Tom o să plece.

Nevasta se uită la el întrebătoare și speriată.

— Pleacă în noaptea asta. Se angajează la Carruthers. Aia o să-i plătească mai mult decît aş putea eu să-i dau.

— Ți-am spus c-o să-l pierzi, strigă ea. Merită mult mai mult decît îi plătești tu.

— Ascultă aicea, femeie, se răsti Higginbotham. De-o mie de ori ți-am spus să nu-ți bagi nasul în treburile negoțului. De-acuma n-o să-ți mai spun nimic.

— N-ai decît, i-o întoarse ea. Tom era un băiat tare bun.

Bărbat-su o privi lung. Asta era o sfidare nemaipomenită.

— Dacă ar fi ceva de capul prăpăditului de frate-tu, ar putea să ia el camionul în primire, zise Higginbotham furios.

— Numai că el își plătește regulat întreținerea, ca oricare altul, îl înfruntă femeia. Pe urmă nu uita că e frate cu mine și că atîta vreme cît nu-ți datorează nici un ban n-ai dreptul să te legi toată vremea de el. Am și eu un suflet de om, măcar că-s măritată cu tine de șapte ani.

— I-ai spus c-o să-i pui gazul la socoteală dacă o să tot stea să citească în pat? întrebă Higginbotham.

Femeia nu răspunse nimic. Dorința de răzvrătire îi pieri și în trupul vlăguit de trudă se topi toată energia. Bărbatul era din nou triumfător. Învinsese. Ochii îi luciră răzbunători și urechile i se desfătară la auzul molcomelor ei sughițuri de plîns. Era în culmea fericirii de cîte ori izbutea s-o facă să plîngă, și în vremea

din urmă plîngea destul de lesne, cu toate că lucrurile merseseră altfel în primii ani de căsnicie, înainte ca droaia de copii și necurmata lui cicăleală să-i nimească orice voință.

— Bine, atunci ai să-i spui chiar mîine dimineată, să n-avem vorbă, mai zise bărbatul. Și uite, vreau nu-mai să-ți spun, ca să nu cumva să uit, c-ai face bine să trimiți mîine după Mariana, să vină să aibă grijă de copii. Dacă pleacă Tom n-o să am încotro și-o să trebuiască să plec cu camionul, așa c-ai face foarte bine să te hotărăști și să cobori jos, să stai în prăvălie.

— Dar mîine am de spălat, protestă ea fără vigoare.

— Atuncea scoală-te mai de dimineată și termină întîi cu spălatul. Eu o să plec de-abia pe la zece.

Desfăcu nervos ziarul și se apucă iar de citit.

CAPITOLUL

IV

Încă furios din pricina discuției cu cumnată-su, Martin Eden merse bîjbîind pînă în fundul coridorului și pătrunse în odaia lui — un fel de chiliuță în care de-abia încăpeau un pat, un lavoar și un scaun. Domnul Higginbotham era un om mult prea cumpătat ca să mai plătească și servitoare, cînd nevastă-sa putea să facă toată treaba. Pe lîngă asta, camera servitoarei îi dădea puțînța să țină în pensiune două persoane și nu numai una singură. Martin puse pe scaun cele două volume de versuri — Browning și Swinburne — își scoase haina și se așeză pe pat. Țipătul ascuțit al unor droturi astmatice îi întîmpină greutatea corpului, însă el nu le auzi. Începu să-și descheie pantofii, dar rămase cu ochii ațintiți la peretele alb din fața lui, vrîstat cu lungi pîraie de murdărie cenușie prin locurile pe unde se scursese apa strecurată prin acoperiș. Pe fundalul acestei jalnice priveliști începură să alunece plămuiuri înflăcărate. Uită de pantofi și rămase cu ochii ficși și privirile pierdute, pînă cînd buzele începură să i se miște, murmurînd : „Ruth !“

„Ruth !“ Nu bănuise niciodată că un simplu sunet ar putea fi atât de frumos. Îi încînta auzul și-l repetă de nenumărate ori, pînă ce ajunsese într-o stare de beție. „Ruth !“ Era un talisman, un cuvînt magic, care făcea vrăji. De cîte ori îl murmură, chipul fetei strălucea în fața ochilor lui, răspîndind pe peretele murdar o lumină de aur. Iar lumina aceasta nu se oprea pe perete. Se lărgea la nesfîrșit și pe undele-i aurii sufletul său pornea să rătăcească în căutarea sufletului ei. Tot ce era mai bun în ființa lui se revărsa într-un torent superb. Numai gîndul la ea și era de-ajuns pentru a-l înnobila și purifica, pentru a-l face mai bun și a-l face să dorească a fi mai bun. Toate astea le simțea pentru prima oară. Niciodată nu cunoscuse femeii în stare să-l facă mai bun. Prezența lor avusese totdeauna efectul contrar, și-l transformaseră în bestie, iar el nu știa că, pentru a-l face mai bun, multe dintre acele femei depuseseră toate eforturile de care erau în stare, deși ajunseseră la un rezultat jalnic. Cum niciodată nu avusese conștiința propriei personalități, nu știa că în făptura lui exista darul acela care stîrnește dragostea în sufletul femeilor și care era pricina dorinței lor de a-i cuceri farmecul tinereții. Cu toate că adeseori îl plictisiseră cu stăruințele lor, nu izbutiseră niciodată să-l tulbure ; și nici măcar nu visase c-ar putea exista femeii care să fi devenit mai bune datorită lui. Totdeauna, pînă în clipa de față, trăise într-o splendidă nepăsare, iar acum i se părea că de fiecă dată femeile porniseră către el și ajunseseră pînă în preajma lui cu mîinile întinute. Și asta nu din vina lui, și nici dintr-a lor. Dar el, care pentru prima dată ajunsesese să-și dea seama de sta-

rea lui însuși, era cel mai puțin pregătit să înțeleagă cum stau de fapt lucrurile și-l mistuiau flăcările rușinii acum, cînd avea în fața ochilor imaginea propriei turpitudini.

Sări deodată în picioare și încercă să se privească în oglinda murdară de deasupra lavoarului. Șterse oglinda cu un prosop și se uită din nou, îndelung și cu luare-aminte. Pentru întâia oară se vedea într-adevăr pe sine. Ochii lui erau făcuți să vadă, dar pînă în clipa aceea fuseseră obloniți de veșnic schimbătoarea panoramă a lumii, la care tot privind fără încetare nu mai putuse afla răgaz să se uite și la sine. Văzu capul și chipul unui flăcău de douăzeci de ani, dar, nefiind obișnuit să judece asemenea lucruri, nu avea cum să-și prețuiască tinerețea. Deasupra unei frunți pătrate și boltite văzu un smoc de păr castaniu, ca frunza de nuc pălită, vălurit către frunte și încirlionțat, răsucit în inele care stîrneau admirația oricărei femei, trimițîndu-i fiori în palmele ce-ar fi dorit să le mîngîie și furnicături în degetele dornice să se strecoare printre ele. Dar părăsi repede toate astea, socotindu-le lipsite de orice merit în fața Ei, stăruind însă mult și cu mare grijă asupra frunții înalte și pătrate — străduindu-se să pătrundă dincolo de ea și să afle prețul celor ascunse acolo. Ce fel de creier se afla în spatele acelei frunți? — iată întrebarea pe care și-o repeta într-una. De ce era în stare? Unde anume putea să-l ducă? Oare îl putea duce pînă la Ea?

Se-ntreba dacă se arată cumva sufletul în ochii aceia de oțel adeseori pe deplin albaștri la culoare și ațîțați de briza sărată a adierilor de pe țărături veșnic înSORITE. Se întreba, de asemenea, ce impresie făcuseră ochii aceștia

asupra fetei. Încercă să-și închipuie că se află în locul ei, dar jongleria asta nu-i reuși. Ar fi putut destul de ușor să se pună în locul altora și să-și închipuie că gîndește cu mintea lor, dar era nevoie ca aceia să fie oameni care să trăiască și să gîndească la fel ca el. Viața și felul ei de a gîndi îi erau necunoscute. Era întreagă numai minune și taină și cum ar fi putut el ghici fie și doar un singur gînd de-al acelei ființe ? În orice caz erau ochi cinstiți, hotărî el, și în ei nu se arăta nici mîcime, nici meschinărie. Bronzul ars de soare al chipului îi pricinui mirare. Nici prin gînd nu-i trecuse că ar fi atît de smolit. Își răsuci mîneca și compară albul părții interioare a brațului cu pielea întunecată a chipului. Da, la urma urmei rămînea totuși un om de rasă albă. Dar și brațele îi erau la fel de întunecate. Îndoi brațul, își răsuci bicepsul cu mîna cealaltă și se uită pe partea dinăuntru, unde era mai puțin ars de soare. Avea pielea albă de tot. Rîse către chipul bronzat din oglindă, cînd se gîndi că și chipul acela fusese tot așa de alb ca partea dinăuntru a brațelor ; nici prin minte nu-i trecu atunci că pe lume se aflau puține femei, care, deși parcă plămădite din spumă, s-ar fi putut făli cu o piele mai albă și mai catifelată decît a lui — mai albă decît în locurile unde fusese ferită de pîrjolul soarelui.

Despre gura lui s-ar fi putut spune că e îngerească, dacă nu s-ar fi întîmplat ca în clipele de încordare buzele groase și senzuale să se întindă prea apăsător peste dinți. Uneori se întîindeau chiar atît de tare, încît gura devenea aspră și ursuză, ascetică parcă. Buzele acelea erau buze de luptător și de ibovnic. Puteau gusta

cu desfătare dulceața vieții, după cum puteau da la o parte dulceața asta ca să supună viața sub porunca lor. Obrazul și bărbia, puternice și vag conturate în pătrat, arătau agresivitate și ajutau buzelor să ia viața în stăpînire și să poruncească. Forța compensa senzualitatea și avea asupra ei un efect întăritor, obligîndu-l să iubească frumusețea care era și sănătate, îngăduindu-i să vibreze la senzațiile cele mai curate. Iar între buze se arătau dinți care nu cunoscuseră și nici nu avuseseră nevoie de îngrijirea dentistului. Sînt albi și puternici și regulați, își zise el, privindu-i. Dar în clipa aceea fu cuprins de neliniște. Undeva, retras în cutele cele mai ferite ale minții, stătea ascuns și începea să se arate, încă nedeslușit, gîndul că existau oameni care se spălau pe dinți în fiecare zi. Oamenii aceia erau oameni din lumea înaltă — oameni din lumea ei. Desigur că și ea se spală pe dinți : în fiecare zi, bineînțeles. Oare ce-ar spune de-ar afla că de cînd era pe lume nu se spălase nici măcar o singură dată pe dinți ? Hotărî că trebuia să facă rost de o periută de dinți și să se obișnuiască să se spele zilnic. Va începe de îndată, chiar mîine. Numai prin fapte mari n-ar fi putut niciodată ajunge pînă la ea. Trebuia să se schimbe el însuși în toate privințele, chiar și în privința spălatului pe dinți și a gulerului tare, cu toate că gulerul scrobît i se părea un soi de renunțare la propria-i libertate.

Ridică mîna și-și plimbă degetul mare peste palma bătătorită, apoi se uită la murdăria care pătrunsese pînă-n carne, de unde nici un fel de perie n-ar mai fi putut-o îndepărta. Cît de deosebită era palma ei ! Numai

amintirea și îl făcu să se-nfioare de plăcere. Ca o petală de trandafir, își spuse el ; proaspătă și moale ca un fulg de zăpadă. Nu crezuse niciodată că o simplă mină de femeie poate fi atât de încântător de catifelată. Se trezi că fuge cu gândul la minunea unei mângieri aduse de o asemenea mină și roși vinovat. Era un gând prea grosolan pentru a putea fi îndreptat către ea. Ar fi însemnat oarecum să pui la îndoială înalta ei spiritualitate. Iar ea nu era decît un spirit palid și gingaș, care plutea departe deasupra cărnii ; și cu toate astea delicatețea mîinii ei nu-i ieșea din minte. Era obișnuit cu bătăturile aspre ale lucrătoarelor din fabrici și ale femeilor muncitoare. Cunoștea prea bine pricina asprimii acelor mîini ; dar mîinile ei... Erau moi fiindcă niciodată nu muncise cu ele. La gândul spăimîntător că se află cineva care nu trebuie să muncească pentru a putea trăi, prăpastia dintre el și ea se adînci și mai mult. Dintr-o dată înțelese că aristocrația era alcătuită tocmai din oameni care nu munceau. Și imaginea acelor oameni îi apărură înaintea ochilor, pe perete, sub forma unui chip săpat în bronz, sfidător și puternic. El muncise ; primele-i amintiri erau tot de muncă legate, și toți ai săi munciseră. Iat-o de pildă pe Gertrude. Cînd mîinile nu-i erau asprite de nesfîrșitele treburi ale gospodăriei, erau umflate și roșii ca o bucată de carne fiartă, din pricina spălatului rufelor. Și pe urmă mai era și soră-sa Mariana. Vara trecută muncise într-o fabrică de conserve și mîinile-i delicate și frumoase se-acoperiseră peste tot cu zgîrieturi făcute de cuțitele cu care tăia pătlăgelele roșii. În afară de asta, vîrfurile a două degete îi rămăseseră în mașina de

stanțat a fabricii de cartonaje, unde lucrase iarna trecută. Își aduse aminte cât de aspre erau palmele mamei lui, cînd stătea întinsă în coșciug. Și taică-su muncise pînă în clipa în care își dăduse ultima suflare ; cînd a murit, bătăturile din palmele sale erau mai groase de un deget. Dar miinile ei erau moi, moi ca și ale maică-si, ca și ale celor doi frați. Gîndul acesta din urnă i se ivi în minte ca ceva neașteptat ; îi arăta înfricoșător de limpede la ce mare înălțime se afla lumea ei și cât de uriașă era distanța ce se întindea între ea și el.

Rîzînd amar se-așeză la loc pe pat și-și scoase pantofii. Era un prost. Se lăsase îmbătat de chipul și de miinile moi și albe ale unei femei. Atunci, dintr-o dată, pe peretele murdar din fața sa îi apăru o vedenie. Parcă se afla în fața unei case de raport, mari și întunecate. Era noaptea, la Londra, în *East End*¹, și în fața lui stătea Margey, o fată de vreo cincisprezece ani, muncitoare în fabrică. O condusese acasă, de la un fel de serbare. Locuia în casa aceea întunecoasă, care nici pentru porci n-ar fi fost potrivită. Întinsese mîna către miinile ei, să-și ia rămas bun. Fata oferise buzele ca să fie sărutată, dar el n-avea de gînd s-o sărute. Nu știa de ce, însă îi era într-un fel frică de ea. Deodată mîna ei o prinse pe a lui și o strînse cu înfrigurare. Simți bătăturile apăsîndu-l și zgîriindu-l, și atunci un val de milă i se revărsă în suflet. Îi văzu ochii învăpăiați, flămînzi și formele neîmplinite de femeie prost hrănită și împinsă încă din copilărie într-o maturitate înfricoșă-

¹ Partea de răsărit a Londrei ; cea mai mizeră parte a orașului.

toare și sălbatică ; atunci, plin de îngăduință, o cuprinsese în brațe, se aplecase și îi sărutase buzele. Îi răsuna și acum în urechi stinsul ei țipăt de bucurie și o simțea cum se cațără pe el ca o pisică. Sărmana ființă înfometată ! Privi mai departe la năluca celor petrecute cu mult în urmă. Carnea i se înfiora așa cum se înfiorase și în noaptea aceea, când fata se prinsese de el, iar inima i se încălzise la flacăra milei. Totul în jur era cenușiu, cenușiu și neguros, iar din negură se cernea ploaia pe pietrele pavajului. Și deodată pe perete izbucni o lumină strălucitoare, care străbătu prin cealaltă vedenie și o alungă, iar în mijlocul acelei lumini se arată chipul Ei palid, așezat sub cununa părului de aur, Ea — depărtată și inaccesibilă ca o stea din înaltul cerului.

Luă de pe scaun cele două cărți, versurile lui Browning și ale lui Swinburne, și le sărută. „Și totuși, se gândi el, mi-a spus să mai trec pe la ei.“ Se privi încă o dată în oglindă și spuse cu glas tare și foarte solemn :

— Martin Eden ! Primul lucru pe care-l faci mâine dimineață e să te duci la biblioteca publică și să citești despre bunele maniere. Ai înțeles ?

Stinse lumina, și droturile țipară sub greutatea lui.

— Și o să trebuiască să te lași de înjurat, Martin băiatule ; neapărat să te dezbari de înjurat, spuse el cu glas tare.

Apoi ațipi și se lăsă în voia somnului, a somnului și a viselor care, în ce privește nebunia și îndrăzneala, se puteau lua la întrecere cu ale unui fumător de opiu.

CAPITOLUL

V

A doua zi dimineța se deșteptă din lumea fermecată a visului trezindu-se într-o atmosferă plină de aburi, grea de mirosul clăbucului de săpun și al rufelor murdare, încărcată de necazurile certurilor fără sfârșit care umplu viețile chinuite. De îndată ce ieși din cameră, auzi clipocitul apei, un strigăt enervat și o palmă răsunătoare prin care soră-sa își manifesta supărarea împotriva uneia dintre numeroasele ei proenituri. Vaietul copilului îl străbătu ca tăișul unui cuțit. Își dădea prea bine seama că tot ce avea în jur, însuși aerul pe care-l respira, era dezgustător și meschin. Cît de lungă era calea — gîndi el — pînă la ambianța de frumusețe și liniște din casa unde trăia Ruth. Acolo totul părea spiritualizat. Aici totul era material, material în sensul cel mai josnic.

— Hai, vino încoace, Alfred, îi strigă el băiețelului care plîngea și, în același timp, băgă mîna în buzunarul pantalonilor unde-și ținea mărunțișul cu veșnica nepăsare cu care trata viața în general. Îi dădu micuțului un ban de douăzeci și cinci de cenți și-l luă în brațe o clipă, ca să-i aline plînsul. Ei, acumă dă fuga și cum-

pără bomboane, da' nu uita să le dai și frățiorilor și surioarelor. Vezi să nu pierzi banul și cumpără dintr-acelea care țin cel mai mult.

Soră-sa își ridică de deasupra albiei de rufe fața congestionată și se uită la el.

— Îi ajungeau și cinci cenți, îi zise ea. Da' așa ești tu, nu știi să prețuiești banul. Acuma au să mănince la bomboane pînă le-o veni rău.

— Nu-i nimic, surioară, răspunse Martin voios. Las' că știu eu ce fac cu banii. Dacă n-ai avea atîta treabă, te-aș săruta în semn de bună dimineța.

Dorea din toată inima să fie atent cu soră-sa care era bună la suflet și care — știa el bine — în felul ei îl iubea. Dar, într-un fel sau altul, pe măsură ce treceau anii, soră-sa semăna din ce în ce mai puțin cu ea însăși, purtarea ei devenea din ce în ce mai greu de înțeles. În cele din urmă, Martin își spuse că munca istovitoare, mulțimea copiilor și cicăleala bărbatului izbutiseră s-o schimbe. O clipă îi trecu prin minte că începea să se asemene legumelor veștede, mirosului de clăbuc și gologanilor de cinci, de zece și de douăzeci și cinci pe care-i primea peste tejgheaua din prăvălie.

— Du-te de mănîncă, spuse ea supărată, dar în sufletul ei destul de bucuroasă. Dintre toți frații astăzi hoinari prin lume, avusese totdeauna slăbiciune pentru Martin. Uite, eu am să te sărut totuși, îl vesti ea cu o neașteptată tresărire a inimii.

Cu arătătorul și degetul mare își șterse clăbucul mai întîi de pe o mîină, pe urmă de pe cealaltă. Martin o cuprinse pe după talia mult îngroșată și-i sărută buzele

umezite de abur. Ochii femeii se umplură de lacrimi — nu atît din pricina strînsorii ori a emoției, cît din cauza slăbiciunii lăsate de îndelungata muncă peste puteri. Își împinse repede fratele la o parte, dar nu mai înainte ca el să-i poată zări ochii scăldați în lacrimi.

— Ți-am pus mîncarea în cuptor, zise ea repede. Acuma trebuie să se scoale și Jim. Eu m-am sculat mai de dimineață fiindcă aveam de spălat. Tu vezi ce faci și pleacă de-acasă cît mai iute. Azi n-o să fie prea frumos la noi, Tom ne-a lăsat și Bernard trebuie să umble cu camionul.

Martin intră în bucătărie cu inima grea, căci imaginea obrazului congestionat al sîrorii și toată făptura ei neîngrijită își săpau drum ca un acid prin creierul său. Poate că l-ar fi iubit, de-ar fi avut răgaz pentru așa ceva, își spuse el. Dar era totdeauna trudită de moarte. Bernard Higginbotham era o brută, dacă o muncea în halul ăsta. Pe de altă parte, nu putea să nu-și dea seama că în sărutul ei nu existase nimic frumos. Ce-i drept, fusese un sărut cu totul neobișnuit. Ani de-a rîndul nu-l sărutase decît atunci cînd pleca ori se întorcea dintr-o călătorie. Dar sărutul de-adineauri avea gust de săpun și buzele ei — băgase de seamă asta — erau fleșcăite. Nu simțise nici urmă de apăsare iute și puternică a buzelor, așa cum trebuie să fie în orice sărut. Sărutul ei era sărutul unei femei obosite, care de-atît de lungă vreme ajunsese la capătul puterilor, încît uitase să mai sărute. Și-o aduse aminte cum arăta ca fată, înainte de a se mărita, cînd, după o zi întreagă de trudă într-o spălătorie, era în stare să danseze toată noaptea cu cei

mai înfocați dansatori, fără să-i pese că după bal trebuia să înceapă o nouă zi de muncă istovitoare. Apoi gîndul îi fugi la Ruth și la dulcea prospețime care de bună seamă se ascundea în buzele ei ca și în întreaga-i făptură. De bună seamă că sărutul ei trebuie să fie asemănător cu felul cum strînge mîna sau se uită la cineva : ferm și sincer. Îndrăzni să se avînte cu gîndul pînă la a-și închipui că buzele ei se-mpreună cu ale sale, iar gîndul acesta căpătă pentru el atîta viață, încît îl cuprinse amețeala și i se păru că plutește printre nori de petale trandafirii ce-și revărsau mireasma în sufletul lui.

În bucătărie dădu peste Jim, celălalt client al pensiunii, care mesteca alene un terci, cu privirile obosite pierdute undeva departe. Jim era ucenic la un instalator și bărbia-i lipsită de vigoare, dimpreună cu firea-i prea înclinată spre plăceri și o oarecare sărăcie cu duhul nu făgăduiau să-l ducă prea departe în lupta pentru existență.

— De ce nu mănînci, întrebă el cînd îl văzu pe Martin că-și înfige cu silă lingura în fiertura de fulgi de ovăz, rece și nu îndeajuns de fiartă. Iar te-ai îmbătat aseară ?

Martin clătină din cap. Îl apăsa cumplit teribila josnicie a tot ce-l înconjura. Ruth Morse i se părea mai depărtată decît oricînd.

— Eu m-am îmbătat, urmă Jim rîzînd încetișor, nervos și cu un soi de fală. Fleoarcă m-am îmbătat. Și-am fost și cu un bobocel de fată. Billy m-a adus acasă.

Martin dădu din cap, în semn c-a auzit — obiceiul de-a asculta pe oricine i-ar fi vorbit ținea oarecum de firea lui — și-și turnă o ceașcă de cafea caldută.

— Mergi diseară la balul de la *Lotus Club* ? întrebă Jim. O să aibă bere și dacă or veni și-ai lui Temescal, iese un hai ce nu s-a pomenit. Da' mie nu-mi pasă. Oricum, eu tot mă duc cu duduia mea. Măi al dracului, da' am o amăreală-n gură !

Se strîmbă cumplit și încercă să-și spele amăreala cu o ceașcă de cafea.

— O știi pe Julia ?

Martin clătină din cap.

— Ea-i duduia mea, îl lămuri Jim, și-i o fată clasa una. Te-aș prezenta și pe tine, numa' că tu mi-o sufli. Nu știu ce dracu găsește femeile la tine, zău că habar n-am, da' îți stă mintea cînd vezi cum le sufli fetele geanabeților.

— Ție nu ți-am luat nici o fată, răspunse Martin plictisit. N-avea încotro, de mîncat tot trebuia să mănînce.

— Ba mi-ai luat și mie, ripostă celălalt cu înfocare. Ce, ai uitat-o pe Maggie ?

— N-am avut nimic cu ea. N-am dansat cu ea decît în seara aceea.

— Da, și nici n-a mai trebuit altceva ! strigă Jim. A fost de-ajuns să dansezi cu ea, să i te uiți în ochi și gata socoteala ! Bineînțeles că tu n-ai făcut-o înadins, da' eu m-am lins pe bot pentru vecie. Nici nu s-a mai uitat la mine. Îi ardeau călcîile după tine. Puteai s-o joci cum îți plăcea, dac-ai fi vrut.

— Numa' că n-am vrut.

— Ei și ce folos ? Eu tot am rămas de căruță, răspunse Jim uitîndu-se plin de admirație la celălalt. Cum naiba faci, zău, Martin ?

— Nici nu mă uit la ele, fu răspunsul.

— Adică, vrei să spui tu, te prefaci că nici nu-ți pasă de ele, insistă Jim cu aprindere.

Martin stătu o clipă pe gînduri, apoi răspunse :

— Poate că și asta ar fi destul, da' cred că alta e pricina. Niciodată nu m-au interesat... prea mult. Da' dacă tu te poți preface, cred că e foarte bine.

— Păcat că n-ai fost aseară la salon la Riley, spuse Jim sărind de la una la alta. S-a boxat. Era acolo un tip din West Oakland. Îi spuneau „Șobolanul“. Grozav tip. Nimeni n-a avut curaj să boxeze cu el. Toți am fi vrut să fii tu pe-acolo. Da' unde naiba ai fost ?

— La Oakland.

— La v'un spectacol ?

Martin împinse la o parte farfuria și se ridică.

— Vii la dans în seara asta ? strigă celălalt în urma lui.

— Nu, nu cred.

Coborî scările și ieși în stradă trăgînd adînc aerul în piept. Se sufocase în atmosfera dinăuntru și în vremea asta îl mai și scosese din fire ucenicul, cu flecăreala lui. De multe ori numai cu mare greutate se stăpînise să nu se-ntindă peste masă și să-l îndese pe Jim cu mutra în farfuria de fiertură. Cu cît celălalt flecărea mai mult, cu atît mai depărtată i se părea Ruth. Cum va putea deveni vreodată demn de ea, dacă trăiește

amestecat într-o asemenea turmă ? Îl cuprindea spaima de cîte ori se gîdea la greutățile pe care le va avea de învins și se simțea prea împovărat de faptul că făcea parte din clasa muncitoare. Toate se năpusteau asupra-i pentru a-l trînti la pămînt — soră-sa, casa și familia soră-si, Jim ucenicul, toți oamenii pe care-i cunoștea și toate legăturile lui cu viața. Universul întreg îi lăsa un gust amar în gură. Pînă atunci îl acceptase așa cum se găsea, îl socotise un lucru bun și trăise în bună înțelegere cu tot ce-l înconjură. Întrebări nu adresase nici-odată lumii înconjurătoare, de la regula asta abătîndu-se doar cînd zăbovea pe filele cărților ; dar atunci nu avea de-a face decît cu cărți, cu povești minunate despre o lume mai luminoasă și cu neputință de înfăptuit. Numai că acum văzuse acea lume, văzuse că există, că poate fi înfăptuită și că în mijlocul ei se află o floare cu chip de femeie și cu numele de Ruth care șade în miezul ei cel mai luminos, și din pricina asta el trebuia să guste din toate amărăciunile, să fie chinuit de doruri usturătoare și de deznădejdi, care-i pîrjoleau inima măcinîndu-i speranțele.

Stătuse în cumpănă dacă să aleagă biblioteca publică din Berkeley ori pe cea din Oakland și în cele din urmă se hotărî pentru ultima, fiindcă acolo locuia Ruth. Mai știi ? — biblioteca era un loc cum nu se poate mai potrivit pentru ea și s-ar putea întîmpla s-o întîlnească. Nu știa cum merg treburile pe la biblioteci și rătăci printre nenumărate rafturi cu romane, pînă cînd fata aceea gîngășă, cu înfățișare de franțuzoaică și care părea a fi atunci de serviciu, îi spuse că sala cataloagelor

se află la etaj. Nu s-a priceput nici să-l întrebe pe custodele de la birou, așa că aventurile lui au început în raionul de filozofie. Aflase din cărți despre existența filozofiei, dar nu-și închipuise că s-a scris atît de mult despre ea. Rafturile înalte, pline de tomuri masive, îl umileau, dar în același timp îl și ațîțau. Aici era o treabă la care își putea încerca vigoarea minții. Găsi cărți de trigonometrie la secția de matematici, le răsfoi și privi îndelung la formulele și figurile pentru el lipsite de orice înțeles. Știa să citească englezește, dar acolo avea de-a face cu o limbă care-i era străină. Norman și Arthur știau limba asta. Îi auzise vorbind-o. Și amîndoi erau frații ei. Plecă din secția de matematici, cuprins de deznădejde. I se părea că din toate părțile fel de fel de cărți se prăvălesc peste el și-l strivesc. Nici nu visase că tezaurul cunoștințelor omenești este atît de uriaș. Îl cuprinsesese spaima. Cum va izbuti vreodată creierul lui să le stăpînească pe toate ? De-abia pe urmă își aduse aminte că existaseră și alți oameni, mulți la număr, care le stăpîniseră pe toate ; iar atunci murmură un jurămint fierbinte, un jurămint cumplit, rostit în șoaptă, făcînd legămint că mintea sa va fi în stare să împlinească tot ce împlinise mintea altora.

Și așa rătăci mai departe, pendulînd între disperare și triumf, tot cercetînd rafturile încărcate cu înțelepciune. Într-o secție de miscelanee dădu peste *Norrie's Epitome*¹. O răsfoi cu venerație. I se părea că vorbește o limbă oarecum asemănătoare cu a lui. Amîndoi, și el

¹ Mica enciclopedie a lui Norrie.

și cartea, aparțineau mării. Pe urmă găsi un Bowditch¹ și cărți de Leckey și Marshall. Găsise soluția : avea să învețe marinăria. Se va lăsa de băutură, va munci cu înverșunare și va ajunge căpitan. În clipa aceea i se părea că Ruth e foarte aproape de el. Căpitan fiind, ar putea să se însoare cu ea (dacă și Ruth ar fi ținut la el). Iar dacă n-ar fi ținut, oricum, tot ar fi trăit o viață ome-nească — asta numai datorită ei — și în orice caz s-ar fi lăsat de băutură. Apoi își aduse aminte de armatori și de societățile de asigurare, cei doi stăpîni cu interese diametral opuse, cărora orice căpitan trebuie să li se supună, pentru că de ei atîrnă soarta căpitanilor. Își roti ochii jur împrejurul încăperii și-și lăsă pleoapele peste imaginea a zece mii de cărți. Nu : nu va mai avea nimic de-a face cu marea. În toată mulțimea asta de cărți zăcea puterea, iar dacă era sortit să săvîrșească isprăvi minunate, atunci va trebui să le săvîrșească pe uscat. Înainte de toate, căpitanilor nu le era îngăduit să-și ia nevestele cu ei pe mare.

Veni vremea amiezii și apoi ceasurile dinspre seară. Uită de prînz și porni să caute cărți despre bunele maniere ; căci, în afară de problemele legate de carieră, cugetul îi mai era preocupat și de o chestiune cum nu se poate mai practică : *Dacă ți se întîmplă să cunoști o domnișoară care te invită să-i faci o vizită, la cîtă vreme după asta se cade să faci vizita ?* Cam în felul aceta o formula el. Dar chiar cînd ajunse la raionul respectiv, zadarnic căută răspuns. Mulțimea regulilor de

¹ Nathaniel Bowditch (1773—1838), matematician și astronom american, autorul unui cunoscut manual de navigație.

bună-cuviință reuși să-l sperie, și se rătăci cu totul în labirintul regulilor după care oamenii subțiri trebuiau să-și trimită reciproc cărți de vizită. Se lăsă păgubaș. Nu găsisese ceea ce căuta, deși aflase că pentru a fi politicos un om trebuie să-și risipească tot timpul, iar el, pentru a învăța cum să fie manierat, ar mai avea nevoie de încă o viață.

— Ați găsit ce căutați ? îl întrebă la plecare custodele.

— Da, domnule, răspunse Martin. Aveți o bibliotecă foarte frumoasă.

Custodele încuviință din cap, zicînd :

— Am fi bucuroși dacă ați veni cît mai des pe la noi. Sînteți marinar ?

— Da, domnule. Și o să mai vin.

„De unde o fi știut că sînt marinar ?“ se întrebă Martin în vreme ce cobora scările.

Apoi, pe stradă, se sforță la început să păsească țeapăn și drept, dar o făcea cu stîngăcie, pînă cînd îl furară gîndurile și din nou pași legănîndu-se cu grație, ca de obicei.

CAPITOLUL

VI

O agitație cumplită, un fel de foame sufletească, puse stăpînire pe Martin Eden. Ca un înfometat dorea să zărească fata aceea ale cărei mîini firave îi înșfăcaseră viața cu o putere de uriaș. Nu era în stare să-și ia inima în dinți și să se ducă la ea. Îi era o teamă cumplită ca nu cumva să se ducă prea curînd și să se facă astfel vinovat de încălcarea legilor neîndurătoare care se numeau legi ale buneicuviințe. Petrecea nenumărate ceasuri în bibliotecile din Oakland și Berkeley, completă formulare și scoase permise pentru el, pentru soră-sa Gertrude și soră-sa Mariana, ba chiar și pentru Jim, al cărui consimțămînt îl cîștigase cu cîteva pahare de bere. Avînd patru permise pe baza cărora putea împrumuta cărți, ținea lumina aprinsă pînă tîrziu noaptea, iar domnul Higginbotham îi adăuga la cont cîte cincizeci de cenți pe săptămîină pentru gaz.

Mulțimea cărților citite nu făcea decît să-i ațîțe neliniștea. Fiece pagină a fiecărui volum citit nu era decît o mică ferestruică deschisă asupra împărăției cunoașterii. Foamea lui se hrănea din lectură și devenea din ce

În ce mai nepotolită. De asemenea, nu știa de unde ar trebui să înceapă și în permanență simțea că-i lipsește pregătirea. Orice referință, la o chestiune fie ea oricât de elementară, pe care vedea bine că ultimul cititor este presupus a o înțelege, pentru el era o problemă de nedezlegat. La fel se petreceau lucrurile și cu versurile pe care le citea și care-i umpleau sufletul de o desfătare nebună. Citi din Swinburne mai multe bucăți decît cele cuprinse în volumul împrumutat de Ruth ; „*Dolores*”¹ se dovedi a fi întru totul pe înțelesul său. Dar de bună seamă că Ruth n-avea cum pricepe bucata asta, hotărî el. Cum ar fi putut-o pricepe, cînd trăia o viață atît de rafinată ? Pe urmă se întîmplă să-i cadă în mînă poemele lui Kipling² și fu de-a dreptul uluit de armonia, gingășia și farmecul cu care erau înzestrate lucrurile cele mai obișnuite. Îl încînta dragostea de viață a acestui om, ca și finețea și înclinația lui către psihologie. *Psihologia* era un cuvînt nou în vocabularul lui Martin. Își cumpărase un dicționar, faptă care avusese darul de a-i împrumuta banii și de a aduce mult mai aproape ziua cînd trebuia să se îmbarce din nou, pentru a face rost

¹ Lung poem din volumul *Poems and Ballads* (1866) de Swinburne.

² *Rudyard Kipling* (1865—1936), cunoscut scriitor englez. Mai ales la începutul carierei sale, Kipling și-a cucerit faima prin pitorescul descrierilor, prin poezia naturii sălbatice și prin imnul pe care-l închina energiei și curajului oamenilor. Este evident că tocmai aceste calități au cucerit și admirația lui Jack London.

de alții. Tot prin fapta asta izbutise să-l înfurie și pe domnul Higginbotham, căci dînsul ar fi fost mult mai bucuros ca Martin să-i dea lui banii aceia în contul pensiunii.

În timpul zilei nu îndrăznea să vină în apropierea casei unde locuia familia Morse, dar noaptea îl afla dînd tîrcoale prin preajmă, ca un hoț, și aruncînd ocheade furișe către ferestre, cu inima plină de dragoste pînă și pentru pereții care o adăposteau. De mai multe ori era cît p-aci să fie surprins de frații ei, iar o dată îl urmărise pe domnul Morse pînă în oraș și-i cercetase chipul la lumina felinarelor de pe străzi, dorind cu aprindere să se ivească vreo primejdie de moarte în fața căreia să se arunce pieptiș, ca să salveze viața bătrînului. Într-altă noapte străjuirea îi fu răsplătită prin apariția de o clipă a siluetei ei la o fereastră de la etaj. Nu-i zări decît capul și umerii și mîinile ridicate ca să-și aranjeze părul în fața oglinzii. Totul n-a durat decît o clipă, dar pentru el a fost o clipă lungă, în cursul căreia sîngele i s-a prefăcut în vin și a început să-i cînte prin trup. După asta Ruth a lăsat storurile. Dar știa acum că aceea este camera ei ; și de-atunci rătăcea adesea pe-acolo, se ascundea sub un copac umbros de pe cealaltă parte a străzii și fuma țigări fără număr. Într-o după-amiază o văzu pe doamna Morse ieșind de la o bancă, iar întîmplarea asta fu pentru el o nouă dovadă a enormei distanțe care-l despărțea de Ruth. Făcea deci parte dintre acei oameni care au de-a face cu băncile. De cînd era el pe lume nu fusese niciodată la vreo

banca, și era încredințat că într-o asemenea instituție nu intră decît cei foarte bogați și foarte puternici.

Într-un anumit sens, trecuse printr-o adevărată revoluție de ordin moral. Curățenia și puritatea ei îl înfluențaseră și simțea în adîncul ființei o imperioasă nevoie de a fi curat. Dacă într-adevăr voia să ajungă vreodată demn de a respira același aer ca și ea, atunci trebuia să fie curat. Se spăla pe dinți și-și freca mîinile cu peria aspră de bucătărie, pînă cînd văzu în vitrina unei drogherii o perie de ȳnghii și-i bănuî rostul. Cînd intră s-o cumpere, negustorul îi zări unghiile și-i recomandă o pilă, și astfel Martin ajunsese în posesia încă unui articol de toaletă. La bibliotecă răsfoi o carte despre îngrijirea corpului și de îndată prinse gust pentru cîte o baie rece în fiecare dimineață, spre spaima lui Jim și stupearea domnului Higginbotham, care nu prea se împăca ușor cu astfel de inovații rafinate și stătu mult în cumpănă dacă se cade ori nu să-i pretindă un spor și pentru apa consumată. O altă cotitură o făcu Martin în privința dungii de la pantaloni. De îndată ce începu să se orienteze mai lesne în astfel de lucruri, băgă ușor de seamă deosebirea dintre pantalonii burlan și cu mingi la genunchi ai muncitorilor și linia dreaptă ca lumina-rea, de la genunchi pînă la pantof, a pantalonilor purtați de cei din clasele situate deasupra oamenilor care muncesc. Aflînd de unde venea deosebirea, năvăli peste soră-sa în bucătărie, căutînd fier și scîndură pentru călcat. La început i se întîmplă o nenorocire, își arse o pereche de pantaloni și trebui să-și cumpere alții,

lucru care aduse și mai aproape ziua cînd avea să fie silit să se îmbarce.

Transformările meraseră însă mult mai adînc, mult dincolo de aparențele exterioare. Mai fuma încă, dar de băut nu mai bea de loc. Pînă atunci credea că băutura este lucru de fală pentru un bărbat și era foarte mîndru de neobișnuita lui rezistență la beție, care îi îngăduia să-i bage mai pe toți sub masă. De cîte ori se întîlnea întîmplător cu vreun fost camarad de echipaj, și erau destui în San Francisco, făcea cînte și se lăsa și el cîstit, dar bea numai bere slabă ori limonadă, îndurînd cu multă voie bună ironiile celorlalți. Pe urmă îi vedea cum devin sentimentali și smiorcăiți, observa atent cum se trezește fiara din ei și cum îi ia în stăpînire, și mulțumea lui Dumnezeu că nu mai este asemenea lor. Uitau că sînt slabi și nepricepuți și după ce se îmbătau, în mintea lor înnegurată și vlăguită apărea impresia că sînt niște adevărați zei și fiecare era deplin stăpîn în paradisul dorințelor lui demente. Martin nu mai simțea niciodată dorința de a bea băuturi tari. Se îmbăta într-un fel nou și mult mai profund — îl îmbăta Ruth, care aprinsese în sufletul lui dragostea și pentru o clipă îl lăsase să privească un crîmpei dintr-o viață mai înaltă, din veșnicie ; îl îmbătau cărțile care-i vîrîseră în cap miliardele de dorinți ce-i colcăiau în creieri ; apoi îl îmbăta simțul curățeniei personale pe care o desăvîrșea treptat și care îi dăruia încă și mai multă sănătate și superbă vigoare, făcînd ca întreaga lui făptură să emane forță și bunăstare fizică.

Intr-o seară se duse la teatru, nădăjduind așa, într-o doară, că poate o va zări acolo, și de la balconul al doilea, unde se afla, într-adevăr a văzut-o. O văzu înaintînd pe culoarul dintre fotolii împreună cu Arthur și cu un străin care purta ochelari și avea păr zbîrlit și țepos, dar cînd dădu cu ochii de el simți cum îl înjunghie grija și gelozia. O văzu așezîndu-se într-un fotoliu în primele rînduri, și în afară de ea puține alte lucruri a mai văzut în seara aceea — doi umeri albi și delicați și o revărsare de păr auriu, umbrit din pricina depărtării. Dar acolo se aflau și alții care aveau ochi să vadă și, de cîteva ori, privind în jurul său, observă că două fete așezate la balcon cu cîteva rînduri mai în față se tot întorceau și-i zîmbeau pline de îndrăzneală. În privința asta fusese totdeauna băiat de treabă. Nu era omul care să poată respinge pe cineva. Mai de mult ar fi zîmbit și el, ba chiar nu s-ar fi mulțumit numai cu atîta și le-ar fi încurajat. Dar acum lucrurile se schimbaseră. De zîmbit zîmbi, dar pe urmă privi în altă parte și hotărî să nu se mai uite la ele. De mai multe ori însă, cînd uita de existența celor două fete, privirile îi rătăciră într-acolo și le observă zîmbetul. Nu putea să se transforme chiar cu totul, într-o singură zi, și nici nu-și putea călca în picioare inima plină de bunătate; de aceea le zîmbi și el fetelor cu prietenia și bunăvoința unui suflet cald. Nu pentru prima oară i se întîmpla un asemenea lucru. Știa că întind către el, chemătoare, brațele lor de femeie. Dar acum era altceva. Departe, jos, la fotoliu de orchestră, se afla singura femeie de pe lumea asta, o femeie atît de deosebită, atît de înfri-

coșător de deosebită de cele două fete care făceau parte din clasa lui socială, încît pentru ele nu mai putea să aibă decît milă și compătimire. Le dorea și lor să poată căpăta, într-o cît de slabă măsură, ceva din bunătatea și strălucirea acelei femei — dar asta numai fiindcă așa era firea lui. Pentru nimic în lume n-ar fi fost în stare să le jignească din pricină că-l chemau. Chemările lor nu-l măguleau ; ba se simțea chiar puținel rușinat din pricina josniciei lui, care-l îndemna să îngăduie acest joc. Știa foarte bine că, dacă el ar fi făcut parte din clasa socială a lui Ruth, fetele acelea n-ar fi îndrăznit cu nici un chip să-i facă astfel de avansuri ; și, cu fiecare ocheadă pe care i-o aruncau, simțea cum mîinile propriei clase îl înșfacă și-l țintuiesc locului.

Își părăsi locul mai înainte de-a se lăsa cortina peste cel din urmă act, cu nădejdea că o va zări la ieșire. Acolo erau totdeauna bărbați care așteptau, iar el ar putea să-și tragă șapca pe ochi și să se țină mai în spatele cuiva, în așa fel ca să nu fie văzut. A ieșit din teatru cu cele dintîi grupuri de spectatori ; dar de-abia își alesese locul la marginea trotuarului, că și apărură cele două fete. Îl căutau, o știa ; și pentru o clipă fu gata să blesteme în cuvinte urîte acea însușire a făpturii lui care avea darul de a atrage femeile. Fără o țintă precisă, purtate de mulțime, cele două fete străbătură trotuarul către bordură și de-abia cînd le văzu că se apropie de el își dădu Martin seama că acolo unde se afla ar putea fi descoperit. Cînd ajunseră în preajma lui mergeau încet și inghesuite în masa de oameni. Una dintre ele se lovi de el, prefăcîndu-se că atunci îl vede

prima oară. Era o fată subțiratică, brunetă, cu ochi negri și sfidători. Dar ochii aceia îi zîmbiră și el le răspunse cu un suris.

— *Hello !* o salută Martin.

Fusese un gest automat ; îl mai făcuse de atâtea ori și în împrejurări asemănătoare, cu prilejul primelor întâlniri. De altminteri nici nu s-ar fi putut să n-o facă. În firea lui exista acea largă simpatie și îngăduință față de oameni, care nu l-ar fi lăsat să se poarte altfel. Fata cea brună zîmbi recunoscătoare și veselă, arătînd că ar fi dispusă să se oprească, în vreme ce însoțitoarea ei, care-o ținea de braț, rîse încetișor dînd semn și ea că e gata să stea pe loc. Se gîndi repede. Ar fi ceva cu totul nepotrivit ca Ea să iasă și să-l vadă vorbind cu aceste două fete. Cu un gest foarte firesc, ca de la sine înțeles, se întoarse în loc, venind alături de fata brună, și pășiră împreună mai departe pe trotuar. Nu era de fel intimidat și limba era departe de a-i fi legată. Se simțea întru totul la largul său și-și arătă marea-i măiestrie la vorbă, folosind în chip scînteietor argoul și cuvintele de haz totdeauna binevenite în asemenea idile care se înfiripau cît ai clipi. La primul colț, acolo unde mulțimea continua să se scurgă mai departe, el încercă să apuce pe o stradă laterală. Dar fata cu ochii negri îl apucă de braț, îl urmă trăgîndu-și după ea și însoțitoarea și-i strigă :

— Ia stai încet, Bill ! Unde alergi așa ? Doar n-oi fi vrînd să ne lași mască chiar de-acuma ?

Martin se opri rîzînd și se întoarse către ele. Peste umerii lor putea să vadă valul mișcător de oameni tre-

cînd pe sub felinarele de pe stradă. Acolo unde se afla nu era prea multă lumină și prin urmare, rămînînd nevăzut, s-ar putea s-o vadă pe Ea trecînd. Fără nici o îndoială că va trece, fiindcă pe acolo era drumul spre casă.

— Cum o cheamă ? întrebă el adresîndu-se fetei care rîdea încetișor și arătînd cu capul către cea brună.

— Întreab-o, veni răspunsul cam răstit.

— Bine. Cum te cheamă, fetiço ? zise Martin, întorcîndu-se către cealaltă, plin de voioșie.

— Încă nu mi-ai spus cum te cheamă pe tine, răspunse fata.

— Fiindcă nu m-ați întrebat, zise el surîzînd. De altminteri, ați nimerit-o. Bill. E-n regulă, gata.

— Hai, lasă-te de goange ! I se uita drept în ochi, cu ochii ei pătrunzători, pătimași și rugători. Ia spune drept, cum te cheamă ?

Din nou se uită în ochii lui. Toate femeile din veacuri, de cînd s-au ivit pe pămînt, strigau prin ochii ei. Iar el o cercetă cu priviri indifferente, știind prea bine că dacă va continua să se arate îndrăzneț și mîndru, ea va da înapoi, blîndă și sfioasă, dar totdeauna gata să inverseze rolurile dacă el s-ar arăta slab de înger. Om fiind, nu putea să nu simtă chemarea femeii, iar ființa lui n-avea cum se feri de trufia pe care i-o trezea purtarea ei. O, știa prea bine jocul și treburile acestea le cunoștea de minune, de la A pînă la Z. Erau fete bune, după măsura cu care se poate socoti bunătatea în lumea lor, munceau din greu pentru un salariu mizerabil și disprețuiau vînzarea propriilor ființe ca mijloc spre a putea pași pe că-

rări mai lesnicioase ; doreau cu aprindere să culeagă câteva boabe de bucurie în jalnicul pustiu al vieții, dar aveau în față doar un viitor mărginit de urîtenia trudei fără sfîrșit și de prăpastia neagră a unei și mai cumplite prăbușiri către care drumul era mai scurt, deși mai bine plătit.

— Bill, rosti el, încuviințînd și din cap. Sigur că da. Bill și-atîta.

— Serios ? stăruie fata.

— Aiurea ! Nu-l cheamă Bill de loc, sări cealaltă.

— De unde știi ? întrebă Martin. Doar nu m-ai mai văzut de cînd ești.

— Nu-i nevoie să te mai fi văzut, ca să știu că minți.

— Hai, zău, Bill, spune cum te cheamă ? întrebă cea dintîi.

— Lasă că-i bun și Bill, spune-mi așa, mărturisi el. Fata îl apucă de braț și-l scutură în joacă.

— Știam că spui minciuni, zise ea, dar află că și așa îmi placi.

Martin apucă mîna care i se oferea singură și simți în palmă semnele și deformațiile cunoscute.

— Cînd ați plecat de la fabrica de conserve ? întrebă el.

— Da' de unde știi ? Ia te uită, dom'le, oi fi v'un ghicitor, strigară amîndouă deodată.

Și în vreme ce schimba cu fetele acelea toate prostiile care umblă prin capetele proaste, Martin vedea cu ochii minții mulțimea rafturilor din bibliotecă, pline cu cărți în care era adunată toată înțelepciunea veacurilor. La gîndul acesta zîmbi amar și căzu din nou pradă îndoieli-

lor. Dar printre imaginile ce i se perindau în minte și fleacurile pe care le rostea, găsi timp să cerceteze mulțimea ce se scurgea pe ușa de ieșire a teatrului. Și deodată o zări pe Ea, la lumina felinarelor, între frate-su și tânărul necunoscut care purta ochelari, iar în clipa aceea i se păru că inima i s-a oprit în loc. Îndelung așteptase acea secundă unică. Avu timp să observe că ceva ușor și pufos îi ascundea capul de crăiasă, splendecele trăsături ale chipului înfășurat în vâl, grația mersului și a gestului cu care își ridica ușor fusta ; apoi imaginea asta dispăru și rămase să privească mai departe la cele două lucrătoare de la fabrica de conserve, la jalnicele lor încercări de-a afișa o eleganță de prost-gust, la tragicele strădanii de a părea curate și puse la punct, la veșmintele ieftine, la panglicile proaste și la inelele de tinichea din degetele lor. Simți că cineva îl strânge de braț și auzi un glas care rostea :

— Hei, Bill, trezește-te ! Ce-i cu tine ?

— Ce spuneai ? întrebă el.

— Oh... nimic, răspunse bruneta, clătinînd din cap enervată. Mă gîndeam numai că...

— Ce te gîndeai ?

— Ei, spuneam așa, în șoaptă, c-ar fi bine dacă-ai putea chema un prieten... pentru ea (făcu semn către fata cealaltă), pe urmă am putea merge undeva să luăm o înghețată, o cafea ori altceva.

Îl cuprinse dintr-o dată o cumplită greață spirituală. Trecerea de la Ruth la ele se făcuse prea brusc. Alături de ochii vioi și provocători ai fetei din fața lui, văzu deodată ochii luminoși și divini ai lui Ruth, privindu-l

din necuprinse adâncimi de puritate. Și, într-un fel de care nu-și putea da prea bine seama, simți cum se naște în ființa lui o mare putere. Era mai bun decît ele. Pentru el viața însemna altceva decît pentru aceste două fete, ale căror gânduri nu puteau merge mai departe de înghețată și bărbați. Își aduse aminte că în cugetul lui totdeauna dusesese o viață ascunsă. Nu o dată încercase să împărtășească și altora gândurile lui, dar niciodată nu găsisese o femeie capabilă să le înțeleagă — și nici un bărbat în stare de așa ceva. De multe ori încercase, dar nu izbutise decît să trezească nedumerire în cugetele ascultătorilor. Și întrucît gândurile lui fuseseră mai presus de ei, își spunea acum, însemna că le este superior. Simți cum în ființa lui crește puterea aceea, și strînse pumnii. Dacă pentru el viața însemna mai mult, atunci avea tot dreptul să pretindă mai mult de la viață ; dar nu putea cere mai mult de la oameni ca aceia în mijlocul cărora se afla acum. Ochii aceia negri și îndrăzneți nu aveau ce oferi. Cunoștea toate gândurile ascunse în spatele lor — înghețată și încă ceva. Dar ochii aceia de inger care se arătaseră alături — aceia puteau oferi tot ce știa el și chiar lucruri la care el nici măcar nu visa. Ofereau cărți și tablouri, frumusețe și tihnă și toată splendida eleganță a unei vieți alese. Cunoștea orice proces de gîndire s-ar fi putut petrece în spatele acestor ochi negri. Era un fel de mecanism, ca de ceasornic. El avea puțința să vadă în ce fel se mișcă fiecare roțiță. Nu urmăreau decît plăcerile ieftine, strîmte ca un mormînt, care te secătuiau și la capătul cărora nu se afla decît mormîntul. În ochii divini se ascundeau însă taine, minuni neînchipuite

și veșnicie. În ei zărise în unele clipe frînturi de suflet, ba chiar și frînturi din propriul său suflet.

— Un singur cusur are programul ăsta, spuse el cu glas tare. Am o întîlnire.

Scînteierea din ochii fetei arată cît de mare îi era deziluzia.

— Pesemne trebuie să stai la căpățiul vreunui prieten bolnav, nu-i așa ? încercă fata să-l ia peste picior.

— Nu, vorbesc serios, am întîlnire cu... glasul i se stinse. Cu o fată.

— Vrei să mă duci ? întrebă ea enervată.

Martin o privi drept în ochi și-i spuse :

— Țasta-i adevărul curat. Dar de ce nu vrei să ne întîlnim altădată ? Încă nu mi-ai spus nici măcar cum te cheamă. Și unde stai ?

— Lizzie, rosti fata înclinîndu-se către el, strîngîndu-l de braț și rezemîndu-se de trupul lui. Lizzie Connolly. Și stau pe *Fifth Street*, colț cu *Market Street*¹.

A mai vorbit cu ele cîteva minute, și pe urmă și-a luat rămas bun. Nu se duse direct acasă ; iar cînd ajunse sub copacul unde stătea de strajă, își înălță privirile către o anumită fereastră și șopti :

— Cu tine aveam întîlnire, Ruth. Iată, am venit.

¹ Artera principală a orașului San Francisco.

CAPITOLUL

VII

O săptămână întreagă de lectură încordată trecu din seara cînd o văzuse prima oară pe Ruth Morse, și tot nu îndrăznea să-i facă o vizită. De nenumărate ori se hotărîse să se ducă, dar, în fața îndoielilor care dădeau iureș asupra-i, nu găsea tăria trebuitoare. Nu știa cam la ce oră ar fi fost potrivit să facă această vizită, nici n-avea pe cine să întrebe, și-i era teamă să nu comită o gafă ireparabilă. După ce își părăsise vechii prieteni și vechiul fel de viață, nu mai avea nici un fel de legături cu nimeni și nu-i mai rămînea decît să citească, îndeletnicire căreia îi consacră un număr atît de mare de ceasuri, că ar fi izbutit să vlăguiască zece perechi de ochi obișnuiți. Dar avea ochi ageri și tari, susținuți de-un trup neobișnuit de viguros. Pe lingă asta, mintea lui era un ogor înțelenit. Înțelenită rămăsese toată viața, în ceea ce privește ideile abstracte culese de prin cărți, iar acum se arăta însetată să primească sămînța. Nu fusese niciodată vlăguită de învățătură și acum mușca din cunoștințele ascunse în cărți cu dinți ascuțiți, care nu lăsau să le scape nimic.

Către sfârșitul săptămînii avea impresia că trăise veacuri întregi, atît de departe în urmă rămăseseră viața și obiceiurile din trecut. Întîmpina multe neajunsuri din pricina lipsei de pregătire. Uneori încerca să citească și cărți pentru care s-ar fi cerut ani de specializare prealabilă. Într-o zi îi cădea în mînă o carte de filozofie veche, pentru ca în cea următoare să dea peste una ultramodernă, și atunci, în fața atîtor idei care se băteau cap în cap, totul începea să i se învîrte în minte, ca un vîrtej. Tot așa pătea și cu cărțile de economie politică. Într-un raft al bibliotecii dădu peste lucrările lui Karl Marx, Ricardo¹, Adam Smith² și Mill³, și formulele lor, pe care cu greu le putea pătrunde, nu îi păreau contradictorii. Rămînea nedumerit, totuși dorea să afle cît mai multe. I se întîmpla ca într-o singură zi să ia cunoștință cu probleme de economie, de industrie și de politică. Trecînd o dată prin City Hall Park, observă un grup de oameni iar în mijloc vreo cinci sau șase care, pătimași și aprinși la față, discutau cu glas tare. Se amestecă printre ascultători și din gura acelor filozofi populari auzi o limbă cu totul nouă. Unul dintre ei era vagabond, altul agitator sindicalist, altul student în drept iar ceilalți muncitori vorbăreți. Atunci auzi pentru

¹ *David Ricardo* (1772—1823), economist englez, cel mai de seamă reprezentant al economiei politice clasice burgheze.

² *Adam Smith*, (1723—1790), economist englez, primul mare reprezentant al economiei manufacturiere.

³ *John Stuart Mill* (1806—1973), filozof și economist englez, adept al idealismului subiectiv.

prima oară despre socialism, anarhism și impozit unic¹; de-abia atunci află că existau pe lume filozofii sociale vrăjmașe. Auzi sute de termeni tehnici, cu totul noi pentru el, aparținând unor domenii ale gândirii niciodată atinse în puținele lui lecturi. Din pricina asta nu avea cum urmări prea îndeaproape argumentațiile și nu putea decât bănuși sau presupune ideile învăluite în astfel de expresii ciudate. Tot acolo se mai afla un chelner cu ochii negri care era teozof², un muncitor bătrîn sindicalist care se arăta a fi agnostic convins, un bătrîn care îi pune pe toți în încurcătură, susținînd o ciudată filozofie potrivit căreia *tot ce există este bine alcătuit*³ și un alt bătrîn care sporovăia într-una despre cosmos și despre atomul-tată și atomul-mamă.

Peste cîteva ceasuri, cînd a plecat de acolo, lui Martin Eden îi luia capul și se grăbi către bibliotecă vrînd să afle neapărat sensul a cel puțin vreo zece termeni necunoscuți. Iar cînd a părăsit biblioteca, purta sub braț, patru volume : „Doctrina secretă“ a doamnei Blavatsky⁴, „Progres și sărăcie“, „Chintesența socialismului“ și

¹ Economisții burghezi cunoscuți sub numele de fiziocrați considerau că numai agricultura este izvor de avuție. Pornind de aici, ei cereau ca industriașii să fie scutiți de impozite, singurul impozit (impozitul unic) admis de ei fiind cel asupra produselor agricole.

² Adept al teozofiei, adică al unei pseudoștiințe cu un caracter dintre cele mai obscurantiste, care propovăduiește „cunoașterea divinității“ prin realizarea unei comunități nemijlocite cu „lumea transcendentă“.

³ Probabil o aluzie la cunoscuta teză a filozofului german *Leibnitz* (1646—1716), conform căreia „totul este cum nu se poate mai bine, în cea mai bună dintre lumi“.

⁴ *Elena Petrovna Blavatsky* (1831—1891), teozoafă rusă.

„Lupta dintre religie și știință“. Din nefericire începu cu „Doctrina secretă“. Fiecare rînd era înțesat de cuvinte foarte lungi, pe care nu le înțelegea. Stătea în pat, în capul oaselor, și citea mai mult din dicționar decît din carte. Trebuia să caute atît de multe cuvinte, încît, dacă se întîmpla să întîlnească unul pentru a doua oară, între timp îi uita sensul și se vedea silit să-l mai caute o dată. Își puse în gînd să le treacă într-un carnet, și în felul ăsta umplu nenumărate pagini. Dar totuși nu izbutea să înțeleagă. Citi pînă la trei dimineața, pînă simți că-i crapă capul și totuși nu ajunsese să găsească în paginile acelea nici o idee de bază. Ridică privirile în tavan și avu impresia că odaia se ridică, se clatină, și coboară ca un vapor pe mare. După aceea zvirli cît colo „Doctrina secretă“ însoțind-o de nenumărate blesteme, stinse lumina și se vîri în pat. Nici cu celelalte trei cărți nu făcu vreo scofală. Nu fiindcă ar fi fost incapabil ori prea slab de minte ; mintea lui ar fi putut foarte bine lucra cu asemenea idei, dacă ar fi avut obișnuința de a gîndi și dacă nu i-ar fi lipsit uneltele trebuitoare. Într-o măsură chiar își dădea seama de lucrul acesta și o vreme se gîndi să nu mai citească decît dicționarul, pînă va ajunge să stăpînească înțelesul fiecărui cuvînt.

În schimb își găsea consolarea în poezie. Citea multe versuri și cea mai mare desfătare o afla la poezii simpli, mai lesne de înțeles. Iubea frumusețea și acolo o găsea din belșug. Ca și muzica, poezia îi răscolea sufletul și, cu toate că nu-i pătrunsese încă tainele, își pregătea mintea pentru încercările mai grele care aveau să urmeze. Paginile minții lui erau imaculate și, fără nici un efort,

multe dintre versurile pe care le citea și-i plăceau se imprimau strofă cu strofă pe acele pagini albe, în așa fel încît nu după multă vreme fu în stare să trăiască bucurii dintre cele mai alese, reproducînd cu voce tare ori în șoaptă armonia și frumusețea cuvintelor scrise în cărți. După aceea căzu peste „Mitologia clasică“ a lui Gayley¹ și „Epoca fabulelor“ de Bullfinch², așezate una lingă alta într-un raft al bibliotecii. Asta a însemnat într-adevăr lumină, o strălucire mare în bezna neștiinței lui și după aceea a citit poezie cu o sete mai nepotolită decît oricînd.

Custodele bibliotecii îl văzuse atît de des pe Martin, încît îi devenise foarte apropiat și-l întîmpina totdeauna cu un zîmbet și o înclinare din cap, cînd îl vedea intrînd pe ușă. Așa se explică îndrăzneala de care dădu dovadă Martin. După ce-și alese cîteva cărți din raft și în vreme ce custodele completa fișele. Martin rosti pe neașteptate :

— Știți ce, aș vrea să vă întreb ceva.

Omul de la birou zîmbi și se uită la el cu bunăvoință și interes.

— Dacă faci cunoștință cu o domnișoară și te invită să mai treci pe la ea, la cîtă vreme poți să te duci ?

Martin simți cămașa lipindu-i-se grea de umeri, în așa hal îl trecuseră sudorile din pricina efortului.

¹ Charles Mills Gayley (1858—1932), scriitor american de mîna a doua.

² Thomas Bullfinch (1796—1867), scriitor american de mîna a doua.

— De, cred că oricînd vrei, răspunse omul de la birou.

— Da, numai că aici e o situație specială, observă Martin. Ea... eu... știți, cum să vă spun... s-ar putea să n-o găsesc totuși acasă. E uneori plecată la universitate.

— Atunci mai treci și altădată.

— Știți, nu m-am exprimat prea lămurit, mărturisi Martin cu oarecare ezitare în timp ce luă hotărîrea de a se lăsa cu totul la voia celui alt. Sint un om cam din topor și nu mă pricep de loc cum trebuie să te porți în lumea bună. Fata asta e tot ce nu sint eu, iar eu nu-s nimic din ce este ea. Credeți cumva că fac pe nebulul ? întrebă el deodată.

— Nu, nici nu mă gîndesc, te rog să mă crezi, protestă celălalt. Ceea ce-mi ceri dumneata n-are prea mare legătură cu atribuțiile mele la bibliotecă, dar aș fi cum nu se poate mai bucuros să te pot ajuta.

— Martin se uită la el copleșit de admirație.

— Dacă m-aș pricepe la toate daravelile astea, poate c-aș izbuti să ies din încurcătură.

— Poftim ?

— Vreau să spun că dacă m-aș pricepe și eu să vorbesc așa, atît de frumos... și atîtea altele.

— Aha, răspunse celălalt cu multă înțelegere.

— Care e ora cea mai potrivită ? După-amiaza ? Nu prea curînd după ora prînzului ? Ori seara ? Sau mai bine duminica ?

— Îți spun eu cum să procedezi, zise bibliotecarul cu chipul strălucînd de satisfacție. O chemi la telefon și afli numaidecît.

— Aşa am să fac, conveni Martin.

Pe urmă îşi luă cărţile şi se-ndreptă spre ieşire. Dar se întoarse îndărăt şi întreabă din nou :

— Dacă vorbeşti cu o domnişoară... să zicem, de pildă, domnişoara Lizzie Smith... cum îi spui ? Domnişoara Lizzie, ori domnişoara Smith ?

— Spune-i domnişoară Smith, declară bibliotecarul plin de importanţă. Îi spui totdeauna domnişoară Smith... pînă ce ajungi s-o cunoşti mai bine.

În felul acesta a găsit Martin dezlegarea problemei.

— Poţi să vii la orice oră vrei ; sînt acasă toată după-masa, îi răspunse Ruth cînd auzi la telefon întrebarea lui cam încurcată, cu privire la felul cum ar putea să-i restituie cele două cărţi împrumutate.

Îi deschise chiar Ruth şi ochiul ei de femeie observă numaidecît şi pantalonii călcaţi şi o anumită schimbare în bine, uşoară dar neîndoielnică, petrecută în făptura lui. Iar chipul tinărului îi stîrni mirare. Sănătatea lui era oarecum prea ţipătoare şi părea că se revarsă şi ajunge pînă la dînsa ca nişte efluvii de forţă. Din nou simţi cum i se trezeşte dorinţa de a se alătura de el spre a găsi căldură şi din nou se minună văzînd ce efecte are asupra-i prezenţa lui. La rîndul său, simţind atingerea mîinii ei cînd îi ură bun-sosit, Martin încercă încă o dată senzaţia aceea de ameţitoare bucurie. Deosebirea dintre ei stătea în faptul că ea rămăsese liniştită şi stăpînă pe sine, în vreme ce el roşi pînă în albul ochilor. Păşi în urma ei legănîndu-se, cu vechea-i stîngăcie, iar umerii se clătinară şi săltară la fel de primejdios.

De îndată ce ajunseră în salon și se așezară, Martin începu să se simtă mult mai în largul său — cu mult mai liber decît se așteptase. În privința asta îl ajută și ea ; iar bunăvoința pe care i-o arătă cu acest prilej îl făcu s-o iubească mai nebunește decît oricînd. Mai întîi au discutat despre cărțile împrumutate, despre Swinburne, care îl încînta nespus și despre Browning, pe care nu-l înțelegea ; iar ea conduse conversația de la un subiect la altul, în vreme ce se gîndea cum ar putea să-i fie de vreun ajutor. După prima lor întîlnire se gîndise adeseori la asta. Voia să-l ajute. Omul acesta izbutise să-i trezească mila și afecțiunea într-un fel în care nimeni nu mai izbutise pînă atunci, nu atît datorită milei inspirate de el, cit simțămintelor materne din sufletul ei. De bună seamă că mila aceasta nu mai putea fi o milă obișnuită, de vreme ce omul care o pricinuia se arătase a fi atît de bărbat, încît îi trezise în suflet temeri feciorelnice și-i înfiorase întreaga ființă cu gînduri și simțăminte stranii. Vechea fascinație provocată de gîtul lui se arătase iarăși, iar gîndul că ar putea să-și așeze acolo amîndouă miinile ascundea în el o dulceată nespusă. Încă i se părea o pornire foarte nelalocul ei, dar acum era mult mai obișnuită cu ea. Nici prin minte nu-i trecea că în astfel de ascunzișuri se poate refugia dragostea nou-născută și nici nu bănuia că simțămîntul pe care i-l trezea în suflet era dragoste. Socotea că bărbatul acela o interesează rîu-mai ca un tip foarte deosebit, care dispune de excelente calități ascunse și avea chiar impresia că purtarea ei pornește din mărinimie.

Nu ştia că-l doreşte ; dar cu el lucrurile stăteau altfel. El ştia că o iubeşte şi o dorea aşa cum nu mai dorese nimic altceva, în toată viaţa lui. Iubise poezia din dragoste pentru frumos ; dar după ce o întâlnise pe Ruth, porţile ce dădeau către vasta împărăţie a iubirii poetice i se deschiseseră larg înaintea ochilor. Ruth îl făcuse să înţeleagă mult mai multe lucruri decît îi arătaseră vreodată Gayley şi Bullfinch. Găsise prin cărţile acelea o frază căreia cu o săptămînă mai înainte nu i-ar fi dat nici o atenţie — „Cel nebun din dragoste, gata să moară pentru un sărut“ — dar care acum nu-i mai ieşea din minte. Îl uluiau minunăţia şi adevărul cuprins în vorbele acelea, iar cînd o privea pe Ruth înţelegea că ar fi în stare să moară bucuros pentru un sărut. Simţea că el este acel nebun din dragoste şi nici un titlu de nobleţe de pe lumea asta nu l-ar fi putut face să se simtă atît de mîndru. În sfîrşit, aflase înţelesul vieţii şi rostul ivirii lui sub soare.

Privind-o şi ascultîndu-i vorbele, gîndurile îi deveniră îndrăzneţe. Simţi din nou şi în întregime neasemuita desfătare prilejuită de strîngerea de mînă cu care îl întîmpinase, şi dori cu înfocare să mai trăiască o dată clipa aceea. Privirile îi rătăciră adesea pe buzele ei, şi tinji după ele cu disperare. Dar în toate astea nu exista nimic grosolan şi nimic pămîntesc. Încerca bucurii sublime numai urmărindu-i mişcările şi jocul buzelor, în timpul cît dădeau formă cuvintelor pe care le rostea ; dar nu erau buze obişnuite, ca cele ale tuturor bărbaţilor şi tuturor femeilor de pe lume. Nu era plămădite din lut omenesc. Erau buze de spirit pur, iar dorinţa

care-l mîna către ele era cu totul diferită de cea care-l mînase către buzele altor femei. Ar fi putut să le sărute, să-și odihnească buzele pe buzele ei, dar ar fi făcut-o cu înfrigurarea înălțătoare și pioasă cu care cineva sărută poalele veșmintelor lui Dumnezeu. Nu era conștient de transmutația de valori petrecută în ființa lui și nu-și dădea seama că lumina ce-i strălucea în ochi atunci cînd o privea era întru totul aidoma luminii ce strălucește în ochii oricărui bărbat aflat sub stăpînirea dorințelor stîrnite de dragoste. Nici nu visa cît de arzătoare și masculine îi erau privirile și nici că flacăra lor fierbinte influența alchimia ei sufletească. Făptura ei atît de feciorelnică îi ațîța și-i transfigura propriile lui emoții, înălțîndu-i gîndurile pînă pe cele mai senine culmi ale castității, și ar fi fost cum nu se poate mai mirat să afle că în ochi îi stăruia acea strălucire asemănătoare unor valuri fierbinți care treceau prin întreaga ei ființă, trezindu-i în suflet o flacăra de același fel. Flacăra aceea o tulbura în chip subtil și nu numai o dată — fără ca ea să înțeleagă cum se petrece asta — îi rupse firul gîndurilor, strecurîndu-i-se dulce în cuget și o sill să bîjbiie după restul ideilor doar în parte exprimate. Totdeauna se exprima cu multă ușurință și ezităriile de acum ar fi pus-o pe gînduri dacă n-ar fi fost convinsă că toate se întîmplau din pricină că el era un exemplar uman cu totul remarcabil. La drept vorbind, cum ea era o fire foarte impresionabilă, nu exista nimic ciudat în faptul că aureola lui de călător venit de pe alte tărîmuri o tulbura atît de adînc.

Întrebarea care stăruia mereu în adîncul conștiinței ei era cum ar fi putut să-l ajute, așa că îndreptă discuția în această direcție. Primul care vorbi despre asta fu însă Martin.

— Aș vrea să știu dacă nu mi-ați putea cumva da un sfat, începu el și fu întâmpinat cu o bunăvoință ce făcu să-i tresalte inima în piept. V-aduceți aminte că data cealaltă cînd am fost aici spuneam că nu pot vorbi despre cărți și despre lucruri dintr-astea fiindcă nu mă pricep? Așa... ei, de-atunci am stat și m-am mai gîndit. Am zăbovit multă vreme pe la biblioteci, da' multora dintre cărțile care mi-a căzut în mînă n-am putut să le prind firul. Poate ar fi mai bine s-o iau de la capăt. Nimeni nu mi-a dat niciodată vreo mînă de ajutor. Am muncit al dracului, încă de cînd eram țînc, iar acum, cînd m-am dus la bibliotecă și m-am uitat cu ochi noi la cărți noi, de-abia am ajuns la părerea că nu citisem ce trebuia. Vă închipuiți doar că pe la cirezile de vite și pe bordul vapoarelor nu se află cărțile pe care le aveți dumneavoastră aici în casă, ca să spunem așa. Ei, și, va să zică, vedeți, cam cu așa cărți am fost eu obișnuit. Da' cu toate astea — și nu vă spun ca să mă laud — am fost totdeauna puțin mai deosebit decît cei cu care am stat laolaltă. Nu c-aș fi cumva mai de ispravă decît marinarii și cowboy-ii cu care am stat împreună — știți, am fost și cowboy oleacă de vreme — dar totdeauna mi-a plăcut cărțile, am citit tot ce mi-a venit la îndemînă, și... cum să spun... cred că gîndesc altfel decît cei mai mulți dintre ei.

Ei, și-acum să vin acolo unde voiam să ajung. N-am mai călcat niciodată într-o casă ca asta. Când am venit acum o săptămână și am dat cu ochii de toate astea, te-am văzut pe dumneata, pe mama dumitale, frații și toate celelalte... cum să spun... mi-au plăcut. Am auzit despre lucruri dintr-astea și am citit despre ele în unele cărți, iar când mi-am rotit ochii prin casa dumneavoastră, știți, atunci cele citite în cărți mi s-a arătat a fi adevărate. Dar ce vreau să zic, e că mi-a plăcut. Am vrut și pentru mine așa ceva. Vreau și acuma. Vreau să respir un aer ca cel pe care-l respirați dumneavoastră în casa asta — un aer încărcat cu mireasmă de cărți, cu tablouri și tot felul de lucruri frumoase, unde oamenii vorbește încet și e curați și are gânduri curate. Aerul pe care l-am respirat eu a fost totdeauna încărcat cu miros greu, de cameră mizeră dată cu chirie, de resturi de mâncare și de pileală, iar oamenii de pe-acolo tot numai despre asta vorbeau. Ei, când te-am văzut pe dumneata străbătînd camera ca să-ți întîmpini mama și s-o îmbrățișezi, mi-am spus că ăsta-i cel mai frumos lucru din cîte am văzut eu pe lume. Am văzut multe în viața mea, și într-o anumită privință am văzut mult mai multe decît alții care a stat alături de mine. Îmi place să văd, și vreau să văd mereu mai multe lucruri și să le văd într-un chip deosebit.

Da' încă tot n-am ajuns să vă spun ce am pe suflet. Iată ce anume vreau să spun. Vreau să-mi croiesc drum către felul de viață pe care îl duceți dumneavoastră în casa asta. În viață există și alte lucruri, nu numai pileală, muncă pe spetite și hoinăreală dintr-un loc în al-

tul. Ei, cum voi ajunge acolo ? Pe unde să apuc și de unde să încep ? Vreau să muncesc pentru asta, să știți, și pot să-i las pe mulți cu gura căscată când e vorba de muncă pe spetite. Dacă-apuc să-ncep, voi munci zi și noapte. Socotiți poate că-i caraghios să vă întreb toate astea. Știu că sînteți ultimul om de pe lume căruia ar trebui să-i pun o astfel de întrebare, dar nu cunosc pe nimeni altcineva în stare să-mi dea un răspuns... poate afară de Arthur. Poate că-ar trebui să-l întreb pe din-sul. Dacă așa fi...

Glasul i se stinse. Toate planurile atît de bine ticluite i se năruiră în fața înfricoșătoarei perspective de a fi comis o gafă teribilă neîntrebîndu-l pe Arthur. Ruth nu răspunse imediat. Era prea adînc cufundată în strădaniile de a împăca vorbele acelea întortocheate, gramatica adesea violentată și simplitatea gîndurilor ce se ascundea îndărătul lor, cu ceea ce vedea reflectîndu-se pe chipul lui. Nu privise niciodată în ochi care să fi exprimat o mai mare forță. Avea în fața ei un om care ar fi putut face orice — acesta era mesajul ce i-l citea pe chip — și care nu se potrivea de fel cu șubrezenia gîndurilor exprimate prin grai. Din pricina asta și min-tea ei fu atît de tulburată și se văzu silită să judece atît de repede, încît nu mai fu în stare să acorde simplicității respectul cuvenit. Dar chiar în aceste zvîrcoliri ale minții ei, putea recunoaște existența forței emanate din făptura acelui om. Avea impresia că vede un uriaș care se zbate și se încordează ca să-și rupă cătușele ce-l țin legat de pămînt. Cînd vorbi, pe chip nu i se putea citi decît simpatie :

— Știi și dumneata singur ce-ți lipsește : trebuie să înveți. Trebuie să te întorci la școală, s-o termini și pe urmă să treci la liceu și la universitate.

— Dar pentru asta e nevoie de bani, o întrerupse el.

— O ! La asta nu m-am gândit. Dar la urma urmei ai rude, poți găsi pe cineva care să te ajute.

Martin clătină din cap.

— Tata și mama e morți. Am două surori, una măritată și alta care cred c-o să se mărite în curînd. În afară de ele mai am o droaie de frați — eu sînt cel mai mic dintre ei — dar ăștia n-a ajutat niciodată pe nimeni. A hoinărit prin toată lumea și n-a avut grijă decît de pie-licica lor. Cel mai mare a murit în India. Doi sînt acum în Africa de Sud și altul e îmbarcat pe un vas care vî-nează balene iar încă unul umblă cu un circ — lucrează la trapez. După cîte înțeleg și eu sînt la fel ca ei. M-am întreținut singur de la unsprezece ani — atîta aveam cînd a murit mama. Va să zică mi se pare că va trebui să învăț singur, și aș vrea să știu de unde să-ncep.

— Cred că primul lucru pe care ar trebui să-l faci e să-ți procuri o gramatică. Gramatica dumitale... fusese gata să spună „este îngrozitoare“, dar o mai îndulci și zise : nu-i prea corectă.

El se înroși și-l trecură sudorile.

— Știu că probabil vorbesc de multe ori urît și roș-tesc cuvinte pe care dumneata nu le pricepi. Dar astea sînt singurele pe care știu... să le folosesc. Am în mintea mea și alte cuvinte, culese de prin cărți, dar nu sînt în stare să le pronunț, așa că nu le folosesc.

— Nu-i vorba atît de ce spui, ci mai ales de cum spui. N-o să te superi dacă-ți vorbesc deschis, nu-i așa ? N-~~aș~~ vrea de loc să te jignesc.

— Nu, nici gînd de așa ceva, strigă el și în sinea sa o binecuvîntă pentru bunătatea pe care i-o arăta. Dă-i drumul. Trebuie să știu, și de la dumneata voi afla mult mai repede decît de la oricare altul.

-- Bine. Uite, de pildă, dumneata spui : *cele citile în cărți mi s-a arătat*, cînd ar trebui să spui *mi s-au arătat*. Și faci o mulțime de alte greșeli. Așa, de pildă, de ce nu spui niciodată *dar* și pronunți numai *da'* ? Ai să-ți dai foarte bine seama de ele după ce o să te uiți prin gramatică. De gramatică ai nevoie în primul rînd și cu ea trebuie să începi. Uite, am să-ți aduc o carte de gramatică și am să te-ajut la început.

Cînd Ruth se ridică în picioare, lui Martin îi trecu prin minte ceva ce citise în cărțile de maniere elegante și se sculă și el de pe scaun, stingherit, neștiind dacă într-adevăr se purta așa cum trebuie și temîndu-se ca nu cumva statul lui în picioare să fie interpretat ca semn că vrea să plece.

— Domnule Eden, strigă Ruth cînd tocmai era gata să iasă din cameră, fii bun și spune-mi : ce-i aceea *pileală* ? Ai folosit cuvîntul ăsta de mai multe ori, îți amintești ?

— A, pileală, rîse el. E un cuvînt mai din topor și înseamnă whisky, bere — orice băutură care te îmbată.

Ea rîse și ieși din cameră. Se întoarse cu o carte de gramatică și-și trase scaunul lîngă al lui — Martin se întrebă dacă ar fi trebuit ori nu să-i țină scaunul cînd se

așezase — apoi se așază foarte aproape de el. Începură să răsfoiască prin carte și capetele lor stăteau aplecate unul către celălalt. Era atît de tulburat și vrăjit de apropierea ei, încît de-abia dacă auzea îndrumările cu privire la strădaniile ce-l așteptau de acum încolo. Dar în clipa cînd începu să-i explice importanța conjugării, uită cu totul de prezența ei. Nu mai auzise niciodată despre conjugare, iar privirea pe care o arunca acum asupra legilor de bază ale vorbirii îl fascina. Se aplecă și mai mult asupra paginii și părul fetei îi mîngîie obraji. O singură dată în viață mai leșinase și avu senzația că o să leșine și acum. De-abia mai putea să respire, iar inima îi bătea cu furie și-i împingea tot sîngele în gîtlej, sufocîndu-l. Niciodată nu i se păruse că e atît de ușor să ajungă pînă la ea. În clipa aceea peste prăpastia necuprinsă care-i despărțea se așternu o punte. Dar simțămintele lui pentru Ruth nu pierduseră nimic din cereasca lor curățenie. Ea rămînea mai departe pe aceleași culmi amețitoare. El fusese luat de jos, înălțat în slăvi și ridicat pînă la ea. Smerenia pe care-o arăta în fața ei era plămădită din același aluat cu teama și venerația religioasă. I se părea că profanase cele mai sfînite lucruri sfinte de pe lume și încetișor, cu grijă, își îndepărtă capul, eliberîndu-l de atingerea care-l zguduise ca un șoc electric, dar care, pentru ea, trecuse cu totul neluată în seamă.

CAPITOLUL

VIII

Trecură mai multe săptămîni în cursul cărora Martin Eden studie gramatica, reciti codul manierelor elegante și devoră toate cărțile ce-i mai căzură în mînă. Cu tot ce ținea de lumea lui trecută nu mai avea nici o legătură. Fetele de la *Lotus Club* se întrebau ce s-o fi întîmplat cu el și-l necăjeau pe Jim cu tot felul de întrebări, iar unii dintre cei care obișnuiau să boxeze la Riley erau foarte mulțumiți că Martin nu mai dădea pe acolo.

La bibliotecă descoperi o altă comoară. Așa după cum gramatica îi arătase legile de bază ale vorbirii, cartea de acum îl iniția în legile cele mai importante ale poeziei și din ea începu să învețe despre măsură, ritm și imagini, trăind astfel bucuria de a afla, sub învelișul frumuseții, izvoarele și tainele acestei frumuseți. O altă carte destul de nouă care îi căzu în mînă trata despre poezie ca reprezentare realistă a vieții, întreprinzînd în această direcție o cercetare exhaustivă cu numeroase citate din cele mai vestite opere literare. Nu citise niciodată vreun roman cu interesul și atenția cu care studia

aceste lucrări. Și mintea lui plină de prospețime, vreme de douăzeci de ani nesupusă la eforturi iar acum ațîțată de dorinți arzătoare, asimila tot ce citea, cu o vigoare nicidecum întîlnită la studenții obișnuți.

Cînd de la înălțimea unde se ridicase privea acum îndărăt către vechea lume cunoscută cîndva, lumea uscatului, a mării și a corăbiilor, a marinarilor și a femeilor de prin porturi i se părea teribil de strîmtă; și totuși lumea cea veche parcă se revărsa și se amesteca treptat cu cea nouă. Mintea lui căuta unitatea și fu surprins cînd observă prima oară puncte de contact între cele două lumi. În același timp se simțea înnobilit de minunăția gîndurilor și de frumusețea aflată în cărți. Toate acestea îl făcură să creadă cu mai multă convingere decît oricînd că în societatea înaltă, în societatea din care făcea parte Ruth și familia ei, toți bărbații și toate femeile nutreau și trăiau numai astfel de gînduri. Aici jos, unde se afla el, stăpînea ticăloșia, iar el voia să se dezbrace de ticăloșia ce-i murdărise toată viața de pînă atunci și să se înalțe către regatul sublim în care trăiau clasele sus-puse. Întreaga copilărie și tinerețe îi fuseseră tulburate de o vagă neliniște; niciodată nu știuse ce anume vrea, dar năzuise către un lucru după care zadarnic alergase, pînă în clipa cînd o întîlnise pe Ruth. Acum neliniștea aceea devenise apăsătoare și dureroasă dar în sfîrșit știa, limpede și fără putință de îndoială, că de frumusețe, de cultură și de dragoste era însetat.

În aceste cîteva săptămîni o văzuse pe Ruth de cinci sau șase ori și de fiecare dată plecase de la ea îmbogă-

tit. Îl ajuta la studiile de gramatică, îl învăța cum să pronunțe corect și-l inițiasse în cele dintii taine ale matematicilor. Dar relațiile lor nu se limitau numai la studiile elementare. Martin văzuse prea multe în viață și mintea îi era prea matură pentru a fi într-un totu multumită cu fracții, rădăcini cubice, analiză sintactică și morfologică; de aceea uneori discuția lor aluneca spre alte subiecte — ultimele poezii citite de el ori cel din urmă poet pe care ea îl studiasse. Iar când Ruth îi citea cu voce tare pasajele favorite, el simțea că se ridică pe cele mai înalte piscuri ale desfătărilor. Niciodată, la nici una dintre femeile pe care le cunoscuse, nu mai auzise o astfel de voce. Până și cel mai neînsemnat sunet ieșit de pe buzele ei îi ațîța dragostea, iar fiecare cuvînt pe care-l rostea îl înfiora și-l făcea să se cutremure. Timbrul glasului ei, virtuțile-i alinătoare, modulațiile armonioase — toate erau produsul gingaș, bogat și indefinibil al culturii și al unui suflet ales. În vreme ce o asculta vorbind, îl furau aducerile-aminte și în urechi îi răsunau țipetele stridente ale femeilor sălbatice și vrăjitoarelor din insulele depărtate, dimpreună cu cele, ceva mai puțin supărătoare dar tot aspre, ale muncitoarelor și ale fetelor din lumea lui. Apoi forțele interioare ale închipuirii începeau să lucreze și toate îi treceau, ca la paradă, pe dinaintea ochilor minții, fiecare din ele mărindu prin contrast strălucirea lui Ruth. După aceea bucuria îi deveni și mai covîrșitoare la gîndul că mintea ei pricepe tot ce citește și se înfiora de plăcere în fața frumu-

seții gîndurilor scrise. Ruth îi citi mult din „Prințesa“¹ și atît de delicat era simțul ei estetic, încît Martin o surprinse de mai multe ori cu ochii înotînd în lacrimi. În astfel de clipe emoțiile ei îl ridicau pînă la înălțimea unui zeu și, pe cînd o privea și-i sorbea cuvintele, i se părea că privește în față însăși viața, pătrunzîndu-i cele mai ascunse taine. Apoi, dîndu-și seama la ce înălțimi de aleasă sensibilitate se ridicase, fu convins că asta înseamnă dragostea, și dragostea este cel mai măreț lucru de pe lume. Și iarăși treceau, ca la paradă, pe potecile aducerii-aminte toate emoțiile și pasiunile trăite pînă atunci — beția dată de vin, mîngîierile femeilor, brutalitatea meciurilor de box — și toate i se păreau triviale și josnice față de sublimul avînt pe care i-l dădea fericirea de acum.

Pentru Ruth, situația era mult mai puțin limpede. Nu iubise niciodată. Tot ce știa în privința asta aflase din cărți și acolo faptele vieții de toate zilele erau transpuse de imaginație într-o lume de visuri și închipuire; nu-și dădea de loc seama că acest marinăr necioplit se strecura în inima ei și strîngea acolo forțe care într-o bună zi aveau să izbucnească și să i se răspîndească în toată ființa ca niște unde de foc. N-o pîrjoliseră niciodată flăcările dragostei. Cunoștințele ei despre dragoste erau numai teoretice și și-o închipuia ca pe o flacăra domoală, gingașă ca și căderea boabelor de rouă, potolită

¹ *The Princess*, poem al lui Tennyson (vezi nota de la pag. 135), în care, folosind un subiect romantic medieval, poetul tratează problema femeii, pronunțîndu-se de fapt împotriva emancipării ei.

ca undele unei ape liniștite și răcoroasă ca amurgul catifelat al serilor de vară. În mintea ei dragostea era mai mult o afecțiune calmă, închinată celui drag într-o atmosferă de liniște eterică, îmbălsămată de mirosul florilor și păstrată într-o lumină discretă. Nici nu visa la zbuciumul vulcanic al dragostei, la dogoarea-i pîrjolitoare și la pustiirile ce nu lasă în urmă decît scrum. Nu cunoștea nici posibilitățile ei și nici pe ale lumii din jur ; iar străfundurile vieții erau pentru ea oceane de iluzii. Afecțiunea conjugală dintre tatăl și mama ei devenise pentru Ruth idealul în dragoste și aștepta să vină o zi în care, fără greutate și emoții, va trece și ea în aceeași dulce seninătate a vieții, alături de bărbatul iubit.

Asta era pricina pentru care Martin Eden i se părea ceva cu totul nou, un individ straniu, și de aceea făcea greșeala de a identifica efectele pe care prezența lui le avea asupra-i, cu noutatea și impresia de straniu. Era și firesc să se întîmple așa. Aceleași simțăminte neobișnuite le încercase atunci cînd privise animalele sălbatice la menajerie, cînd avusese prilej să vadă o vijelie ori să se sperie de panglica orbitoare a fulgerelor. În astfel de lucruri se ascundeau puteri cosmice, și o putere tot cosmică părea că sălășluiește și în el. Venise către ea aducînd chemarea văzduhurilor și ispita spațiilor necuprinse. Pe chipul lui se arăta strălucirea soarelui tropical iar mușchii umflați și elastici nu erau decît forța primordială a vieții. Purta semnele misterioasei lumi a oamenilor aspri și a faptelor și mai aspre, o lume ale cărei fortărețe începeau dincolo de orizonturile ei. Era necioplit,

sălbatic și pe căi tainice vanitatea ei ajungea la măgulire atunci cînd îl vedea supunîndu-i-se atît de ascultător. De asemenea era împinsă și de dorința firească de a domestici un animal sălbatic. Tot inconștientă și foarte depărtată de gîndurile ei era și dorința de a-l transforma cu totul, de a-l modela după chipul și asemănarea tatălui ei, pe care îl socotea făptura cea mai reușită de pe lume. De altminteri nici nu exista vreo cale — în universul experienței ei — pe care ar fi putut ajunge să înțeleagă că senzația apropierii de o forță cosmică, pe care o încerca în prezența lui, era într-adevăr cel mai cosmic dintre lucruri, dragostea, care cu aceeași putere strînge laolaltă peste tot întinsul lumii bărbatul și femeia, silește cerbii să se ucidă unii pe alții în perioadele de împreunare și împinge cu forță irezistibilă către unire pînă și elementele naturii.

Rapida lui transformare era și un izvor de mirare și de interes. Descoperea în el calități nebănuite care păreau să se dezvolte zi de zi, ca o floare pe pămînt pricinic. Îi citea cu voce tare versuri din Browning și adesea rămînea surprinsă de ciudata interpretare pe care el o da pasajelor obscure. Nu stătea în puterea ei să-și dea seama că, datorită îndelungii experiențe care-i îngăduia să cunoască bărbații, femeile și viața, el avea toate șansele să găsească mult mai adesea decît ea interpretările corecte. Ideile acestui om i se păreau naive, cu toate că nu de puține ori rămînea înmărmurită la vederea îndrăznețelor aventuri ale înțelegerii lui care se ridica pe piscuți atît de ameteitoare, încît ea nu le mai putea urmări și nu-i rămînea decît să se-nfioare în fața

dovezilor puterii sale nesăbuite Pe urmă i-a cîntat la pian — de astă dată fără a-l mai sfida — și-l puse la încercare cu o muzică ce depășea chiar și puterea ei de înțelegere. La auzul muzicii ființa lui se deschise ca o floare în bătaia soarelui și trecerea de la muzica sincopeată și sunetele discordante ascultate de oamenii din clasa lui socială pînă la bucățile clasice, pe care ea le cunoștea aproape pe de rost, se făcu foarte repede. Totuși arată o foarte democratică admirație pentru Wagner¹ și după ce ea îi explică în ce fel trebuie înțeleasă uvertura la *Tannhäuser*², bucata aceasta îi plăcu mai mult decît tot ce-i cîntase pînă atunci. Muzica aceasta întruchipa viața lui. Întregul său trecut era cuprins în motivul „Venusberg“, în vreme ce Ruth îi părea oarecum identificată cu motivul „Corului pelerinilor“³; iar din starea de exaltare la care îl ridica muzica el înainta și se înălța în acel regat al umbrelor și al spiritelor rătăcitoare în care binele și răul sînt pe veci încheștate în luptă.

Uneori îi punea întrebări ce-i stirneau în minte vremelnice îndoieli cu privire la temeinicia propriilor ei definiții și idei privitoare la muzică. Dar despre felul

¹ *Richard Wagner* (1813—1883), celebru compozitor german, creatorul dramei muzicale. Spre sfîrșitul vieții sale, sub influența filozofiei lui Schopenhauer, Wagner a scris lucrări în care domină elementele antirealiste.

² Opera *Tannhäuser* (1845), care se numără printre cele mai valoroase lucrări din prima perioadă a activității lui Wagner, s-a bucurat de o deosebită popularitate în Statele Unite.

³ Motivul „Venusberg“ sugerează dragostea pămîntească, profană, iar motivul „Corului pelerinilor“, dragostea care ar tinde să se desprindă de „pămîntesc“, devenind platonice și eterică.

cum cînta ea, nu punea niciodată întrebări. Prea era cuprinsă în cîntecul acela întreaga-i făptură, iar armonia divină a vocii ei de soprană îl lăsa totdeauna înmărmurit. Și nu se putea opri să nu compare vocea aceasta cu slabele piuituri, cu trilurile stridente ale lucrătoarelor din fabrici, prost hrănite și neexersate, cu behăielile sparte ieșite din gîtlejurile arse de alcool ale femeilor de prin porturi. Îi făcea și ei plăcere să cînte pentru el la pian sau din gură. Adevărul e că pentru prima oară se întîmpla să aibă un suflet omenesc cu care să se joace și era o adevărată desfătare să modelezi pasta atît de supusă a sufletului unui astfel de om ; căci ea își închipuia că-l modelează, iar intențiile îi erau cum nu se poate mai bune. Dar afară de toate acestea, tovărășia lui era totdeauna foarte plăcută. N-o mai înfricoșa. Primul simțămînt de oarecare repulsie nu fusese de fapt decît teama inspirată de neașteptata descoperire a propriei personalități, dar teama aceea pierise. Deși nu-și dădea seama, încerca față de el un fel de simțămînt de proprietate. La rîndul lui, avea asupra ei o influență întremătoare. Muncea foarte mult la universitate, dar după aceea s-ar fi zis că găsește vigoarea de a se smulge dintre hîrtoagele prăfuite ca să îngăduie suflului proaspăt al personalității lui să adie în jurul ei. Vigoare ! Tocmai de vigoare avea ea trebuință, iar el i-o punea la îndemînă cu toată generozitatea. A sta în aceeași încăpere cu el ori a-l întîmpina la intrare însemna a căpăta o nouă doză de curaj. Iar după ce el pleca, Ruth se întorcea la cărțile ei cu și mai multă ardoare și cu noi provizii de energie.

Cunoștea foarte bine opera lui Browning, dar niciodată nu înțelesese că jocul cu sufletele este o treabă delicată. Pe măsură ce-i creștea interesul față de Martin, dorința de a-i schimba viața deveni pentru ea o pasiune.

— Uite, să-l luăm, de pildă, pe domnul Butler, zise ea într-o după-amiază, cînd gramatica, aritmetica și poezia fură date la o parte. La început se părea că n-ar avea cine știe ce perspective. Tatăl său a fost casier la o bancă, dar ani întregi a zăcut bolnav și în cele din urmă a murit de tuberculoză în Arizona, iar după moartea tatălui său, domnul Butler, Charles Butler îl cheamă, s-a trezit singur pe lume. Bătrînul Butler venise din Australia și deci tînărul nostru nu avea nici un fel de rude aici, în California. A început să muncească la o tipografie — de-atîtea ori am ascultat povestea asta — unde cîștiga trei dolari pe săptămînă. Astăzi are un venit de cel puțin treizeci de mii de dolari pe an. Cum a ajuns aici ? A fost cîstit, supus, harnic și econom. S-a lipsit de plăcerile după care aleargă cei mai mulți băieți. A luat hotărîrea să economisească o sumă fixă în fiecare săptămînă, indiferent de privațiunile la care trebuia să se supună. Bineînțeles că după oarecare vreme a început să cîștige mai mult de trei dolari pe săptămînă, iar pe măsură ce-i creștea salariul creștea și suma pe care o punea deoparte.

Ziua muncea și noaptea urma la școala serală. Rămînea mereu cu ochii ațintiți către viitor. Mai tîrziu a făcut și liceul, tot la cursul seral. La șaptesprezece ani cîștiga foarte bine ca zețar, dar era un tip ambițios. Voia să facă neapărat carieră, nu numai să aibă cu ce trăi și era foarte

fericit cînd putea să se priveze de ceva pentru a-și asigura drumul către țelul final. Hotărî să studieze dreptul și se angajă la biroul tatei ca simplu băiat de serviciu — bagă de seamă ! — cu numai patru dolari pe săptămînă. Dar acum știa cum se strîng banii și chiar din acești patru dolari făcu economii.

Se opri ca să mai răsufle și să vadă cum reacționează Martin. Pe fața lui se citea limpede interesul stîrnit de lupta din tinerețe a domnului Butler, dar nu mai puțin limpede se vedea și că se încruntase.

— Cred c-a dus o viață foarte grea pentru un tînăr, observă Martin. Patru dolari pe săptămînă ! Cum putea trăi cu banii ăștia ? Mai mult ca sigur că n-avea nici un fel de bucurie. Uite, eu plătesc acum cinci dolari pe săptămînă pentru casă și masă și nu o duc de loc bine, te rog să mă crezi. Trebuie c-a dus o viață de cîine. Mîncarea lui...

— Își gătea singur — pe o lampă cu gaz — îl întrepruse ea.

— Mîncarea lui era probabil mai proastă decît mîncarea ce i se dă unui marinar pe cele mai prăpădite corăbii de pe ocean și-i nespun de greu să-ți poți închipui mîncare mai scîrboasă.

— Da, dar ia uită-te unde a ajuns, strigă ea plină de entuziasm. Ia gîndește cîte își poate îngădui astăzi cu un asemenea venit. Privațiunile din tinerețe îi sînt acum răsplătite înmiit.

Martin îi aruncă o privire pătrunzătoare.

— Aș putea să-ți garantez un lucru, zise el, și anume că domnul Butler nu-ncearcă nici un fel de bucurie

acum, cu toată îmbelșugarea în care trăiește. Ani și ani de-a rîndul s-a hrănit așa cum am văzut, în vremea cînd avea un stomac de fier, și pun rămășag c-azi stomacul lui nu mai e bun de nimic.

Neputînd înfrunta privirile-i pătrunzătoare, Ruth coborî ochii.

— Pun rămășag că acum suferă de stomac ! urmă Martin.

— Da, e-adevărat, mărturisi ea. Dar...

— Și aș mai putea pune rămășag, urmă Martin, că e grav și încruntat ca o bufniță bătrînă și nici prin cap nu-i trece c-ar putea să se veselească vreodată, cu toți cei treizeci de mii de dolari ai lui. La fel de sigur sînt că nici nu e prea încîntat cînd îi vede pe alții petrecînd. N-am dreptate ?

Ruth încuviință din cap și se grăbi să explice :

— Dar lui nu-i plac lucrurile astea. E din fire un om cumpătat și serios. Așa a fost toată viața.

— Mai mult ca sigur c-așa a fost, afirmă Martin. Trei dolari pe săptămînă, patru dolari pe săptămînă, un băiat tînăr care-și gătește singur pe o lampă cu gaz și pune bani deoparte, care muncește toată ziua și-nvață toată noaptea, muncește fără încetare și niciodată nu se joacă, niciodată nu petrece — nu-ncape nici o îndoială că cei treizeci de mii de dolari au venit prea tîrziu.

Bunătatea lui sufletească îi ajută să-și imagineze miile de amănunte ale existenței duse de acel băiat și ale mîrginitei lui dezvoltări spirituale pentru a ajunge un om cu un venit de treizeci de mii de dolari pe an. Într-o

clipită, întreaga viață a lui Charles Butler fu proiectată în închipuirea lui.

— Știi, adăugă el, îmi este tare milă de domnul Butler. Era prea tânăr ca să poată înțelege atunci, dar și-a furat singur viața de dragul celor treizeci de mii de dolari care în mîna lui sînt pur și simplu fără rost. Știi de ce ? Pentru că treizeci de mii de dolari grămadă nu i-ar mai putea oferi astăzi ce i-ar fi putut oferi în copilărie zece cenți economisiți, cu care și-ar fi cumpărat acadele, poame ori un bilet la galerie.

Tocmai aceste păreri originale o surprindeau pe Ruth. Nu numai că pentru ea erau cu totul noi și potrivnice propriilor ei păreri, dar totdeauna simțea în ele sămînța adevărului care amenința să-i clatine ori chiar să-i schimbe convingerile. Dacă ar fi avut paisprezece și nu douăzeci și patru de ani, poate că aceste adevăruri ar fi putut-o schimba ; dar avea douăzeci și patru de ani, era conservatoare din fire și prin educație și se și închistase în cercul strîmt unde se născuse și crescuse. E-adevărat, raționamentele acestea bizare o tulburau în clipa cînd erau formulate, dar le trecea pe seama originalității lui ca om și a vieții curioase pe care o trăise, pentru ca de îndată să le dea uitării. Cu toate acestea, deși nu era de acord cu ele, forța cu care își formula argumentele, strălucirea din ochi și înfrigurarea zugrăvită pe fața lui în clipele acelea o tulburau totdeauna și o împingeau către el. Niciodată n-ar fi bănuît în aceste clipe că omul venit de dincolo de marginile orizontului ei o depășea cu mult prin măreția și adîncimea ideilor. Limitele ei erau limitele propriei puteri de înțelegere ; dar mințile

limitate nu-și pot da seama decât de limitele altora. De aceea socotea că puterea ei de înțelegere era într-adevăr foarte largă și ideile lui nu veneau în conflict cu ale ei decât în punctele peste care el nu mai era în stare să pășească : visa deci să-l ajute să vadă la fel ca ea, să-i lărgască orizontul pînă ce va ajunge să se identifice cu al ei.

— Dar n-am terminat încă povestea, zise Ruth. Tata spune că a muncit mai mult decît toți băieții de serviciu pe care i-a avut vreodată la birou. Domnul Butler era săritor și iute la treabă. N-a întîrziat niciodată și în fiecare zi venea cu cîteva minute mai înainte de ora cuvenită. Și totuși nu-și risipea timpul. Orice clipă liberă o consacra studiului. A învățat contabilitatea și dactilografia și-și plătea lecțiile de stenografie dictînd în timpul nopții unui reporter de la cronica judiciară, care avea nevoie de practică. Repede a ajuns funcționar și a știut să se facă indispensabil. Tata îl aprecia mult și și-a dat seama că avea să se ridice. Tocmai la propunerea tatei s-a înscris la Facultatea de drept. A ajuns avocat și nici nu se întorsese bine la birou cînd tata l-a luat ca asociat. E un om mare. De mai multe ori a refuzat să-și pună candidatura pentru senatul Statelor Unite, iar tata spune că, dacă ar vrea, ar putea ajunge judecător la Curtea Supremă de îndată ce s-ar ivi un loc liber. O astfel de viață e un exemplu pentru noi toți. O asemenea viață ne dovedește că un om care are voință se poate ridica deasupra celor din jur.

— Da, e un om mare, spuse Martin cu sinceritate.

I se părea însă că în toată povestea asta există ceva care nu se împacă de loc cu ceea ce simțea el că trebuie să fie frumosul și viața. Nu era în stare să găsească o justificare pentru viața de trudă și lipsuri a domnului Butler. Dacă ar fi făcut-o din dragoste pentru o femeie ori spre a se putea înălța pînă la frumusețe, Martin l-ar fi înțeles. Cel nebun din dragoste e gata să moară pentru un sărut, dar nu pentru treizeci de mii de dolari pe an. Nu-l mulțumea de loc cariera domnului Butler. La drept vorbind, exista aici ceva cumplit de meschin. Treizeci de mii de dolari pe an nu erau de lepădat, dar boala de stomac și neputința de a fi fericit ca om răpeau acestui venit princiar orice valoare.

Se strădui să-i explice lui Ruth multe dintre gîndurile acestea, dar nu izbuti decît s-o umple de mirare și s-o convingă că mai avea încă mult de lucru pînă să-l modeleze chiar așa cum trebuie. Suferea și ea de acea foarte răspîdită meteahnă a minții care îi face pe oameni să creadă că culoarea pielii lor, credințele și convingerile lor sînt cele mai bune și mai drepte, iar toți ceilalți oameni risipiți pe fața pămîntului sînt mai puțin fericiți decît -ei. Este aceeași meteahnă a minții care l-a îndemnat pe iudeul din vechime să mulțumească lui Dumnezeu că nu l-a făcut femeie și care i-a împins pe misionarii moderni pînă la marginile pămîntului pentru a impune popoarelor dumnezeul și religia lor; aceeași meteahnă o făcea acum pe Ruth să dorească a-l schimba pe acest om cu alte vederi despre viață, pentru a-l potrivi pe calapodul celor ce vedeau viața cu aceeași ochi ca și ea.

CAPITOLUL

IX

Martin Eden s-a întors de pe mare, venind către California cu nerăbdarea unui îndrăgostit. Cînd i se terminaseră banii, se înrolase ca matelot pe schoonerul care pleca în căutarea unor comori ; după opt luni de căutări zadarnice, expediția se destrămase pe insulele Solomon. Echipajul își primise apoi plata în Australia, iar Martin se îmbarcase imediat pe un pachebot cu destinația San Francisco. Banii cîștigați în aceste opt luni îi îngăduiau să rămînă pe uscat multe săptămîni, și afară de asta avusese posibilitatea de a se ocupa intens cu studiul și lectura în tot timpul călătoriei.

Era, e drept, setos de învățătură, dar îi venea într-ajutor și firea-i neîmblinzită dimpreună cu dragostea pentru Ruth. Luase cu el gramatica și o studiasse de mai multe ori de la un capăt la celălalt, pînă cînd mintea lui viguroasă și odihnită ajunsese s-o stăpînească. Observase cu atenție toate greșelile de gramatică făcute de camarazii lui de pe bord și se obișnuise să îndrepte în minte toate frazele incorecte și să înlocuiască expresiile vulgare. Cu mare satisfacție băga de seamă că urechea îi devenea

sensibilă și că începea să capete simț gramatical. O construcție greșită îl supăra la fel ca și o lipsă de acord, dar, adeseori, din lipsă de exercițiu, chiar el era cel care își pricinuia supărări de acest fel, pentru că limba refuza să învețe de la o zi la alta un nou sistem de vorbire.

După ce a luat de mai multe ori gramatica de la început, s-a apucat să studieze cu ajutorul dicționarului, îmbogățindu-și vocabularul cu cîte douăzeci de cuvinte pe zi. Își dădu repede seama că nu e vorba de o treabă prea ușoară și, stînd la timonă ori de strajă în gabie, repeta cu încăpăținare lista din ce în ce mai lungă de pronunțări și definiții și totdeauna se chinuia să le învețe pe dinafară, pînă în clipa cînd îl doboră somnul. Repeta mai ales frazele pe care pînă atunci le folosisese ori pronunțase incorect, ca să-și obișnuiască astfel limba să vorbească așa cum vorbea Ruth. Cuvintele pe care pînă atunci le stîlcise le repeta acum de mii de ori și, spre surprinderea lui, într-o bună zi își dădu seama că începe să vorbească o engleză mai curată și mai corectă chiar decît cea a ofițerilor și a domnilor de la cabine, care finanțaseră expediția.

Căpitanul, un norvegian, cu ochi ca de pește, ajunsese prin cine știe ce întîmplare să aibă un Shakespeare complet pe care nu-l citea niciodată, iar Martin îi spăla rufele, căpătînd în schimb permisiunea de a cerceta prețioasele volume. Pentru o vreme se cufundă atît de adînc în lectura pieselor și mai ales a pasajelor favorite care i se întipăreau în minte aproape fără nici un efort, încît toată lumea păru a se transforma, îmbrăcînd forma

tragediei și comediei elizabetane¹, iar el însuși nu mai gîndea decît în versuri albe. Asta i-a educat urechea și i-a trezit o deosebită admirație pentru engleza distinsă ; în același timp însă îi viri în minte și multe cuvinte ori expresii arhaice și desuete.

Cele opt luni fuseseră petrecute cu folos și, pe lîngă ceea ce învățase cu privire la vorbirea corectă și la gîndirea înaltă, mai aflase și o mulțime de lucruri despre sine însuși. Alături de smerenia pricinuită de puținătatea cunoștințelor, se trezise în el și conștiința fermă a forței proprii. Simțea că între el și camarazii lui de pe bord existau mari deosebiri, dar era îndeajuns de înțelept ca să-și dea seama că aceste deosebiri țineau mai mult de domeniul posibilităților decît de cel al înfăptuirii. Ceea ce putea face el puteau și ei ; dar simțea că în ființa lui se află un ferment difuz care începuse să lucreze și-i arăta că în el se ascundeau posibilități mult mai mari decît cele ce se transformaseră pînă atunci în fapte. Îl chinuia minunata frumusețe a lumii și ar fi dorit să fie și Ruth acolo, să se bucure împreună cu el. Hotări atunci că îi va descrie cît mai multe dintre splendorile mărilor Sudului. Spiritul lui creator se-nflăcăra la gîndul acesta, îndemnîndu-l să recreeze pomenitele frumuseți pentru mai multă lume și nu numai pentru Ruth. Și atunci, cu slavă și mărire, veni marea idee. Avea să scrie. Va fi unul dintre ochii cu care oamenii văd, una dintre ure-

¹ Comedia și tragedia engleză din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, care coincide cu domnia Elizabetei I (1558—1603). Principalii dramaturgi ai acestei perioade sînt : Shakespeare, Christopher Marlowe și Ben Jonson.

chile cu care aud, una din inimile cu care simt. Va scrie — va scrie de toate — poezie și proză, romane și cărți de călătorie și piese ca Shakespeare. Astfel va face carieră și va afla calea ce-l va duce către Ruth. Scriitorii erau uriașii lumii și după înțelegerea lui erau cu mult mai valoroși decât alde domnul Butler, care câștigă treizeci de mii de dolari pe an și pot ajunge judecători la Curtea Supremă, dacă vor.

De îndată ce a încolțit, gândul acesta a pus stăpânire pe el, iar toată călătoria de înapoiere către San Francisco a fost ca un vis. Îl îmbătau puteri nebănuite și simțea că ar fi în stare să ducă la bun sfârșit orice și-ar pune în gând. În mijlocul mării imense și singuratică, căpătă puțința de a privi în perspectivă. Pentru prima oară o văzu limpede pe Ruth și lumea ei. În mintea lui lumea întreagă luase formă concretă, o putea cuprinde în cele două mâini ale sale și o putea răsuci în fel și chip, ca s-o cerceteze. Existau multe lucruri întunecate și neguroase în lumea aceea, dar el o vedea ca pe un întreg și nu în părțile, așa după cum tot atunci vedea și mijlocul de a o stăpîni. Să scrie ! Gîndul acesta ardea în el ca focul. Va începe de îndată ce va ajunge acasă. Primul lucru pe care-l va face va fi să descrie peripețiile din călătoria căutătorilor de comori. Va vinde apoi reportajul unui ziar din San Francisco. Lui Ruth nu-i va spune nimic, iar ea va fi surprinsă și încîntată cînd îi va vedea numele tipărit. Deși ocupat cu scrisul, va putea să-și continue studiile. Doar fiecare zi avea nu mai puțin de douăzeci și patru de ceasuri. Iar el era de neînvins. Știa să muncească și cetățile aveau să se prăbușească

sfărimate în fața lui. Niciodată nu va mai trebui să plece pe mare — ca matelot ; iar pentru o clipă prin fața ochilor lui alunecă un iaht cu motor puternic. Mai existau scriitori care aveau iaht. Bineînțeles — încercă el singur să se mai domolească — la început succesele nu vor veni prea iute și pentru o vreme se va mulțumi să câștige cu scrisul atât cât îi va trebui ca să-și continue studiile. Iar mai pe urmă, după oarecare timp — un timp foarte nedeterminat — după ce va învăța și se va pregăti, va scrie operele lui cele mari și numele lui va fi pe buzele tuturor. Dar mai presus de asta, cu mult mai presus de orice, avea să se dovedească vrednic de Ruth. Și faima era ceva de preț, dar aceste grandioase visuri înfloreau doar de dragul lui Ruth. Nu era unul dintre cei care aleargă după glorie, ci doar un nebun din dragoste.

De îndată ce sosi la Oakland, avînd în buzunar salariul primit, se instalează în vechea-i odaie de la Bernard Higginbotham și se așternu pe scris. Nici măcar n-o vesti pe Ruth că se întorsese. Avea să se ducă s-o vadă de-abia după ce va termina reportajul despre călătoria căutătorilor de comori. Cu atîta dogoare ardea în el focul creației, încît renunță cu destulă ușurință ca s-o vadă. De altminteri chiar paginile pe care le scria acum aveau s-o aducă mai aproape de el. Nu știa cit de lung ar trebui să fie reportajul lui, dar numără cuvintele unui articol de două pagini din suplimentul de duminică al lui *San Francisco Examiner* și se orientă după asta. În trei zile de muncă titanică, își încheie povestirea ; dar după ce o copie cu grijă, cu litere cît mai

mari, ca să fie ușor descifrabile, dintr-un manual de compoziție găsit la bibliotecă află despre existența unor lucruri noi, cum ar fi paragrafele și ghilimelele. Niciodată pînă atunci nu se gîndise la așa ceva ; dar de îndată se apucă de lucru și transcrie din nou tot articolul, urmărind pas cu pas și cele scrise în cartea de retorică și ajungînd să învețe astfel despre compoziție, într-o singură zi, cît învață un școlar într-un an întreg. După ce transcrie reportajul a doua oară și-l strînse sul cu cît mai mare grijă, citi într-un jurnal cîteva îndrumări date începătorilor și descoperi că manuscrisele nu trebuie niciodată făcute sul și nu pot fi scrise decît pe o singură față a hîrtiei. El încălcase regula în ambele privințe. Tot de acolo mai află că ziarele cele mai mari plăteau cel puțin zece dolari de coloană. Așa că, în vreme ce copia manuscrisul pentru a treia oară, se consola înmulțind zece coloane cu zece dolari. Produsul era totdeauna același — o sută de dolari — și atunci hotărî că totuși avea să ia mai mult decît ar fi cîștigat pe mare. Dacă n-ar fi făcut toate greșelile acelea, ar fi terminat articolul în trei zile. O sută de dolari în trei zile ! Ar fi trebuit să stea pe mare trei luni sau chiar mai mult ca să cîștige o asemenea sumă. Trebuie să fie cineva nebun ca să plece pe mare cînd e în stare să scrie, hotărî el, deși nu acorda banilor nici un fel de valoare în sine. Toată valoarea lor stătea în libertatea pe care puteau să i-o înlesnească, în îmbrăcămintea prezentabilă pe care puteau să i-o ofere, acestea neavînd altă menire decît aceea de a-l aduce, de a-l aduce repede, cît mai aproape

de fata firavă și palidă care-i schimbase complet viața și-i arătase ce înseamnă inspirație.

Puse manuscrisul într-un plic mare și-l adresă redacției ziarului *San Francisco Examiner*. Avea credința că orice material acceptat de ziar era publicat de îndată, și cum trimisese manuscrisul vineri, se aștepta să-l vadă apărut în duminica următoare. După părerea lui, apariția articolului era un mijloc minunat de a o vesti pe Ruth că se înapoiasese. Pe urmă, duminică după-masă, avea să se ducă s-o vadă. Între timp îi venise în minte o altă idee, o idee de care era foarte mîndru și pe care o socotea cum nu se poate mai înțeleaptă, mai cuminte și mai practică. Va scrie o nuvelă de aventuri pentru tineret și o va trimite revistei *Youth's Companion*¹. Se duse la casa populară de lectură și răsfoi cîteva numere din *Youth's Companion*. Văzu că în fiecare săptămînă revista publica povestiri care continuau în cîte cinci numere consecutive, fiecare fragment avînd aproximativ trei mii de cuvinte. Găsi și un număr de povestiri care apăruseră treptat în șapte numere consecutive și se hotărî să scrie o bucată cam tot atît de lungă.

Se înrolase cîndva pentru o vînătoare de balene în Arctica — o expediție care trebuia să dureze trei ani, dar se încheiase cu un naufragiu după numai șase luni. Deși avea o imaginație foarte bogată, chiar fantastică uneori, exista totuși în firea lui o trainică dragoste pentru realitate, care îl obliga oarecum să scrie despre lucruri pe care le cunoștea. Meșteșugul vînătorii de balene îi era cunoscut și, pe baza faptelor reale trăite,

¹ Prietenul tineretului.

porni la plăsmuirea aventurilor închipuite ale celor doi băieți sortiți de el să fie eroii povestirii. Simbătă seara hotărî că era treabă ușoară. Chiar în ziua aceea terminase primul fragment de trei mii de cuvinte — stîrnind marea bucurie a lui Jim și batjocura directă a domnului Higginbotham, care în tot cursul mesei pufni în ris pomenind de „cărturăreasca“ persoană descoperită în familia lor.

Martin se consola imaginîndu-și surpriza pe care o va avea cumnatul lui duminică dimineața cînd va deschide *Examiner* și va da peste articolul despre căutătorii de comori. Foarte devreme în dimineața de duminică se afla și el în fața ușii de la intrare și căuta cu înfrigurare printre nenumăratele pagini ale ziarului. Îl răsfoi a doua oară, cu răbdare, pe urmă îl împături la loc și-l lăsă acolo de unde îl luase. Îi părea foarte bine că nu vorbise cu nimeni despre articolul acela. Îndată după asta se gîndi că probabil se înșelase în privința vitezei cu care materialele ajung să-și găsească locul în coloanele ziarelor. Pe de altă parte, articolul lui nici nu cuprindea informații de prea mare actualitate și probabil că redacția avea să intre în corespondență cu el înainte de a-i publica articolul.

După masa de dimineață continuă să scrie la povestirea de aventuri. Cuvintele se înșirau lin în vîrfurile peniței, cu toate că se oprea adeseori ca să caute un cuvînt în dicționar sau să consulte manualul de compoziție. Adeseori, în cîte o astfel de pauză, citea ori recitea vreun capitol ; și se consola spunîndu-și că deși nu scria marile opere pe care le simțea zăcînd în el, în orice caz

învăța să compună și se obișnuia să-și formuleze și să-și exprime în scris gândurile. Lucra la povestirea aceea pînă se lăsa noaptea și pe urmă se duse în sala de lectură unde cercetă reviste și săptămînale și nu plecă decît la închidere, adică la ora zece. Respectă programul asta vreme de o săptămînă. În fiecare zi scria trei mii de cuvinte și în fiecare seară cerceta revistele, observînd cam ce fel de nuvele, articole și poeme erau socotite de redacții ca vrednice de a vedea lumina tiparului. Un lucru era sigur : ce puteau face atîția și atîția scriitori putea face și el și nu peste mult timp avea să scrie și opere de care ei n-ar fi fost în stare. Fu foarte fericit să afle, citind în *Book News* o notiță privitoare la onorariile scriitorilor care publicau în reviste, nu atît că Rudyard Kipling primea un dolar de cuvînt, cît să descopere că cele mai mici drepturi plătite de revistele de mîna întîi erau de doi cenți cuvîntul. *Youth's Companion* era fără îndoială o revistă de mîna întîi și la prețul arătat cele trei mii de cuvinte pe care le scrisese în ziua aceea îi vor aduce șaiszeci de dolari — salariul pe două luni al unui matelot !

Vineri seara termină nuvela de aventuri care avea douăzeci și unu de mii de cuvinte. Socoti că, la doi cenți cuvîntul, avea să primească patru sute și douăzeci de dolari. Nu era prea rău, pentru o săptămînă de lucru. Niciodată nu avusese atîția bani deodată. Nici nu știa pe ce să-i cheltuiască. Dăduse peste o mină de aur. Și din mina asta putea scoate mereu mai mult. Își puse în gînd să-și mai facă niște haine, să se aboneze la mai multe reviste și să-și cumpere cîteva dicționare pe care

acum, dacă voia să le consulte, era obligat să se ducă la bibliotecă. Dar chiar după toate astea, rămânea necheltuită încă o bună parte din cei patru sute de dolari. Problema asta l-a urmărit pînă în clipa cînd i-a trecut prin gînd să angajeze o servitoare pentru Gertrude și să-i cumpere o bicicletă Marianei.

Trimise manuscrisul voluminos la *Youth's Companion* și sîmbătă după-masă, după ce plănuiise să scrie ceva despre pescuitorii de perle, se duse s-o vadă pe Ruth. Dăduse mai întîi telefon, așa că veni chiar ea să-i deschidă. Din făptura lui emana vechea și binecunoscuta strălucire a sănătății, care acum o impresionează și mai adînc. Părea că-i pătrunde în tot trupul și-i aleargă prin vine ca o lumină lichidă, făcînd-o să tremure din pricina forței pe care i-o împrumută. Martin se înroși pînă-n vîrfurile urechilor cînd îi luă mîna într-a lui și o privi în adîncul ochilor albaștri, dar bronzul proaspăt al celor opt luni de soare arzător îi ascunse roșeața, cu toate că nu-i putea ocroti gîtul de asprimea gulerului scrobuit. Ea observă linia roșie a rosăturii și se înveseli, dar veselie făcu loc mirării cînd îi văzu hainele. Îi veneau într-adevăr bine — erau primele lui haine de comandă — și în ele părea mai zvelt și mai bine proporționat. Pe lingă asta șapca de stofă fusese înlocuită de o pălărie moale, pe care ea îl rugă să și-o pună în cap, iar pe urmă îi făcu o serie de complimente cu privire la noua lui înfățișare. Nu-și aducea aminte de cînd nu mai fusese atît de fericită. Toate schimbările astea erau opera ei ; era mîndră de ce izbutise să facă și simțea o tot mai arzătoare dorință de a-l ajuta mai departe.

Dar schimbarea cea mai evidentă dintre toate, și care îi făcu cea mai vie plăcere, se petrecuse în felul lui de a vorbi. Nu numai că vorbea mult mai corect, dar vorbea cu mai multă ușurință, iar în vocabularul lui existau o mulțime de cuvinte noi. Când se enerva ori se înflăcăra, revenea totuși la vechiul lui fel de a pronunța incorect și de a înghiți silabe întregi citeodată. De asemenea mai era perceptibilă, din vreme în vreme, câte o ezitare stângace, mai ales atunci când se pregătea să folosească vreunul dintre cuvintele de curînd învățate. Pe de altă parte însă, alături de ușurința în exprimare, se mai făcea simțit și un fel zglobiu și spiritual de a gândi, care îi plăcea nespus. Tocmai înclinația aceasta către umor și ușurința cu care știa să discute în chipul cel mai plăcut despre tot felul de lucruri îl făcuseră cîndva un răsfățat printre cei din lumea lui de-atunci, dar pînă în clipa de față nu-și putuse arăta aceste calități în prezența lui Ruth, fiindcă îi lipsiseră cuvintele și obișnuința. De-abia începea să se orienteze și să-și dea seama că nu mai este un simplu nechemat între oamenii aceștia. Se simțea ispitit, cu oarecare superioritate chiar, s-o lase pe Ruth să dea măsura sprintenelii și tonului conversației, mergea mereu în pas cu ea, dar niciodată nu îndrăznea să i-o ia înainte.

Îi povesti ce făcuse pînă atunci, despre proiectele de a trăi din scris și de a-și continua studiile. Fu însă dezamăgit de faptul că ea nu prea se arăta de aceeași părere. Ba chiar nu era de loc încîntată de planurile lui.

— Știi — îi spuse ea deschis — scrisul trebuie să fie și el o meserie ca oricare alta. Bineînțeles, nu pretind

că aş şti foarte multe despre meseria asta. Judec doar ca un om de pe stradă. Nu poţi ajunge fierar fără să faci trei ani de ucenicie — sau poate chiar cinci. Scriitorii ciştigă însă mult mai bine decât fierarii şi de aceea probabil că sînt mult mai mulţi acei care ar vrea să scrie, care... mai bine zis... încearcă să scrie.

— Şi nu s-ar putea ca eu să fiu deosebit de înzestrat pentru scris ? întrebă el foarte mulţumit de limbajul pe care-l folosisese, în vreme ce imaginaţia lui atît de vie proiecta toată scena pe un vast ecran unde se alătura altor mii şi mii de scene din viaţa-i trecută — scene năprasnice şi cumplite, grosolane şi sălbatice.

Toată viziunea aceasta complicată îi trecu prin minte cu iuteala fulgerului, fără să pricinuiască vreo pauză în conversaţie şi fără să-i întrerupă şirul domol al gîndurilor. Pe ecranul închipuirii apăru atunci el însuşi împreună cu fata aceasta gingaşă şi frumoasă ; stăteau unul în faţa celuilalt şi vorbeau într-o englezească minunată, iar încăperea în care se aflau era încărcată de cărţi şi tablouri, de armonie şi rafinament, peste care se revărsa o lumină caldă şi strălucitoare. În vremea asta la marginile cele mai de departe ale ecranului se arătau, nelămurite şi înceţoşate, scene cu totul diferite, fiecare din ele fiind un tablou, iar el un simplu privitor liber să zăbovească mai mult acolo unde ar fi vrut. Toate scenele acestea le vedea ca printr-o perdea de aburi şi prin virtejuri de negură străbătute de razele pătrunzătoare ale unei lumini roşietice. Văzu cîţiva cowboy aşezaţi la un bar şi bînd whisky tare ca focul, simţi atmosfera încărcată de obscenitate şi vorbe porcoase şi se

văzu pe sine acolo, bînd și înjurînd cu turbare, ori stînd cu ei la o masă, în lumina spălăcită a unei lămpi de gaz care scotea fum, în clinchetul banilor aruncați pe masă și lipăitul cărților împărțite între jucători. Se văzu pe puntea vasului *Susquehanna*, gol pînă la briu, cu miinile goale și pumnii strînși, încheștat în luptă turbată cu Roșcatul din Liverpool; văzu băltoacele de sînge de pe puntea lui *John Rogers* în dimineața aceea plumburie a încercării de răscoală, pe secund zbătîndu-se în spasmele morții, în mîna căpitanului revolverul care scuipa foc și fum, împrejurul lui mateloții cu chipuri schimonosite de ură, prăbușîndu-se scrișnind înjurături cumplite — apoi se întoarse la scena centrală, liniștită, curată și scăldată în lumină dulce, unde ședea Ruth de vorbă cu el, iar în jur nu erau decît cărți și tablouri; pe urmă văzu pianul cel mare la care în curînd Ruth avea să cînte pentru el; și auzi ecoul cuvintelor lui alese și frumos pronunțate: „Și nu s-ar putea ca eu să fiu deosebit de înzestrat pentru scris?”

— Dar oricît de înzestrat ar fi un om pentru meseria de fierar — rîse ea — n-am auzit încă să fi ajuns cineva meșter fără să fi făcut mai întîi ucenicie.

— Și atunci nu m-ai sfătui? întrebă el. Dar nu uita că simt în mine puțința de a scrie... n-am cum să explic... simt numai că zace în mine puterea asta.

— Mai întîi trebuie să-ți completezi educația și studiile — i se răspunse — indiferent dacă în cele din urmă ai să ajungi sau nu scriitor. Studiile sînt indispensabile pentru orice carieră ți-ai alege și trebuie să-ți întregеști

o educație serioasă și temeinică. Ar trebui să te înscrii la liceu.

— Da... începu el, dar Ruth îl întrerupse dînd glas unui gînd care-i trecu atunci prin minte.

— Bineînțeles că între timp poți să te ocupi și de scris.

— Asta neapărat, zise Martin îmbufnat.

— Cum adică ? replică ea privindu-l cu destulă mirare, fiindcă nu prea îi era pe plac tăria cu care se agăța de ideea aceea a lui.

— Dacă n-o să scriu, n-o să pot face nici un fel de liceu. Doar trebuie să trăiesc, să-mi cumpăr cărți și haine, nu-i așa ?

— Am uitat de asta, răspunse ea rîzînd. De ce Dumnezeu nu te-ai născut cu ceva venituri ?

— Prefer să am sănătate și imaginație, zise el. Venitul pot să-l dau dracului, pe cîtă vreme fără celelalte n-aș putea niciodată ajunge... Era cît p-aci să spună „pînă la dumneata“ dar se opri și spuse : la nimic.

— Nu mai vorbi așa, se răsti ea surizînd. E tare urît. Se roși tot și îngăimă :

— Ai dreptate și te-aș ruga foarte mult să mă corectezi de fiecare dată.

— Da... cu plăcere... zise ea, ezitînd puțin. Ești înzestrat cu atît de multe calități, încît vreau să te văd perfect.

De îndată deveni o pastă în mîinile ei, dorind să se lase modelat, cu aceeași ardoare cu care ea voia să-l re-topească și să-l toarne în formele ce i se păreau a fi întruchiparea bărbatului ideal. Iar cînd ea îi arătă că ar

trebui să profite de prilej, pentru că examenele de admitere la liceu începeau luna următoare, el se declară imediat gata să se prezinte.

Pe urmă îi cîntă din gură și la pian, iar el o privi cu arzătoare dorință, sorbindu-i prin toți porii drăgălășenia și minunîndu-se că nu se află de față o sută de admiratori, care s-o asculte și să tînjească după ea, așa cum tînjea și cum asculta el.

CAPITOLUL

X

În seara aceea rămase la cină și, spre marea bucurie a lui Ruth, făcu o bună impresie asupra domnului Morse. Au discutat despre marină, subiect care era cum nu se poate mai la îndemîna lui Martin, iar după aceea domnul Morse mărturisi că tînărul i se pare foarte ager la minte. Martin nu se repezea de loc la vorbă, rostea cuvintele rar și răsPICat, ferindu-se de expresiile din topor și căutînd cuvinte cît mai alese, fapt care îi îngăduia să folosească cele mai frumoase gînduri din mintea lui. Se simțea mult mai la largul său decît în acea primă seară cînd rămăsese la cină — trecuse aproape un an de atunci — iar sfiala și modestia îl înălțară și în ochii doamnei Morse, plăcut impresionată de evidentele lui progresive.

— E cel dintîi bărbat asupra căruia s-au oprit o clipă privirile lui Ruth, îi spuse dînsa domnului Morse. Părea atît de stîngace și lipsită de interes în ce privește bărbații, încît, îți spun drept, eram tare îngrijorată.

Domnul Morse se uită intrigat către nevastă-sa.

— Și ai cumva de gînd să te folosești de tînărul marinier ca s-o faci să-și vină în fire ? întrebă el.

— Mă gîndesc numai că doar n-o să moară fată bătrînă, dacă în privința asta am și eu un cuvînt de spus. Iar dacă tînărul Eden este în stare să-i trezească interesul pentru bărbați în general, asta nu poate fi decît o treabă bună.

— Grozav de bună, aprecie domnul Morse. Dar ia presupune — și uneori, draga mea, trebuie să mai facem și presupuneri — presupune că tînărul acesta izbutește să-i trezească interesul mai ales în ce privește persoana lui.

— Așa ceva nu este cu puțință, răspunse doamna Morse izbucnind în rîs. Ruth e cu trei ani mai mare decît el și... de altminteri... dar e imposibil. N-o să se întîmple niciodată un asemenea lucru. Lasă asta în grija mea.

Și astfel fu fixat rolul pe care avea să-l joace Martin, în vreme ce el, stîrnit fiind de Arthur, și Norman, se gîndea la o mică nebunie. Cei doi spusese că aveau să se ducă duminică dimineața să facă o plimbare cu bicicletele printre dealuri, ceea ce nu-i trezi lui Martin nici un fel de interes, pînă în clipa cînd află că și Ruth știa să meargă pe bicicletă și urma să-i însoțească în plimbarea plănuită pentru duminică. Nu știa să meargă pe bicicletă, și nici bicicletă n-avea, dar dacă Ruth știa, înseamnă — hotărî Martin — că și el trebuie să învețe. Așa că, după ce își luă rămas bun, se opri la un magazin și dădu patruzeci de dolari pe o bicicletă. Era mai mult decît leafa lui greu muncită pe

o lună întreagă și-i impuțina resursele într-un chip amețitor ; dar cînd adună cei o sută de dolari pe care avea să-i primească de la *Examiner* cu cei patru sute douăzeci pe care în cel mai rău caz trebuia să i-i plătească *Youth's Companion*, băgă de seamă că impresia produsă asupra-i de cheltuirea unei sume atît de importante se șterge în bună parte. De asemenea nu se sinchisi de faptul că încercînd încă pe drumul către casă să învețe cum să meargă pe bicicletă, își strica hainele de pe el. În aceeași seară telefonă croitorului, chiar din prăvălia domnului Higginbotham, și-și comandă un alt costum. Pe urmă își luă în spinare bicicleta și urcă pe scara îngustă din spatele casei, iar după ce trase patul de la perete văzu că în cămăruța nu mai încap decît el și bicicleta.

Avusese de gînd ca duminica s-o consacre pregătirii examenului de admitere, dar povestirea despre pescuitorii de perle îl fură cu totul și petrecu toată ziua în frigurile creației, zăgrăvind frumusețea și vraja care ardeau în sufletul lui. Faptul că *Examiner* apăruse din nou fără a publica articolul lui despre căutătorii de comori nu-l descurajă. Gîndurile îi hoinăreau la înălțimi prea mari ca să mai poată lua în seamă nimicurile și, rămînînd surd la repetatele chemări ale surorii lui, se lipsi și de îmbelșugatul prînz de duminică, totdeauna aflat la mare cinste în casa domnului Higginbotham. Pentru stăpînul casei acest prînz era un semn al prosperității și succeselor sale, și-l folosea totdeauna drept prilej pentru a ține predici anoste, pline de ba-

nalități, despre instituțiile americane și despre marile
posibilități de a se ridica pe care aceste instituții le
acordau oricărui om într-adevăr muncitor. Nu uita nici-
odată să sublinieze că în ceea ce-l privește această ri-
dicare era evidentă, căci pornind ca un simplu băiat
de prăvălie, ajunsese la starea sa actuală de proprietar
al „Băcăniei Higginbotham“.

Luni dimineața, Martin Eden privi oftînd la pove-
stirea „Pescuitorii de perle“ încă neterminată și se urcă
în tramvaiul de Oakland, ca să ajungă din timp la exa-
men. Iar peste cîteva zile, cînd se duse să afle rezul-
tatul, văzu că luase note proaste la toate materiile în
afară de gramatică.

— Cunoștințele dumitale de gramatică sînt exce-
lente — îi spuse profesorul Hilton privindu-l prin len-
tilele groase ale ochelarilor — dar ești nul, cu desăvîr-
șire nul, la celelalte materii și în special ignoranța
dumitale în ceea ce privește istoria Statelor Unite este
îngrozitoare — altfel nu poate fi calificată : îngrozi-
toare. Sfatul meu ar fi să...

Profesorul Hilton se opri și se uită la el fără pic de
simpatie și fără nici un fel de înțelegere, ca la una din-
tre eprubetele lui. Era profesor de fizică la liceu, pă-
rintele unei familii numeroase, avea un salariu ca vai
de el și poseda un fond de cunoștințe alese, învățate
papagalicește.

— Da, domnule profesor, spuse Martin cu umilință,
dorînd în chip nelămurit ca în locul profesorului Hilton
să se afle custodele bibliotecii.

— Și te-aș mai sfătui să repeți cel puțin ultimele două clase ale școlii elementare. Bună ziua.

Pe Martin nu l-a necăjit prea mult căderea la examen, deși l-a mirat expresia de surprindere zugrăvită pe chipul lui Ruth în clipa când i-a repetat sfaturile profesorului Hilton. Dezamăgirea ei era atât de evidentă, încît i-a părut foarte rău că nu reușise la examen, dar mai mult din pricină c-o vedea supărată.

— Prin urmare vezi c-am avut dreptate, zise ea. Știi mult mai multe lucruri decît orice elev de liceu, și cu toate astea nu poți reuși la examen. Asta din pricină că educația dumitale, atîta cîtă ai, e fragmentară și superficială. Ai nevoie de disciplina studiului, de o disciplină pe care numai un profesor cu pregătire și-o poate da. Trebuie să-ți formezi o bază serioasă. Profesorul Hilton are dreptate și dacă aș fi în locul dumitale m-aș înscrie la școala serală. Într-un an și jumătate poate c-ai reuși să dai două clase și să câștigi astfel șase luni. Afară de asta, ziua ți-ar rămîne liberă pentru scris, sau, dacă nu izbutești să te întreții cu scrisul, ai putea să iei o slujbă oarecare.

„Dar dacă ziua am să mă duc la slujbă iar seara la școală, cînd am să te mai văd?” fu cel dintîi gînd care trecu prin mintea lui Martin, dar se stăpîni și nu-i dădu glas. În loc de asta, spuse :

— Mi se pare ceva atît de copilăresc dusul ăsta la școala serală. Aș trece totuși peste astfel de gînduri, dacă aș socoti că mi-ar putea fi de vreun folos. Cred însă că nu mi-ar folosi de loc. Pot învăța mult mai repede decît poate preda un profesor. N-ar fi decît o pier-

dere de vreme — se gîndi atunci la ea și la dorința lui de a o cucerii — și n-am timp pentru asemenea lucruri. Adevărul e că n-am timp de pierdut.

— E vorba numai de timpul strict necesar. Îl privi duios, iar el simți că e o brută, dacă-i în stare să n-o asculte. De pildă fizica și chimia... nu poți învăța așa ceva fără laborator. Pe urmă îți vei da seama că la algebră și geometrie nu poți face nici măcar un pas fără profesor. Ai nevoie de profesori pricepuți, specializați în arta pedagogică.

Martin tăcu o clipă, străduindu-se să găsească un mod de exprimare care să nu pară vanitos.

— Te rog să nu crezi că sînt un înfumurat, începui el. Departate de mine gîndul de-a mă umfla în pene. Dar am convingerea că sînt ceea ce s-ar putea numi un om făcut ca să învețe. Pot învăța singur. Mă simt bine cînd învăț, mă simt în elementul meu, ca rața pe lac. Vezi doar și dumneata ce-am reușit să fac cu gramatica. Și am mai învățat multe alte lucruri — nici nu-ți închipui dumneata cîte. Iar asta e de-abia începutul. Așteaptă numai să prind... Se gîndi o clipă, ca să fie sigur că va pronunța corect, apoi rosti : elan. De-abia acum încep să deschid cu adevărat ochii asupra lumii. De-abia acum am început să prind șpilul...

— Te rog, nu vorbi așa, îl întrerupse ea.

— Să văd cum stau, se corectă Martin în grabă.

— Într-o limbă corectă, asta nu înseamnă nimic.

Martin se încurcă și mai tare.

— Ce vreau să zic e că încep să mă orientez.

Din milă pentru el, Ruth nu mai interveni și-i îngădui să continue.

— Știința mi se pare asemenea cabinei de comandă de pe un vapor, unde se află hărțile. De câte ori intru în bibliotecă, am impresia asta. Rolul profesorilor e să explice sistematic elevilor tot ce se află în cabina de comandă. Profesorii sînt numai niște călăuze și atîta tot. Nu e vorba de ceva scos atunci din capul lor. Ei nu construiesc cabina asta, nu creează. În cabină există totul mai înainte de venirea lor și ei știu cum să umble cu aparatele, iar treaba lor e să-i inițieze pe neștiutorii care altminteri s-ar rătăci. Numai că eu nu mă rătăcesc ușor. Am simțul orientării. Miros imediat unde... Ce-am mai greșit ?

— N-ai de ce folosi aici verbul „a mirosi“.

— Ai dreptate, spuse el cu recunoștință. Îmi dau seama imediat unde mă aflu. Dar unde mă aflu ? A, da, în cabina de comandă. Ei, există tipi...

— Oameni, îl corectă ea.

— Există oameni care au nevoie de călăuză, și cu cei mai mulți așa se întîmplă ; dar eu cred că mă pot descurca și fără călăuză. Am petrecut ceva vreme în cabina de comandă și aproape am ajuns în stare să-mi găsesc singur drumul, știu la ce hărți să mă uit și știu spre ce țărături vreau să mă îndrept. Iar în felul cum am eu de gînd să procedez, dacă mă duc singur voi ajunge să cercetez mult mai multe ținuturi. După cum știi, viteza unei flote este viteza vasului celui mai leneș ; iar viteza profesorilor se stabilește în același fel. Nu pot să meargă în nici un caz mai repede decît elevii cei

mai slabi, iar eu pot merge cu o viteză mult mai mare decît cea cu care pot mîna ei o clasă întreagă.

*Cine vrea s-ajungă-ndată
Singur drumul să-l străbată*¹,

„Dar cu tine aş merge încă şi mai repede“, voi el să strige, căci înaintea ochilor îi apărură o lume nesfîrşită de ţarmuri însozite şi bolţi înstelate, printre care aluneca alături de Ruth, cu braţul petrecut pe după mijlocu-i subţire, cu chipul dezmiardat de firele mătăsoase ale părului ei de aur. În acea clipă era deplin conştient de jalnica neputinţă a graiului. Dumnezeuule ! Cum de nu poate aşeza cuvintele aşa fel încît să vadă şi ea ce vede el acum ! Şi simţea în inimă, ca o săgetare a unei chinuitoare dorinţi îndemnul de a zugrăvi acele nechemate vedenii ce i se perindau în oglinda minţii. O ! Asta era ! Pătrunsese în adîncul tainei. Tocmai asta făceau marii scriitori şi poeţi ai lumii. De aceea erau nişte giganţi. Ştiau cum să pună în cuvinte ceea ce gîndeau, simţeau şi vedeau. Cîinii, care dorm la soare, scheaună şi latră adeseori prin somn, dar nu sînt în stare să spună ce vedenie i-a făcut să latre şi să scheaune. De multe ori se întrebasese ce anume era el. Şi iată tot ce era : un cîine care dormea la soare. Avea vedenii frumoase şi înălţătoare, dar nu era în stare decît să scheaune şi să latre la Ruth. Dar nu va mai dormi la soare. Se va trezi, va deschide ochii şi va lupta, va munci şi va învăţa pînă în clipa cînd, cu ochi care văd şi limbă care

¹ Din poemul *Biruitorii* de Rudyard Kipling.

vorbește, va fi în stare să-i împărtășească și ei comoara acelor vedenii. Alți oameni aflaseră meșteșugul exprimării, al preschimbării vorbelor în slugi ascultătoare și al alcătuirii unor combinații de cuvinte care să spună mai mult decît suma înțelesurilor acestor cuvinte luate în parte. Fu adînc răscolit de dezgolirea ca într-o scăpărare de fulger, a acestei taine, apoi din nou se cufundă în vedenia țărmurilor înSORITE și a boltelor înstelate... pînă în clipa cînd își dădu seama că tăcerea din jur e prea adîncă și o văzu pe Ruth uitîndu-se la el înveselită și cu ochii plini de zîmbet.

— O vedenie minunată mi s-a arătat, spuse el și cînd în auz îi răsunară propriile-i cuvinte, inima îi zvîcni. De unde ieșiseră vorbele astea? Înfățișau în chip potrivit pricina tăcerii care întrerupsese discuția lor. Era o minune. Niciodată nu mai exprimase un gînd mareț într-un chip atît de elegant. Dar niciodată nu încercase să exprime în vorbe gînduri marețe. Asta era. Aici se ascundea explicația. Niciodată nu încercase. Dar Swinburne încercase, la fel ca Tennyson¹, la fel ca Kipling și ca toți ceilalți poeți. Gîndurile îi fugiră fulgerător la „Pescuitorii de perle“. Niciodată nu îndrăznise să dea glas lucrurilor mari, să lase frîu liber avîntului frumuseții care-i clocotea în suflet. Cînd o va termina, povestirea aceea va fi ceva deosebit. Era înspăimîntat de imensa frumusețe a subiectului și din

¹ Alfred Tennyson (1809—1892), cunoscut poet al epocii victoriene. Cele mai multe dintre poeziile lui sînt idilice.

nou gîndurile i se inflăcărară și izbucniră nestăpînite, iar el se întrebă de ce n-ar putea cînta în falnice versuri o astfel de frumusețe, așa precum făcuseră marii poeți. Dar în afară de asta, pe lume se mai aflau necuprinsele desfătări și dumnezeiasca minune a dragostei lui pentru Ruth. De ce oare n-ar putea-o cînta, așa cum au făcut poeții ? Poeții au cîntat dragostea. Așa va face și el. Dumnezeuul mă...

În urechile-i înfricoșate răsună deodată această exclamație. Furat de gînduri, o rostise cu glas tare. Singele îi năvăli în obraji, val după val, alungînd bronzul de pe chip, pînă ce roșeața se-ntinse de la rosătura făcută de guler pînă la rădăcina părului.

— Vă... vă... vă rog să mă iertați, se bilbii el. Mă gîndeam.

— Aș fi zis mai degrabă că te rugai, zise ea plină de curaj, dar în adîncul sufletului se simțea rănită și îndurerată.

Pentru prima oară auzea o înjurătură pornită de pe buzele unui om cunoscut și era foarte tulburată, nu numai fiindcă fusese martora unui lucru nepotrivit cu principiile și educația ei, dar mai ales fiindcă sufletul îi fusese zguduit de această brutală izbucnire de viață în grădina bine împrejmuită a vieții ei de fată.

Dar iertă, și fu surprinsă de ușurința cu care putu să ierte. Fără să știe de ce, i se părea că nu cu prea mare greutate i-ar fi putut ierta orice. N-avusese norocul să fie asemenea celorlalți bărbați cunoscuți de ea, dar se chinuia atît de mult — și nu fără roade —

ca să ajungă la fel cu ei. Nici o singură clipă nu-i trecu prin minte că ar mai putea exista vreo altă pricină a bunăvoinței atât de mărinimoase pe care o avea față de acest om. Era o bunăvoință foarte duioasă, dar ea nu o știa. Nici n-avea cum s-o cunoască. Seninul echilibru al celor douăzeci și patru de ani în care nu iubise niciodată n-o putea înarma cu o prea pătrunzătoare înțelegere a propriilor simțăminte ; pentru că nu se pirjolise niciodată la flacăra dragostei adevărate, n-avea de unde ști că acum începea să-i simtă căldura.

.

CAPITOLUL

XI

Martin lucră mai departe la povestirea despre pescuitorii de perle, pe care ar fi terminat-o mult mai curînd dacă nu s-ar fi întrerupt mereu, încercînd să scrie versuri. Poeziile lui erau poezii de dragoste, inspirate de Ruth, dar pe nici una n-o duse pînă la capăt. N-avea cum să învețe într-o singură zi meșteșugul versurilor. Rima, măsura și ritmul erau ele singure treburi destul de grele, dar dincolo și mai presus de ele exista ceva insesizabil și vag, un lucru pe care îl intuia în orice poezie cu adevărat mare, dar pe care nu-l putea prinde și închide în propriile-i versuri. Ceea ce intuia și căuta el fără a izbuti să prindă, era tocmai spiritul veșnic viu și neastîmpărat al poeziei. I se părea că gonește după o strălucire amăgitoare, după un abur nestatornic ce nu se lăsa niciodată atins, cu toate că uneori îi răsplătea goana cu subțiri șuvițe destrămate din trupu-i învălurat, care ori se lăsau țesute în fraze ce-i sunau în minte cu tonuri tulburătoare, ori se strecurau în vedeniile lui ca niște umbre de nepătrunsă frumusețe. Îl cuprindea deznădejdea. Ardea de dorința de a

spune ceva și nu izbutea decît să bolborosească vorbe prozaice, așa cum ar fi putut îndruga oricine. Citea cu voce tare unele fragmente. Măsura se desfășura fără greș iar rima puncta un ritm unduitor și la fel de desăvîrșit, dar strălucirea și înflăcărarea dinlăuntrul său nu se arătau nicăieri în vers. Nu mai înțelegea nimic și de nenumărate ori — desperat, învins și demoralizat — se întorcea la „Pescuitorii de perle“. Fără îndoială că proza era o cale mai lesnicioasă.

După „Pescuitorii de perle“ scrise un articol despre meșteșugul marinăresc, un altul despre vînătoarea de broaște țestoase și un al treilea despre alizeele emisferei boreale. Pe urmă încercă, numai din curiozitate, să scrie o schiță și, dintr-o singură zvicnire, scrise nu mai puțin de șase, pe care le trimise la diferite reviste. Scia cu spor, încordat, de dimineața pînă seara și pînă noaptea tîrziu și nu se întrerupea decît atunci cînd se ducea la sala de lectură, la bibliotecă, spre a împrumuta cărți, sau în vizită la Ruth. Era în culmea fericirii. Trăia o viață intensă. Înfrigurarea nu-l părăsea nici o clipă. Cunoscu bucuria creației, care, se zice, ar aparține numai zeilor. Toată lumea înconjurătoare — mirosul legumelor veștede și al clăbucului de săpun, înfățișarea neîngrijită a surorii lui, mutra batjocoritoare a domnului Higginbotham — nu era decît vis. Lumea adevărată se afla în cugetul său, iar lucrurile pe care le scia erau tot atîtea frînturi de realitate ieșite din mintea lui.

Zilele i se păreau prea scurte. Existau atîtea lucruri pe care voia să le învețe. Își redusese somnul la cinci ceasuri și văzu că se descurcă și așa. Încercă să doarmă

numai patru ceasuri și jumătate, dar cu durere trebuia să revină la cinci. Ar fi fost foarte bucuros să-și poată consacra toate orele de trezie unei singure preocupări. Numai cu părere de rău lăsa scrisul ca să se apuce de învățat, părăsea învățătura ca să se ducă la bibliotecă, se smulgea din cabina de comandă care era știința, ori se despărțea de revistele din sala de lectură, pline de secretele scriitorilor ce izbutiseră să-și vîndă marfa. I se rupea inima de cîte ori trebuia să se ridice și să-și ia rămas bun de la Ruth ; apoi pedala cu desperare pe străzile întunecoase, ca să ajungă cît mai repede la cărțile lui de acasă. Dar mai greu decît toate era să închidă cartea de algebră ori de fizică, să pună deoparte caietul și creionul și să închidă ochii obosiți, ca să doarmă. Îi era nesuferit gîndul de a înceta să trăiască, chiar și pentru un interval atît de scurt, iar singura-i mîngîiere venea de la deșteptătorul care avea să sune peste cinci ore. În orice caz, nu urma să piardă decît cinci ore, iar după aceea zbîrniitul strident îl va smulge din somn și va avea din nou în fața lui o altă luminoasă zi de nouăsprezece ore.

Între timp săptămînile treceau, banii i se împruținau și nu primea de nicăieri nici un cent. La o lună după ce-l trimisese, manuscrisul povestirii de aventuri destinată să apară în mai multe numere consecutive ale revistei *Youth's Companion* îi fu restituit. Adresa prin care i se aducea la cunoștință că manuscrisul nu poate fi reținut era atît de dibaci concepută, încît Martin fu într-o măsură chiar recunoscător redacției. Nu tot aceleași simțăminte le încercă însă pentru cei de la *San*

Francisco Examiner. După ce aşteptă două săptămîni încheiate, le făcu o scrisoare. După altă săptămînă le scrise din nou. Cînd se împlini luna, plecă la San Francisco şi se duse personal să stea de vorbă cu directorul. Dar nu reuşi să dea ochi cu înaltul personaj din pricina unui cerber care, sub înfăţişarea unui băiat de serviciu cu părul roşu, păzea la intrare. Către sfîrşitul celei de a cincea săptămîni, manuscrisul îi fu înapoiat cu poştă, fără nici un fel de comentariu. Nu exista nici o adresă, nici o notiţă, nimic. În acelaşi fel i se întoarseră, de la principalele publicaţii din San Francisco, şi celelalte manuscrise. După ce le strînse pe toate, începu să le trimită pe la revistele de pe coasta Atlanticului, de unde i se întoarseră mult mai repede şi totdeauna însoţite de formularul tipărit al adresei de respingere.

Schiţele îi fură refuzate în acelaşi fel. Le citi şi le reciti de nenumărate ori şi îi plăcură atît de mult, încît îi fu cu neputinţă să priceapă cauza respingerii, pînă cînd, într-o bună zi, citi într-un ziar că toate manuscrisele trebuiesc scrise la maşină. Aici era explicaţia. Bineînţeles că redacţiile erau atît de aglomerate încît nu aveau vreme de pierdut şi energie de risipit cu descifrarea materialelor scrise de mînă. Martin închirie atunci o maşină de scris şi bătu o zi întreagă. În fiecare zi dactilografia tot ce izbutea să compună, iar manuscrisele mai vechi le dactilografia pe măsură ce se întorceau. Fu surprins cînd şi cele dactilografiate începură să se întoarcă înapoi. Fălcile i se încleştară, bărbia i se proiectă înainte, agresivă ; trimise din nou manuscrisele, altor reviste.

Îi veni în gînd că poate nu era un bun judecător al propriei lui creații. Făcu deci o încercare cu Gertrude. Îi citi cu glas tare cîteva bucăți. Ochii femeii licăriră și-l privi cu nespusă mîndrie, spunîndu-i :

— Ia uite, domle ! Tu ai scris istoriile astea ?

— Da, eu, răspunse el nerăbdător. Dar ia spune ! cum ți-au plăcut ?

— Lucru mare ! Grozav ! Și-nduioșător. Mi-au plăcut tare mult.

Se vedea bine că în mintea ei exista o nelămurire. Nedumerirea i se citea limpede pe față. Martin așteptă.

— Da' ia spune-mi, Mart — vorbi ea după o pauză lungă — cum s-a terminat cu cei doi ? A luat-o pe fată tînărul acela care vorbea așa de frumos ?

Iar după ce i-a explicat sfîrșitul, pe care socotea că artistic este îl conturase foarte lămurit, Gertrude a mai spus :

— Asta eram doritoare să știu. De ce n-ai scris tot așa și-n povestire ?

După ce i-a citit mai multe bucăți, află un lucru de seamă și anume că îi plăceau bucățile care se sfîrșeau cu bine.

— Istoria asta a fost grozavă — îi spuse ea ridicîndu-se de deasupra albiei cu rufe, uitîndu-se la el cu priviri obosite și ștergîndu-și sudoarea de pe frunte cu o mîină roșie și aburindă — da' mă-ntristează. Îmi vine să plîng. Și făr' asta sînt prea multe lucruri triste pe lume. Dacă mă gîndesc la lucruri vesele, parcă mă simt mai fericită. Ei, dacă s-ar fi însurat cu ea și... Nu te superi, Mart, nu-i așa ? întrebă ea sfioasă. Cred c-am

ajuns să nu mai pot îndura lucrurile triste pentru că sint prea obosită. Dar istorioara-i grozavă și-așa, într-a-devăr grozavă. Cui ai să i-o vinzi ?

— Asta-i altă căciulă, rîse Martin.

— Dar dac-ai vinde-o, cît crezi că ți-ar da pe ea ?

— Ei, vreo sută de dolari. O sută de dolari cel puțin, după cum se plătește de obicei.

— Aoleu ! Ar fi tare bine s-o poți vinde.

— Bani cîștigați ușor, nu-i așa ? Pe urmă adăugă, cu mîndrie : Am scris-o în două zile. Asta înseamnă cincizeci de dolari pe zi.

Ardea de nerăbdare să i le citească lui Ruth, dar nu îndrăznea. Hotărî deci să aștepte pînă i se publică vreo bucată, fiindcă atunci avea să înțeleagă și ea la ce anume lucrase. Între timp muncea mai departe. Niciodată în-născutul lui spirit de aventură nu-l răscolise mai adînc decît în cursul acestor uluitoare explorări în domeniul cuceririlor minții omenеști. Își cumpără manualele de fizică și chimie, apoi îl adăugă pe cel de algebră și începu să se ocupe de rezolvarea problemelor și des-lușirea demonstrațiilor. Luă drept bune rezultatele experiențelor așa cum erau trecute în manuale, iar imaginația lui înaripată îi dădu putința să vadă reacțiile chimice într-un chip mult mai plastic și mai concludent decît le putea vedea în laborator un elev obiș-nuit. Parcurgea sutele de pagini, copleșit de toate cîte începea să afle despre esența lumii. Pînă atunci privise lumea ca pe o realitate a cărei existență o constați și treci mai departe, dar acum începea să-i înțeleagă sistemul de organizare, legăturile și interacțiunea dintre

energie și materie. Neconținut îi răsăreau spontan în minte răspunsurile la vechi probleme nedezlegate. Pîrghiile și mecanisme îl fascinau și gîndurile îi fugeau numaidecît la scripetii, la mașinăriile și la tot aparatul folosit pe bordul unei corăbii. Știința navigației, care dădea vaselor putința să meargă la țintă, fără să se rătăcească pe întinsul fără poteci al oceanelor, devenea acum limpede pentru el. Acum i se dezvăluiau tainele furtunilor, ale ploilor și ale mareelor, iar explicația originii alizeelor îl făcu să se întrebe dacă nu cumva se grăbise scriind articolul despre alizee. În orice caz, știa că acum ar scrie mult mai bine articolul acela. Într-o după-amiază se duse împreună cu Arthur la Universitatea California și, cu respirația oprită și suflul cutremurat de venerație religioasă, trecu prin laboratoare, asistă la experiențe și ascultă prelegerea unui profesor de fizică.

Cu toate acestea nu neglija scrisul. Un val de schițe ieșiră de sub condeiul lui, și încercă să scrie versuri mai ușoare — ca acelea pe care le văzuse tipărite prin reviste — deși tot în vremea asta făcu greșeala de a pierde două săptămîni întregi cu o tragedie în versuri albe, a cărei promptă respingere de către mai multe reviste la rînd îl nedumeri profund. Nu după multă vreme îl descoperi pe Henley¹ și scrise o serie de poeme după

¹ *William Ernest Henley* (1849—1903), unul dintre inițiatorii curentului colonialist în literatura engleză. Succesul lui literar se datorește faptului că s-a ridicat împotriva poeziei pline de dulceață, dominantă în epoca victorienilor, încercînd să-și îndrepte atenția asupra aspectelor dureroase și tragice ale existenței umane.

modelul „Schițelor din spital“. Erau poeme simple, poeme pline de culoare, de lumină, de vis și de vrajă. Le intitula „Poeme marine“ și rămase cu convingerea că erau cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Erau treizeci la număr și le terminase într-o singură lună, scriind câte una în fiecare zi, după ce-și încheia ziua de muncă la lucrările în proză, iar ziua asta de muncă era egală cu munca dintr-o săptămână a unui scriitor de mare succes. Pentru el munca nu însemna mai nimic. Nu era vorba de trudă. Începea să-și găsească graiul, și toate splendorile și minunățiile închise vreme de ani îndelungați îndărătul buzelor lui imobile curgeau acum într-un torent sălbatic și nestăvilit.

„Poemele marine“ nu le arată nimănui, nici măcar redacțiilor. Ajunsese să nu mai aibă nici un fel de încredere în oamenii de pe la reviste. Dar nu neîncrederea îl oprișe să propună „Poemele“ pentru publicare. I se păreau atît de frumoase, încît era ispitit să le păstreze ca să se bucure de ele cu Ruth în ziua aceea slăvită dar foarte depărtată în care va cuteza să-i citească ce scrisese. Pentru vremea de atunci le păstra, le citea cu glas tare și de atîtea ori, pînă ce ajunsese să le știe pe de rost.

Trăia fiecă clipă a ceasurilor de veghe și trăia în timpul somnului, căci mintea lui se-nverșuna și în somn împotriva gândurilor și întîmplărilor de peste zi, invălmășindu-le în chipuri grotești și imposibile. Adevărul

Este evident că prin această încercare și-a cîștigat și considerația lui Jack London, el însuși un răzvrătit împotriva tendințelor de falsă înfrumusețare a realității.

este că nu cunoștea clipe de tihnă, și un trup mai firav sau un creier mai puțin solid construit s-ar fi năruit cu totul. O vizita mult mai rar pe Ruth în ceasurile tîrzii ale după-amiezilor, fiindcă nu mai era mult pînă în iunie, cînd ea trebuia să-și dea licența și deci să încheie studiile universitare. Licențiată în litere ! Cînd se gîndea la titlul acesta, parcă o vedea zburînd înaintea lui mult mai repede decît ar fi putut-o el urma.

Îi acorda o după-amiază pe săptămînă, și cum de obicei venea mai tîrziu, răminea la cină și pe urmă asculta muzică. Erau zilele lui de sărbătoare. Atmosfera din casa aceea, atît de deosebită de cea în care trăia el și însăși apropierea de Ruth îl ațîtau de fiecare dată și-i întăreau și mai strașnic crîncena hotărîre de a se ridica. În ciuda frumuseților care-i umpleau sufletul, în ciuda chinuitoarei dorinți de a crea, Ruth era pricina înverșunatelor lui strădanii. În primul rînd și mai presus de orice, era un îndrăgostit. Pentru el toate rămineau subordonate dragostei. Mai fantastică decît aventura în lumea gîndului, era aventura de pe tărîmurile dragostei. Lumea devenea atît de minunată, nu din pricina moleculelor și atomilor supuși unor forțe irezistibile din care era alcătuită, ceea ce o făcea cu adevărat minunată era faptul că Ruth trăia în mijlocul ei. Ea era lucrul cel mai minunat pe care îl văzuse, pe care îl visase ori îl întrezărise vreodată.

Tot îl mai chinuia însă distanța uriașă care îi desparte. Era atît de departe, iar el se pricepea așa de puțin să afle calea de apropiere ! Cu fetele și femeile din clasa lui socială avusese totdeauna succes, dar pe

nici una nu o iubise ; pe Ruth însă o iubea și, afară de asta, deosebirea nu stătea numai în faptul că ea făcea parte dintr-o altă clasă. Însăși dragostea lui o înălța deasupra tuturor claselor. Era o ființă deosebită, atît de deosebită încît nu știa în ce chip să se apropie de ea așa cum se apropie un îndrăgostit. Ce-i drept, se apropia totuși din ce în ce mai mult pe măsură ce se instruia și învăța să vorbească limba ei, descoperind idei și bucurii pe care le puteau gusta împreună ; dar asta nu putea satisface năzuințele lui de îndrăgostit. Imaginația lui înfierbîntată de dragoste o sanctificase, transformînd-o într-o făptură prea serafică, prea spiritualizată pentru a putea avea cu ea vreo legătură trupească. Ceea ce o depărta pe Ruth și-i crea impresia că nu va putea ajunge niciodată pînă la ea era tocmai dragostea lui. Dragostea îl lipsea chiar de bunul pe care ea însăși, dragostea, îl dorea cel mai mult pe lume.

Și iată că într-o bună zi, cu totul fără de veste, peste prăpastia dintre ei s-a aruncat un pod de o clipă, iar după aceea prăpastia a dăinuit mai departe, dar mult micșorată. Mîncaseră cireșe — niște cireșe negre, licioase, mari și pline de suc gros, ca vinul negru și vechi. Ceva mai tîrziu, pe cînd Ruth citea cu glas tare din „Prințesa“, el observă din întîmplare pata lăsată de cireșe pe buzele ei. În clipa aceea, divinitatea fetei dispăru. Era lut, la urma urmei, numai lut, supus legilor de rînd ale lutului, ca și el și orice alt muritor. Buzele ei erau de carne ca și ale lui, iar cireșele lăsau pe ele urme, la fel cum lăsau și pe ale lui. Iar dacă așa se întîmpla cu buzele, însemna că la fel stăteau lucrurile

cu întreaga-i ființă. Era femeie, femeie din creștet pînă-n tălpi, femeie la fel cu toate femeile. A înțeles ca într-o sclipire de fulger. Dezvăluirea acestui adevăr l-a buimăcit. Era ca și cum ar fi văzut soarele căzînd de pe cer, sau un lucru venerat doborît în țărîină.

Apoi înțelese întreaga semnificație a întîmplării, iar inima începu să-i zvîcnească în piept îndemnîndu-l să se poarte cu această femeie așa cum se poartă un îndrăgostit, căci nu era un duh de pe alte tărîmuri ci o femeie ca toate femeile, cu buze pe care cireșele pot lăsa o pată. Îndrăzneala unui asemenea gînd îl făcea să tremure, dar tot sufletul îi era numai cîntec iar judecata, într-un chiot triumfător, îi strigă că nu se înșeală. Ceva din schimbarea petrecută în el a ajuns de bună seamă pînă la Ruth, căci s-a oprit din citit, l-a privit și a surîs. Privirile bărbatului s-au desprins din ochii ei albaștri și au coborît către buze, iar vederea petelor l-a scos din minți. Brațele lui fură gata să se întindă către ea și s-o cuprindă, după cunoscutul și vechiul lor obicei din zilele ce nu cunoșteau zbuciumul. I se păru că ea se înclină către el, că așteaptă, și numai încordarea întregii lui voințe fu în stare să-l rețină.

— N-ai ascultat nici măcar un cuvînt, îi spuse ea încruntîndu-se ușor.

Pe urmă rise, bucurîndu-se de tulburarea lui, iar cînd Martin privi în ochii ei atît de sinceri și-și dădu seama că dînsa nu ghicise nimic din furtuna ce-i răscolea sufletul, se simți rușinat. Într-adevăr, îndrăznise să meargă cu gîndul prea departe. Dintre toate femeile pe care le cunoscuse el nu exista nici măcar una care

n-ar fi ghicit — nici una, în afară de ea. Iar ea nu ghicise. În asta stătea deosebirea. Prin urmare ea *nu era* ca toate celelalte. Îl înfricoșa propria-i grosolănie, se prosterna în fața nevinovăției ei și din nou o văzu de cealaltă parte a prăpastiei. Podul se năruise.

Dar cu toate astea, întîmplarea îl adusesese mai aproape de ea. Amintirea întîmplării dăinuia, iar în clipele cînd era mai abătut, o retrăia cu desfătare. Prăpastia nu i se mai arătă niciodată a fi atît de adîncă. Străbătuse o distanță mult mai mare decît cea pe care o poate crea o licență în litere sau chiar zece licențe. E-adevărat, Ruth rămînea o ființă pură, de o puritate cum nici nu visase el că poate exista ; dar cireșele îi pătaseră buzele. Era supusă legilor ce cîrmuiau lumea, în chip la fel de implacabil ca și el. Trebuia să mănînce ca să poată trăi, și făcea guturai dacă o prindea umezeala la picioare. Dar nu asta era important. Dacă simțea foamea și setea, dacă simțea frigul și căldura, înseamnă că putea simți și dragostea — dragoste pentru un bărbat. Da, iar el era bărbat. Și de ce oare n-ar fi putut să fie el *bărbatul* ? „Depinde numai de mine“, avea să murmure el adesea. „Eu voi fi *bărbatul*. Voi face așa fel ca eu să fiu *bărbatul*. Și-am să fiu !“

CAPITOLUL

XII

Într-o seară, devreme, pe cînd se lupta cu un sonet care schimonosise cumplit frumusețea și gîndurile ce-l pluteau prin minte ca un abur de lumină, Martin fu chemat la telefon.

— E o voce de cucoană, de cucoană mare, chicoti domnul Higginbotham cînd veni să-l cheme.

Martin se duse la telefonul agățat în colțul camerei și cînd auzi vocea lui Ruth simți cum îl străbate un val de fierbințeală. În înțeleștarea cu sonetul, uitase de existența ei, dar auzindu-i glasul dragostea izbucni iar la suprafață, zguduindu-l. Ce voce minunată ! Gingașă și plăcută, ca o melodie suavă venită de departe, sau mai degrabă ca un clopoțel de argint cu sunet duios și limpede ca de cristal. O femeie obișnuită nu putea să aibă un astfel de glas. În glasul ei răsuna ceva ceresc, ceva venit de pe alte tărîmuri. Era atît de fermecat, încît numai cu mare greutate o auzea ce spune, deși făcea eforturi disperate să-și ascundă tulburarea, știind că ochii de nevăstuică ai domnului Higginbotham stau ațintiți asupra-i.

Ruth n-avea prea multe de spus — atîta doar că Norman trebuia s-o însoțească în seara aceea la o conferință dar îl apucase o durere de cap înfiorătoare, că ea luase biletele și ar fi fost tare amărîtă dacă nu s-ar fi putut duce ; iar în cazul cînd el nu avea altă treabă, n-ar vrea să fie așa de bun s-o întovărășească ?

Firește că voia ! Se strădui din răputeri să-și stăpînească tremurul din glas. Era uluitor ! Totdeauna o văzuse numai acasă la dînsa. Niciodată nu îndrăznise s-o roage să iasă undeva cu el. Ca din senin, pe cînd încă se afla la telefon și discuta cu Ruth, simți deodată că întreaga lui ființă nu dorește decît să moară pentru ea, și năluciri pline de sacrificii eroice îi năvăliră în creierul tulburat, destrămîndu-se pe dată. O iubea atît de mult, atît de înspăimîntător de mult și cu atîta deznadejde. În acel moment de nebună bucurie, cînd află că vrea să iasă cu el, să meargă cu el la o conferință — cu el, Martin Eden — Ruth se ridicase la asemenea înălțime, încît i se păru că nu-i rămîne nimic altceva de făcut decît să moară pentru ea. Nu exista alt mijloc potrivit pentru a-și arăta năprasnicele și ametoarele simțăminte pe care le nutrea pentru ea. Era sublima lepădare de sine izvorită din dragostea adevărată care pune stăpînire pe toți îndrăgostiții, iar pe el îl cuprinsese atunci, la telefon, într-un vârtej de pasiune și fericire ; a muri pentru ea i se părea că înseamnă a trăi și a iubi așa cum se cuvine. Avea doar douăzeci și unu de ani și iubea pentru prima oară !

Cînd agăță receptorul la loc, mîna îi tremura și era vlăguit de furtuna care-i bîntuise în suflet. Ochii îi

străluceau ca ochii îngerilor iar chipul îi era cu totul transfigurat, curăţit de orice zgură pămîntească, sfînt şi neprihănit.

— Va să zică îţi dai întîlniri în oraş, bodogăni cumnată-su batjocoritor. Cred că ştii ce înseamnă asta. Repede şi degrabă ai s-ajungi la răcoare.

Dar Martin nu putea să coboare din înălţimile la care plutea. Nici măcar ciinoşenia unei asemenea prevestiri nu era în stare să-l readucă pe pămînt. Mînia şi durerea erau mai prejos de el. Avusese o vedenie minunată şi era asemenea unui zeu, astfel că faţă de un biet vierme nu putea să încerce decît adîncă şi sfişietoare milă. Ochii îi alunecară pe deasupra lui, dar fără să-l privească şi fără să-l vadă. Şi ca purtat de un vis trecu pragul camerei, ducîndu-se să se îmbrace. Deabia cînd se afla în cameră la el şi-şi innoda cravata, percepîu un sunet care-i zumzăia neplăcut în urechi. Luînd aminte la acest zumzăit îşi dădu seama că era vorba de ultima pufnătură oţărîtă a domnului Higginbotham ; pînă în acea clipă nu izbutise să-i pătrundă în cuget.

După ce uşa casei lui Ruth se închise în urma lor şi coborîră amîndoi scările, o nouă nelinişte puse stăpînire pe Martin. Marea bucurie de a se duce cu ea la o conferinţă nu era netulburată. Nu ştia ce anume s-ar fi cuvenit să facă. Văzuse pe stradă că cei din clasa ei merg adeseori la braţ. Dar îi văzuse şi altfel, aşa că acum se întrebă dacă numai seara bărbaţii oferă braţul femeilor, dacă nu cumva numai soţii ori rudele se cade să meargă la braţ.

Cînd mai avea un pas pînă să calce pe trotuar, își aduse aminte de Minnie. Fata asta făcuse totdeauna mare caz de etichetă. Chiar de-a doua oară cînd ieșise cu el în oraș, îl certase pentru că mersese pe partea dinăuntru a trotuarului și-i pusese în vedere că ori de cîte ori însoțește o femeie, bărbatul trebuie să meargă totdeauna pe partea dinspre stradă. Ba chiar luase obiceiul de-a rămîne puțin în urmă, de fiecare dată cînd traversau o stradă, ca să-i amintească pe ce parte a trotuarului avea datoria să meargă. Se întreba și acum de unde aflase ea regula aceasta, dacă o aflase într-adevăr de la clasele de sus și dacă o înțelesese bine.

Cînd ajunseră la trotuar hotărî că n-avea ce să piardă dacă încerca; trecu deci pe la spatele lui Ruth și ocupă locul dinspre stradă. Dar acum se cerea rezolvată cealaltă problemă. Oare să-i ofere brațul? Niciodată în viață nu mai făcuse un asemenea gest. Fetele pe care le cunoscuse el nu mergeau niciodată la brațul bărbatilor. La primele întîlniri mergeau liberi, unul lîngă celălalt, iar după aceea începeau să se plimbe cuprinși pe după mijloc și, cînd treceau pe străzi mai slab luminate, fata își culca încet capul pe umărul lui. Dar acum era vorba de cu totul altceva. Ruth nu era o fată dintre acelea. Trebuia să facă într-un fel.

Îndoi brațul dinspre partea pe unde mergea Ruth — îl îndoi foarte ușor, pe nesimțite, nu ca un gest de invitație ci în chip cît mai firesc, silindu-se să dea impresia că așa merge el de obicei. Iar pe urmă s-a petrecut lucrul acela minunat. I-a simțit mîna pe brațul lui. Fiori de desfătare i-au străbătut trupul cînd a sim-

tit atingerea și pentru câteva clipe minunate i s-a părut că a părăsit pământul și zboară cu ea prin văzduh. Dar iute și-a venit în fire, tulburat de o nouă complicație. Tocmai traversau strada. Acum trecea el pe partea dinăuntru a trotuarului. Trebuia oare să-i lase brațul și să treacă pe partea cealaltă? Iar dacă făcea așa, va fi silit să repete manevra și la viitoarea traversare? Și așa mereu? Exista în toată treaba asta ceva care nu-i era de fel pe plac, așa că se hotărî s-o facă pe prostul și să nu tot țopăie de colo-colo. Dar nici hotărîrea de acum nu avu darul să-l mulțumească pe deplin și cînd ajunse să meargă pe partea dinăuntru începu să vorbească repede și cu aprindere, lăsînd să se vadă cît mai limpede că e cu totul furat de ce spune, în așa fel încît dacă cumva greșea neschimbînd locurile, entuziasmul de care se arăta cuprins să poată trece drept pricina neatenției.

Tocmai cînd traversau *Broadway*¹-ul, se ivi o altă problemă a cărei rezolvare nu îngăduia întîrziere. În cercul de lumină al felinarului electric o zări pe Lizzie Connolly împreună cu prietena ei care chicotea veșnic. N-avu decît o clipă de ezitare, apoi înălță mina și-și ridică pălăria. Nu putea fi neloial față de cei de o seamă cu el; salutînd-o pe Lizzie Connolly, îi saluta pe toți ai săi. Fata înclină din cap și îl privi tăios, nu cu ochi gingași și mîngîietori ca ai lui Ruth, ci cu ochi frumoși și pătrunzători, ale căror priviri trecură apoi asupra femeii ce-l însoțea, cercetîndu-i amănunțit chipul

¹ Arteră importantă din San Francisco.

și îmbrăcămintea și situația socială. Își dădu seama că și Ruth o cercetează pe cealaltă cu priviri iuți, pornite din ochi sfioși și blînzi ca de porumbiță, dar în stare să vadă dintr-o fulgerare fata aceea muncitoare gătită cu lucruri ieftine și care purta pe cap o pălărie ciudată, pe atunci la modă printre femeile simple.

— Ce fată frumoasă ! spuse Ruth peste cîteva clipe.

Martin ar fi fost gata s-o binecuvînteze pentru vorbele rostite și cu toate astea răspunse :

— Nu știu, poate e o chestie de gust, dar mie nu mi se pare chiar așa de frumoasă.

— Cum să nu. Din zece mii de femei, dacă ai să găsești una cu trăsături atît de regulate. Are niște trăsături minunate. Limpezi ca de camee. Și are ochi atît de frumoși !

— Așa ți se pare ? întrebă Martin distrat, căci pentru el nu exista decît o singură femeie frumoasă pe lume, și aceea se afla alături, cu mîna pe brațul lui.

— Mi se pare ? Dacă fata aceea ar avea posibilitatea să se îmbrace și dacă ar învăța-o cineva cum să meargă și cum să se poarte, ai rămîne vrăjit cînd ai vedea-o — domnule Eden — dumneata și toți bărbații.

— Înainte de toate ar trebui s-o învețe cum să vorbească, lămuri Martin, căci altminteri cea mai mare parte dintre bărbați nu s-ar putea înțelege în vorbă cu ea. Sînt sigur că n-ai pricepe nici un sfert din ce ți-ar spune, dacă ar vorbi cum vorbește în mod obișnuit.

— Ei, asta-i ! Ești tot atît de încăpățînat ca și Arthur, cînd apuci să susții ceva.

— Ai uitat pesemne cum mă exprimam eu cînd m-ai cunoscut. De atunci am învățat să vorbesc cu totul altă limbă. Înainte vorbeam și eu cum vorbește fata aceea acum. Astăzi sînt în stare să mă exprim destul de corect pe limba dumitale pentru a-ți explica îndeajuns de convingător că nu cunoști limba fetei aceleia. Și știi de ce merge așa cum ai văzut? Abia acum am început să mă gîndesc la lucrurile astea, cu toate că pînă astăzi nu aveam obiceiul s-o fac și sînt pe cale să înțeleg... multe.

— Și de ce umblă așa?

— Ani în șir a lucrat ceasuri îndelungate la mașini. Trupul tînr e foarte maleabil, iar munca istovitoare îl modelează ca pe o pastă. Pot să-ți spun dintr-o singură privire ce meserie au mulți dintre muncitorii pe care-i întîlnesc pe stradă. Uită-te la mine. De ce mă legăn într-una? Din pricina anilor petrecuți pe mare. Dacă în toți anii aceia aș fi fost păzitor de vite, pe vremea cînd trupul îmi era tînr și maleabil, acum nu m-aș mai legăna ci aș avea picioarele ca niște paranteze. La fel stau lucrurile și cu fata aceea. Ai băgat de seamă că ochii îi erau, cum să spun, foarte tăioși? Nimeni n-a ocrotit-o, niciodată. A trebuit să se apere totdeauna singură, și nu se poate ca o fată tînră să se apere veșnic singură și să-și păstreze totuși ochii gingași și min-gietori ca... ca ai dumitale, de pildă.

— Cred că ai dreptate, spuse Ruth cu glas stîns. Și e mare păcat. E așa de frumoasă!

Martin se uită la ea și văzu cum în ochi îi strălucește compătimirea. Apoi își aduse aminte că o iubește și din nou îl cuprinse uimirea, cînd se gîndi la norocul

care-i îngăduia s-o iubească și să meargă cu ea de braț la o conferință.

„Cine ești tu, Martin Eden ?“ se întrebă el privindu-se în oglindă, cînd ajunsese acasă în noaptea aceea. Se privi îndelung și plin de curiozitate. „Cine ești ? Ce ești ? Din ce lume faci parte ? De drept, locul tău este în lumea fetelor ca Lizzie Connolly. Faci parte din mulțimile sortite trudei, din lumea a tot ce e umil și vulgar și lipsit de frumusețe. Locul tău este lângă vitele de muncă și robii care trăiesc în murdărie și duhoare. Iată, ai aici în preajmă legumele veștede. Cartofii s-au împuțit. Miroase-i, fir-ai să fii ! Miroase-i ! Și totuși mai ai îndrăzneală să pui mîna pe cărți, să ascuți muzică aleasă, să te-nveți a îndrăgi pictura frumoasă, să vorbești corect englezește, să ai gînduri pe care nimeni dintre cei de o seamă cu tine nu le-au avut, să te îndepărtezi de animalele de povară și de alde Lizzie Connolly și să te îndrăgostești de-o femeie ca un duh palid, care e cu o mie de leghe mai presus de tine și trăiește printre stele ! Cine ești ? Și ce ești ? Fir-ai să fii ! Ai să izbuțești ?“

Se amenință cu pumnii în oglindă și se așeză pe marginea patului, visînd o vreme cu ochii mari deschiși. Apoi scoase caietul de note și manualul de algebră și se cufundă în rezolvarea unor ecuații de gradul doi. Ceasurile se scurseră domol, stelele păliră și zorile argintii năvăliră pe fereastră.

CAPITOLUL

XIII

Răspunderea pentru marea descoperire o poartă cei cîțiva specialiști limbuți și filozofi ieșiți din rîndurile clasei muncitoare, care se adunau în City Hall Park în după-amiezele calde. O dată sau de două ori pe lună, cînd trecea prin parc în drum spre bibliotecă, Martin descăleca de pe bicicletă și asculta, și de fiecare dată numai cu mare greutate izbutea să se rupă de acolo. Nivelul discuțiilor era mult mai scăzut decît al celor de la masa domnului Morse. Oamenii nu erau solemni și încorsetați. Își pierdeau repede cumpătul, se insultau unii pe alții, iar înjurăturile și aluziile obscene le reveneau adesea pe buze. O dată sau de două ori îi văzu chiar luîndu-se la bătaie. Și cu toate astea, fără ca să-și poată da seama din ce pricină, avea impresia că în ideile învălmășite ale acestor oameni există totuși ceva de importanță vitală. Controversele lor erau mult mai inviorătoare pentru spiritul lui decît dogmatismul rece și înțepenit al domnului Morse. Oamenii aceștia stîlceau îngrozitor engleza, gesticulau ca niște apucați, luptau cu o furie primitivă pentru ideile lor dar i se păreau to-

tuși mai vii decît domnul Morse și prietenul său, domnul Butler.

În City Hall Park, Martin auzise de mai multe ori pomenindu-se numele lui Herbert Spencer¹, dar într-o după-amiază a apărut în parc un înflăcărat discipol al filozofului, un vagabond sfrijit, îmbrăcat într-o haină murdară închisă pînă la gît, ca să nu se bage de seamă lipsa cămășii. Se încinsese o discuție aprinsă, punctată de nenumărate țigări și de dese expectorații bogate în zeamă de tutun, în care vagabondul le ținu piept tuturor, chiar și atunci cînd un muncitor socialist rosti, sarcastic : „Nu există alt dumnezeu afară de Incognoscibil, și Herbert Spencer e profetul său“. Martin n-a reușit niciodată să înțeleagă despre ce anume se discuta acolo, dar cînd porni pedalînd spre bibliotecă nutrea un interes viu față de Herbert Spencer și întrucît va-

¹ Filozof și sociolog englez (1820—1903). Ca filozof, Spencer este un idealist de orientare pozitivistă și un agnostic militant. În sociologie este unul dintre creatorii „teoriei organiciste a societății“, potrivit căreia societatea omenească ar fi supusă legilor biologice, iar relațiile dintre clase în orînduirea capitalistă ar fi doar relații de „echilibru“, cu un caracter „natural“ și de nezdruccinat. Legînd aceste teorii cu cele biologice darwiniste, Spencer devine un adept al „darwinismului social“ și afirmă că viața socială s-ar baza și ea, la fel cu cea a plantelor și animalelor, pe lupta pentru existență și pe selecția naturală, ajungînd chiar să scrie că desființarea luptei pentru existență în societatea umană, deci realizarea societății fără clase antagoniste, va provoca o decădere intelectuală și fizică generală a omenirii.

gabondul pomenise de nenumărate ori despre „Primele principii”¹, ceru acest volum.

Așa a început marea descoperire. Mai încercase o dată să-l citească pe Spencer dar, alegînd pentru început „Principiile psihologiei”², dăduse greș într-un mod tot atît de rușinos ca și cu doamna Blavatsky. Nu reușise să înțeleagă nimic din cartea lui Spencer și deci o restituise, necitită. În noaptea aceea însă, după lecțiile de algebră și fizică și după încercarea de a înjgheba un sonet, se vîrî în pat și deschise „Primele principii”. Zorile îl prinseră tot cu cartea în mînă. Îi era cu neputință să mai doarmă. Și nici n-a mai putut scrie în ziua aceea. Stătu întins în pat pînă ce amori, apoi se întinse pe dusemeaua tare, culcat pe spate și cu cartea ridicată în aer, sau întorcîndu-se cînd pe o parte, cînd pe cealaltă. Dormi toată noaptea următoare și scrise în cursul dimineții, dar după asta cartea îl ispiti din nou, iar el cedă și citi în cursul întregii după-amieze, uitînd de toate, chiar și de faptul că aceea era după-amiaza pe care Ruth i-o rezerva lui. Primul contact cu lumea din jur îl luă de-abia atunci cînd domnul Higginbotham deschise brusc ușa și îl întrebă dacă își închipuie cumva că ei țin restaurant.

Martin Eden fusese toată viața lui un om stăpînit de curiozitate. Voia să știe, și tocmai dorința asta îl îm-

¹ Una dintre principalele lucrări ale lui Spencer, apărută în 1862.

² Lucrare în două volume, apărută în 1855—1872.

pinsese să cutreiere lumea în lung și-n lat. Acum însă afla de la Spencer că niciodată nu știuse nimic și niciodată n-ar fi putut ști ceva, chiar de-ar fi continuat să colinde mările și să hoinărească pînă-n vecii-vecilor. Nu făcuse decît s-alunece la suprafața lucrurilor, să observe fenomene disparate, să adune frînturi de fapte și să treacă la mărunte generalizări superficiale — totul și fiecare lucru în parte fiind luat izolat într-o lume fantezistă și dezordonată, stăpînită de capriciu și întimplare. Așa, de pildă, mecanismul zborului păsărilor îi atrăsese atenția; cugetase asupra lui și îl înțelesese; dar niciodată nu-i trecuse prin minte să caute o explicație a procesului prin care păsările, privite ca mecanisme vii de zbor, s-au dezvoltat pentru a ajunge la stadiul lor actual. Nici măcar nu visase despre existența unui astfel de proces. Nu bănuise niciodată că păsările ar fi evoluat și s-ar fi transformat. Pentru el existau de cînd lumea. Existau pur și simplu.

Exemplul cu păsările putea fi extins în toate domeniile. Încercările lui de a cocheta cu filozofia nu-l putuseră duce la nici un fel de rezultat, din pricina ignoranței și lipsei de pregătire. Metafizica medievală a lui Kant¹ îi pusese la îndemînă o cheie care nu se potrivea la nici un soi de broască și de fapt avusese un singur rezultat: acela de a-l face să se îndoiască de propriile lui forțe intelectuale. Într-un fel oarecum asemănător, încercă-

¹ Immanuel Kant (1724—1804), cel mai de seamă dintre filozofii germani din veacul al XVIII-lea. Aici se face referire la teza sa idealistă potrivit căreia „lucrul în sine” nu poate fi niciodată cunoscut, întrucît ar fi principal incognoscibil.

rile lui de a studia teoria evoluției speciilor se mărginiseră la un volum de date seci și mai mult tehnice, al lui Romanes¹. Nu înțelesese nimic și singura impresie pe care și-o putuse forma fusese aceea că evoluționismul nu era decît o teorie aridă și seacă, susținută de niște oameni mărunți, care dispuneau de un vocabular vast, însă cu totul ininteligibil. Își dădu seama acum că evoluționismul nu era doar o teorie, ci un proces de dezvoltare unanim acceptat și că în zilele noastre savanții nu-l mai contestă, discuțiile lor purtînd doar asupra modalităților ei.

Și iată că acum omul acesta cu numele de Herbert Spencer venea și sistematiza pentru el întregul tezaur al cunoștințelor omenești, reducînd totul la unitate, ajungînd la realitățile fundamentale și înfățișînd privirilor lui înmărmurite un univers atît de tangibil, încît îi amintea de corăbiile în miniatură pe care marinarii le fac și le viră în sticle. Nu răminea loc pentru nici un fel de capriciu, pentru nici un soi de întîmplare. Totul era determinat de legi. Păsările zburau supunîndu-se legilor firii și, în virtutea aceluiași legi, clisa dospită s-a răsucit și s-a ghemuit pînă a scos picioare și aripi și s-a făcut pasăre.

În dezvoltarea lui intelectuală, Martin urcase din creastă în creastă, dar acum i se părea că se află pe piscuri mai înalte decît oricînd. Tainele cele mai ascunse i se descopeau. Era beat de cunoaștere. Noaptea, în somn, trăia alături de zei, în coșmaruri gigantice; iar ziua, pe trezie,

¹ George John Romanes (1848—1894), biolog englez.

rătăcea ca un somnambul, cu privirile pierdute, dar ațintite doar asupra lumii pe care de abia o descoperise. Cînd se afla la masă, nu auzea discuțiile privitoare la lucruri meschine și josnice, căci mintea lui neastîmpărată căuta fără încetare și urmărea cauzele și efectele tuturor lucrurilor din jur. În bucata de carne din farfurie descoperea soarele strălucitor și urmărea șirul tuturor transformărilor prin care trecuse energia pornită din izvorul aflat la sute de milioane de kilometri depărtare, sau îi vedea viitoarele întruchipări în mușchii mobili ai brațelor, ce-i dădeau putința să taie bucata de carne, și în creierul cu care poruncea mușchilor să se miște și să taie carnea, pînă cînd, în cele din urmă, dinaintea ochilor minții îi apărea același soare strălucitor, sub forma propriului său creier. Lumina înțelegerii îl aruncase în extaz și nu-l auzi pe Jim murmurînd „Are o pășărică, săracul!“, nu văzu figura îngrijorată a soră-si și nici mișcarea de rotație a degetului domnului Higginbotham, care voia să sugereze învîrtirea unor roțițe în capul cumnatului.

Ceea ce, într-un anume fel, îl impresiona cel mai adînc pe Martin, era strînsa legătură dintre toate elementele cunoașterii — ale întregii cunoașteri. Fusesse totdeauna doritor de cunoaștere și tot ce dobîndea în acest domeniu depozita în cite un compartiment separat al minții. În felul acesta adunase despre meșteșugul marinăresc o cantitate uriașă de date. Despre femei avea de asemenea suficient de largi cunoștințe. Dar între aceste două com-

partimente ale memoriei nu exista nici un fel de corelație. Cele două domenii rămăneau complet separate. Gîndul că în marele proces al elaborării cunoașterii ar putea exista vreo corelație între o femeie cu nevricale și un schooner lăsat în voia valurilor pe vreme de furtună i s-ar fi părut ridicol și imposibil. Dar Herbert Spencer îi arătase nu numai că nu e ridicol, ci că este cu neputință ca între ele să nu existe corelații. Orice lucru era legat de toate celelalte, de la cea mai depărtată stea pierdută în nemărginirea spațiului și pînă la miile de miliarde de atomi ai firului de nisip de sub talpă.

Această nouă concepție era pentru Martin un nesecat izvor de uimire și se surprindea în permanență căutînd cu aprindere legăturile dintre cele mai diferite lucruri aflătoare sub soare ori deasupra soarelui. Alcătui liste ale celor mai deosebite obiecte și fenomene și era un om cu adevărat torturat pînă în clipa cînd izbutea să le găsească vreo înrudire — înrudiri între dragoste, poezie, cutremure de pămînt, foc, șerpi cu clopoței, curcubeu, pietre prețioase, monștri, apusul soarelui, răgetul leilor, gazul aerian, canibalism, frumusețe, crimă, pîrghii și puncte de sprijin și tutun. În felul ăsta unifica universul și-l lua în mînă, îl cerceta ori rătăcea pe cărările, pe aleile și prin junglele lui, nu ca un drumeț înspăimîntat pierdut în mulțimea tainelor și umblind după o țintă necunoscută, ci observînd, clasificînd și devenind din ce în ce mai apropiat de tot ce avea de cunoscut. Și cu cît știa mai multe, cu atît mai adînc admira universul și viața și propria lui viață în mijlocul tuturor acestor fenomene.

— Caraghiosule ! strigă Martin către imaginea răsfîntă în oglindă. Ai vrut să scrii și ai încercat să scrii, dar n-aveai în capul tău nimic, nici un lucru despre care să scrii. Ce aveai în cap ? Citeva noțiuni copilărești, o mină de sentimente căldicele, un pumn de frumusețe insuficient asimilată, un munte de neagră ignoranță, o inimă care stătea gata să crape de dragoste și o ambiție tot atît de mare ca și dragostea și la fel de trufașă ca și ignoranța. Și voiai să scrii ! Dar de abia acum poți începe să-ți viri în cap ceva despre care să scrii. Voiai să crezi frumusețe, dar cum ai fi putut-o face cînd nu știai nimic despre esența frumosului ? Voiai să scrii despre viață, cînd nu-i cunoșteai nici măcar cele mai fundamentale caracteristici. Voiai să scrii despre lume și despre viață, cînd lumea era pentru tine o taină nepătrunsă și în tot ce-ai fi putut scrie n-ai fi avut cum vorbi despre altceva decît despre ceea ce nu știai. Dar bucură-te, Martin băiatule. Ai să scrii totuși. Știi ceva — puțin, foarte puțin — însă te afli pe drumul bun pe care poți ajunge să cunoști mai mult. Dacă ai noroc, într-o bună zi s-ar putea să ajungi foarte aproape de cunoașterea a tot ce poate fi cunoscut. Iar atunci, ai să scrii.

Îi prezentă și lui Ruth marea descoperire pe care o făcuse împărtășindu-i întreaga sa bucurie și uimire. Dar ea nu păru chiar așa de entuziasmată. Primi vestea fără s-o comenteze și s-ar fi zis că într-o anumită măsură cunoaște toate astea din propriile ei studii. Nu o tulbura tot atît de adînc ca pe el și Martin ar fi fost fără îndoială surprins, dacă nu și-ar fi spus că pentru Ruth lucrurile nu erau atît de noi și neobișnuite cum erau pentru el.

Nu mult după asta văzu că Arthur și Norman credeau în evoluție și-l citiseră pe Spencer, care însă s-ar fi spus că nu făcuse asupra lor o impresie hotăritoare, în vreme ce tînărul cu ochelari și cu părul vilvoi — pe care-l chema Will Olney — cînd auzi de Spencer strîmbă din nas și repetă sarcastic zicala : „Nu există alt dumnezeu afară de Incognoscibil și Herbert Spencer e profetul său“.

Dar Martin îi iertă strîmbătura, fiindcă descoperise că Olney nu era îndrăgostit de Ruth. Mai tîrziu rămase trăsnit cînd înțelese, din tot felul de chestiuni și întîmplări mărunte, nu numai că Olney n-o iubește, dar că de-a dreptul n-o poate suferi. Pentru el lucrul acesta rămînea cu totul de neînțeles. Era un fenomen pe care nu-l putea pune în corelație cu nici unul dintre toate celelalte fenomene ale universului. În orice caz îl compătimea din suflet pe bietul tînăr atît de crunt vitregit de natura care îl lipsise de puțința de a aprecia după cum se cuvine delicatețea și frumusețea lui Ruth. În mai multe duminici s-au dus cu toții la plimbare pe dealuri, cu bicicletele, iar Martin a avut nenumărate prilejuri ca să observe armistițiul intervenit în războiul dintre Ruth și Olney. Tînărul se înțelegea foarte bine cu Norman, lăsîndu-i pe Arthur și pe Martin să-i țină tovărășie lui Ruth, lucru pentru care Martin îi era mai mult decît recunoscător.

Pentru Martin duminicile acelea erau zile cu adevărat mari. Grozav de mari — în primul rînd — fiindcă se afla alături de Ruth și mari — de asemenea — pentru că îl așezau din ce în ce mai ferm pe o treaptă de egali-

tate cu tinerii din clasa ei socială. În ciuda îndelungilor ani de educație ordonată pe care cei trei o primiseră în școli, Martin se simțea egalul lor din punct de vedere intelectual, iar în plus orele de conversație cu ei erau tot atâtea ore de aplicare practică a gramaticii, cu învățarea căreia se chinuise atât de greu. Lăsase la o parte codul manierelor elegante, bizuindu-se, în ce privește deprinderea bunelor maniere, numai pe observație. Cu excepția clipelor când nu-și mai putea stăpîni entuziasmul, era totdeauna atent, le urmărea cu luare-aminte toate mișcările și învăța de la ei mici gesturi curtenitoare și rafinate.

Faptul că Spencer era foarte puțin citit a fost o vreme pricină de mare surprindere pentru Martin. „Herbert Spencer — spuse custodele bibliotecii — da, e o minte uriașă.“ Dar nu părea să știe nimic despre ce anume crease mintea aceea. Într-o seară, la cină, când se afla și domnul Butler de față, Martin aduse vorba despre Spencer. Domnul Morse condamnă cu vehemență agnosticismul filozofului englez, dar recunoscu deschis că nu citise „Primele principii“; domnul Butler declară că nu are răbdare să-l citească pe Spencer, că nu citise nici măcar un rînd scris de el, dar că își dăduse toată silința să aranjeze lucrurile așa fel încît să se descurce foarte bine și fără Spencer. În mintea lui Martin începură să se ivească îndoieli și, dacă ar fi fost un om cu o personalitate ceva mai ștearsă, ar fi acceptat părerea celorlalți și s-ar fi lepădat de Spencer. Dar nu era și, deoarece găsea explicațiile lui Spencer foarte convingătoare, își

spunea că a se lipsi de Spencer ar fi un act echivalent cu al marinarului care și-ar arunca peste bord compasul și cronometrul. Așa că Martin continuă să studieze foarte temeinic evoluționismul, stăpînindu-l din ce în ce mai desăvîrșit și convingîndu-se de temeinicia tezelor lui și cu ajutorul mărturiilor a numeroși alți scriitori. Pe măsură ce progresa în acest mediu, noi perspective i se deschideau asupra unor pînă atunci necunoscute domenii ale cunoașterii, iar regretul că zilele aveau numai douăzeci și patru de ore deveni și mai adînc.

Din pricina scurtimii zilelor, hotărî să renunțe la algebră și la geometrie. De trigonometrie încă nici nu se apucase. Apoi elimină și chimia din programa de studii, păstrînd doar fizica.

— Nu sînt un specialist, îi spuse el lui Ruth, încercînd să se justifice. Nici n-am de gînd să devin. Sînt prea multe specialități pentru ca cineva să poată stăpîni fie și numai a zecea parte din ele într-o viață de om. Trebuie deci să mă preocup de aspectele generale. Dacă voi avea nevoie de luminile specialiștilor, n-am decît să caut în cărțile lor.

— Da, dar asta nu-i totuna cu a ști tu însuși lucrurile de care ai nevoie, protestă Ruth.

— Dar nu e nevoie să le știu. E de ajuns să te slujești de lucrările specialiștilor. Asta e și rostul existenței lor. Venind încoace am zărit hornarii pe casă. Iată, ei sînt niște specialiști. După ce-și vor fi făcut treaba, o să vă folosiți de hornurile curate fără să știți nimic despre construcția lor.

— Mi-e teamă că analogia e puțin cam forțată.

Ruth se uită la el într-un chip cam straniu și Martin simți reproșul din privirile și atitudinea ei. Era însă pe deplin convins că are dreptate.

— Toți gânditorii care s-au ocupat de legile generale ale lumii, de fapt cele mai luminate minți ce-au existat vreodată, s-au bazat pe specialiști. Herbert Spencer așa a făcut. A descoperit legile generale pe baza rezultatelor obținute de mii de cercetători. Dacă ar fi trebuit să facă el totul, ar fi avut nevoie de o mie de vieți. La fel și Darwin. S-a folosit de tot ce putuseră afla florarii și crescătorii de animale.

— Ai dreptate, Martin, spuse Olney. Tu știi ce vrei și Ruth nu știe. Nu știe ce vrea nici măcar cu privire la ea însăși.

...Da, desigur, se grăbi Olney să continue, fără să aștepte riposta lui Ruth. Știu că tu numești asta cultură generală. Dar dacă dorești să-ți formezi o cultură generală, n-are nici o importanță ce anume studiezi. Poți învăța franțuzește, sau poți învăța germana, după cum te poți lepăda de amindouă și să te ocupi de esperanto. În toate cazurile vei căpăta ceea ce s-ar putea numai strălucirea dată de cultură. Poți studia latina ori elina, cu același scop și aceleași rezultate, deși nu-ți vor fi niciodată de nici un folos practic. Totuși îți vei însuși ceea ce se cheamă cultură. Iată, de pildă, Ruth a învățat saxona¹ și a făcut pînă acum progrese serioase — asta

¹ Limba saxonă este limba populațiilor germanice care au invadat Anglia în secolele V și VI. Prin contopire cu limba franceză adusă de normanzi în secolul XI, a dat naștere limbii engleze.

s-a întâmplat acum doi ani — dar tot ce-și mai aduce astăzi aminte din saxonă este : *Whan that sweet Aprille with his shoures soote*¹ — nu așa se spune ?

Totuși ți-a dat strălucirea culturii, rîse el, luînd-o iarăși înaintea eventualului răspuns. Știu toate astea fiindcă am urmat aceleași cursuri.

— Dar vorbești despre cultură ca și cum ai socoti-o un mijloc pentru atingerea unui anumit scop, strigă Ruth. Ochii ei aruncau fulgere iar în obraji i se arătară două pete îmbujorate. Cultura este un scop în sine.

— Dar Martin nu de așa ceva are nevoie.

— De unde știi ?

— Martin, ce anume dorești ? întrebă Olney, întorcîndu-se spre el.

Martin fu grozav de încurcat și se uită rugător înspre Ruth.

— Da, ce dorești de fapt ? întrebă Ruth. Răspunsul rezolvă întreaga problemă.

— Da, bineînțeles, de cultură am nevoie, îngăimă Martin. Iubesc frumosul, iar cultura îmi va îngădui să-l înțeleg și să-l judec mai bine.

Ruth dădu din cap și privi în jur, triumfătoare.

— Astea-s fleacuri și știți foarte bine că e așa, observă Olney. Martin dorește carieră și nu cultură. E o simplă

¹ Este primul vers din opera *Poveștile din Canterbury* a scriitorului englez Geoffrey Chaucer (1340—1400).

În românește : „*La vremea cînd Prior cu dulci șiroaie* (Chaucer : *Poveștile din Canterbury*, traducere de Dan Duțescu, E.S.P.L.A., 1958).

Jack London însă greșește ; Chaucer nu a scris în saxonă, ci este primul mare poet de limbă engleză.

întîmplare că în cazul lui cultura are o legătură directă cu cariera. Dacă ar fi vrut să se facă chimist, n-avea nevoie de cultură. Martin vrea să scrie, dar n-are curaj s-o spună fiindcă atunci ar dovedi că nu ai dreptate.

Și de ce vrea Martin să scrie ? urmă el. Pentru că nu e plin de bani. De ce îți împuiezi tu capul cu saxonă și cultură generală ? Pentru că nu ești silită să-ți croiești un drum în viață. De treaba asta se îngrijește taică-tu. El îți plătește îmbrăcămintea și toate celelalte. La ce naiba slujește învățătura și educația noastră, a ta, a mea, a lui Arthur și a lui Norman ? Sîntem tobi de cultură generală, iar dacă părinții noștri s-ar ruina peste noapte nu ne-ar mai rămîne decît să ne prezentăm la un examen de profesor și să ocupăm o catedră. Cea mai acătării slujbă pe care ai putea s-o capeți, Ruth, ar fi o catedră la o școală din provincie sau un post de profesoară de pian într-un pension de fete.

— Și tu, mă rog, ce-ai face ?

— N-aș face nici o ispravă. Aș cîștiga un dolar și jumătate pe zi, făcînd o treabă oarecare, sau poate aș izbuti să intru ca meditator la școala preparatorie Hanley — băgați de seamă că spun „poate aș izbuti“ — fiindcă n-ar fi exclus ca la sfîrșitul primei săptămîni să fiu poftit afară pentru incapacitate.

Martin urmărea discuția cu foarte mare atenție și, cu toate că era convins de dreptatea lui Olney, regreta felul cam prea necavaleresc în care se purtase față de Ruth. Pe cînd asculta, în mintea lui se închea o nouă concepție despre dragoste. Rațiunea nu avea nimic de-a face cu dragostea. Nu avea nici o importanță dacă femeia

pe care o iubea raționează corect ori greșit. Dragostea e mai presus de rațiune. Dacă se întâmplă cumva ca ea să nu aibă o părere prea bună despre nevoia lui de a-și asigura o carieră, asta nu însemna că ar fi cu ceva mai puțin demnă de dragoste. Era într-adevăr încântătoare, iar ceea ce gîndea n-avea nici o legătură cu farmecele ei.

— Ce-ați spus ? răspunse el la o întrebare cu care Olney îi rupsese firul gîndurilor.

— Spuneam că aș dori să nu fii atît de cu capul în nori, încît să te apuci de latină.

— Dar latina e mai mult decît cultură, izbucni Ruth. E un fel de înarmare a spiritului.

— Ei, și vrei să te-apuci să-nveți latinește ? insistă Olney.

Martin nu mai știa ce să facă. Vedea bine să Ruth așteaptă cu mare nerăbdare răspunsul lui.

— Mi-e teamă că n-o să am timp, spuse el în cele din urmă. Aș vrea s-o fac, dar mi-e teamă că n-o să am timp.

— Prin urmare vezi că nu cultura îl interesează pe Martin, observă Olney triumfător. Încearcă numai să atingă un anumit țel, să realizeze un anumit lucru.

— Dar nu pricepi că e vorba de un fel de antrenament al minții, o disciplinare a judecății ? Numai așa se ajunge la disciplină și lipezime în judecată. Ruth se uită nerăbdătoare la Martin, ca și cum l-ar fi așteptat să-și schimbe părerile. După cum știi și tu, jucătorii de fotbal trebuie să se antreneze înaintea unei partide decisive. Tocmai asta e și latina pentru un gînditor. Un antrenament.

— Astea-s numai fleacuri și aiureli ! Povești de adormit copiii. Numai că atunci mai era încă un singur lucru pe care nu ni-l spuneau. Ne lăsau s-o aflăm singuri și pe pielea noastră, ceva mai târziu. Olney făcu o pauză, ca să-și pregătească mai bine efectul argumentului hotărîtor, apoi adăugă : Iar lucrul pe care nu ni-l spuneau era că orice om bine trebuie să învețe latinește, dar nimeni n-are nevoie să și știe latinește.

— Asta nu-i frumos, strigă Ruth. Bănuiam eu că vrei să abați discuția așa fel ca să ajungem undeva unde voiai tu neapărat să ajungem.

— Încercarea mea e foarte iscusită, răspunse Olney; dar e în același timp și foarte corectă. Singurii oameni care mai știu ceva latinește sînt farmaciștii, avocații și profesorii de latină. Iar dacă Martin vrea să ajungă așa ceva, înseamnă că n-am dreptate. Dar ce legătură poate fi între toată povestea asta și Herbert Spencer ? Martin l-a descoperit de curînd pe Spencer și e entuziasmat. De ce ? Fiindcă Spencer îl poate duce la o soluție. Pe mine sau pe tine Spencer nu ne poate duce nicăieri. De altminteri nici nu vrem să ajungem undeva. Într-o bună zi tu ai să te măriți, iar eu nu o să am niciodată altă treabă decît să-i supraveghez pe avocații și oamenii de afaceri care au să se îngrijească de administrarea banilor ce-mi vor rămîne de la tata.

Olney se ridică să plece, dar la ușă se mai întoarse o dată spre ei și le strigă, ca pentru despărțire :

— Să-l lași în pace pe Martin, Ruth. Știe foarte bine de ce anume are nevoie. Ia seama la cîte a realizat încă de pe acum. Citeodată mă face să mă simt prost... da, mă

face să mă simt prost și să-mi fie rușine de mine însumi. A ajuns să știe despre lume, despre viață, despre rostul oamenilor pe pământ și despre toate celelalte mult mai multe decât Arthur, sau Norman, sau eu, ori tu însăși cu toată latina, franțuzească, saxona și cultura noastră.

— Dar Ruth este învățătorul meu, răspunse Martin plin de cavalerism. Ei îi datoresc tot puținul pe care am ajuns să-l învăț.

— Aiurea ! Olney aruncă înspre Ruth o privire răutăcioasă. Ai să-mi spui probabil că l-ai citit pe Spencer din îndemnul ei — numai că asta nu-i adevărat. Ruth știe despre Darwin și evoluționism exact atita cît știu eu despre minele de aur ale regelui Solomon. Care era definiția aceea înfiorătoare despre nu mai știu ce, definiția aceea dată de Spencer, pe care ne-ai spus-o ieri — fraza aceea lungă, încurcată și incoherentă despre omogenitate. Ia spune-i-o, să vezi dacă pricepe vreo iotă. Vezi ? Asta nu-i cultură. Pa ! Tra-la-la ! Și să știi, Martin, dacă aud că te-ai apucat de latină, îmi pierd orice iluzie despre tine.

În toată vremea asta, deși era captivat de discuție, Martin își dădea seama că există totuși în ea ceva stingeritor. Se vorbea despre studii și despre învățămînt, erau chemate în sprijin elementele de bază ale cunoașterii, dar tonul școlăresc al conversației contrasta puternic cu marile probleme care-l frământau pe el — cu dorința de a lua în stăpînire viața, dorință atît de puternică încît chiar în clipa aceea degetele i se încordau ca niște gheare de vultur, cu înfiorările cosmice care-i provocau dureri fizice și cu conștiința incipientă a stării lui de stăpîn peste toate acestea. Se asemuia pe sine că un poet naufragiat pe

țărmurile unei lumi străine, un poet care rătăcea, cu sufletul încărcat de frumusețe, dar bodogănind și bîlbîindu-se în zadarnicele-i încercări de a cînta în graiul aspru al fraților lui din lumea aceea străină. Așa pătea și el. Era preocupat, preocupat în chip dureros de toate marile probleme ale universului și totuși se vedea silit să-și piardă vremea învățînd materii de școală elementară și discutînd îndelung dacă trebuia ori nu să învețe latinește.

„Ce amestec poate avea latina aici ? se întrebă el în noaptea aceea, stînd dinaintea oglinzii. Aș dori foarte mult ca morții să rămîină mai departe acolo unde se află. Ce rost ar avea să mă amestec printre morți, eu și toate frumusețile din mine ? Frumusețea este vie și nepieritoare. Graiurile vin și se duc. Ele sînt cenușa morților.“

Următorul gînd care-i trecu prin cap fu că își formulase ideile într-un chip foarte fericit și se culcă întrebîndu-se oare din ce pricină cînd se afla alături de Ruth nu era în stare să vorbească la fel. De față cu ea nu mai era decît un școlar, cu gînduri și limbă de școlar.

— Dați-mi timp, rosti el cu glas tare. Numai timp dați-mi !

Timp ! timp ! timp ! — asta-i era veșnica rugă.

CAPITOLUL

XIV

Nu din pricina lui Olney, dar în ciuda dorinței lui Ruth și a dragostei sale pentru ea, Martin hotărî să nu învețe latinește. Pentru el timpul însemna totul. Existau atâtea alte lucruri mult mai importante decît latina, atît de multe alte discipline care-l chemau cu glas poruncitor. Apoi mai trebuia să și scrie. Trebuia să cîștige bani. Pînă acum nu i se primise nici măcar un articol. Peste patruzeci de manuscrise alergau de colo pînă colo, de la o revistă la alta. Oare cum procedau ceilalți? Petrecea ceasuri îndelungi în sala de lectură citind ce scriseseră alții, cercetîndu-le curios și atent scrierile, comparîndu-le cu ale lui și continuînd să se întrebe fără încetare ce anume chițibuș găsiseră pentru a reuși să-și publice scrierile.

Îl înspăimînta uriașa cantitate de fleacuri care nu aveau în ele nimic viabil și totuși erau tipărite. Prin paginile acelea nu întrezărea nici o licărire de viață, de lumină ori de culoare. Nu aveau în ele nimic și totuși se vindeau cu doi cenți cuvîntul, douăzeci de doiarî mia de cuvinte — cel puțin așa citise în acea

notiță din ziar. Nu mai puțin mirat fu de mulțimea fără număr a schițelor scrise — recunoștea și el — în tr-un mod plăcut și inteligent, dar fără forță și fără a se apropia de realitățile adânci. Viața este atât de stranie și de minunată, înțesată cu nenumărate probleme, visuri și isprăvi eroice, dar cu toate astea schițele pe care le citise nu se ocupau decît de aspectele cele mai comune ale vieții. El însă simțea din plin vigoarea și încordarea vieții, îi trăia fiorii, chinurile și sălbaticile-i izbucniri — și fără îndoială că despre asta ar fi trebuit să se scrie. Ar fi dorit să înalțe osanale celor ce alergau după nădejdi pierdute, celor înnebuniți de dragoste, uriașilor care luptau copleșiți de vrăjmășie și greutate, în mijlocul tragediilor și spaimelor, prin lupta și sacrificiile lor izbutind totuși să aprindă scînteia vieții. Cu toate acestea, fleacurile tipărite în reviste păreau a nu avea altă țintă decît glorificarea celor de teapa domnului Butler, a vînătorilor de dolari, și a măruntelor și banalelor povești de dragoste ale unor bărbați și femei banali și fără chemare. Toate astea se petreceau oare din pricină că și mai-marii revistelor erau oameni banali? se întreba Martin. Ori poate tuturor — scriitori, directori de reviste și cititori — le era teamă de adevărurile vieții?

Ceea ce îl neliniștea însă cel mai mult, era faptul că nu cunoștea nici un director de revistă și nici un scriitor. Nu numai că nu cunoștea nici un scriitor, dar nu cunoștea nici măcar pe cineva care mai încercase să scrie. Nu avea în preajmă pe nimeni în stare să-i spună ceva, să-i atragă atenția asupra unui lucru ori să-i poată

da cea mai neînsemnată povață. Uneori ajungea să se îndoiască de faptul că acești directori de reviste erau oameni în carne și oase. Păreau a fi doar roțițele unei mașinării. Fiindcă despre asta era vorba, despre o mașinărie. El își turna sufletul în aceste povestiri, nuvele, articole și poeme pe care după aceea le încredința mașinii. Le împacheta frumos, le punea în plicurile prelungi, împreună cu timbrele cuvenite, lipa plicul, pune și pe el timbrele de cuviință și-l arunca în cutia de poștă. Pachetul călătorea de-a lungul și de-a latul continentului, iar după o oarecare trecere de timp factorul îi aducea îndărăt manuscrisul, într-un alt plic pe care stăteau lipite timbrele puse de el înlăuntrul celui-lalt. La destinație, în redacția revistei nu se afla un om, ci o simplă mașină cu roțițele aranjate așa fel încît să schimbe manuscrisul dintr-un plic în altul și să lipească mărcile respective. Mașina asta se arăta a fi foarte asemănătoare cu automatele în care introduci o monedă, iar după o clipă de așteptare auzi uruitul metalic al unei mașinării și primești un pachetel cu gumă de mestecat ori un baton de ciocolată. Automatul îl alegeai după cum voiai să primești ciocolată ori gumă de mestecat. Tot așa se petreceau lucrurile și în presă. Unul dintre automate dădea cecuri iar celălalt note de respingere. Pînă acum nu nimerise decît la automatul cu note de respingere.

Tocmai notele de respingere sugerau paralelismul monstruos dintre procesul de muncă al redacțiilor și cel al automatelor. Toate notele de respingere erau tipărite pe formulare identice și strînsese sute de astfel de

exemplare — uneori cite douăsprezece sau chiar mai multe pentru fiecare dintre manuscrisele mai vechi. Dacă ar fi primit un singur rînd, un singur rînd scris anume pentru el, în loc de toate acele sute de formule, ar fi fost bucuros. Dar nici un director de revistă nu-i dăduse o astfel de dovadă de existență. Prin urmare n-avea cum să tragă altă concluzie și putea crede doar că la capătul celălalt nu exista nici o ființă de carne și sînge, ci numai roțițe, roțițe bine unse care acționau fără greș automatul.

Era un luptător de nădejde, încăpățînat și hotărît și ar fi fost mulțumit să continue a alimenta mașina aceea ani în șir ; dar singera din greu, singera de moarte și rezultatul încheștării avea să se hotărască nu în ani, ci în săptămîni. Cu fiecare săptămînă, plata chiriei și pensiunii îl aducea tot mai aproape de prăpastie, iar timbrele poștale pentru cele patruzeci de manuscrise îl sleiau la fel de necruțător. Nu mai cumpăra nici un fel de cărți și făcea economii la lucruri mărunte, încercînd să mai amîne sfîrșitul care totuși nu putea fi înlăturat ; cu toate astea nu se pricepea deloc să facă economie și-și apropie sfîrșitul cu o săptămînă dînd soră-si Mariana cinci dolari pentru o rochie.

Lupta legat la ochi, fără nici un sfat, fără nici o încurajare și mereu în pragul deznădejdiei. Pînă și Gertrude începu să se uite chiorîș la el. Mai întîi promise cu înțelegere de soră ceea ce socotea a fi o scrînteală de-a lui ; dar acum, tot din dragoste de soră, începea să se îngrijoreze. Pentru ea, ceea ce fusese scrînteală devenea curată nebulă. Martin știa și su-

feră din pricina asta mult mai mult decît din pricina disprețului fățiș și permanent al lui Bernard Higginbotham. Avea încredere în sine, dar nimeni nu mai împărtășea această încredere. Nici măcar Ruth, care ar fi vrut ca el să se consacre studiului și, cu toate că nu se împotrivise pe față hotărîrii lui de a se ocupa cu scrisul, nici n-o aprobăse.

Niciodată Martin nu-i propusese să-i citească ceva din scrierile lui. Îl oprise un exces de delicatețe. Pe lîngă asta, în ultima vreme Ruth muncise foarte mult la universitate și el n-ar fi vrut cu nici un chip să-i răpească timpul. Dar după ce-și dădu examenul de licență, îl rugă chiar ea să-i arate ceva din ce scrisese. Martin fu încîntat, dar și puțin neliniștit. Ruth era un adevărat cunoscător, era licențiată în litere. Studiase literatura cu profesori dintre cei mai pricepuți. Poate că și redactorii revistelor erau judecători competenți, dar ea va fi altfel decît ei. Ruth nu avea să-i trimită un simplu formular șapirografiat pentru respingere, nici să-i comunice că, chiar dacă preferă lucrările altora, asta nu însemna numaidecît că ale lui ar fi lipsite de valoare. Ruth avea să vorbească, așa cum vorbește o făptură omenească, în felul ei grăbit și vioi și — înainte de toate — îl va avea în fața ochilor pe Martin Eden în carne și oase. În scrierile acelea avea să întrevadă cum erau alcătuite sufletul și inima lui și va ajunge să înțeleagă ceva, foarte puțin, din lumea visurilor și din tăria puterilor lui.

Adună copiile dactilografiate ale cîtorva schițe, stătu o clipă pe gînduri, apoi luă și „Poemele marine“. În-

tr-o după-amiază de iunie se urcară pe biciclete și plecară spre dealuri. Pentru a doua oară ieșea singur cu ea și pe cînd străbăteau aerul încropit și înmiresmat, mîngîiați de adierea răcoroasă a brizei oceanului, Martin fu adînc impresionat de faptul că lumea aceasta este foarte frumoasă și bine orînduită și că e o fericire să trăiești și să iubești. Își lăsară bicicletele la marginea drumului și urcară în vîrfurile unui delușor rotund și fără copaci, unde iarba pîrjolită de soare mirosea odihnitor a grîne coapte și pometuri dulci date în pîrg.

— Și-a împlinit menirea, spuse Martin pe cînd se așezau, ea pe haina lui, iar el întins de-a dreptul pe pămîntul cald. Miroși cu încîntare dulceața ierbii pîrjolite, iar mireasma aceea îi pătrunse în minte și gîndurile îi porniră în vîrtej amețitor de la amănunte către tot ce era mai general. Și-a împlinit întreg rostul existenței, continuă el mîngîind cu dragoste firele uscate. A tremurat de ambiție sub cumplitele revărsări ale iernii trecute, a luptat cu îndîrjire din primele clipe ale primăverii celei mai timpurii, a înflorit încîntînd gîzele și albinele, și-a împrăștiat semințele, și-a încheiat socotelile cu îndatoririle pe care le avea și cu tot restul lumii, apoi...

— De ce privești totdeauna lucrurile mai ales sub aspectul lor practic ? îl întrerupse Ruth.

— Probabil fiindcă de curînd am studiat evoluționismul. Ca să spun tot adevărul, de-abia de puțină vreme am început să văd cu adevărat.

— Am însă impresia că devenind așa de practic ai pierdut posibilitatea de a vedea și frumusețea, că

distrugi frumusețea așa cum fac copiii care prind fluturi și le scutură pulberea de pe frumoasele lor aripi.

Martin clătină din cap.

— Frumusețea are și o anumită noimă, dar pînă acum nu mi-am dat niciodată seama de lucrul acesta. Socoteam frumosul o categorie lipsită de semnificație, ceva care era pur și simplu frumos, fără cap și fără coadă. Nu știam încă nimic despre frumos. Dar acum știu, sau mai bine zis de-abia încep să aflu. Iarba aceasta mi se pare mult mai frumoasă astăzi, cînd știu care îi este rostul și cunosc toată ascunsă înlănțuire de prefaceri ce înmănunchează laolaltă soarele, ploaia și țărîna pentru a face din ele iarbă. Nu vezi cîtă frumusețe ca de basm există în povestea vieții unui fir de iarbă, nu vezi cîtă frumusețe și cît spirit de aventură se ascunde aici ? Numai gîndul la toate astea îmi dă fiori. Cînd mă gîndesc la jocul dintre energie și materie și la toată teribila încheștare dintre ele, mi se pare că aș fi în stare să scriu o epopee a firului de iarbă.

— Cît de bine te pricepi să vorbești, spuse Ruth pierdută în gînduri și Martin băgă de seamă că-l privește cercetător.

În clipa aceea se fistici cu totul și-și pierdu firea, iar sîngele dădu năvală, înroșindu-i ca focul fruntea și gîtul.

— Nădăjduiesc că încep a învăța cum să vorbesc, îngăimă el. Mi se pare că sînt în mine atîtea și atîtea lucruri care se cer spuse. Și totul este atît de uriaș ! Și nu găsesc mijlocul nimerit pentru a exprima ceea ce într-adevăr se află în mine. Citeodată mi se pare că întreg universul, tot ce este viață, totul și-a făcut sălaș înăuntrul

ființei mele și-mi cere cu glas mare ca eu să fiu acel care le va îmbrăca în cuvînt. Simt — o ! dar mi-e cu neputință să descriu — simt măreția întreagă a acestor lucruri, însă, cînd încep să vorbesc, văd că de-abia pot gingăvi ca un copil. Este cumplit de grea sarcina asta de a transpune simțirea și senzațiile într-un grai, scris ori vorbit, care la rîndul lui să se transmute din nou, în sufletul celui care citește ori ascultă, în simțăminte și senzații identice cu cele dintîi. Este o sarcină grandioasă. Iată, îmi cufund fața în iarbă, iar mireasma ce-mi pătrunde prin nări mă face să mă cutremur de miile de gînduri și închipuiri care îmi trec prin minte. Am tras în mine respirația universului. Dintr-o dată știu cîtece și vorbe de haz, cunosc ce înseamnă izbînda și durerea și lupta și moartea ; și în minte îmi apar vedenii, care nu știu în ce fel s-au trezit din mireasma ierbii și pe care aș vrea cu toată tăria să ți le arăt și ție, ție și lumii întregi. Dar cum să fac ? Limba îmi e împiedicată. Am încercat prin grai, chiar adineauri, și am vrut să-ți descriu efectul pe care l-a avut asupra-mi mireasma ierbii. N-am reușit. N-a fost decît o încercare exprimată în cuvinte stingace. Propriile-mi cuvinte mi se par o jalnică bolboroseală. Și totuși ard de dorința de a spune. Oh ! — Martin își aruncă brațele în sus, într-un gest de deznădejde — este cu neputință ! E de neînțeles ! Nu poate fi împărtășit !

— Dar vorbești foarte bine, insistă Ruth. Gîndește-te numai cîte progrese ai făcut în răstimpul așa de scurt de cînd te cunosc eu. Domnul Butler este un foarte apreciat orator. Comitetul din care face parte îl roagă totdeauna să ia cît mai des cuvîntul la întruniri, în

timpul campaniilor electorale. Cu toate astea ieri seară la masă ai vorbit tot atît de bine ca și el. Doar că el a fost mai stăpîn pe sine. Tu te-ai înflăcărat prea tare ; dar cu timpul, datorită exercițiului, ai să treci și peste neajunsul ăsta. Ascultă-mă pe mine : ai să ajungi un foarte bun orator. Poți ajunge departe... dacă vrei. Ai stofă de conducător. Sînt sigură că știi să conduci oamenii și nu există nici un motiv să nu reușești în orice treabă te-ai angaja, exact așa cum ai reușit pe deplin cu gramatica. Ai putea fi un foarte bun avocat. În politică ai putea avea succese strălucite. Nimic nu te poate împiedica să ai tot atîta succes cît a avut și domnul Butler. Minus dispepsia, adăugă ea cu un zîmbet.

Au mai vorbit multă vreme. În felul ei blînd dar totuși stăruitor revenea mereu la necesitatea unei baze solide pentru educația oricărui om și la avantajele pe care le prezenta limba latină, ca element constitutiv al acestei baze, pentru orice carieră. Schiță portretul bărbatului ideal care izbutea în viață — așa cum îl vedea ea — și portretul acesta aducea foarte mult cu tatăl ei, avînd și cîteva evidente trăsături și pete de culoare proprii persoanei domnului Butler. El o ascultă cu încredare, cu urechile deschise numai către acele vorbe, stînd întins pe spate și bucurîndu-se de fiecă mișcare făcută de buzele ei în vreme ce vorbea. Dar mintea lui n-o asculta. În vorbele ei nu exista nimic în stare să-i rețină atenția, nimic de seamă în imaginile pe care le schița, iar Martin simțea durerea surdă a dezamăgirii dimpreună cu o și mai arzătoare dragoste pentru ea. În tot ce spunea nu se arăta nici cea mai slabă aluzie la

scrisul lui și manuscrisele, aduse ca să fie citite, zăceau în iarbă de nimeni luate în seamă.

În cele din urmă, într-o clipă de răgaz, Martin se uită la soare ca să vadă cît mai are pînă la linia orizontului și atrase atenția asupra manuscriselor prin simpla lor ridicare de jos.

— Am uitat, zise ea repede. Și-s atît de nerăbdătoare să le ascult.

Îi citi mai întîi o nuvelă, una dintre bucățile cu care el se mîndrea cel mai mult, socotind-o printre cele mai reușite. O intitulase „Vinul vieții“, iar emoția care-i stăpînea ființa atunci cînd o scrisese îi apăru și acum în suflet, în vreme ce citea. Pusese la baza ei o concepție foarte personală și întreaga bucată răspîndea un fel de vrajă pe care o întărise și mai mult prin farmecul frazelor și adevărul emoției. Toată căldura și patima cu care o scrisese îi năvăleau din nou în suflet, îl furau și-l duceau pe alte tărîmuri, așa încît nu putea fi decît orb și surd la greșelile și slăbiciunile nuvelei. Dar nu tot așa se petreceau lucrurile cu Ruth. Urechea ei exersată prinse slăbiciunile și exagerările, emfaza nestăpinită a începătorului și tresări la fiecă abatere de la ritmul și turnura firească a frazei. De altminteri de ritm nici nu prea își dădea seama decît atunci cînd era prea solemn și, în clipele acelea, pentru ea devenea evidentă și supărătoare nota de diletantism de care nuvela nu izbutea să se elibereze. Asta fu și opinia ei finală asupra întregii nuvele : operă de diletant — deși nu i-o spuse și lui. Lui Martin, cînd termină de citit, îi arătă numai pasajele mai slabe și-i spuse că nuvela i-a plăcut.

Dar el fu totuși dezamăgit ! Părerile ei erau întemeiate. O recunoștea, dar în același timp avea senzația că el nu-i împărtășește roadele muncii sale decît cu scopul de a prilejui observații și îndreptări, ca în clasele primare. Amănuntele nu aveau nici o importanță. Puteau fi foarte ușor lăsate la o parte. Le putea îndrepta sau putea învăța să le îndrepte. Din imensitatea vieții prinsese ceva care lui i se părea un lucru de seamă și încercase să-l ferece în nuvelă. Acel lucru de seamă, rupt din viață încercase el să i-l transmită citindu-i nuvela, și nu o înșiruire de fraze întretăiate cînd și cînd prin puncte și virgule. Ar fi dorit ca Ruth să simtă împreună cu el acel lucru de seamă asupra căruia se oprise, pe care-l văzuse cu propriii lui ochi, îl încheștase în strînsoarea minții, și cu minile lui îl așternuse în cuvinte pe paginile citite. Da, dăduse greș — asta fu hotărîrea lui tainică. Poate că redacțiile aveau dreptate. Simțise acel lucru de seamă, dar nu izbutise să-l transpună în vorbe. Își ascunse dezamăgirea și atît de lesne se declară de acord cu opiniile ei critice, încît Ruth nu-și putu da seama că în adîncul ființei lui clocotea un vijelios torent de împotrivire.

— Pe astălaltă am intitulat-o „Cazanul“, spuse el, despăturind manuscrisul. Pînă acum mi-a fost respinsă de patru sau cinci reviste, dar continui să cred că e un lucru bun. La drept vorbind, nici eu nu prea știu ce să spun despre ea, afară de faptul că aici am izbutit să prind ceva. Poate că n-o să te impresioneze așa cum mă impresionează pe mine. E scurtă : numai două mii de cuvinte.

— E îngrozitor ! strigă ea cînd Martin termină lectura. E oribil, de-a dreptul oribil !

Cu bucurie ascunsă, Martin îi observă chipul palid, ochii dilatați și privirile încordate, pumnii încheștați. Izbîndise. Îi comunicase mănunchiul de închipuiri și simțăminte care-i năpădiseră mintea atunci cînd scrisese nuvela. Își atinsese ținta. Indiferent dacă nuvela îi plăcuse ori nu, el o prinsese în pumn și o stăpînise, o ținuse ținută pe loc și o făcuse să asculte și să scape din vedere amănuntele.

— Asta e viața, spuse el, și viața nu e totdeauna frumoasă. Totuși, probabil fiindcă sînt eu alcătuit într-un chip mai ciudat, găsesc și aici o fărîmă de frumusețe. Mi se pare chiar că aici frumusețea este de zece ori mai strălucitoare fiindcă...

— Cum de n-a putut biata femeie să... izbucni ea deodată, fără să ia aminte la vorbele lui Martin. Dar lăsa neexprimată furia gîndurilor și strigă : O ! E degradant ! N-are nici un pic de frumusețe ! E degradant !

Pentru o clipă Martin avu impresia că i-a stat inima. *Degradant !* Nici nu visase la un astfel de lucru. Nu-l urmărise. Toată schița îi juca în fața ochilor, scrisă cu litere de foc și, chiar la o atît de limpede lumină, zădarnic căută ceva degradant. Apoi inima începu din nou să-i zvîcnească. El nu avea nici o vină.

— De ce nu ți-ai ales un subiect frumos ? spunea Ruth. Știm cu toții că există pe lume lucruri degradante, dar asta nu înseamnă că trebuie...

Continuă să vorbească mai departe cu aceeași indignare, dar Martin nu o mai urmărea. Zîmbea numai

pentru sine și-i privea deschis nevinovatul chip feciorelnic, atât de nevinovat încît puritatea lui părea că-i pătrunde totdeauna ființa întreagă, spălînd-o de orice necurătenii și cufundînd-o într-o baie de strălucire eterică, răcoroasă, alinătoare și catifelată ca lumina stelelor. *Știm cu toții că există pe lume lucruri degradante!* Pretenția ei de a ști așa ceva i se părea o glumă cum nu se poate mai reușită și făcu haz de ea ca de o glumă nevinovată, pornită din dragoste. În clipa următoare prin fața ochilor i se perindă, ca într-o scăpărare, cohorta nesfîrșită a amănuntelor degradante și văzu tot oceanul de urîțenie al vieții pe care el îl cunoscuse și pe care navigase în lung și-n lat, iar atunci o iertă pentru vina de a nu-i fi înțeles schița. Nu era vina ei că nu putea înțelege. Îi mulțumi lui Dumnezeu că o făcuse să se nască și să rămînă mereu la adăpostul unei astfel de nevinovății. El însă cunoștea viața, îi știa și mizeriile și frumusețea, îi cunoștea măreția în ciuda drojdiei care-o tulbura și — pentru numele lui Dumnezeu! — trebuia să o strige în fața întregii lumi. Sfinții din ceruri — da! — aceia nu puteau fi decît neîntinați și scăldați în lumină. N-aveau totuși de ce să se mîndrească. Dar sfinții din mocirlă — asta va fi o minune veșnică! Tocmai de asta viața merită să fie trăită. Ca să poți vedea curățenia morală ridicîndu-se din cloaca nedreptăților; ca să te poți înălța și să zărești pentru prima oară frumusețea, depărtată și cețoasă, cu ochi de pe care se scurg picăturile grele de noroi; ca să vezi cum din bicisnicie, din slăbiciune, din viciu și din cele mai înfricoșătoare străfunduri de ani-

malitate se înalță puterea și adevărul și cele mai alese însușiri ale spiritului...

Atunci prinse în auz cîteva fraze stinghere din cele rostite de Ruth.

— Chiar tonul la care e scrisă toată bucata e josnic. Iar pe lume există atîtea lucruri înălțătoare. Ia gîndește-te de pildă la „In Memoriam”¹.

Fu ispitit să pomenească de „Locksley Hall” și ar fi făcut-o, dacă vedeniile n-ar fi pus din nou stăpînire pe el și nu l-ar fi lăsat cu ochii ațintiți la Ruth, femela din aceeași speță cu el, care pornind din fermentul primordial se tîrîse și se cățăraseră pe nesfîrșita scară a vieții vreme de mii și mii de veacuri, pînă ce ajunsese pe treapta cea mai de sus și devenise Ruth aceasta de aici, atît de curată și de frumoasă, atît de dumnezeiască ființă în stare a-l face pe el să cunoască dragostea și să năzuiască spre puritate și spre dumnezeire — pe el, Martin Eden, care de asemenea se înălțase într-un chip minunat din băltoacele, noroaiile și din șirul nenumăratelor greșeli și înfrîngerii de pe nesfîrșitul lanț al creației. Cîtă vrajă, ce minuni și ce strălucire! Despre astea toate se cădea să scrie, dacă ar fi izbutit să-și găsească graiul. Pe toți sfinții din ceruri! — dar aceia nu erau decît sfinți și nu erau în stare să-și ajute nici măcar lor înșiși. Dar el era om.

— Ai forță, o auzi el pe Ruth spunînd, dar e o forță lipsită de îndrumare.

¹ *In Memoriam* și *Locksley Hall* sînt două poeme de Tennyson.

— Parc-aş fi un taur într-un magazin de bibelouri, sugeră el şi fu răsplătit cu un suris.

— Trebuie mai ales să-ţi dezvolti discernământul. Nu trebuie să neglijezi bunul-gust, fineţea şi armonia.

— Sînt prea îndrăzneţ, murmură Martin.

Ea îi zîmbi aprobator şi se pregăti să asculte încă o bucată.

— Din asta nu ştiu ce ai s-alegi, îi spuse el ca un fel de scuză. E ceva foarte curios. Mi-e teamă că am încercat un lucru mai presus de puterile mele, dar, oricum, am fost mînat de cele mai bune intenţii. Nu te opri la amănunte. Caută numai să vezi dacă simţi ceva din tîlcul adînc al bucăţii. E vorba de ceva măreţ şi adevărat, dar există multe şanse ca să nu fi izbutit să mă exprim așa fel încît să mă fac înţeles.

Începu să citească şi în timp ce citea îi şi urmărea reacţiile. I se păru că în sfîrşit izbutise s-o impresioneze. Rămăsese nemişcată, cu ochii aţintiţi asupra lui, abia respirînd, cucerită şi stăpînită — îşi zicea Martin — de vraja pe care reuşise el s-o creeze. Dăduse nulei titlul „Aventura” şi era o preamărire a spiritului de aventură — nu al aventurilor din romanele de duzină, ci al adevăratului spirit de aventură, a celui tiran sălbatic, înfricoşător la osîndă şi înfricoşător la răsplată, nestatornic şi năzuos, care pretinde îndelungă răbdare şi istovitoare zile şi nopţi de trudă, oferind în schimb glorie nepieritoare şi ca soarele de luminoasă, ori moarte cumplită la capătul chinurilor foamei şi setei, sau nesfîrşitul chin şi sfîşietorul delir al frigurilor, care, printr-un lung lanţ de încercări dezgustătoare şi

mîrșave, prin singe, sudoare și mușcăturile veninoase ale insectelor, te înalță pînă la urmă pe culmile împărătești ale izbînzilor depline.

Acestea toate și mai multe altele le pusese în nuvelă și era încredințat că tocmai aceste lucruri o copleșeau în vreme ce sta nemișcată și asculta. Ochii îi erau dilatați, obrații palizi i se îmbujoraseră, iar cînd fu aproape să termine lectura, Martin avu impresia că Ruth respira sacadat. Într-adevăr : era emoționată ; dar nu din pricina nuvelei, ci din pricina lui. Nuvela nu-i plăcuse prea mult ; ceea ce o înfricoșa era teribila forță a lui Martin, vechea revărsare de energie care părea că pornește din ființa lui și năvălește asupra-i, copleșind-o. Ciudățenia stătea în faptul că tocmai în nuvelă era concentrată întreaga lui forță și că în clipa aceea nuvela era canalul prin care forța lui se scurgea către ea. Ruth însă nu-și dădea seama decît de existența forței, nu și de calea prin care îi era comunicată, iar în clipele cînd părea mai deplin cucerită de ce i se citea, de fapt era stăpînită de ceva cu totul străin scrisului lui Martin — de un gînd, un gînd groaznic și primejdios, care i se ivise în minte nechemat de nimeni și de nimîc. Se surprinsese gîndindu-se la căsătorie, iar cînd își dădu seama de îndărătnicia și avîntul acelui gînd, se înpăimîntă. Nu era un gînd potrivit pentru o fată. Nici cu firea ei nu era potrivit. Condiția ei de femeie nu-i crease niciodată probleme și trăise netulburată în lumea de vis a poeziei tennysoniene, dar fără să poată pătrunde pînă la adîncă semnificație a grațioaselor aluzii făcute de acest delicat scriitor cu

privire la unele întâmplări mai lipsite de finețe, care intervin în relațiile dintre regine și nobilii cavaleri. Fusese totdeauna adormită și acum iată că viața îi bătea cu furie la toate porțile. Intrase în panică și mintea îi spunea să pună zăvoarele și să ferece încuietorile, în vreme ce instinctele dezlănțuite îi porunceau să deschidă larg ușile și să poftească înăuntru pe fermecătorul oaspete străin.

Plin de mulțumire, Martin îi aștepta verdictul. N-avea nici o îndoială asupra acelui verdict și rămase uimit când o auzi că spune :

— E frumos.

— E foarte frumos, repetă ea cu emfază, după o clipă de tăcere.

De bună seamă că bucata aceea era frumoasă ; dar în ea se afla ceva mai mult decît simpla frumusețe, un lucru încărcat de orbitoare strălucire și care supusese frumusețea și o sîlise să dea ascultare. Fără să spună un cuvînt, se întinse cu totul pe iarbă, privind cum i se înalță în fața ochilor mătăhala neguroasă a unei mari îndoieli. Dăduse greș. Era un mut. Văzuse unul dintre cele mai minunate lucruri de pe lume și nu fusese în stare să-i dea glas.

— Dar ce crezi despre... Ezită, emoționat de prima lui încercare de a folosi un cuvînt străin. Ce crezi despre ceea ce francezii numesc *le motif* ? Ce crezi despre tema nuvelei ? întrebă el.

— Nu e prea limpede, răspunse Ruth. În linii mari asta e singura observație critică pe care pot s-o fac. Am ascultat bucata cu mare atenție, dar pare prea în-

cărcată. Prea multă vorbărie. Îngreuiezi acțiunea introducînd prea mult material străin.

— Asta a fost tema majoră, lămuri el cu grabă, marea temă oarecum voalată, problema cosmică și universală. Am încercat s-o fac să țină pasul cu povestea în sine, care la urma urmei nu-i decît foarte superficială. Am mers pe calea cea bună, dar bănuiesc că am mers împleticindu-mă. N-am izbutit să arăt lucrul pe care-l aveam în cap. Dar cu timpul am să învăț și asta.

Ruth nu-l asculta. Era licențiată în litere, dar Martin depășise cu mult limitele puterii ei de înțelegere. Ea însă nu înțelegea acest adevăr și punea tot ce nu pricepea pe seama incoerenței lui.

— Este cam declamator, zise ea. Dar are unele pasaje frumoase.

Martin îi auzi glasul ca venit de la mari depărtări, fiindcă atunci se întreba dacă să-i citească „Poemele marine“. Zăcea cufundat în deznădejde mută iar ea îl privea cercetător, luptînd iarăși împotriva nedoritelor dar îndărătnicelor gînduri despre căsătorie.

— Vrei să ajungi celebru ? îl întrebă ea pe neașteptate.

— Într-o oarecare măsură da, mărturisi Martin. Face și asta parte din aventură. Nu celebritatea interesează, ci felul cum ajungi pînă acolo. Iar la drept vorbind celebritatea n-ar fi, pentru mine, decît un mijloc pentru a ajunge la altceva. Doresc foarte mult să ajung celebru numai și numai din pricina asta.

„Pentru tine“, fu el gata să adaoge și poate că ar fi rostit și aceste cuvinte, dacă ea s-ar fi arătat încîntată de ce îi citise.

Era însă prea ocupată cu aflarea unei cariere pentru Martin, care să fie cel puțin de domeniul posibilului, pentru a mai avea răgaz să întrebe ce anume era acel „altceva“, ultima țintă a dorințelor lui. În literatură nu avea cum să reușească. Era profund incredințată. I-o dovedise chiar el, nu mai departe decît astăzi, cu scrierile lui de tînăr diletant. Vorbea frumos, dar nu era în stare să se exprime cu mijloace literare. Îl compară în gînd cu Tennyson, cu Browning și cu marii prozatori preferați de ea, iar rezultatul comparației ieși cu totul în defavoarea lui. Dar cu toate astea nu-și dădu pe față părerea întreagă. Straniul interes pe care i-l purta o făcu să mai amîne. La urma urmei dorința lui de a scrie nu era decît o mică slăbiciune, o toană de care se va lecuî cu timpul. Iar după aceea se va consacra cu totul celor mai serioase probleme ridicate de viață. Și atunci va izbîndi. O știa prea bine. Era atît de puternic încît nu putea să dea greș... cu condiția să se lase de scris.

— Aș vrea să-mi arăți tot ce scrii, domnule Eden, îi spuse ea.

Martin roși de bucurie. O interesa scrisul lui, nu mai încăpea nici o îndoială. Și, în orice caz, nu-i înmînase o notă de respingere. Spusese că unele pasaje din scrierile lui sînt frumoase și asta reprezenta cea dintîi încurajare primită din partea cuiva.

— O să-ți arăt, spuse el cu patimă. Și-ți făgăduiesc, domnișoară Morse, că am să mă descurc. Am străbătut cale lungă, o știu ; și mai am încă drum lung de străbătut, dar îl voi străbate, chiar de-ar fi să merg în patru

labe. Ridică de jos un sul de foi dactilografiate. Iată, aici sînt „Poemele marine“. Cînd ajungem acasă o să-ți le dau să le citești în liniște. Va trebui însă să te hotărăști să-mi spui deschis ce crezi despre ele. După cum vezi, lucrul de care am cea mai mare nevoie acum este critica. Așa că te rog, te rog foarte mult, spune-mi deschis ce crezi.

— O să-ți spun absolut deschis, îi făgădui Ruth cu convingerea supărătoare că nu fusese sinceră față de el și îndoindu-se că va izbuti să fie cu totul sinceră data viitoare.

CAPITOLUL

XV

„Prima bătălie s-a încheiat, își spuse Martin în oglindă, peste zece zile. Dar va veni o a doua, și pe urmă a treia și tot așa pînă în ziua de apoi, dacă nu cumva...”

Nu-și sfîrși fraza, ci privi prin odaia mică și sărăcăcioasă, zăbovind cu tristețe asupra unui teanc de manuscrise restituite, rămase încă în plicurile lor lungi și aruncate într-un colț, pe jos. Nu mai avea bani de timbre ca să le poată trimite să-și continue călătoria și de o săptămînă se-ngrămădeau acolo, în vrafuri. Altele aveau să sosească mâine, altele în ziua următoare și în cealaltă, pînă cînd toate se vor întoarce acasă. Și nu va mai avea cu ce le trimite mai departe. Datora chiria pe o lună pentru mașina de scris și n-avea cu ce s-o plătească, abia încropise plata pentru casă și masă pe săptămîna în curs și pentru taxa la oficiul de plasare.

Se așeză și, cufundat în gînduri, privi spre masă. Era toată plină cu pete de cerneală și deodată își dădu seama că masa asta îi era tare dragă.

„Draga mea bătrinică — murmură el — am petrecut împreună ceasuri foarte plăcute, și, dacă stau să mă gîndesc, văd că mi-ai fost un prieten tare de nădejde. Niciodată nu te-ai răzvrătit, niciodată nu mi-ai înmînat o diplomă de incapacitate sub forma unei note de respingere și nici măcar o dată nu te-ai plîns de prea multă trudă.“

Își puse palmele pe masă și-și îngropă fața în ele. În gît i se urcase un nod dureros și-i venea să plîngă. Își aduse aminte de prima împrejurare în care se bătuse cu cineva și parcă se vedea cu lacrimile șiroind pe obraji, dar lovind încă pe cît îl țineau puterile, în vreme ce celălalt băiat, cu doi ani mai mare decît el, îl lovea și-l trîntea fără milă, ca să stoarcă toată vlaga din el. Văzu copiii strînși roată în jur și strigînd ca niște sălbatici, cînd în cele din urmă el se prăbuși la pămînt, chinuit de o greață cumplită, cu nasul șiroind de sînge și lacrimile curgînd val din ochii învinețiți.

„Sărmane puștan, murmură el. Și acum ești la fel de cotonogit. Ești bătut măr, frînt. Ai căzut în bot și s-a terminat cu tine.“

Dar imaginea încăierării dintîi încă îi mai pîlpîia sub pleoape și cercetînd-o o văzu cum piere ca să se înfățișeze apoi sub chipul șirului de băței care urmaseră. Peste cam șase luni, Brînzosu (așa îi spuneau celuilalt băiat) îl bătu din nou. Dar de data asta îi învineți și el Brînzosului un ochi. Era totuși ceva! Și văzu toate încăierările astea, una după alta, el totdeauna la pămînt și Brînzosu deasupra, fălos nevoie mare. Dar niciodată nu părăsise cîmpul de luptă. Amintirea acestui lucru parcă

fi da și acum tărie. Totdeauna rămăsese pe loc și-și încasase porția. La bătaie, Brinzosu se arătase a fi o mică fiară și niciodată nu-i arătase nici cea mai mică îndurare. Dar el rămăsese pe loc ! Ținuse piept !

Îndată după aceea văzu o alee îngustă mărginită pe amîndouă laturile de case ruinate. La capăt, aleea era înfundată de o clădire cu un singur etaj și cu ziduri de cărămidă netencuită din care răzbătea duduital ritmic al mașinilor tipografice ce pregăteau prima ediție din *Enquirer*. El avea unsprezece ani, Brinzosu, treisprezece și amîndoi vindeau ziare pe stradă. De asta se aflau acolo : așteptau să se împartă ziarele. Bineînțeles că Brinzosu iar se legă de el și începu altă bătaie, care însă rămase nedecisă, fiindcă la patru fără un sfert porțile se deschiseră și toată liota de băieți dădu năvală să ia ziarele.

— Ți-arăt eu ție mîine, îl auzise el pe Brinzosu amenințîndu-l ; apoi își auzi propriul glas, pițigăiat și slab din pricina efortului de a-și stăpîni lacrimile, făgăduind că are să se afle în același loc a doua zi.

Iar a doua zi s-a înfățișat. A venit în goană de la școală ca să ajungă acolo cel dintîi și a sosit cu două minute înaintea lui Brinzosu. Ceilalți băieți îl încurajau și-i dădeau tot soiul de sfaturi, arătîndu-i ce greșeli făcea în încăierare și asigurîndu-l că avea să învingă dacă asculta povețele lor. Aceiași băieți îi dădeau sfaturi și-l încurajau și pe Brinzosu. Ce mare bucurie le prilejuiseră încăierările acelea ! Își opri puțin gîndurile în loc ca să simtă cum îi pizmuia pentru spectacolul pe care el și Brinzosu li-l oferise atunci. Pe urmă a început lupta și a durat, fără nici un fel de pauză,

vreme de o jumătate de ceas, pînă s-au deschis porțile tipografiei.

Parcă avea și acum în fața ochilor înfățișarea lui tinerească din vremea aceea, cînd zi după zi se grăbea de la școală către aleea unde-și avea sediul ziarul *Enquirer*. Nu mai putea să meargă prea repede. Era țeapăn și schilodit din pricina luptelor nesfîrșite. Brațele îi erau negre și vinete de la încheieturi și pînă la coate din cauza nenumăratelor lovituri parate și din loc în loc în carnea chinuită începuseră să apară răni deschise. Capul îl durea, brațele și umerii de asemenea, îl dureau șalele — îl durea tot trupul și-și simțea creierii grei și mintea năucă. La școală nu se mai juca și nici nu învăța. Chiar și numai statul o zi întreagă în bancă, așa cum era silit să stea, ajunsese o caznă cumplită. I se părea că veacuri s-au scurs de cînd începuse să se bată în fiecare zi și timpul se desfășura înaintea lui ca un coșmar și un șir neîntrerupt de lupte zilnice. Oare de ce nu putea să-l zobească pe Brînzosu ? se gîdea el adesea. Asta l-ar scoate și pe el, Martin, dintr-o atît de îngrozitoare cumpănă. Dar nici măcar o singură dată nu i-a trecut prin cap să părăsească lupta, să se dea bătut în fața lui Brînzosu.

Și așa, cu sufletul și trupul bolnav, dar învățînd ce înseamnă acea răbdare necurmată, se tira pînă la aleea unde se împărțeau ziarele, ca să dea piept cu veșnicul lui vrăjmaș, Brînzosu, la fel de sleit ca și el, dar aproape gata să părăsească lupta, dacă nu s-ar fi aflat de față șleahța vinzătorilor de ziare care făceau ca mîndria să fie costisitoare, însă neapărat trebuincioasă. Într-o după-amiază, la capătul a douăzeci de minute de deznădăjduite

eforturi pentru a se doborî unul pe celălalt, într-o încăiere ce trebuia să respecte anumite reguli care nu îngăduiau loviturile cu piciorul, loviturile sub centură sau lovirea adversarului trîntit la pămînt, cu răsufierea tăiată și clătîindu-se pe picioare, Brînzosu propuse să se socotească răfuiți. Iar Martin, cu capul îngropat în palme, se înfioră la vederea propriei imagini ce-i apărea acum în fața ochilor : era el, în după-amiaza aceea de demult, cînd se clătina pe picioare, de abia mai gîfîia și se îneca din pricina singelui care-i curgea în gură și pe gît din buzele sfîrtecate, cînd se apropie împleticindu-se de Brînzosu și scuipă o gură de sînge ca să poată vorbi și să-i strige că niciodată nu va face una ca asta, dar că el, Brînzosu, n-avea decît să se dea bătut, dacă așa-i plăcea. Dar Brînzosu nu se dădu bătut și lupta continuă.

A doua zi, ziua următoare și alte zile fără sfîrșit fură martorele luptelor de după-amiază. În fiecare zi, cînd întindea mîinile ca să pornească lupta, îl săgetau dureri înfiorătoare iar cele dintîi lovituri, date sau primite, îi sfișiau sufletul ; mai pe urmă parcă îl cuprindea o amorțeală și continua să se bată în neștire, zărind ca prin vis cum îi saltă și dansează prin fața ochilor chipul lătăreț al lui Brînzosu și ochii lui arzători, aprinși, ca de fiară. Își aținti toate puterile asupra chipului aceluia ; totul în jur i se părea gol. Pe lume nu mai exista nimic în afară de chipul acela și el nu va ști niciodată ce e odihna, binecuvîntata odihnă, pînă nu va izbi cu pumnii însîngerăți în acel chip atîta cît era nevoie pentru a-l preface în carne vie, sau pînă cînd pumnii însîngerăți, ce păreau a aparține chipului ce-i stăruia înaintea ochilor, nu-l vor preface pe el într-o

masă de carne vie. De-abia atunci, într-un fel ori într-altul, va avea odihnă. Dar a părăsi lupta — pentru el, Martin, a părăsi lupta era cu neputință.

Veni și ziua când el se tiră pînă în aleea unde se distribuia *Enquirer*, dar Brînzosu nu se afla acolo. Și nici nu veni. Băieții l-au felicitat și i-au spus că l-a dat gata pe Brînzosu. Dar Martin nu era mulțumit. Nu-l doborîse pe Brînzosu și nici Brînzosu nu-l doborîse pe el. Întrebarea nu-și aflase răspunsul. De-abia mai tîrziu au aflat cu toții că tatăl lui Brînzosu murise subit în chiar ziua aceea.

Martin lunecă peste ani pînă în seara când se afla la galeria *Auditorium*-ului. Avea șaptesprezece ani și de-abia se întorsese de pe mare. Se iscă o învălmășeală. Cineva se legase de un spectator și Martin interveni, dar se trezi deodată că înfruntă privirile aprinse ale lui Brînzosu.

— Te-aranjez eu după spectacol, șuieră vechiul lui vrăjmaș.

Martin încuviință din cap. Supraveghetorul tocmai venea să vadă ce se întîmplase.

— Ne-ntîlnim afară după ultimul act, șopti Martin cu toată atenția concentrată asupra spectacolului care de-abia începea.

Supraveghetorul privi puțin în jur, apoi își văzu de treabă.

— Ești cu banda ? îl întrebă el pe Brînzosu în antract.

— Te cred.

— Atunci am să-mi strîng și eu ceva amici, îl vesti Martin.

În antracte îi alese pe cei care trebuiau să-l însoțească — trei inși pe care-i cunoscuse la fabrica de cuie, un

fochist de locomotivă, vreo șase inși din gașca teatrului și încă pe atîția din temuta gașcă de pe *Eighteenth Street*, colț cu *Market Street*.

La ieșirea din teatru, cele două bande s-au strecurat neobservate, fiecare pe alt trotuar al străzii. Cînd au ajuns într-un ungher mai retras, s-au strîns laolaltă și au ținut un consiliu de război.

— Cel mai dibaci e pe podul de pe *Eighth Street*, spuse un flăcău cu părul roșu din banda lui Brînzosu. Vă bateți în mijlocul podului, sub lumina electrică și, pe la orice capăt ar veni curcanii, o întindem pe partea cealaltă.

— S-a făcut, anunță Martin, după ce se sfătui puțin cu conducătorii bandei lui.

Podul de pe *Eighth Street*, care trecea peste un braț al estuarului San Antonio, era lung cam cît trei blocuri de pe străzile principale ale orașului. La mijloc și către cele două capete se afla cîte un lămpadar electric. Nici un polițist n-ar fi putut trece neobservat pe sub lămpadarele de la capete. Arena de luptă se arătă, întocmai așa cum fusese odinioară, sub pleoapele închise ale lui Martin. Vedeau și cele două bande, bătăioase și încrunțate, ținîndu-se cu grijă de o parte și de cealaltă și încurajîndu-și reprezentantul ; și se văzu pe sine și pe Brînzosu, goi pînă la brîu. Ceva mai departe fură așezați oamenii de strajă, care aveau sarcina de a supraveghea capetele luminate ale podului. Unul ținea haina, cămașa și șapca lui Martin, gata să fugă cu ele la loc sigur, dacă s-ar fi arătat poliția. Martin se privi pe sine pășind către

mijloc, în întâmpinarea lui Brînzosu, și se auzi spunînd, după ce mai întîi înălțase mina ca să se facă tăcere :

— De astă dată nu e locul pentru strîngeri de mină. Înțeles ? Luptăm pînă la capăt. Fără cruțare. Avem o răfuială veche și mergem pînă-n pinzele albe. S-a început ? Unul dintre noi trebuie să rămînă lat.

Brînzosu ar fi vrut să dea înapoi — Martin vedea limpede asta — dar vechea și primejdioasa lui mîndrie se trezi în fața celor două bande care-i priveau.

— Hai, dă-i drumul, răspunse el. Ce-i tot tragi cu iordanul ? Ai de-a face cu mandea pînă la finit.

Apoi s-au aruncat unul asupra celuilalt, ca doi tauri tineri, cu toată vigoarea și strălucirea tinereții, cu pumnii goi, cu ură, cu sete de a lovi, de a schilodi și de a sfărîma. Tot ce cîștigase omul, prin eforturile disperate din atîtea mii de ani în care a urcat pe scara creației, dispăruse. Nu rămăsese decît lumina electrică de deasupra : o piatră de hotar pe cărarea uluitoarei aventuri umane. Martin și Brînzosu nu mai erau decît doi sălbatici din epoca de piatră, din vremea mersului de-a bușilea și a adăposturilor în vîrf de copac. Se scufundaseră din ce în ce mai adînc în genunea întunericului, se-ntorseseră în drojdiile celor dintîi începuturi ale vieții, zvîrcolindu-se orbește și mînați numai de forțe chimice, așa cum se zvîrcolește pulberea stelelor din ceruri și cum se zvîrcolesc atomii ciocnindu-se, regroupindu-se și ciocnindu-se iarăși și iarăși, pînă la sfîrșitul veacurilor.

„Dumnezeule ! Eram niște animale... fiare sălbatice“, rosti Martin cu glas tare, dar cu privirile ațintite mereu asupra luptei. Lui, care era înzestrat cu acea minunată

putere de reprezentare ce-i îngăduia să vadă totul ca aieva, i se părea că privește printr-un kinetoscop¹. Era spectator și participant totodată. Lunile lungi de învățătură, de cultură și de rafinament îl făcură să se cutremure la vederea aceluia spectacol, dar prezentul fu repede gonit din conștiința lui, strigoii trecutului îl luară din nou în stăpînire și deveni iarăși Martin Eden cel de-abia întors de pe mare și încheștat în luptă cu Brînzosu, pe podul de pe *Eighth Street*. Suferea, se încorda, asuda și singera și-i venea să chiuie de bucurie cînd pumnii lui goi izbeau în plin.

Erau două gemene vîrtejuri de ură care alergau înnebunate unul în jurul celuilalt. Timpul trecu și cele două bande dușmane încremeniră pe loc. Niciodată nu mai văzuseră o asemenea revărsare de sălbăticie, și asta le lua graiul. Cei doi luptători erau niște fiare mai sîngeroase decît ei. Primul avînt pornit din splendoarea tineretii și din vigoarea fizică trecu, iar după aceea începură să se lupte mai cu grijă și mai cu prevedere. Nici unul nu se arătase a fi mai tare. „În bătaia asta nu învinge nimeni“ îl auzi Martin pe unul dintre cei din jur. În clipa aceea izbi cu stînga și pe urmă cu dreapta, primi o ripostă cumplită și simți cum obrazul i se crapă pînă la os. Așa ceva nu se putea face cu pumnul gol. Auzi exclamațiile de mirare ale celor din jur, pricinuite de vederea urmărilor loviturii și se văzu scaldat în propriul lui sînge. Nu spuse nimic. Își încordă însă toată atenția căci cunoștea foarte bine dibăcia mîrșavă și respingătoarele josnicii de care erau în stare cei de teapa

¹ Aparat pentru reconstituirea fotografică a mișcării.

lui. Așteptă și pîndi pînă în clipa cînd se feri de o lovitură formidabilă, pe care o opri la jumătatea drumului, căci zărise sclipirea metalului.

— Miinile sus ! urlă el. Ai un box și ai dat cu el !

Amîndouă bandele năvăliră, mormăind și înjurînd. Într-o secundă avea să înceapă o încăierare generală și atunci va fi lipsit de puțința de a se răzbuna. Își ieșise din fire.

— Toată lumea la o parte ! urlă el cu turbare. Ați auzit ? La o parte toată lumea !

Și toți s-au dat deoparte. Erau niște brute, dar el era mult mai brută decît ei, o ființă înspăimîntătoare care se afla mai presus de ei și de aceea îi dădura ascultare.

— Aici am eu de încheiat anume socoteli și nimeni să nu se amestece. Fă-ncoa boxul !

Dezmeticit și puțin speriat, Brînzosu predase arma mișelească.

— Tu i l-ai dat, tu, manglitorul ăla roșcat care te tragi la dos, spuse Martin aruncînd boxul în apă. Te-am ginit și m-am întrebat de-atuncea ce-nvrteai pe lîngă el. Dacă mai încerti o dată să faci una ca asta, să știi că-ți scot beregățile. M-ai înțeles ?

Și au continuat să se bată, pînă la sleire și dincolo de sleire, pînă la o epuizare nemărginită și de neînchipuit, pînă ce adunătura de brute, potolindu-și setea de sînge, îngroziți de ce vedeau, începură să-i roage pe amîndoi să înceteze. Iar Brînzosu, gata-gata să se prăbușească și să-și dea ultima suflare, ori să rămînă în picioare și totuși să-și dea sufletul, o matahală informă din trăsăturile căreia orice asemănare cu Brînzosu

zosu fusese izgonită cu pumnul, se clătină și stătu la gânduri ; dar Martin se-aruncă din nou asupra lui, lovindu-l fără încetare.

Mai pe urmă, după un răstimp cît un veac, cînd Brînzosu slăbise văzînd cu ochii, într-un schimb de lovituri se auzi deodată o trosnitură puternică și brațul drept al lui Martin căzu moale pe lîngă trup. Se rupsesse osul. Toți au auzit și toți au știut ce se întîmplase ; Brînzosu băgă și el de seamă și se aruncă turbat, ca un tigru, în dreapta celuilalt, dînd lovitură după lovitură. Gașca lui Martin dădu fuga, vrînd să intervină. Deși buimăcit de ploaia de lovituri, Martin strigă la ei să se retragă, îi înjură și-i blestemă cumplit, icnind și gemînd în culmea deznădejdiei.

Continuă să lovească numai cu stînga și în timp ce izbea cu îndărătnicie, pe jumătate inconstient, auzi ca de la mare depărtare murmurele de teamă ale celor strînși în jur și pe cineva care spunea, cu glas tremurător :

— Asta nu-i bătaie, fraților. Asta-i moarte de om și ar trebui s-o oprim odată.

Dar nimeni n-o opri și Martin fu fericit și continuă să lovească obosit dar fără încetare cu singura-i mină, țintind într-una către o masă sîngerîndă pe care o vedea înaintea lui și care nu era un chip de om, ci un lucru insuportabil, ceva mort, dezgustător, amestecat și inform, un lucru ce rămînea mereu în vedeniile lui tremurătoare și nu voia cu nici un chip să piară. Izbi mereu și mereu, din ce în ce mai rar, cu cele de pe urmă puteri, care repede i se scurgeau din trup, prin veacuri, veșnicii, milenii, pînă ce își dădu seama ca prin vis că

lucrul acela înform se scufundă, se scufundă încetișor pe planșeul de scînduri al podului. În clipa următoare stătea deasupra acelui lucru, clătînîndu-se pe picioarele-i tremurătoare, căutînd cu mîna sprijin prin aer ca să nu se prăbușească și rostind cu o voce pe care nu și-o mai recunoștea :

— Mai vrei... zi... mai vrei... ?

Încă mai repeta vorbele astea, mereu și mereu — întrebător, încurajator, amenințător, dorind cu ardere să afle dacă într-adevăr mai voia — cînd își dădu seama că cei din banda lui pun mîinile pe el, îl bat pe spate și încearcă să-l îmbrace cu haina. Apoi căzu într-o prăpastie de întuneric și uitare.

Ceasornicul deșteptător se afla pe masă și-și continua tictacul, dar Martin Eden, cu capul îngropat în palme, nu-l auzea. Nici nu gîndea. Cu atîta intensitate retrăise întîmplarea de odinioară, încît leșinase, exact așa cum leșinase cu ani mai înainte pe podul de pe *Eighth Street*. Un minut întreg rămase în lumea întunericului și a uitării. Apoi, ca un sculat din morți, sări în picioare, cu ochii în flăcări, cu sudoarea curgîndu-i șiroaie pe față — și strigă :

— Te-am zdrobit, Brînzosule ! Unsprezece ani mi-au trebuit, dar pînă la urmă tot te-am învins !

Genunchii îi tremurau, îi venea să leșine și se impletici pînă la pat, se așeză și rămase pe marginea lui. Era încă sub stăpînirea trecutului. Privi prin cameră buimăcit, speriat, neștiind unde se află, pînă ce dădu cu ochii peste mormanul de manuscrise din colțul odăii. Pe urmă roțițele memoriei se-nvîrtiră trecînd peste un

răstimp de patru ani și Martin reveni în prezent, la cărțile pe care le deschisese și la universul cucerit din paginile lor, la visurile și năzuințele lui, la dragostea pentru o femeie palidă ca o fantomă, sensibilă, gingașă și eterată care ar muri pe dată, dacă ar vedea, măcar într-o fărîmă de secundă, ceva din ceea ce trăise el adineauri, dacă ar întrezări, măcar o clipă, gunoaiile vieții prin care se tîrîse.

Se ridică în picioare și se privi în oglindă.

„După cum vezi, Martin Eden, din mocirlă te ridici, zise el cu gravitate. Îți limpezești vederile într-o strălucire necuprinsă, își înalți umerii pînă la stele și repeți istoria întregii omeniri pe pămînt, lăsînd în urmă mai-muța și fiara, și smulgînd tăriilor bunurile cele mai de preț.“

Se privi cu și mai multă încordare și izbucni în rîs.

— Puțină isterie și cam tot atîta melodramă, nu-i așa ? Lasă, nu-i nimic. L-ai cotonogit pe Brînzosu și ai să-i cotonogești și pe domnii directori de reviste, chiar dacă pentru asta o să-ți trebuiască de două ori cîte unsprezece ani. Nu te poți opri aici. Trebuie să mergi mai departe. Doar știi că trebuie să mergi pînă la capăt.

CAPITOLUL

XVI

Deșteptătorul sună, smulgîndu-l pe Martin din somn cu o bruschete care i-ar fi dat dureri de cap unui om mai puțin bine clădit. Deși dormea adînc, se deștepta dintr-o dată, ca pisicile, și din prima clipă era plin de vioiciune și bucuros că trecuseră cele cinci ceasuri de neștire. Ura negura asta a uitării, care te învăluie în timpul somnului. Erau pe lume prea multe lucruri de făcut și prea multă viață de trăit. I se rupea inima pentru fiecă clipă de viață pe care i-o răpea somnul și, mai înainte ca deșteptătorul să-și încheie zbîrniitul, el își și vîrîse tot capul în lighean, înfiorat de mușcătura înghețată a apei.

Dar de data asta nu-și mai urmă programul obișnuit. Nici o lucrare neisprăvită nu-l chema să ia condeiul în mînă și nici o nuvelă nouă nu-și aștepta închegarea. Învățase pînă tîrziu și acum era aproape ora mesei de dimineață. Încercă să citească un capitol din Fiske¹,

¹ *John Fiske* (1842—1901), filozof și istoric american, unul dintre primii susținători ideologici ai expansionismului imperialist al S.U.A.

dar nu reuși să-și adune gândurile și închise cartea. Ziua de astăzi era martora începutului unei noi bătălii, în cursul căreia o vreme nu va mai scrie. În suflet îi stăruia o tristețe asemănătoare cu cea pe care o încerci atunci cînd te desparți de casă și de ai tăi. Privi spre manuscrise. Va să zică asta era. De ele se despărțea, de bietele lui odrasle demne de milă, care nicăieri nu erau întimpinate cu bucurie. Se apropie de ele și începu să le răsfoiască, citind ici și colo cîte un fragment care îi plăcea în chip mai deosebit. „Cazanul“, în semn de cinstire, îl citi cu voce tare și la fel făcu și cu „Aventura“. Dar cel mai mult îi plăcu „Bucurie“, ultimul lui născut, ivit pe lume abia cu o zi înainte și aruncat la colț din pricina lipsei timbrelor poștale.

— Nu pot să pricep, murmură Martin. Sau poate domnii de la reviste nu sînt în stare să priceapă. În privința asta nu încape îndoială. În fiecare lună publică lucruri mult mai slabe. Tot, sau, în orice caz, aproape tot ce publică e mai prost...

După masa de dimineață luă mașina de scris și plecă la Oakland.

— Datorez chiria pe o lună, îi spuse el funcționarului pe care-l găsi în magazin. Te rog să-i comunicîi patronului că mă duc să caut ceva de lucru și cam peste o lună o să vin să achit totul.

Trecu golful cu feribotul pînă la San Francisco și se duse direct la un oficiu de plasare.

— Orice fel de muncă, muncă necalificată, îi spuse el agentului.

Fu însă întrerupt de un nou-venit, îmbrăcat cam tipător, așa cum se îmbracă uneori oamenii de jos care au slăbiciune pentru îmbrăcămintea cu dichis. Agentul clătină din cap, cu o mutră plouată.

— Nimic, nu-i așa ? spuse noul-venit. Ei, totuși trebuie să găsec pe cineva astăzi.

Se întoarse și-l privi pe Martin, iar Martin se uită la el și observă de îndată figura buhăită și fără culoare, deși cu trăsături regulate și plăcute ; înțelese atunci că celălalt o făcuse lată în noaptea trecută.

— Cauți de lucru ? se interesă necunoscutul. La ce te pricepi ?

— Muncă pe brînci. Sînt marinar, mă pricep să scriu la mașină — dar nu știu stenografie — pot să merg călare și sînt gata să pun mîna pe orice și să fac orice muncă, răspunse Martin.

Celălalt dădu din cap.

— Îmi placî. Pe mine mă cheamă Dawson, Joe Dawson și caut un om pentru spălătorie.

— Asta nu prea-mi convine. Martin zîmbi, căci pentru o clipă se văzu călcînd nimicurile pufoase și albe pe care le poartă femeile. Dar Joe Dawson îi era tare simpatic, așa că adăugă : Aș fi însă gata să mă ocup cu spălatul propriu-zis. Pe mare am învățat și meseria asta.

Celălalt tăcu o vreme ; se vedea bine că rămăsese pe gînduri.

— Știi ce ? Hai să stăm de vorbă și să vedem ce-i de făcut. Vrei ?

Martin încuviință din cap.

— E vorba de o spălătorie mică, la țară, la Shelly Hot Springs, spălătoria hotelului, știi ? Muncesc doi oameni acolo : șeful și un ajutor. Șeful sînt eu. N-o să muncești pentru mine, dar sub îndrumarea mea. Ce zici : vrei să-ncerci ?

Martin rămase puțin pe gînduri. Propunerea i se părea ispititoare. Ar putea să muncească aici cîteva luni în care i-ar mai rămîne și vreme să învețe. Ar putea să muncească zdravăn și să învețe cu îndirjire.

— Haleală pe cinste și cameră separată, zise Joe.

Argumentul a fost hotărîtor : o cameră în care să stea singur și unde să poată ține lampa aprinsă fără să-i ceară nimeni socoteală.

— Da' muncă pe rupte, mai adăugă celălalt.

Martin își mîngîie în chip semnificativ mușchii umflați ai umerilor, și zise :

— Uită-te aici. Aștia din muncă au crescut.

— Atunci să trecem la treabă. Joe își duse pentru o clipă mîna la cap. Tii ! Grozav mă mai doare bila. Deabia mai văd cu ochii. Am făcut-o de oaie az-noapte, am fărîmat toți gologanii, toți pîn' la unu'. Uite cum o să facem. Plata pentru doi oameni, un sutar și întreținerea. Pin-acuma luam eu șaizeci și ajutorul patruzeci. Da' ăla vedea meserie, nu glumă. Tu ești ageamiu. Pin-am să te-nvăț, o să trebuiască să fac mare parte din munca ta. Ce-ai zice să începi cu treizeci și pe urmă să crești pînă la patruzeci ? Să știi că eu sînt băiat cinstit. De-ndată ce ești în stare să-ți faci meseria, înhați patruzeci de mardei.

— E-n regulă, spuse Martin întinzînd mîna pe care celălat o strînse. Un avans, ceva ? Pentru tren și celelalte ?

— I-am făcut praf pe toți, răspunse Joe amărit, ducîndu-și din nou mîna la cap. Nu mi-a mai rămas decît biletul de tren.

— Rămîn fără nici un sfaț... după ce plătesc gazda.

— Ușchește-te, îl sfătui Joe.

— Nu se poate. E vorba de soră-mea.

Joe fluieră prelung, a pagubă, apoi stătu și se gîndi puțin, dar fără folos.

— Mai am doar cu ce să dau una mică. Hai, că poate ne vine vreo idee.

Martin refuză.

— Da' ce, matale bei numa' apă de plouă ?

De astă dată Martin încuviință din cap, iar Joe porni să se văicărească :

— Ce bine ar fi să fiu și eu tot unu' d-ăștia. Numa' că-i peste puterile mele, se jelui el cu disperare. După ce muncesc de mă stric toată săptămîna, trebuie neapărat să-i trag o pileală. Dacă nu, sînt în stare să-mi tai beregățile sau să dau foc la casă. Da' să știi că-mi pare bine dacă tu nu bei. Las-așa, că-i bine !

Martin își dădea seama de uriașa prăpastie dintre el și omul acesta — prăpastia săpată de cărți ; dar nu-i venea de loc greu să treacă îndărăt peste prăpastie. Toată viața lui trăise în lumea clasei muncitoare și spiritul tovărășesc creat de muncă era pentru Martin o a doua natură. Rezolvă el problema cheltuielilor de drum, prea dificilă pentru capul celuiilalt, tulburat de fumurile

beției. Avea să trimită bagajul la Shelly Hot Springs cu trenul, pe biletul lui Joe. Cît despre el, putea să se ducă și cu bicicleta. Pînă acolo erau cam 120 de kilometri pe care putea să-i facă duminică, pentru ca luni să se înhame la muncă. Deocamdată trebuia să dea fuga acasă și să împacheteze. De luat rămas bun, n-avea de la cine. Ruth cu toată familia plecaseră să petreacă vara pe malul lacului Tahoe în Sierra Nevada ¹.

La Shelly Hot Springs ajunse duminică noaptea, obosit și plin de praf. Joe îl întâmpină cu voie bună. Muncise toată ziua, cu un prosop ud legat în jurul capului care stătea să-i crape.

— O parte din ce trebuia spălat săptămîna trecută a rămas așa și s-a adunat aicea un vraf de rufe cît un munte, fi'ndc-am fost plecat să te caut pe tine, îl lămurii Joe. A sosit și cufărul tău, neatins. E-n cameră la tine. Da' dracu să-l ia, că-i greu ca o piatră de moară. Ce-i fi pus în el ? Ai cumva lingouri de aur ?

Cîtă vreme Martin despachetă, Joe stătu așezat pe marginea patului. Lada slujise la negoțul domnului Higginbotham, care i-o pusese la socoteală o jumătate de dolar. Două urechi de frînghie, bătute de Martin la fiecare capăt, o transformaseră într-un cufăr care să poată fi primit la vagonul de bagaje. Joe făcu niște ochi mari cît cepele cînd văzu ieșind din cufăr cîteva cămăși și ceva rufărie, după care urmară cărți și iarăși cărți.

— Ce, pîn' la fund e burdușit numa' cu cărți ? întrebă el.

¹ Lanț muntos în răsăritul statului California.

Martin încuviință cu o clătinare a capului și continuă să aranjeze cărțile pe o măsuță de bucătărie care ținea acolo loc de lavoar.

— Tii ! izbucni Joe, după care păstră tăcere, așteptînd să i se închege mai bine în minte un anumit gând. În cele din urmă se lămuri.

— Ia spune : fetele nu prea te-ntereasează... chiar atîta de mult. Așa-i ? întrebă el.

— Nu, răspunse Martin. Pînă m-am apucat de citit le mai aiuream eu. Dar după asta n-am mai avut timp.

— Aicea o să ai și mai puțin. Tot ce poți face e să muncești și să dormi.

Martin se gîndi la cele cinci ceasuri de somn și zîmbi. Camera se afla deasupra spălătoriei și în aceeași clădire cu motorul care acționa pompa de apă, dinamul pentru lumină și curent și mașinile din spălătorie. Mecanicul, care ocupa odaia de alături, veni să-l cunoască și el pe noul angajat, apoi îi ajută lui Martin să pună un bec la capătul unui fir ce trecea ca o frînghie de deasupra mesei pînă la pat.

A doua zi dimineața, la șase și un sfert, Martin fu anunțat că gustarea de dimineață se servea la șapte fără un sfert. În clădirea spălătoriei era o cadă de baie pentru personalul de serviciu și Joe rămase trăsnit cînd îl văzu pe Martin că face o baie rece.

— Tii ! Da' grozav tip mai ești, dom'le ! îi spuse Joe, pe cînd se așezau la masă, într-un colț al bucătăriei hotelului.

Împreună cu ei mai erau mecanicul, grădinarul, ajutorul grădinarului și vreo doi sau trei rîndași. Mîncau

cu toții grăbiți și morocănoși, schimbînd între ei doar cîteva cuvinte ; mîncînd și ascultîndu-i, Martin își dădu seama ce lungă cale străbătuse din vremea cînd era în aceeași stare ca și comesezii lui de-acum. Sărăcia lor intelectuală îl deprima și simți nevoia să fie cît mai repede singur. Înfulecă în grabă mîncarea aceea fadă și viscoasă, iar cînd ieși pe ușa bucătăriei scoase un adînc suspin de ușurare.

Hotelul avea o mică spălătorie mecanică și perfect pusă la punct, în care cele mai moderne mașini făceau tot ce poate fi în stare să facă o mașină. După ce primi cîteva explicații, Martin se apucă să sorteze grămezile de rufe murdare, în vreme ce Joe dădu drumul la cazanul cel mare de spălat, pregăti noi porții de săpun moale din chimicale cu miros atît de înțepător, încît bietul Joe fu nevoit să se lege cu prosoape și peste ochi și peste gură și peste nas, pînă ajunse să arate ca o adevărată mumie. După ce termină sortarea. Martin dădu o mîna de ajutor la storsul rufelor. Pentru treaba asta rufele trebuiau îndesate într-un vas care se rotea cu vreo cîteva mii de turații pe minut și scotea apa din rufe prin puterea forței centrifuge. După aceea trebui să alerge de la storcător la uscător, între timp mai dînd o raită și printre ciorapi și șosete. Pe la vremea prînzului, se apucară să dea ciorapii și șosetele la sulul de călcat, unul punîndu-le la sul și celălalt așezîndu-le perechi, în vreme ce se încingeau fiarele de călcat. Pe urmă au pus mîna pe fiarele de călcat încinse și au tăbărit asupra lenjeriei de corp pînă pe la șase către seară, cînd Joe clătina din cap cu îndoială.

— Sintem în urmă rău, zise el. O să trebuiască să lucrăm și după cină.

Iar după cină au muncit pînă pe la zece, în lumina orbitoare a becurilor electrice, pînă cînd și ultima rufă de corp a fost călcată și așezată frumos pe rafturile încăperii alăturate. Era o noapte californiană înăbușitoare și, cu toate că lăsaseră ferestrele larg deschise, din pricina grătarului încălzit la roșu pe care se puneau la incins fiarele de călcat, încăperea era un adevărat cuptor. Martin și Joe, numai în maiouri, cu brațele goale, transpirau și abia mai puteau răsufla.

— Mă simt de parcă aș fi încărcat un vapor undeva la tropice, spuse Martin cînd se duseră sus în camerele lor.

— Ai să faci treabă, răspunse Joe. Ești om de nădejde, cînd e pe muncă. Dacă răzbești, n-o să stai cu treizeci de dolari decît o lună. Luna cealaltă ai să iei patruzeci. Da' să nu-mi vrăjești mie că n-ai mai călcat rufe pînă acuma. Las' că știu eu.

— În viața mea n-am mai călcat nici măcar o cîrpă, îți spun cînsit.

Cînd ajunse în cameră la el, nu-i venea să creadă că e așa de obosit, nedîndu-și seama că stătuse în picioare și muncise fără răgaz paisprezece ceasuri încheiate. Puse deșteptătorul să sune la șase și scăzînd cinci ore își dădu seama că mai poate citi pînă la unu noaptea. Își scoase pantofii, ca să-și mai ușureze picioarele umflate, și se așeză la masa cu cărți. Deschise cartea lui Fiske acolo unde o lăsase cu două zile mai înainte și începu să citească. Însă nu izbuti să înțeleagă nimic din primul para-

graf și îl luă de la capăt. Pe urmă se trezi, căci îl dureau mușchii înțepeniți și dirdiia din pricina vîntului de munte, care începuse să bată pe fereastra deschisă. Se uită la ceas. Era două. Dormise patru ceasuri. Își scoase repede hainele și se prăvăli pe pat, unde adormi în chiar clipa cînd puse capul pe pernă.

Marțea fu o zi de muncă la fel de încordată. Iuțeala cu care lucra Joe cuceri toată admirația lui Martin. Cînd muncea, parcă avea în el zece demoni. Toată făptura îi era încordată și urmărea o singură țintă : în permanență se lupta să mai cîștige cîteva secunde. Se concentra la maximum asupra lucrului pe care îl făcea și asupra posibilităților de a economisi timp, atrăgîndu-i atenția lui Martin de cîte ori îl vedea că face în cinci mișcări o treabă care putea fi făcută în trei, sau în trei mișcări una care putea fi terminată în două. „Suprimarea mișcărilor inutile“, își spuse Martin în vreme ce-l urmărea atent pe Joe și se străduia să-l imite cît mai fidel. Și Martin era un muncitor bun, iute și îndemînat, și totdeauna făcuse o chestiune de onoare din a nu lăsa pe altul să muncească în locul lui, ori mai bine decît el. De aceea își concentră toată atenția, străduindu-se cu încordare să urmeze pilda și sfaturile tovarășului său de muncă. Învăță să „sleiască“ frumos gulerele și manșetele, izbutind cu mare dibăcie să stoarcă scrobeala dintre pinzele duble, așa fel ca să nu rămînă riduri la călcat și făcînd toate astea cu o rapiditate care-i atrase laudele lui Joe.

Nu exista răstimp în care să nu fie ceva de făcut, și de făcut cît mai repede. Joe nu aștepta pe nimeni și nu

zăbovea nici o secundă, ci sărea de la o treabă la alta. Scrobiră două sute de cămăși albe, făcînd pentru fiecare doar o singură mișcare și apucînd cămașa în așa fel ca manșetele, gulerul și piepții să se arcuiască pe brațul drept îndoit. În același timp mîna stîngă apuca poalele și spatele și le ridica în sus, ca să nu intre în scrobeală, și tot în același timp brațul drept se cufunda în scrobeală — scrobeală așa de fierbinte, că de fiecare dată trebuiau să-și vîre iute mîinile într-o căldare cu apă rece. În seara aceea au trebuit să lucreze pînă la zece și jumătate, ca să scrobească „fanteziuri“, adică fel de fel de farafasticuri cuconești.

— Aș vrea să fiu la tropice, undeva unde nu se poartă nici un fel de îmbrăcăminte, zise Martin rîzînd.

— Eu aș vrea să trăiesc fără să mai muncesc, răs-punse Joe cu toată seriozitatea. Nu mă pricep la nimic decît la spălătorie.

— Dar meseria asta o știi, nu glumă.

— Nici nu s-ar putea altfel. Doar am început la *Contra Costa*, în Oakland, cînd aveam unsprezece ani. Pregăteam rufele pentru sulul de călcat. Asta era acum optsprezece ani și de-atunci nici un deget n-am mai mișcat la altă treabă. Dar muncă pe ruptelea, ca aici, n-am mai pomenit nicăieri. Aici ar mai trebui încă cel puțin un om. O să lucrăm și mîine noapte. Miercuri noaptea totdeauna dăm drumul la sul — călcăm gulerele și manșetele.

Martin potrivea deșteptătorul, se așeză la masă și deschise cartea lui Fiske. Nu izbuti să sfîrșească primul paragraf. Rîndurile se-ncețoșară și se-amestecară, iar capul îi căzu în piept. Se plimbă în sus și-n jos, se izbi

sălbatic cu pumnii în cap, dar nu putu să alunge toropeala. Așeză cartea dinainte și-și propti pleoapele cu degetele, însă adormi cu ochii larg deschiși. Atunci se dădu bătut și, abia dîndu-și seama ce face, se dezbracă și se virî în pat. Dormi șapte ceasuri de somn adînc, animalic și nu se trezi decît în zbîrniitul deșteptătorului, simțînd că tot nu dormise îndeajuns.

— Ai citit mult ? îl întrebă Joe.

Martin clătină din cap.

— Lasă, că nu-i nimic. În noaptea asta o să trebuiască să dăm drumul la sul, dar miine o-ntindem de la șase. Poate atuncea o să citești.

În ziua aceea Martin a spălat lucrurile de lînă, cu mîna, și cu săpun moale, foarte concentrat, într-o albie largă, ajutat de un aparat alcătuit din butucul unei roți de vagonet, montat pe-un piston de pompă și prins în tavan cu un arc puternic.

— Invenția mea, spuse Joe cu mîndrie. E mult mai tare ca planșeta și pumnii — nu ? — și pe lingă asta economisești cel puțin cincisprezece minute pe săptămînă, iar cincisprezece minute într-o gaură împuțită ca asta nu-s de colea.

Călcatul gulerei și manșetelor la sul era tot o născocire de-a lui Joe. În noaptea aceea, pe cînd trudeau amîndoi la lumina becurilor electrice, Joe îl lămuri pe Martin :

— Așa ceva nu se mai face în nici o spălătorie, afară de a noastră. Și trebuie neapărat să le dau la sul, dacă vreau să fiu liber sîmbătă după-masă la trei. Numai că eu știu cum trebuie date, și aicea-i deosebirea. E nevoie să știi să potrivești căldura și presiunea și să le dai la

sul de trei ori. Ia te uită aici ! Joe ridică în sus o manșetă. Nici la mână nu iese mai grozav.

Joi, însă Joe își ieși din fire. Sosise un maldăr neprevăzut de „fanteziuri“ dintre cele mai greu de scrobit.

— Gata. Plec. Îi las dracului, strigă el. Nu mai stau nici un ceas. Îi las baltă. Ce rost are să muncesc toată săptămîna ca un rob și să mă lupt pentru fiecare minut, dacă ei vin pe urmă și-mi toarnă-n cap maldăre de rufărie despre care habar n-aveam ? Trăim într-o țară liberă și să vezi ce mă duc eu să i-o spun de la obraz umflatului ăluia de olandez ! Și n-am să-i vorbesc pe franțuzește. I-o torn eu curat, pe limba noastră americanască. Îl fac eu pe el să înoate în rufărie de-asta, cu abțibilduri de scrobit în fel și chip.

— O să trebuiască să muncim la noapte, zise el după o clipă, schimbîndu-și gîndul și plecîndu-se în fața sorții.

Așa că Martin nu citi nici în seara de joi. Nu văzuse nici măcar un ziar în săptămîna aceea și, lucru care i se părea curios, nici măcar nu simțea dorința să citească. Nu-l interesau știrile. Era prea obosit și prea sleit de puteri ca să-l mai intereseze ceva, deși plănuia să plece sîmbătă după-amiază, dacă terminau la trei, și să se ducă pînă la Oakland cu bicicleta. Prin urmare trebuia să facă duminică după-masă peste o sută de kilometri la dus și tot atîția la întors, iar asta numai odihnă pentru treaba de săptămîna viitoare nu însemna. Ar fi fost mult mai ușor să se fi dus cu trenul, însă dus și întors l-ar fi costat doi dolari și jumătate, iar el avea de gînd să economisească banii.

CAPITOLUL

XVII

Martin învăță să facă o mulțime de lucruri. Prima săptămână, într-o singură după-amiază, el și Joe terminară de spălat cele două sute de cămăși albe. Joe lucra la *tiler*, o mașină alcătuită dintr-un fier încins purtat de un arc de oțel care-i dădea presiunea. La mașina asta Joe călca umerii, manșetele și gulerul, pe acesta din urmă aranjându-l cât mai frumos, apoi glasa pieptii. De îndată ce termina, le așeza vraf între el și Martin care le lua și le „finisa“, adică le lua și călca toate porțiunile nescrobite.

Era o muncă istovitoare, care se cerea făcută fără răgaz, ceasuri și ceasuri în șir, și cu cea mai mare grabă. Afară, pe largile terase ale hotelului, bărbați și femei îmbrăcați în haine albe și răcoroase sorbeau tacticoși băuturi la gheață și se apărau de căldură. Dar în spălătorie aerul sfîrșia de fierbințeală. Cuptorul cel mare duidea și se înroșea, iar de sub fiarele încinse care treceau peste pinza umedă se ridicau nori de aburi arzători. Fiarele acelea nu se încălzeau așa cum se încălzesc fiarele de călcat ale gospodinilor. Joe și Martin n-aveau

ce face cu un fier care ar fi răspuns cum trebuie la proba degetului umezit în gură. Pentru ei ar fi fost prea rece, așa că nu foloseau proba asta. De fiecare dată apropiiau fierul de obraz, măsurînd fierbințeala printr-un proces cerebral necunoscut, pe care Martin îl admira dar nu-l putea pricepe. Dacă erau cumva prea încinse, le prindeau în niște cîrlige de fier și le cufundau în apă rece. La rîndul ei, și operația aceasta cerea o apreciere rapidă și precisă. Era de ajuns să rămînă în apa rece o fracțiune de secundă mai mult decît se cuvenea, pentru ca fierul să nu lase în urma lui suprafața lină și mătăsoasă pe care o lăsa cînd fusese încins cum trebuie, iar Martin găsi răgaz să se minuneze de dibăcia ce și-o însușise — o dibăcie de automat, bazată pe principii ce acționau mecanic și nu dădeau niciodată greș.

Îi rămînea însă foarte puțin timp ca să se minuneze. Toată energia și toate gîndurile îi erau concentrate asupra lucrului. În permanentă acțiune, atît cu mintea cît și cu brațele, alcătuiind doar o mașină dotată cu inteligență, tot ce era uman în făptura lui se încorda pentru a putea să furnizeze inteligența trebuitoare. În mintea lui nu se mai afla loc pentru univers și uriașele lui probleme. Toate largile și spațioasele coridoare ale minții se găseau acum încuiate și pecetluite. Sala de rezonanță a sufletului său se transformase într-o odăiță strîmtă, o turelă de comandă, de unde primeau porunci mușchii brațelor și ai umerilor, cele zece degete îndeminate, ca și fierul sprinten care alerga pe potecile lui aburinde, în salturi iuți, în exact atîtea salturi și nici unul mai mult, de fiecare dată pe distanța știută și cu nici un milimetru mai

departe, se năpustea de-a lungul nesfârșitelor mineci, spete, dungi și poale, iar la urmă păluia frumos, fără cea mai mică încrețitură, cămășile ce erau apoi rînduite pe raftul unde trebuiau să se afle. Chiar dacă sufletul lui încerca să se dezmoștească, în aceeași clipă brațele i se întindeau să apuce altă cămașă. Și asta dura ceasuri după ceasuri, fără încetare, în vreme ce dincolo de zidurile spălătoriei lumea pirotea sub razele arzătoare ale soarelui californian. Dar în cămăruța aceea supraînfierbîntată nu-i era nimănui îngăduit să moțăie. Voioșii vizitatori de pe terasele hotelului aveau nevoie de rufe curate.

Sudoarea curgea în valuri pe trupul lui Martin. Înghițea uriașe cantități de apă, dar atît de mare era căldura aerului dimprejur și cea produsă de propriile lui eforturi, încît apa se scurgea prin interstițiile cărnii și i se revărsa prin toți porii. Cu excepția unor rare răstimpuri, de cîte ori fusese pe mare Martin avusese în timpul lucrului destul răgaz pentru a sta de vorbă cu sine însuși. Căpitanul vasului era stăpîn pe timpul lui Martin; dar aici mai-marele hotelului era stăpîn și pe gîndurile lui. Nu mai avea nici un alt gînd în afară de cele îndreptate către munca aceea care destrăma nervii și ruina trupul. La altceva era cu neputință să te gîndești. Nu mai știa că o iubește pe Ruth. Ruth nici măcar nu mai exista, fiindcă sufletul lui istovit nu mai avea vreme să-și aducă aminte de ea. Numai noaptea, cînd se tîra către pat și dimineața cînd de abia mai putea ajunge la masă, i se mai arăta în imagini fugare.

— Asta-i iad, nu-i așa ? zise Joe o dată.

Martin dădu din cap, dar în adîncul lui începu să fiarbă. Adevărul era evident și observația inutilă. Nu vorbeau niciodată în timpul lucrului. Conversația tulbura ritmul obișnuit și riguros al mișcărilor, cum făcu și de data asta cu Martin, care se văzu silit să execute încă două mișcări inutile pînă izbuti să reia ritmul normal.

Vineri dimineața dădură din nou drumul-spălătorului cel mare. De două ori pe săptămînă trebuiau să spele rufăria și albiturile hotelului — cearșafuri, fețe de pernă, cuverturi, fețe de masă și șervete. După ce isprăviră cu acestea se întoarseră din nou la „fanteziurile” pretențioase. Era o muncă înceată, migăloasă și gingașă, pe care Martin n-o putea deprinde chiar atît de repede. În afară de asta, nici nu se putea să-și ia asemenea răspundere căci primejdia era prea mare. Orice greșeală devenea catastrofă.

— Uită-te aici, îi spuse Joe ridicînd un corsaj de dantelă fină, pe care l-ar fi putut foarte bine cuprinde în pumn. Pîrlește-o puținel și s-au dus douăzeci de dolari din leafă.

Martin reuși să nu pîrlească dantela aceea și căută să lucreze mai degajat, relaxîndu-și mușchii, deși tensiunea nervoasă crescuse mai mult decît oricînd, și, în vreme ce trudea și se chinuia cu frumoasele nimicuri purtate de femeile care nu sînt obligate să-și spele singure lucrurile, asculta cu înțelegere blestemele aruncate de celălalt. Nimicurile acestea ce se cereau scrobite în cele mai năstrușnice chipuri erau un adevărat coșmar pentru Martin, ca și pentru Joe de altminteri. Munceau la ele ziua întreagă. Scrobitul acestor zorzoane le fura

toate minutele atit de greu cîştigate. La şapte seara întrerupseră scrobitul ca să dea la sul rufăria hotelului. La ceasurile zece, cînd vizitatorii hotelului dormeau, cei doi trudituri de la spălătorie asudau la scrobitul „fanteziurilor“ şi nu întrerupseră munca nici la miezul nopţii, nici la ceasurile unu, nici la două. Abia isprăviră la două şi jumătate.

Sîmbătă dimineaţa avură de lucrat încă o vreme la „fanteziuri“, apoi la o mulţime de mărunţişuri iar la trei după-masă munca unei săptămîni fu încheiată.

— Acum nu te-i apuca să mergi o sută de kilometri călare pe bicicletă, pînă la Oakland, ca să pui vîrf la toată cazna asta, zise Joe, în vreme ce stăteau amîndoi aşezaţi pe scări şi fumau cîte o ţigară în cinstea victoriei.

— N-am încotro, răspunse Martin.

— Da' de ce te duci ?... vreo fată ?

— Nu. Vreau să schimb nişte cărţi la bibliotecă şi să iau altele noi. Iar cu bicicleta mă duc ca să scutesc doi dolari şi jumătate.

— Da' de ce nu le trimiţi şi nu le ceri recomandat ? Nu te costă decît un sfert de dolar încolo şi un sfert înapoi.

Martin se gîndi puţin.

— Şi mîine te mai odihneşti, insistă celălalt. Ai mare nevoie. Şi eu am. Sint stors pînă-n măduva oaselor.

Extenuarea i se citea pe chip. Omul acesta nepotolit, care nu ştia ce-i odihna, care o săptămînă întreagă lupta să cîştige fiecî un minut şi fiecî secundă, care nu admitea amînări şi sfărîma obstacolele, izvor de energie irezisti-

bilă, motor uman de mare randament, acest adevărat demon al muncii — acum, după o săptămână de caznă, era cu desăvîrșire prăbușit. Se vedea limpede că Joe e zdrobit și năuc, iar chipul lui atrăgător era tras și fără nici o vlagă. Pufăia din țigară fără chef, iar glasul îi suna într-un chip straniu, stins și monoton. Îl părăsise orice elan și orice vioiciune. Izbînda lui era o izbîndă copleșită de tristețe.

— Iar săptămîna viitoare va trebui s-o luăm de la capăt, rosti el cu durere. Și ce rost are, ia zi? Cîteodată tare aș vrea să fiu un vagabond, un pierde-vară. Aștia nu muncesc, da' de trăit tot trăiesc. Tii! Ce-aș mai bea acum un pahar de bere; da' nu mai am chef să mă duc pînă-n sat. Să stai aici și să trimiți cărțile recomandat, altminteri să știi că ești mare nătărău.

— Și ce-o să fac aici toată duminica? întrebă Martin.

— Te odihnești. Habar n-ai cît de ostenit ești. Știi, eu sînt așa de ostenit, că duminica nici jurnalele nu le mai pot citi. Odat-am fost bolnav — febră tifoidă. Am stat la spital două luni și jumătate. N-am mișcat un pai în toată vremea asta. Ce frumos a fost!

— Frumos a mai fost! repetă el ca în vis, un minut mai tîrziu.

Martin făcu o baie, după care văzu că șeful spălătoriei dispăruse. Mai mult ca sigur că plecase după paharul acela de bere, își spuse Martin, dar kilometrul pe care ar fi trebuit să-l străbată ca să se convingă i se păru o călătorie prea lungă. Își scoase pantofii și se întinse pe pat, încercînd să-și adune gîndurile. Nici

macar nu întinse mîna să ia vreo carte. Era prea istovit ca să-i mai fie somn și zăcu așa, aproape fără gînduri, într-un fel de semisomnolență pricinuită de oboseală, pînă la vremea cinei. Joe nu se arătă nici la masă, iar cînd îl auzi pe grădinar spunînd că fără nici o îndoială Joe are acum treabă să lustruiască alămurile barului, Martin se lămuri. Se culcă imediat după-masă și dimineața hotărî că e complet refăcut. Cum Joe încă nu se arătase, Martin făcu rost de un ziar de duminică și se așeză într-un colț mai retras, la umbra unor copaci. Nici nu și-a dat seama cum a trecut dimineața. Nu dormise, nimeni nu-i tulburase liniștea și totuși nu isprăvisese de citit ziarul. Îl luă iar, după prînz, dar adormi cu ochii pe el.

Așa trecu duminica, iar luni de dimineață se văzu iar înhămat la muncă, sortînd rufăria, în vreme ce Joe, cu un prosop legat strîns în jurul capului, suduind și blestemînd de mama focului, dădea drumul spălătorului cel mare și-și pregătea săpunul.

— Uite, n-am încotro, îl lămuri el pe Martin. Cum vine sîmbătă seara, cum mă îmbăt.

Trecu încă o săptămînă, bătălie îndîrjită purtată în fiecare noapte la lumina becurilor electrice și încheiată sîmbătă după-masă la ceasurile trei, cînd Joe își trăi clipa lui de searbăd triumf și pe urmă se tîrî pînă în sat ca să-și afle uitarea. Duminica lui Martin fu aidoma celei de mai înainte. Dormi la umbra copacilor, răsfoi într-o doară ziarul și petrecu lungi ceasuri întins pe spate, fără să facă nimic și fără să se gîndească la nimic. Era prea năucit ca să mai poată gîndi, dar își

dădea seama că nu-i de loc mulțumit cu starea lui de-acum. Se închisese în sine, ca și cum ar fi suferit o cumplită înjosire ori s-ar fi simțit viciat pînă-n măduva oaselor. Tot ce fusese dumnezeiesc în făptura lui, dispăruse. Imboldul ambiției nu se mai făcea simțit ; de altminteri nici nu mai avea în el vigoare care să răspundă la îndemn. Murise. Se părea că pînă și sufletul îi murise. Rămăsese o vită, o vită de povară. Nu mai vedea nici o frumusețe în razele soarelui, care se strecurau printre frunzele verzi, și nici bolta de azur a cerului nu-i mai șoptea ca-n zilele de altădată despre nemărginirea universului și despre tainele ce fremătau de teama dezvăluirii. Viața devenise insuportabil de plicticoasă și idioată și-i lăsa în gură un gust neplăcut. O perdea neagră coborîse între el și oglinda vedeniilor, iar închipuirea zăcea într-o bolniță întunecată, unde nu pătrundea rază de lumină. Îl invidia pe Joe care acolo jos, în sat, se cățara la bar și-i lustruia alămurile, petrecînd cu mintea răvășită de cele mai năstrușnice gînduri, bucurîndu-se copilărește de cele mai naive lucruri, măreț și strălucitor în închipuirea lui înfierbîntată de băutură și uitînd cu desăvîrșire truda ucigătoare ce-l aștepta luni dimineața și în săptămîna ce avea să urmeze.

Trecu și a treia săptămînă și Martin ajunse să se urască pe sine și să urască viața. Îl urmărea simțămîntul unei prăbușiri. Avuseseră dreptate redacțiile cînd îi respinseseră mizgălelile. Acum vedea limpede și-î venea să ridă de el și de visurile cu care se îmbătase. Ruth îi restitui prin poștă „Poemele marine“. Scrisoarea

ei o citi cu totală indiferență. Se străduia din răspuțeri să-i spună cît de mult îi plăcuseră și cît erau de frumoase. Dar nu știa să mintă și nu izbutea să ascundă adevărul nici față de ea însăși. Ruth știa că poeziile nu erau reușite, iar el îi citea nemulțumirea în fiecare rînd politicos, dar lipsit de căldură, al scrisorii. Iar Ruth avea dreptate. Reciti încă o dată poeziile și fu adînc încredințat de dreptatea ei. Entuziasmul și simțul frumosului îl părăsiseră și recitind poemele se trezi întrebîndu-se ce-o fi fost oare în mintea lui atunci cînd le scrisese. Întorsăturile mai îndrăznețe ale frazelor i se păreau acum cumplit de caraghioase, expresiile cele mai plastice erau monstruoșități și totul părea absurd, fals, imposibil. Dacă ar fi avut destulă energie ca să le dea foc, ar fi ars pe loc „Poemele marine“. E-adevărat că avea la îndemînă camera cazanelor, dar efortul de a le duce pînă acolo i se părea o prea mare cheltuială de energie. Întreaga-i energie se irosea spălînd rufele murdare ale altora. Pentru treburile lui nu-i mai rămînea nici un strop.

Luă hotărîrea ca de îndată ce va veni duminica să facă un efort și să răspundă scrisorii lui Ruth. Numai că sîmbătă după-masă, după ce terminară lucrul și după ce ieși din baie, dorința de uitare fu mai puternică decît el. „Mai bine ar fi să mă duc pînă-n sat și să văd ce învîrtește Joe pe-acolo“ — cam astfel s-a închegat în mintea lui dorința aceea; și în aceeași clipă a știut că minte. Dar nu mai avea energie să cugete asupra minciunii ca atare. Și chiar dacă ar fi avut energie, ar fi

refuzat s-o facă, deoarece dorea să uite. Porni spre sat cu pas domol și cumpănit, iuțindu-și fără să vrea mersul, pe măsură ce se apropia de cârciumă.

— Credeam că bei numa' apă de plouă, îl întâmpină Joe.

Martin nu se osteni să găsească vreo scuză. Ceru whisky și nu-i trecu sticla lui Joe până nu-și umplu ochi paharul.

— Dă-i mai repede, nu ține sticla la tine toată noaptea, îi spuse el cu glas dogit.

Celălalt își tot făcea de lucru cu sticla, dar Martin nu stătu să-l aștepte pe el. Dădu paharul pe gît dintr-o singură înghițitură și pe urmă îl umplu la loc.

— Ei, acumă te mai pot aștepta puțin, zise Martin încruntat. Dar dă-i bătaie.

Joe se grăbi și băură împreună.

— Munca te-a împins la treaba asta, nu-i așa ? întrebă Joe.

Martin nu voi să discute.

— E un adevărat iad, îmi dau seama, vorbi celălalt mai departe, dar să știi că mă doare inima dacă te-apuci de băutură, Mart. Ei, să trăiești !

Martin bău tăcut mai departe, cerînd doar sticla, cu glas răstit și aspru care-l sperie pe crîșmar, un flăcău de la țară cu ochi albaștri spălăciți și nu prea bărbătos la înfățișare.

— Revoltător în ce hal ne muncesc pe noi ; sărmanii ; vai și amar de pielea noastră, observă Joe. De nu m-aș face criță, mi-aș ieși din minți și-aș da foc șandramalei. Numa' beția mea îi mai salvează, te rog să mă crezi pe mine.

Martin nu răspunse. Mai bău cîteva înghițituri și începu să simtă fumurile beției rătăcindu-i prin creier. O! acumă își dădea seama că trăiește, pentru prima oară în trei săptămîni trăgea în piept aerul vieții. Fu iarăși în stare să viseze. Închipuirea ieși din bolnița întunecată și-l ispiți din nou cu strălucirea ei orbitoare. Oglinda vedeniilor lui era din nou lucitoare ca argintul, un scriitor și uluitor palimpsest¹ de noi și vechi vedenii răvășite. Frumusețea și minunățiile lumii erau toate la îndemîna lui, pășeau cu el alături, și toată energia universului se afla strînsă în sufletul său. Încercă să-i spună toate astea și lui Joe, dar Joe avea și el vedeniile lui, planuri ingenioase menite să-i aducă fără greș eliberarea din robie și să-l facă proprietarul unei uriașe spălătorii complet mecanizate.

— Ascult' aicea, Mart, ascultă-mă pe mine, în spălătoria mea n-o să lucreze nici un copil — d-asta poți să fii sigur. Și n-o să existe picior de om care să muncească după șase seara. Tu auzi ce-ți spun eu? O să iau mașini destule și-o să angajez destui oameni ca să poată termina treaba cît mai devreme... și... Mart... ascultă ici... pe tin' te fac mai-mare peste toată șandramaua... peste tot... peste toată... Acumă ascultă cum o să fac. Mă las complet de băutură... gata, m-am lăsat... și banii îi pun deoparte, vreme de doi ani... îi pun deoparte și pe urmă...

Dar Martin plecă de lingă el lăsîndu-l să-i spună cîrciumarului povestea, pînă în clipa cînd bietul cîrciumar

¹ Pergament de pe care s-a ras sau s-a șters scrierea inițială, pentru a se face loc unui text nou.

fu chemat să dea de băut la doi fermieri care, sosind acolo, acceptară invitația lui Martin. În clipa aceea Martin era mărinimos ca un împărat din basme și invita pe toată lumea să bea pe socoteala lui. Se-adună atunci argați, un grăjdar, ajutorul de grădinar de la hotel, cârciumarul și un vagabond care intrase tiptil și se furișase ca o umbră la coada șirului format în fața barului.

CAPITOLUL

XVIII

Luni dimineața, Joe gema aruncînd primul rînd de rufe în spălătorul cel mare.

— Să știi... începutu el.

— Las'mă-n pace, mîrii Martin.

Ochii celui-alt se umplură de lacrimi.

— Te rog să mă ierți, Joe, îi spuse el la prînz, cînd lăsară lucrul ca să se ducă la masă.

— Nu-i nimic, băiatule, îi răspunse Joe. Sîntem în iad și n-avem nici o putere. Numai, știi, eu țin foarte mult la tine. Doar d-asta mi-a cam părut rău. Mi-ai plăcut de cînd am dat ochi cu tine prima dată.

Martin îi strînse mîna.

— Hai să plecăm de-aici, propuse Joe. Hai s-o dăm dracului și să plecăm în hoinăreală. N-am încercat niciodată, da' cred că nu-i greu, ba chiar cred că trebuie să fie ușor al naibii. Și n-ai nimic de făcut. Ia gîndește-te: să n-ai nimic de făcut! Am fost odată bolnav, de tifoidă, și am zăcut într-un spital. A fost grozav. Tare-aș vrea să mă mai îmbolnăvesc o dată.

Săptămîna trecea încet. Hotelul era plin și în fiecare zi curgea pe capul lor rufărie cu scrobeală „fantezi“, peste cea prevăzută. Au făcut adevărate minuni. Au luptat la lumina becurilor electrice pînă tîrziu în noapte, la toate mesele au înfulecat în goană mîncarea și au lucrat cîte o jumătate de oră chiar și înaintea gustării de dimineață. Martin nu mai făcea baie rece îndată după ce se scula. Fiecare clipă era o clipă de încordare, de asalt, de asalt continuu, de asalt neîntrerupt, iar Joe se dovedi a fi un neîntrecut păstor al secundelor, pe care le mîna cu cea mai mare atenție, fără să piardă nici una, le număra neîncetat, ca un avar care-și socotește galbenii, muncind într-un soi de delir, ca un rătăcit, ca un fel de mașină trepidantă ajutată cu pricepere de o altă mașină, care parcă-și aducea aminte că fusese cîndva un om, pe nume Martin Eden.

Dar clipele în care Martin putea să se gîndească erau foarte rare. Casa gîndurilor se afla ferecată, ferestrele fuseseră acoperite cu obloane grele, iar el era negurosul ei păzitor. O umbră era. Avea dreptate Joe. Amîndoi erau niște umbre, lumea în care se aflau fiind tărîmul trudei veșnice. Ori poate totul nu era decît un vis? Uneori, în căldura și aburii aceia înăbușitori, pe cînd mînuia fierul încins înainte și înapoi pe suprafața lenjeriei albe, i se părea că doar visează. Peste puțină vreme, ori poate peste o mie de ani sau mai mult, avea să se trezească în cămăruța lui cu masa pătată de cernelă și avea să continue să scrie, reluînd lucrurile de acolo de unde le lăsase cu o zi mai înainte. Ori poate că și asta era un vis și atunci cînd avea să se trezească

avea să vadă că e ceasul schimbului și va trebui să sară jos din culcușul îngust și să urce pe puntea legănată de valuri, sub stelele tropicelor, să ia în primire timona și să simtă suflarea răcoroasă a alizeului strecurându-i-se prin carne.

Veni simbăta și înșelătoarea biruință de la ceasurile trei.

— Eu m-aș duce să beau un pahar de bere, spuse Joe cu glasul acela straniu și monoton care-i trăda prăbușirea de la sfârșitul săptămânii.

Martin păru că se trezește dintr-o dată. Deschise geanta cu chei, unse bicicleta, strînse șuruburile și ajustă șaua. Joe ajunsese cam pe la jumătatea drumului către cîrciumă cînd Martin trecu pe lângă el aplecat asupra ghidonului, pedalînd ritmic și viguros, avînd zugrăvită pe chip hotărîrea de a înfrunta cei o sută de kilometri de cale, pantele grele și praful. Dormi în noaptea aceea la Oakland, iar duminică străbătu și cei o sută de kilometri la întors. Luni dimineața începu obosit munca în noua săptămînă, dar reușise să nu se mai îmbete.

Trecu o a cincea săptămînă, apoi o a șasea, în cursul căroră trăi și munci ca o mașină, păstrînd în toată ființa lui doar o mică scînteie, o fărîmiță sclipitoare de suflet, care-l silea ca la fiecă sfîrșit de săptămînă să înfrunte cei peste două sute de kilometri. Dar asta nu însemna odihnă. Parcă ar fi vrut să se arate mai tare decît o mașină, și în felul acesta să ajute la strivirea fărîmiței sclipitoare de suflet, care era tot ce-i mai rămăsese din viața de odinioară. La sfîrșitul săptămînii a șaptea, fără să vrea, neputînd să se mai împotrivească, se tîri din

nou cu Joe pînă în sat, unde înecă viața și găsi viață pînă luni dimineata.

Pe urmă iarăși străbătu la fiece sfîrșit de săptămînă cîte două sute și ceva de kilometri, scuturînd amorteala unei oboseli cumplite printr-o și mai mare oboseală. La sfîrșitul celei de a treia luni se duse a treia oară cu Joe în sat. Uită, apoi trăi din nou și, trăind, văzu limpede ca lumina zilei ce animal nesimțitor făcea el însuși din sine — nu din pricina băuturii, ci dintr-a muncii. Beția era un efect, nu o cauză. Venea cu necesitate după munca aceea, așa cum noaptea vine după zi. Nu transformîndu-se într-o vită de povară va putea urca pe creste — acesta era mesajul pe care i-l transmitea băutura, iar el încuviință din cap. Băutura era înțeleaptă. Își dezvăluia propriile-i taine.

Ceru hîrtie și cerneală, porunci să se dea de băut tuturor, iar, în vreme ce ceilalți beau în sănătatea lui, el se aplecă peste bar și scrise ceva.

— O telegramă, Joe, zise el cînd isprăvi. Citește-o.

Joe o citi uitîndu-se la ea urît, cu priviri crucișe de bețiv. Dar ce văzu scris acolo păru a avea darul să-l trezească. Îi aruncă lui Martin priviri grele de reproș, iar ochii i se umplură de lacrimile ce-i șiroiră apoi pe obraji.

— Doar nu vrei să mă lepezi acolo și să pleci, Mart ? întrebă el cu deznădejde.

Martin încuviință din cap și chemă un băiat din circumă, pe care-l trimise să dea telegrama la poștă.

— Stai așa, mormăi Joe. Las' să mă gîndesc.

Se sprijini de bar, legănîndu-se pe picioare, iar Martin îl cuprinse pe după mijloc și-l susținu, în vreme ce el se gîdea.

— Pune ici *doi* pentru spălătorie, zise el deodată. Dă-ncoa să-ndrept eu.

— De ce vrei să pleci ? întrebă Martin.

— De ce pleci și tu.

— Bine, dar eu mă imbarc. Tu nu ești marinar.

— Nu, răspunse celălalt, dar pot să umblu haihui, pot să fiu și eu vagabond.

Martin se uită o clipă la el, pe urmă strigă :

— Să fiu al dracului, cred că ai dreptate ! Tot mai bine să fii vagabond decît vită de povară. Știi ce, mă, ai să simți și tu că trăiești ! Și asta-i mai mult decît tot ce-ai făcut pînă acum.

— Ba am fost odat' într-un spital, îl corectă Joe. Ce bine mai era ! Am avut o tifoidă — ce, nu ți-am spus ?

În vremea cît Martin modifica telegrama cerînd doi oameni pentru spălătorie, Joe vorbi mai departe :

— Cît am stat în spital nu mi-a venit niciodată chef de băutură. Curios, nu-i așa ? Da' cînd am început să muncesc săptămîna toată mai rău ca un rob, a trebuit neapărat să mă îmbăt. Ai băgat vreodată de seamă că bucătarii beau de zvîntă ? — și brutarii tot așa ? Din pricina muncii. N-au încotro, trebuie să se-mbete. Stai, să dau jumătate din cît costă telegrama.

— Mai bine să dăm cu zarul, propuse Martin.

— Hai, să bea toată lumea, strigă Joe, agitînd zarurile și aruncîndu-le pe tejgheaua udă.

Luni dimineată Joe era în al nouălea cer. Nu mai simțea că-l doare capul, iar de muncă nu-i păsa nici atât. Cirezi întregi de clipe zburară pe lângă el și se pierdură pentru totdeauna, în vreme ce păstorul lor privea indiferent pe fereastră la soare și la copacii înverziți.

— Ia te uită numai ! strigă el. Și totul e al meu ! Sînt liber ! Pot să mă culc sub copacii aceia și să dorm o mie de ani, dacă-mi vine gust. Hei, Martin, vino-ncoace și hai s-o-ntindem. Ce rost mai are să așteptăm, chiar și numai o clipă ? Uite, colo începe țara unde nu trebuie să faci nimic și am bilet pentru acolo — de bilet de întors n-am nevoie, să fiu al dracului !

Peste cîteva clipe, cînd umplea coșul cu rufe murdare ca să le ducă la spălătorul cel mare, Joe zări o cămașă a patronului hotelului. Îi cunoștea monograma și cu o superbă conștiință a propriei libertăți o aruncă la pămînt și începu să joace cu picioarele pe ea.

— Ce n-aș da eu să fii tu acumă în cămașa asta, olandez cu mutră de porc ! strigă el. În cămașă și aicea unde te-am trîntit eu. Na ! na ! na ! Lua-te-ar dracu să te ia ! Țineți-mă, fraților ! Țineți-mă, că-l omor.

Martin rîse și-l aduse din nou la treabă. Marți noaptea veniră cei doi oameni pentru spălătorie, iar în restul săptămînii îi învățară pe cei doi rostul la spălătoria hotelului. Joe stătea deoparte și le explica celorlalți sistemele lui, dar de muncit nu mai muncea.

— Nici degetul nu-l mai mișc, vesti el. Nici un deget. N-au decît să mă dea afară ; dacă mă dă, plec imediat. Manda nu mai muncește, vă foarte mulțumim, Manda se călătorește cu vagoanele de marfă și stă la

umbra cea mai deasă, de-acuma. Munciți voi, robilor ! Ia, așa. Trudă și sudoare și iar trudă și iar sudoare ! Iar cînd o să mierliți, o să putreziți tot ca mine, și ce contează cum ați trăit ? Ai ? Ia spuneți-mi mie — ce contează la urma urmei ?

Sîmbătă și-au primit plata și a venit clipa cînd trebuiau să se despartă.

— Nu vrei să m-ascuți, dacă te rog eu să-ți schimb gîndurile și să pleci cu mine-n hoinăreală ? întrebă Joe fără nădejde.

Martin clătină din cap. Stătea cu bicicleta lîngă el, gata de plecare. Își strinseră miinile iar Joe i-o reținu pe-a lui Martin o clipă și-i spuse :

— Am să te mai întîlnesc o dată, Mart, înainte ca vreunul dintre noi să se ducă. De asta sînt sigur. Mi-o spune inima. Rămîi cu bine, Mart, și să fii băiat de treabă. Țin grozav de mult la tine, o știi doar.

A rămas acolo, siluetă depărtată, rătăcită în mijlocul drumului, și s-a uitat lung după Martin, pînă cînd la un cot al șoselei l-a pierdut din vedere.

— Strașnic flăcău băiatul ăsta, a mormăit el. Strașnic flăcău.

Pe urmă a plecat și el pe șosea în jos, către rezervorul de apă, unde cinci-șase cisterne goale așteptau pe-o linie lăturalnică sosirea trenului de marfă.

CAPITOLUL

XIX

Ruth și familia se întorseseră acasă și, după ce reveni la Oakland, Martin o văzu foarte des. Își luase licența și prin urmare nu mai avea de învățat ; cît despre Martin, după ce își consumase întreaga vigoare trupească și sufletească, nu mai era în stare să scrie. Aveau deci fiecare mai mult timp liber decît avuseseră vreodată pînă atunci și, cum și-l închinau în mare parte unul altuia, prietenia lor căpătă repede oarecare intimitate.

La început Martin nu făcuse nimic : se odihniise numai. Dormise mult și petrecuse ceasuri îndelungi visînd cu ochii deschiși, gîndindu-se și nefăcînd nimic. Era asemenea unui convalescent scăpat dintr-o foarte grea suferință. Își dădu seama că încep să se arate cele dintîi semne de redresare abia cînd văzu că jurnalele îi trezesc oarecare interes. După asta începu iar să citească — romane ușoare și poezie — iar peste alte citeva zile se afla prins pînă peste cap în atît de îndelung neglijatul Fiske. Trupul și sănătatea lui de fier, ajutate de vigoarea și forța de regenerare a tinereții, îi refăceau vitalitatea.

Cînd o anunță că avea să se îmbarce din nou de îndată ce se va simți restabilit, Ruth își arată pe față nemulțumirea.

— De ce vrei să faci asta ? întrebă ea.

— Pentru bani, îi răspunse Martin. Trebuie să-mi asigur rezerve pentru viitoarea ofensivă împotriva revistelor. Banii sînt sufletul războiului — în cazul meu, banii și răbdarea.

— Dar dacă singurul lucru de care aveai nevoie erau banii, de ce n-ai rămas la spălătorie ?

— Fiindcă spălătoria mă transforma într-o fiară. Prea multă muncă de felul ăsta te duce la beție.

Ruth se uită la el cu groază în priviri.

— Vrei să spui că... ? întrebă ea înfiorîndu-se.

I-ar fi fost ușor să iasă din încurcătură ; dar exista în firea lui o înclinație înnăscută către sinceritate și pe urmă își mai aduse aminte și de vechea hotărîre de a nu ascunde nimic, orice s-ar întîmpla. Răspunse deci :

— Da. Chiar așa. De cîteva ori.

Ruth se cutremură și se depărtă de el.

— Nici unul dintre oamenii pe care i-am cunoscut n-a făcut vreodată un asemenea lucru... nici unul.

— Atunci n-au lucrat niciodată în spălătoria de la Shelly Hot Springs, rise el amar. Munca e un lucru bun. Este indispensabilă sănătății omului, așa spun toți predicatorii, și martor mi-e Dumnezeu că de muncă nu m-am speriat niciodată. Dar i se întîmplă uneori omului să i se urască cu binele și, vezi, mie mi s-a urît cu spălătoria. Iată de ce mă îmbarc încă o dată. Va fi cred

ultima mea călătorie pe mare, fiindcă la întoarcere au să mă publice revistele. Sînt sigur.

Ruth păstra tăcere fără să-i arate nici un fel de înțelegere, iar Martin o cercetă cu priviri triste, gîndindu-se cît de deplină era neputința ei de a pricepe prin ce trecuse la Shelly Hot Springs.

— Într-o zi am să scriu despre asta — „Degradarea prin muncă“ sau „Psihologia beției la clasele muncitoare“, așa am să-mi intitulez lucrarea.

Din ziua primei întîlniri, niciodată nu părăseră mai depărtați unul de celălalt. Mărturisirea lui, făcută cu deplină sinceritate și cu un spirit de răzvrătire foarte vizibil, o indignase. Ceea ce o impresiona în primul rînd era această indignare luată în sine și nu cauza ei. Îi arăta cît de aproape de el ajunsese, iar această idee, o dată admisă, deschidea calea unei prietenii și mai strînse. În același timp, în sufletul ei se ivise și un simțămînt de milă, dimpreună cu nevinovate și idealiste planuri de a-l îndrepta. Avea să-l izbăvească pe-acest tînăr necioplit care ajunsese atît de departe. Avea să-l scape de influența nefastă a vechiului său anturaj și-l va mîntui de sine însuși chiar împotriva propriei lui voinți. Toate acestea i se păreau niște porniri cu totul dezinteresate și cum nu se poate mai nobile ; nici măcar nû visa că în spatele și la baza lor se aflau gelozia și dorințele zămislite de dragoste.

Se plimbau mult cu bicicletele prin minunatul peisaj de toamnă, iar dacă ajungeau pe dealuri citeau cu glas tare, cînd unul cînd celălalt, poezii minunate, versuri care avîntă inimile către lucruri mărețe. Abnegația, sa-

crificiul, răbdarea, perseverența și țelurile înalte, iată principiile pe care Ruth le propovăduia indirect — toate aceste abstracțiuni fiind întrupate pentru ea în persoana tatălui, a domnului Butler și a lui Andrew Carnegie, care dintr-un adolescent sărac abia imigrat ajunsese furnizorul de cărți al lumii întregi.

Martin prețuia mult și se bucura de toate astea. Acum înlănțuirea gândurilor ei îi era mult mai limpede, iar sufletul fetei acesteia încetase de a mai fi pentru el tainica minune care fusese cîndva. Intelectualicește se află de data asta pe același plan cu ea. Dar neînțelegerile asupra unei chestiuni sau alteia nu izbuteau să-i umbrească simțămintele. Dragostea lui era mai aprinsă ca niciodată, fiindcă o iubea tocmai pentru felul cum era alcătuită și chiar slăbiciunea ei trupească devenea în ochii lui un farmec în plus. Citise despre bolnăvicioasa Elizabeth Barrett¹, care ani îndelungați nu putuse pune picioarele pe pămînt, pînă în ziua aceea de nestăvilită patimă cînd fugise cu Browning și se ridicase în picioare, pe pămînt și sub cerul liber ; ceea ce făcuse Browning pentru Elizabeth va putea face și el pentru Ruth. Dar mai întîi era nevoie ca ea să-l iubească. Restul va fi o treabă ușoară. Îi va da el putere și sănătate. Cîteodată întrezărea crîmpeie din viața lor de peste cîțiva ani, în care, pe un fundal de muncă, bunăstare și mulțumire, se arătau amîndoi citind și discutînd despre poezie, și parcă o vedea aieva pe Ruth întinsă printre perne fără număr și o auzea cum citește pentru el cu

¹ *Elizabeth Barrett-Browning* (1806—1861), poetă engleză, soția poetului Robert Browning.

glas tare. Era prototipul vieții ce-o vor duce. Imagi-
nea aceasta i se arăta mereu înaintea ochilor. Uneori
Ruth se rezema de el, în vreme ce-i citea cuprinzînd-o
cu brațul, și-si odihnea capul pe umărul lui. Alteori
stăteau amîndoi cu ochii ațintiți pe aceeași pagină plină
de frumusețe. Pe urmă, cum și ei îi plăcea natura, ima-
ginația lui generoasă schimba decorul lecturii — cite-
odată citeau în văi înguste mărginite de coaste abrupte,
în poenițe pierdute printre piscuri de munte, ori jos,
pe dunele de nisip argintiu cu ghirlande de valuri la
picioarele lor, sau la tropice pe vreo insulă vulcanică
unde cascadele se prăvăleau prefăcîndu-se în miliarde
de stropi mărunți, din care se țeseau văluri de abur ce
luneau încet către mare, învălătucindu-se și destră-
mîndu-se la orice adiere de vînt. Dar totdeauna, în
primul plan se aflau el și Ruth, stăpîni peste toate fru-
musețile, veșnic citind și împărtășindu-și toate ferici-
rile, iar în al doilea plan, dincolo de natura înconjură-
toare, într-o depărtare umbrită și cețoasă, se întreză-
reau munca, succesul și banii cîștigați, datorită cărora
nu erau dependenți nici de lume, nici de comorile ei.

— Aș sfătui-o pe fetița mea să fie cu băgare de
seamă, o preveni maică-sa într-o bună zi.

— Știu ce vrei să spui. Dar e imposibil. El nu-i...

Ruth roși, dar era roșeața fetei care pentru prima
dată ajunge să vorbească despre tainele sfinte ale vie-
ții cu o mamă pe care totdeauna o considerase drept sfîntă.

— ...de seama ta, întregi maică-sa.

Ruth încuviință dînd din cap :

— Nu asta am vrut să spun, dar într-adevăr nu este. E necioplit, brutal, puternic... prea puternic. N-a...

Stătu puțin în cumpănă și nu putu să continue. Nu era obișnuită să discute asemenea chestiuni cu mama ei. Și din nou maică-sa fu aceea care-i întregi gîndul.

— N-a dus o viață respectabilă, asta voiai să spui.

Ruth dădu iarăși din cap și iarăși pe obraz i se întinse vâlul roșetii.

— Întocmai, spuse ea. N-a fost vina lui, dar s-a amestecat prea mult în...

— În noroi ?

— Da, în noroi. Și mă sperie. Cîteodată mi-e într-adevăr frică de el, cînd vorbește degajat și pe față despre lucrurile pe care le-a făcut — ca și cum n-ar avea nici o importanță. Sigur că au importanță, nu-i așa ?

Stăteau amîndouă, una cu brațul petrecut pe după umerii celeilalte, iar cînd fiica tăcu, mama o bătu încetișor pe mînă, îndemnînd-o să continue.

— Dar mă interesează grozav de mult, urmă Ruth. Într-un fel, e protejatul meu. Pe urmă e și primul bărbat cu care sînt prietenă — dar nu numai prietenă ; pentru mine el e un fel de amestec între prieten și protejat. Uneori, cînd mă sperie, am impresia că e un bulldog cu care vreau să mă plimb, cum obișnuiesc studențele, iar el zmucește rău de zgardă, îmi arată colții și e gata-gata să-mi scape.

Maică-sa așteptă să audă mai departe.

— Bănuiesc că mă interesează, cum m-ar interesa un bulldog. Are și multe calități ; dar și foarte multe apucături pe care nu mi-ar place să le aibă... altcineva.

Știi, am stat și m-am gândit. Înjură, fumează, bea, de multe ori s-a luat la bătaie cu alții (așa mi-a spus, și-i place să boxeze ; așa zice). E tot ce n-ar trebui să fie un bărbat... un bărbat pe care mi l-aș dori ca — glasul i se stinse aproape cu totul — soț. Și pe urmă e prea puternic. Prințul meu trebuie să fie înalt, subțire și oacheș... un prințisor plin de grație și de farmec. Nu, nici o grijă, n-am să mă îndrăgostesc de Martin Eden, primejdia asta nu există. Ar fi cea mai mare nenorocire ce mi s-ar putea întâmpla.

— Bine, dar nu despre asta vorbeam, zise mama mințind. Te-ai gândit la el ? E atât de nepotrivit pentru tine, din toate punctele de vedere, dar ia presupune că s-ar îndrăgosti el de tine ?

— Păi mă iubește... de mult ! exclamă ea.

— Era și de așteptat, spuse încetișor doamna Morse. Ce altceva ar putea face un om care te cunoaște ?

— Olney mă urăște ! zise ea cu patimă. Și eu îl urăsc pe el. Îmi vine să sfișii, ca o pisică, de câte ori e pe-aproape de mine. Simt că trebuie să mă port urît cu el și chiar dacă se întâmplă vreodată să nu simt lucrul acesta, atunci, oricum, se poartă el urît cu mine. Când sînt cu Martin Eden mă simt fericită. Nimeni pînă acum nu m-a iubit — nici un bărbat, vreau să spun, în felul ăsta. Și-i atât de plăcut să fii iubită... așa. Tu înțelegi ce vreau să spun, mămica mea dragă. E-atît de încîntător să simți că ești pe de-a-ntregul și cu adevărat femeie. Își cufundă fața în poala maică-si și plînsese cu sughituri. Știu, mamă, tu zici că sînt îngrozitoare, dar sînt sinceră și-ți spun exact ceea ce simt.

Doamna Morse încerca un simțămînt ciudat : era și fericită, și supărată. Fetița ei, care era licențiată în litere, dispăruse, iar în locul ei se arăta femeia. Experiența reușise. Straniul gol din ființa lui Ruth nu mai exista și fusese îndepărtat fără primejdie și fără durere. Marinarul acela tînăr și necioplît fusese unealta acestei minuni și, cu toate că Ruth nu-l iubea, o făcuse totuși să-și dea seama că era femeie.

— Îi tremură mîinile, mărturisi Ruth cu fața încă înfundată în poala maică-si, din pricină că nu-și poate stăpîni rușinea. E cum nu se poate mai amuzant și mai caraghios și mi-e milă de el, zău. Iar atunci cînd văd că mîinile îi tremură prea tare și ochii îi sînt prea strălucitori, știi, încep să-l dăscălesc în tot felul despre viața lui și despre felul nepotrivit în care încearcă să și-o îndrepte. Și el mă adoră, o știu ! Mîinile și ochii lui nu pot să mintă. Iar gîndul ăsta, numai gîndul ăsta singur mă face să mă simt om în toată firea ; îmi dau atunci seama că dispun de ceva care de drept este al meu, ceva care mă face să fiu ca celelalte fete... și... și femei tinere. Eu știu că înainte nu eram ca ele și mai știu că asta îți pricinuia multe griji. Tu ai crezut că n-o să am de unde afla grija asta a ta, care mi-e atît de scumpă, dar eu am știut-o și am vrut să... „s-o scot la capăt“, cum spune Martin Eden

Mama și fiica trăiau clipe sfinte. Stăteau de vorbă în lumina amurgului și aveau ochii umezi. Ruth era întreagă numai nevinovăție și sinceritate, iar mama o priveghea cu dragoste, cu înțelegere, îndrumînd-o și explicîndu-i totul cu răbdare.

— E cu trei ani mai tânăr decît tine, zise mama. N-are nici un rost pe lume. N-are nici ocupație, nici leafă. E lipsit de orice simț practic. Dacă te iubește, după cel mai elementar bun-simț ar fi trebuit să facă ceva care să-i ofere posibilitatea de a se căsători, nu să-și piardă vremea cu istoriile acelea și tot felul de visuri copilărești. Mi-e teamă că Martin Eden n-o să fie niciodată om în toată firea, n-o să-i vină niciodată mintea la cap. Nu-i place să-și asume răspunderi și să-și găsească o treabă de făcut pe lumea asta, așa cum a făcut tatăl tău și cum au făcut toți prietenii noștri — domnul Butler, de pildă. Mi-e teamă că Martin Eden n-o să se priceapă niciodată să cîștige bani. Iar lumea e astfel alcătuită, încît fericirea nu poate fi obținută fără bani — oh ! nu ! nu e vorba de averi uriașe, dar de atîția bani cîți trebuiesc pentru a-ți putea îngădui o viață confortabilă și decentă. Dar el... nu ți-a vorbit nimic ?

— Nici un singur cuvînt. Nici măcar n-a încercat ; dar dacă ar fi făcut-o, nu i-aș fi îngăduit fiindcă, știi, nu-l iubesc.

— Asta mă bucură. N-aș ține de loc s-o văd pe fiica mea, pe singura mea fiică, ființă atît de curată și de pură, îndrăgostită de-un om ca el. Sînt pe lume bărbați distinși, nobili, credincioși și de nădejde. Pe unul dintre aceștia trebuie să-l aștepți. Într-o zi ai să-l găsești, o să-l iubești și el o să te iubească pe tine și o să fii fericită cu el, așa cum am fost eu și tatăl tău fericiți împreună. Și mai există un lucru pe care niciodată nu trebuie să-l pierzi din vedere...

— Da, mamă.

Vocea doamnei Morse deveni dintr-o dată șoptită și plină de dulceață :

— Despre copii e vorba.

— Mă... m-am gândit și eu, mărturisi Ruth, amintindu-și de gândurile strănii ce-o tulburaseră cîndva, înroșindu-se din nou, fiindcă-i era rușine să vorbească despre astfel de lucruri.

— Și tocmai copiii fac ca să nu poată fi nici măcar vorba de domnul Eden, continuă mama pe ton tăios. Copiii aceștia trebuie să aibă o ereditate sănătoasă, curată, și teamă mi-e că el nu prea se bucură de asemenea lucru. Taică-tu mi-a spus anumite chestiuni despre viața marinarilor și... în fine, înțelegi tu.

Ruth strinse mîna mamei în semn de înțelegere, părindu-i-se că într-adevăr pricepuse, deși în mintea ei nu era decît ceva nebulos, vag și depărtat, ceva de dincolo de limitele închipuirii.

— Știi doar că nu fac nimic fără să-ți spun, începu ea... Doar că, uneori, ar trebui să mă mai întreb și tu, cum m-ai întrebat acum. Voiam să-ți spun, dar nu mă pricepeam în ce chip anume. E un fel de falsă modestie, știu că asta-i, dar tu mă poți ajuta foarte mult. Uneori, ca acum de pildă, trebuie să mă întreb, să mă ajuți.

Apoi, cînd se ridicară amîndouă în picioare, Ruth exclamă cu nestăpînită bucurie :

— O ! mamă, doar ești și tu femeie ! apoi luînd mîna maică-si într-a ei și stînd dreaptă și privind-o deschis, în lumina amurgului, își dădu seama de o străniu

de dulce egalitate între ele. Niciodată nu m-aş fi gîndit la tine, dacă n-am fi avut discuţia de-adineauri. A trebuit să aflu mai întîi că sînt femeie, ca să pot înţelege că şi tu eşti femeie.

— Amîndouă sîntem femei, zise mama, trăgîndu-şi fiica alături şi îmbrăţişînd-o. Amîndouă sîntem femei, repetă ea pe cînd ieşeau din cameră, fiecare cu braţul petrecut pe după mijlocul celeilalte, cu inimile pline de-o nouă şi caldă simpatie.

— Fetiţa noastră a devenit om în toată firea, îi spuse ea cu mîndrie domnului Morse, o oră mai tîrziu.

— Asta înseamnă, spuse el după ce-şi privi lung soţia, asta înseamnă că iubeşte.

— Nu, dar e iubită, răspunse doamna Morse zîmbind. Experienţa a reuşit. În sfîrşit, s-a deşteptat şi fata noastră.

— Atunci trebuie să ne descotorosim de el, spuse domnul Morse pe un ton detaşat, firesc, de parcă ar fi fost vorba de o banală operaţie comercială.

Numai că soţia lui clătină din cap ;

— N-o să fie nevoie. Ruth spune că peste cîteva zile pleacă pe mare. Cînd o să se întoarcă, n-o s-o mai găsească. O trimitem la mătuşa Clara. De altminteri, un an petrecut în răsărit, pe coasta Atlanticului, cu schimbarea de climă, de oameni, de idei şi de celelalte este chiar lucrul care îi trebuie.

CAPITOLUL

XX

Dorința de a scrie clocotea din nou în sufletul lui Martin. Povestiri și poeme îi răsăreau în chip spontan în minte, iar el le însemna undeva, păstrându-le pentru o vreme viitoare, când avea să le aștearnă pe hirtie. Dar de scris, nu scria. Acum se afla într-o scurtă vacanță; hotărîse s-o închine întreagă odihnei și dragostei și în amîndouă privințele făcea progrese. În curînd fu iarăși plin de sănătate și vigoare. Pe Ruth o vedea zi de zi și de fiecare dată în clipa întîlnirii ea era izbită de forța și sănătatea ce emanau din făptura lui.

— Bagă de seamă, o preveni maică-sa încă o dată. Mi-e teamă că prea îl vezi des pe Martin Eden.

Dar Ruth rîse cu nepăsare. Era sigură de sine, și peste cîteva zile el avea să plece pe mare. După aceea, cînd Martin se va întoarce, ea va fi de mult plecată în răsărit, pe coasta Atlanticului. Și totuși exista o vrajă în forța și sănătatea lui Martin Eden. Îi spusese și lui despre plănuita ei călătorie în răsărit, iar el simți că ar trebui să se grăbească. Dar nu știa încă în ce fel trebuie să fie iubită o fată ca Ruth. Pe lîngă asta mai era

stînjinit și de vasta experiență pe care o avea în legătură cu fete și femei cu totul deosebite de Ruth. Acelea știau totul despre viață, dragoste și cochetărie, pe cîtă vreme ea nu știa absolut nimic despre asemenea lucruri. Uri-așa ei neștiință îl înspăimînta, îi îngheța pe buze toate cuvintele înaripate și-l convingea, fără voia lui, de propria-i nimicnicie. Mai avea de înfruntat și obstacole de altă natură. Nici el nu mai fusese pînă atunci îndrăgostit. Îi plăcuseră multe femei în viforosul lui trecut, și unele dintre ele chiar îl încîntaseră, dar niciodată nu știuse ce înseamnă dragostea. În vremea aceea era de ajuns să dea semn, fluierînd ca un stăpîn, plin de nepăsare, pentru ca ele să vină de îndată. Era vorba de simple glume, întîmplări mărunte, forme ale jocului pe care-l joacă bărbații, întîmplări fără nici un fel de importanță mai deosebită. Și acum iată că pentru prima oară ajunsese să ceară el, să implore duios, timid și neliniștit. Nu cunoștea tainele dragostei, nu-i știa graiul și îl înfricoșa deplina neștiință a iubitei.

În anii în care, cutreierînd lumea în lung și în lat, făcuse cunoștință cu fel de fel de oameni, adoptase o regulă de viață potrivit căreia ori de cîte ori s-ar fi văzut prins într-un joc necunoscut, trebuia să-l lase pe adversar să-și descopere jocul. Regula asta nu numai că-l ajutase de mii de ori să iasă din încurcătură, dar îl și învățase să fie un bun observator. Știa cum să cercezeze un lucru pe care nu-l cunoștea, știa să pîndească o clipă de slăbiciune, o cale de acces, să lase ca necunoscutul să-și dezvăluie singur tainele. Totul se aseamăna cu așteptarea poziției prielnice într-un meci de box.

Iar cînd se ivea o asemenea poziție, știa dintr-o lungă experiență cum să intervină prompt și să izbească dirz, cu sete.

Tot așa aștepta și în jocul cu Ruth, aștepta și pîn-dea, dorind să-și mărturisească dragostea, dar neavînd curajul trebuitor. Îi era frică să n-o jignească și nu se simțea sigur pe sine. Dar fără măcar să aibă habar, proceda cu Ruth întocmai așa cum se cuvenea să procedeze. Dragostea a apărut pe lume înaintea graiului și chiar din prima ei tinerețe a învățat anumite căi și mijloace pe care nu le-a mai uitat niciodată. În felul acesta străvechi și primitiv îi făcea Martin curte lui Ruth. La început nu și-a dat seama ce face, deși mai tîrziu a început să bănuiască. Atunci cînd îi atingea mîna cu mîna lui îi vorbea într-un fel mult mai convingător decît i-ar fi vorbit prin orice frază, impresia pe care forța emanată din făptura sa o producea asupra imaginației lui Ruth avea o putere de vrajă mult mai mare decît toate poemele scrise și toate vorbele înflăcărâte șoptite de toți îndrăgostiții din o mie de generații. Orice cuvinte ar fi rostit, s-ar fi adresat, cel puțin în parte, rațiunii; dar atingerea mîinii, contactul de-o clipă își croia drum direct către instinct. Rațiunea, judecata ei erau tot atît de tinere ca și ea, dar instinctele erau vechi ca rasa și chiar mai vechi. Fuseseră și ele cîndva tinere, pe vremea cînd dragostea era și ea tînărară, și erau mai înțelepte decît convențiile sociale, decît părerea lumii și toate celelalte lucruri de curînd născute. De aceea judecata ei n-a făcut nici cea mai mică mișcare. Nimeni nu se adresase judecății, iar Ruth nu și-a dat seama

de forța chemării pe care în fiecare moment Martin o trimitea celor mai adinci resorturi ale ființei ei. Pe de altă parte, faptul că o iubea era limpede ca lumina zilei și Ruth se delecta deplin conștientă, urmărind toate semnele dragostei lui — ochii strălucitori cu chemarea lor duioasă, miinile care tremurau și nelipsita năvală întunecată a singelui sub pielea-i bronzată. Merse chiar mai departe, ațîțindu-l în mod timid, dar atît de delicat, încît el niciodată n-a bănuît măcar, și, fiind numai pe jumătate conștientă, în așa fel încît nici ea nu și-a putut da seama decît foarte vag. Neîndoielnicele dovezi ale puterii ei, care o înălțau la rangul de femeie, îi înfiorau sufletul și încerca o desfătare de Evă, chinuindu-l și jucindu-se cu el.

Cu limba ferecată de lipsa lui de experiență și de prea marea dogoare a patimii, făcîndu-i curte stîngaci și mai mult fără să-și dea seama, Martin continuă să se apropie de ea prin atingeri de mînă. Atingerile miinii lui îi plăceau, ba erau pentru ea ceva ce depășea cu mult simpla plăcere. Martin nu știa asta, știa doar că nu-i displac. Nu-și dădeau mîna decît atunci cînd se întilneau și pe urmă la despărțire; dar mînuind bicicletele, legînd cărțile de versuri pe care le luau cu ei pe dealuri și răsfoind împreună paginile se iveau numeroase prilejuri în care o mînă se putea rătăci lingă cealaltă. Se mai iveau de asemenea prilejuri pentru ca părul ei să-i mîngîie obrazul și pentru ca umăr să se atingă de umăr, atunci cînd se plecau amîndoi peste frumusețile cuprinse în cărți. Zîmbea în sine ea la fiecare pornire fugară venită de cine știe unde și care-o îndemna

să-și treacă ușor degetele prin părul lui ; în același timp, de cîte ori oboseau citind, pe Martin îl ardea dorința de a-și așeza capul în poala ei, ca să viseze cu ochii închiși la viitorul ce-avea să fie al lor. În trecut, cu prilejul întîlnirilor de duminică din Shellmound Park ori Schuetzen Park, de nenumărate ori își odîhnise capul în poala fetelor și de cele mai multe dăți dormise zdravăn, cu un egoism cumplit, în vreme ce fetele îi apărau fața de razele soarelui, se uitau la el și-l mîngîiau cu priviri pline de patimă, minunîndu-se de superba nepăsare cu care le primea dragostea. Pînă acum, a-și pune capul în poala unei fete fusese treaba cea mai ușoară din lume, dar iată că de data asta poala unei fete ca Ruth i se părea o culme inaccesibilă, cu neputință de atins. Și tocmai aici, în această sfială stătea forța cuceritoare a purtării lui. Din pricina acestei sfiei, nu-i trezea în suflet nici un fel de neliniște. Fiind ea însăși nepăsătoare și timidă, nu observă niciodată tendința primejdioasă a relațiilor lor. În chip subtil și fără să-și dea seama, se apropia de el din ce în ce mai mult, iar el, simțind apropierea mereu mai strînsă, ardea de dorința de-a îndrăzni, însă tot se temea.

O dată a îndrăznit, într-o după-amiază, cînd a găsit-o în salonul pe jumătate întunecat, chinuită de-o teribilă durere de cap.

— Orice aș face e degeaba, îi răspunsese ea lui Martin. Prafuri nu iau niciodată. Nu-mi îngăduie doctorul Hall.

— Eu cred că te-aș putea lecui și încă fără nici un fel de doctorii, răspunse Martin. Nu pot fi sigur, bine-

înțeles, dar cu dragă inimă aş încerca. E vorba doar de un masaj. Meșteșugul ăsta l-am învățat mai întâi de la japonezi, care-s un neam de masori, după cum probabil știi. Pe urmă l-am mai învățat o dată, de la un cap la altul și cu unele mici deosebiri, în Hawaii. Cei de-acolo îi spun *lomi-lomi*. E în stare de multe din isprăvile prafurilor și chiar de unele pe care prafurile nu pot să le facă.

De-abia apucaseră degetele să-i atingă fruntea, când Ruth oftă din adîncul inimii.

— E-așa de bine, zise ea.

Mai vorbi doar o singură dată, peste o jumătate de oră, cînd întrebă :

— N-ai obosit ?

Întrebarea era pusă cu nepăsare, ca pentru a împlini o datorie și ea cunoștea de mai înainte răspunsul. Apoi se cufundă în contemplarea aromitoare a balsamului alinător izvorit din puterea lui. Viața curgea prin vîrfurile degetelor lui alungînd durerea, ori cel puțin așa i se păru ei, pînă cînd o dată cu izbăvirea de durere adormi, iar el se retrase binișor și plecă.

În seara aceea l-a chemat la telefon ca să-i mulțumească.

— Am dormit pînă la vremea cînei, zise ea. M-ai vindecat deplin, domnule Eden, și nu știu cum să-ți mulțumesc.

Cînd încercă să răspundă îl cuprinse un val de căldură, limba i se împletici în gură, îl copleși fericirea, iar printre cuvintele schimbate la telefon îi apărea mereu înainte imaginea lui Browning și a Elizabethei Bar-

rett, cea aproape răpusă de boală. Ceea ce se înfăptuise cîndva putea fi înfăptuit din nou, iar el, Martin Eden, o putea face și o va face pentru Ruth Morse. Se întoarse în camera lui, la „Sociologia“ lui Spencer, care zăcea deschisă pe pat. Dar nu fu în stare să citească. Dragostea îl chinuia și-i stăpînea voința, așa că, împotriva oricărei hotărîri de mai înainte, se trezi la măsuta plină cu pete de cerneală. Sonetul scris în noaptea aceea fu primul dintr-un ciclu de cincizeci de sonete de dragoste, încheiat într-un răstimp de două luni. În vreme ce scria avea în minte „Sonete de dragoste din partea portughezei“¹ și scria în condițiile cele mai prielnice unei mari realizări, într-o teribilă încordare și în frigurile dulcii nebunii a dragostei.

În numeroasele ceasuri pe care nu le petrecea împreună cu Ruth, se consacra „Ciclului dragostei“, cititului acasă sau în sălile de lectură ale bibliotecilor publice, unde se ținea la curent cu revistele recent apărute, urmărind conținutul lor și politica redacțiilor. Cea-surile petrecute cu Ruth erau toate la fel, înnebunitor de promițătoare și văduve de orice hotărîre. La vreo săptămînă după ce îi lecuisse durerea de cap, Norman — susținut de Arthur și Olney — propuse o plimbare la lumina lunii pe lacul Merritt. Cum Martin era singurul în stare să manevreze o ambarcație cu pinze, îl poftiră

¹ *Love Sonnets from the Portuguese* (1850), ciclu de sonete, în care Elizabeth Barrett-Browning și-a cîntat dragostea pentru Robert Browning. Se spune că Robert Browning obișnuia să-i spună Elizabethei „*My little Portuguese*“ (micuța mea portugheză) și de aceea poeta și-ar fi intitulat astfel sonetele.

stăruitor să se ocupe el de treaba asta. Ruth se așează lângă el, la pupa, iar ceilalți trei tineri rămaseră în mijlocul bărcii, prinși într-o nesfârșită discuție despre treburile asociației studențești din care făceau parte.

Luna nu răsărise încă, și Ruth, privind necuprinsul înstelat al bolții cerești fără să schimbe o vorbă cu Martin, se simți deodată copleșită de senzația singurătății. Se uită la el. O pală de vânt aplecă barca pînă ce marginea copastiei ajunse aproape de fața apei, iar Martin, cu o mină pe eche și cu cealaltă pe parîma velei, aduse binișor barca sub vînt, scrutînd în același timp întunericul, ca să distingă linia țărmlui de miazănoapte, pe lângă care alunecau. Nu știa că e privit, dar ea îi urmărea fiecă mișcare, în vreme ce prin minte îi treceau năstrușnice închipuiri cu privire la ciudata deformare sufletească ce-l împingea pe el, un tinăr înzestrat cu puteri atît de nemăsurate, să-și risipească timpul scriind nuvele și poeme osîndite la mediocritate și insucces.

Privirile îi rătăciră peste grumazul puternic ce abia se zărea la lumina stelelor, peste capul viguros, și din nou o cuprinse vechea dorință de a-și așeza mîinile pe gîtul lui. Forța aceea, pe care n-o putea suferi, o atrăgea. Senzația de singurătate deveni mai apăsătoare și se simți deodată obosită. Poziția în care se afla pe barca inclinată o enerva și își aduse aminte de durerea de cap, de felul cum o lecuisse și de alinătoarea tihnă ce-o afla prin el. Era lângă ea, chiar alături de ea, iar barca parcă o împingea înspre el. Atunci îi încolți în suflet dorința de-a se rezema de el, de a-i simți puterea — o dorință nelămurită, abia înfiripată dar care, de cum se ivi, puse

stăpînire pe ea și o îndemnă să se încline către Martin. Ori era cumva aplecarea bărcii ? Nu știa. N-a știut niciodată. Știu doar că se rezema de el și că tihna aceea odihnitoare și binecuvîntată era nespus de dulce. Poate că fusese vina bărcii, dar nu făcu nici o sforțare ca să se ridice. Se rezema foarte ușor de umărul lui, dar totuși se rezema și continuă să se rezeme chiar și cînd Martin își schimbă puțin poziția pentru a-i îngădui să se sprijine și mai bine.

Era o nebunie, dar ea nu voia s-o socotească nebunie. Nu mai era ea însăși, ci doar o femeie, cu nevoia ei de a se sprijini ; și cu toate că se sprijinea doar atît de ușor, nevoia de sprijin părea satisfăcută. Nu mai simțea oboseala de adineauri. Martin nu scotea nici un cuvînt. Dacă ar fi vorbit, vraja s-ar fi destrămat. Dar sfi-ala lui o mai prelungi. Era amețit și buimac. Nu putea înțelege ce se întîmplă. Totul i se părea prea minunat ca să fie altceva decît o halucinație. Își învinse dorința nebună de-a da drumul pînzei și cîrmei și de-a o cuprinde în brațe. Instinctul îi spunea că gestul acesta nu trebuie făcut și era fericit că pînza și cîrma îi țineau mîinile ocupate, punînd astfel stavilă ispitei. Dar nu mai manevră pînzele, așa cum ar fi trebuit și, fără nici o rușine, nu folosi decît în mică măsură vîntul, ca să ajungă la țarm cît mai tîrziu cu putință. Sosirea la țarm l-ar fi silit să facă manevre complicate și apropierea dintre ei s-ar fi sfîrșit. Manevră cu multă pricepere, încetinind mersul bărcii fără a atrage atenția celor prinși în focul discuției, binecuvîntînd în gînd toate grelele încercări întîmpinate vreodată pe mare, pentru că numai ele fă-

cuseră cu putință noaptea asta minunată, învățându-l să stăpînească undele și barca și vîntul ca să poată aluneca pe ape alături de ea, cu dulcea ei greutate sprijinită pe umăr.

Cînd cele dintîi raze ale lunii atinseră pinzele și se răsfrînseră în barcă asemeni unui puhoi sidefui, Ruth se depărtă de el. Și, chiar în clipa cînd s-a mișcat, l-a simțit și pe el depărtîndu-se. Însemna că amîndoi se fereau, voiau să nu fie văzuți. În taină, fără să-și vorbească, hotărîseră că împlinirea asta trebuia știută numai de ei doi. Stătea deoparte, se retrăsese de lîngă el, cu obrajii în flăcări, și deodată întreaga semnificație a împlinirii i se limpezi în minte. Era vinovată de o faptă pe care trebuia s-o ascundă fraților ei, s-o ascundă lui Olney. De ce ajunsese aici? Niciodată în viața ei nu mai făcuse asemenea lucru, și totuși se mai plimbase cu barca la lumina lunii și cu alți băieți. Niciodată nu mai dorise să facă un lucru asemănător. Fu copleșită de rușine, iar taina îmbobocirii ei ca femeie o uluise. Aruncă spre Martin o privire furișă. Manevra pînzele pentru a întoarce barca și a o trage la țarm. Ar fi dorit să-l urască, fiindcă numai el o împinsese către un asemenea gest rușinos și necugetat. Tocmai el, între toți bărbații din lume! Poate că maică-sa avea dreptate și poate că într-adevăr prea des se întîlnea cu el. Una ca asta nu se va mai întîmpla niciodată, hotări ea, și pe viitor îl va întîlni mult mai rar. Îi trecu prin minte gîndul năstrușnic de a-i explica totul cînd va fi prima oară singură cu el, de a-l minți și a-i spune în treacăt că puțin înainte de răsăritul lunii avusese un moment de leșin.

Apoi își aminti cum amîndoi se trăseseră deoparte după ivirea lunii trădătoare și-și dădu seama că această minciună nu stătea în picioare.

În zilele următoare, care trecură ca vîntul, Ruth n-a mai fost ea însăși, ci o ființă curioasă și greu de înțeles, peste măsură de încăpățînată și niciodată dispusă să se cerceteze pe sine, să scruteze viitorul ori să-și dea seama ce face și încotro se îndreaptă. Trăia într-o stare de continuă fierbere, chinuită de înfiorări dureroase, cînd înfricoșată și cînd încîntată, ca într-o neconținută visare. Păstra însă un gînd neclintit, care totuși îi mai ocrotea liniștea. Nu-i va îngădui lui Martin să-și mărturisească dragostea. Atita vreme cît va reuși să-l împiedice, totul va merge bine. Peste cîteva zile el avea să plece pe mare. Și chiar dacă înainte de asta va vorbi, tot nu se va întîmpla nimic. Nici nu s-ar putea să fie altfel, de vreme ce ea nu-l iubește. Totuși avea să fie un moment dureros pentru el și neplăcut pentru ea, fiindcă va fi prima oară cînd o va cere cineva în căsătorie. La gîndul acesta se cutremură de plăcere. Va să zică era cu adevărat femeie, de vreme ce se găsea cineva dispus s-o ceară. Era o momeală aruncată celor mai puternice forțe din sufletul ei de femeie. Întreaga-i ființă, tot eșafodajul vieții ei, se cutremura și se clătina. Gîndul acesta îi flutura în minte ca o gîză atrasă de lumina lămpii. Ajunse să-și închipuie chiar felul cum avea să-și rostească Martin cererea, punîndu-i pe buze propriile ei cuvinte ; și își formulă în gînd refuzul, îndulcindu-l cu vorbe blinde și îndemnîndu-l pe Martin să se poarte bărbătește, să fie sincer și nobil. Mai ales

trebuia să se lase de fumat. Va insista mult asupra acestui punct. Ba nu, cu nici un chip nu-i putea îngădui să vorbească. Va ști să-l împiedice, așa cum de fapt și făgăduise să facă atunci când vorbise cu maică-sa. Cu obrazii în flăcări și sufletul cuprins de văpăi, cu inima îndoită, alungă de la sine toată scena pe care adineauri și-o imaginase. Prima ei cerere în căsătorie trebuia amînată pentru un timp mai prielnic și un pretendent mai potrivit.

CAPITOLUL

XXI

Sosi o frumoasă zi de toamnă, caldă și zîmbitoare, înfiorată de melancolia sfîrșitului verii, o zi de toamnă californiană cu soare cuminte și hoinare adieri de vînt leneș ce nu izbuteau să tulbure piroteala aerului. Străvezii cețuri roșietice, nu aburi ci văluri țesute doar din culoare, se pierdeau în depărtări, printre dealuri. San Francisco zăcea ca o pală de fum răsfirată pe culmi. Golful împlintat pînă în inima orașului părea o pată de metal topit cu strălucire ștearsă, pe întinsul căreia navele stăteau încremenite sau se mișcau purtate de fluxul leneș. În depărtare, Tamalpais¹ de-abia se deslușea din picla argintie, siluetă uriașă străjuind Poarta de aur², ce părea o potecuță cu adevărat aurită, năpădită de razele soarelui coborît către asfințit. Mai departe, pe linia zării, Pacificul nesfîrșit și morocănos îngrămădea nori mari care lunecau lin spre uscat, vestind cele dintii răbufniri furtunoase ale iernii.

¹ Munte la nord-vest de San Francisco.

² *Golden Gate* — strîmtoarea prin care se pătrunde în golful San Francisco.

Rămășițele verii se zăreau risipite pretutindeni. Vara zăbovea încă, retrăgîndu-se tiptil și topindu-se printre dealuri, întărind arămiul văilor, țesînd din puterile-i istovite și din bucuria împlinirilor zăbranic de cețuri peste culmi, dîndu-și sufletul cu mulțumirea senină de-a fi trăit, și a fi trăit așa cum se cuvine.

Pierduți printre dealuri, pe culmea cea mai dragă lor, Martin și Ruth stau alături, cu capetele plecate peste aceeași pagină, și el citește cu glas tare din sonetele de dragoste ale femeii ce l-a iubit pe Browning așa cum nu multor oameni le-a fost dat să fie iubiți.

Dar lectura lîncezea. Vraja frumuseții ce se stingea pretutindeni în jurul lor era prea puternică. Vara agoniza așa precum trăise, ca un mare iubitor de plăceri, frumos și fără nici un gînd de pocăință, iar amintirea desfătărilor și bucuriilor stăruia grea în aer. Amintirea aceasta pătrunse în făpturile lor ca un vis galeș, înmuind tăria hotărîrilor, acoperind chipul moralei și al judecății cu vâl de aburi și ceață purpurie. Martin își dădea seama că e înduioșat și sfîrșit, iar din vreme în vreme valuri fierbinți îi străbăteau tot trupul. Capul îi era foarte aproape de al ei și de cîte ori adieri slabe îi clinteau firele de păr atingîndu-le de obrazul lui, paginile tipărite porneau să-i joace prin fața ochilor.

— Cred că nu înțelegi nici un cuvînt din ce citești, îi spuse ea cînd îl văzu că nu mai știe unde a rămas.

Martin se uită la ea cu ochi arzători și fu cît p-aci să se fisticească, dar deodată un răspuns îi veni pe buze.

— Cred că nici tu nu știi. Despre ce era vorba în ultimul sonet ?

— Nu știu, rîse ea recunoscînd deschis. Am și uitat. Hai să nu mai citim. E prea frumoasă ziua de astăzi.

— O vreme n-o să mai putem veni pe dealuri, o veste el încruntat. Se pregătește furtună, colo, unde oceanul se întîlnește cu cerul.

Cartea îi alunecă din mînă și căzu pe pămînt, iar ei rămaseră nemișcați și tăcuți, privind peste golful acela de vrajă cu ochi ce visau dar nu puteau să și vadă. Ruth privi cu coada ochiului către gîtul lui. Nu se înclină către el. O putere din afara ei, mai tare decît gravitația și neînduplecată ca destinul, o împinse însă. Nu trebuia să se încline decît puțin, puțin de tot, și iată că fără voia ei se înclinase. Îi atinse umărul cu umărul ei, ușor cum atinge fluturile o floare și tot alît de lină fu și opunerea lui. Ea îi simți umărul apăsîndu-se pe al ei, și un fior străbătu trupul lui Martin. Apoi veni vremea cînd ea ar fi trebuit să se tragă îndărăt. Dar devenise un simplu automat. Gesturile scăpaseră de sub controlul voinței și, în fermecătoarea nebunie ce-o cuprinsese, nu s-a mai gîndit nici la stăpînire de sine și nici la voință.

Brațul lui începu să se strecoare pe după ea și s-o cuprindă. Chinuită de desfătare, îi pîndi înaintărea domoală. Aștepta fără să știe ce așteaptă, abia respirînd, cu buzele uscate și cuprinse de flăcări, cu inima zvîcnind în salturi bune și tot sîngele invadat de frigu-

rile nădejdiei. Brațul încordat în jurul ei urca mereu și o trăgea către Martin, încet și mîngîietor. Nu mai putu aștepta. Cu un suspin chinuit și cu o mișcare bruscă, pornită din adîncul ființei, negîndită și spasmodică, își așeză capul pe pieptul lui. Atunci capul lui Martin se aplecă iute și, în clipa cînd buzele lui ajunseră aproape, ale ei zburară să le întîmpine.

„Asta trebuie să fie dragostea“, se gîndi ea într-una din clipele cînd mai putu judeca. Ar fi fost ceva prea rușinos de n-ar fi fost dragoste. Nu putea fi altceva decît dragoste. Iubea bărbatul ale cărui brațe o țineau cuprinsă și ale cărui buze i le striveau pe ale ei. Cu o unduire a trupului, se strînse și mai aproape de el. Peste o clipă se smulse pe jumătate din îmbrățișare, își înălță mîinile, brusc și cu bucurie turbată, apoi le așeză pe amîndouă peste gîtul ars de soare al lui Martin Eden. Atît de dureroasă fu săgetarea dragostei și a dorinței împlinite, încît gemu stîns, mîinile i se înmuiară și rămase în strînsoarea brațelor lui, pe jumătate leșinată.

Nu rostiră nici un cuvînt și încă multă vreme rămaseră muți. De două ori se aplecă și o sărută, și de fiecare dată buzele ei le întîmpinară sfioase pe ale sale, iar trupul făcu aceeași mișcare lină de dulce cuibărire. Sta lipită de el, neputînd să se desprindă, iar Martin nemișcat, o ținea în brațe, privind cu ochi ce nu vedeau la pata întunecată a marelui oraș de dincolo de golf. De astă dată în minte nu i se mai iveau nici un fel de ve-

denii. Numai culori, lumini și scînteieri îi jucau prin cuget, calde, ca ziua aceea și calde ca dragostea lui. Se plecă înspre buzele ei. O auzi vorbind.

— Cînd ai început să mă iubești ? întreba ea șoptit.

— Din prima clipă, chiar de cînd te-am cunoscut, din clipa în care te-am zărit. Chiar din clipa aceea am fost nebun de dragoste și, în toată vremea care a trecut de atunci, n-am făcut decît să înnebunesc și mai rău. Acum sînt mai nebun ca niciodată, iubito. Bucuria mi-a învîlmășit atît de tare mințile, încît am ajuns nebun de legat.

— Îmi pare bine că sînt femeie, Martin... iubitule, zise ea după ce suspină din adînc.

O strînse cu putere în brațe, o dată și încă o dată, mereu, apoi întrebă :

— Dar tu ? Cînd ți-ai dat seama prima oară ?

— O ! Am știut-o totdeauna, aproape de la început.

— Iar eu am fost orb ca o cîrțiță ! strigă el cu un tremur de supărare în glas. Niciodată nu mi-am închipuit un asemenea lucru pînă adineauri, cînd... cînd te-am sărutat.

— Nu asta am vrut să spun. Ruth se trase puțin deoparte și îl privi. Voiam să spun că aproape de la început mi-am dat seama că mă iubești.

— Dar tu ? întrebă Martin.

— Cu totul pe neașteptate. Rostea cuvintele rar, ochii îi ardeau sticlind în fel de fel de ape, iar în obraz îi dăinuia o roșeață ușoară ce nu voia să se șteargă.

N-am știut nimic pînă adineauri... cînd m-ai cuprins în brațe. Și niciodată nu m-am gîndit c-o să mă căsătoresc cu tine, Martin, niciodată pînă în secunda aceea. Cum de m-ai făcut să te iubesc ?

— Nu știu, răspunse el rîzînd. Poate numai prin dragostea mea, fiindcă te-am iubit totdeauna și așa de mult, încît aș fi putut înduioșa pînă și inima unei stînci, deci cu atît mai mult inima unei femei de carne și oase cum ești.

— E-atît de altfel de cum credeam eu că e dragostea, zise ea pe neașteptate.

— Cum ți-o închipuiai ?

— Nu credeam c-o să fie așa. Îl privea atunci drept în ochi, dar cînd continuă, privirile îi coborîră în pămînt : știi, nu cunoșteam nimic din toate astea.

Martin încercă din nou s-o tragă către el, dar de data asta de-abia schiță gestul, temîndu-se să n-o supere. Simți însă repede că trupul ei răspunde îndemnului și atunci o strînse încă o dată, tare, în brațe, iar buzele lor se împreună.

— Oare ce-or să spună ai mei ? se întrebă ea, brusc îngrijorată, într-un moment de răgaz.

— Nu știu. Cînd om vrea să știm, putem afla foarte ușor.

— Dar dacă mama e împotrivă ? Mi-e tare teamă să-i spun.

— Lasă-mă pe mine să-i vorbesc, se offeri el cu vitejie. Cred că nu prea sînt pe placul mamei tale, dar izbutesc

eu s-o înduplec. Cine te poate câștiga pe tine, poate face orice pe lumea asta. Și dacă n-o să...

— Atunci ?

— În orice caz, fiecare avem dragostea celuiilalt. Dar nu cred că se poate să n-o convingem pe mama ta să consimtă la căsătoria noastră. Te iubește prea mult.

— N-aș vrea de loc să-i zdrobesc inima, zise Ruth dusă pe gânduri.

Lui Martin îi trecu prin minte să-i spună că inimile mamelor nu puteau fi chiar așa de ușor zdrobite, dar se trezi spunînd :

— Nu uita că dragostea e cel mai mare lucru de pe lume.

— Știi, Martin, cîteodată mă sperii. Uite, acum mi-e frică, mi-e teamă cînd mă gîndesc la tine și la ce ai fost tu. Trebuie să fii foarte bun, grozav de bun cu mine. Nu trebuie să uiți, la urma urmei, că sînt abia un copil. Pînă acum n-am iubit niciodată.

— Nici eu. Amîndoi sîntem niște copii. Și sîntem cum nu se poate mai fericiți, fiindcă fiecare sîntem la cea dintîi dragoste.

— Dar asta e cu neputință ! explodează ea, smucindu-se din brațele lui, cu o mișcare bruscă. În ce te privește, asta-i cu neputință. Ai fost marinar și despre marinari se spune că... se spune că...

Glasul îi slăbi și se stinse.

— Că au cîte o nevastă în fiecare port ? sugeră el.

Asta voiai să spui ?

— Da, răspunse Ruth încet.

— Dar aceea nu e dragoste, îi spuse el liniștit. Am trecut prin multe porturi, dar nici umbra unui fior de dragoste nu mi-a atins inima pînă în seara aceea, cînd te-am văzut pentru prima oară. Știi, după ce am spus noapte bună și am plecat, a fost cît pe ce să fiu arestat.

— Arestat ?

— Da. Un polițist a crezut că sînt beat ; și într-adevăr eram... beat de dragoste pentru tine.

— Spuneai însă că amîndoi sîntem copii, eu am spus că în ce te privește este cu neputință, iar de-aici am alunecat spre altele.

— Eu am spus că n-am iubit niciodată pe nimeni afară de tine, răspunse Martin. Ești prima, ești singura mea dragoste.

— Totuși ai fost marinar, stăruia Ruth.

— Asta nu înseamnă însă că nu ești într-adevăr prima mea dragoste.

— Dar ai cunoscut femei... alte femei... of !

Spre uimirea lui Martin Eden, Ruth izbucni într-un potop de lacrimi pentru stăvilirea căruia fu nevoie de multe sărutări și mîngieri. Și tot în acest răstimp în minte îi stăruiau versurile lui Kipling :

*...căci Judy O'Grady și nobila lady,
Deși servantă una, și-alta stăpîna ei,
De fapt sînt amîndouă tot femei.*

Da, hotărî Martin, Kipling avea dreptate, cu toate că pe el romanele citite îl făcuseră să creadă contrariul. Datorită romanelor, era încredințat că în clasele de sus

toate cererile în căsătorie se făceau în mod solemn. În lumea de jos, de unde venise el, i se părea firesc ca băieții și fetele să se înțeleagă direct, fără complicații ; dar i se părea de necrezut ca poveștile de dragoste ale oamenilor acelora bogați, care pluteau în sferile cele mai înalte, să se înfiripe aidoma celor din lumea de jos. Și cu toate acestea romanele greșeau. Avea dovada înaintea ochilor. Aceleași îmbrățișări și săruturi, neîntovărite de nici o vorbă, care se dovedeau suverane în privința fetelor muncitoare, erau nu mai puțin plăcute fetelor din clasele de sus. Se vedea bine că la urma urmei toate erau plămădite din carne, surori bune sub înfățișările lor deosebite ; dacă și-ar fi adus aminte de Spencer, ar fi putut ști și el atîta lucru. În vreme ce-o ținea pe Ruth în brațe și încerca s-o aline, simțea o mare mulțumire la gîndul că, de fapt, nobila lady și Judy O'Grady sînt amîndouă tot femei. Însemna că Ruth e mult mai aproape de el și că poate ajunge pînă la ea. Carnea ei, care-i era atît de scumpă, era ca a oricărui alt muritor, ca a lui. În calea căsătoriei lor nu exista nici o barieră. Nu existau decît deosebiri de clasă, iar clasele erau lucruri exterioare, neesențiale. Deosebiri de clasă puteau fi înlăturate. Un sclav, citise el undeva, ajunsese să îmbrace purpura imperială a Romei. Dacă așa stăteau lucrurile, atunci putea și el ajunge pînă la Ruth. Dincolo de puritatea, dincolo de sfințenia, de cultura și vaporosaa splendoare a sufletului era și ea, în atribuțiile umane fundamentale, la fel cu Lizzie Connolly, la

fel cu toate surorile pe care le avea Lizzie Connolly în lume. Tot ce era cu putință pentru ele, era și pentru Ruth. Și Ruth putea să iubească, ori să urască, ori să-și iasă din fire ; fără nici o îndoială că și ea putea fi geloasă, așa cum era de fapt și acum cînd stătea în brațele lui plîngînd cu hohote.

— Și pe lingă toate astea sint și mai în vîrstă decît tine, zise ea deodată, deschizînd ochii și uitîndu-se în sus, către el. Sint cu trei ani mai mare ca tine.

— Da' de unde. Ești doar un copil și, după cît am trăit, sint cu patruzeci de ani mai bătrîn decît tine, răspunse Martin.

Adevărul e că în ceea ce privește dragostea erau amîndoi niște copii și, în ciuda faptului că ea avea educație universitară iar el își împuiase capul cu filozofie și cunoștea viața din proprie experiență, își exprimau sentimentele cu naivitate și stîngăcie copilărească.

Mai întîrziară în strălucirea amurgului, vorbind așa cum le e sortit îndrăgostiților să vorbească, minunîndu-se de miracolele săvîrșite de dragoste, de capriciile sorții care-i aruncase în chip atît de ciudat pe unul în calea celuilalt și crezînd orbește că iubeau cu o înflăcărare pînă la ei niciodată cunoscută. Mereu și mereu se-ntorceau cu încăpățîinare la același lucru, repetîndu-și descrierea impresiilor lăsate de unul asupra celuilalt, încercînd zadarnic să analizeze cît mai amănunțit ce simțeau unul pentru altul și cît de adînci le erau simțămintele.

Norii grei dinspre⁴ asfințit primiră între ei soarele, și de jur împrejur zarea se coloră într-un roz cald, ce se răsfrinse pe întreg înaltul cerului. Lumina roșietică scălda totul în jur și se revărsă asupra lor în vreme ce ea cînta „Rămii cu bine, zi frumoasă“. Cînta încetișor, culcată în leagănul brațelor ce-o țineau înlănțuită, cu miinile încheștate într-ale lui, iar inima fiecăruia zvîcnea în pumnul celuilalt.

CAPITOLUL

XXII

Doamna Morse nici n-ar fi avut nevoie de intuiție maternă pentru a citi vestea înscrisă pe chipul lui Ruth, când s-a întors acasă. Roșeața, care nu se îndupleca să părăsească obrajii, spunea toată povestea aceea simplă, și mult mai convingător vorbeau ochii, mari și strălucitori, prin care se arăta neîndoielnicul triumf ascuns în suflet.

— Ce s-a întâmplat ? întrebă doamna Morse când veni momentul prielnic, adică după ce Ruth se băgă în pat.

— Cum, știi ? șopti fata, cu buze tremurătoare.

Drept răspuns, brațul mamei o cuprinse pe după umeri și mâna îi mângâie părul.

— N-a vorbit, izbucni Ruth. N-aș fi vrut să se întâmple, și cu nici un preț nu l-aș fi lăsat să vorbească... numai că n-a spus nici un cuvânt.

— Dar dacă n-a spus nici un cuvânt înseamnă că nu s-a întâmplat nimic, nu-i așa ?

— Ba da, totuși s-a întâmplat.

— Pentru numele lui Dumnezeu, fata mamei, ce tot biigui tu acolo ? Doamna Morse nu mai știa ce să creadă.

La urma urmei despre ce întâmplare e vorba, că nu mai pricep nimic. Ce s-a întâmplat ?

Ruth se uită mirată la maică-sa.

— Credeam că știi. Știi, da, ne-am logodit, eu și Martin.

Doamna Morse rîse jignită, deși încă nu-i venea să creadă.

— Nu, n-a spus nici o vorbă, insistă Ruth. Adevărul însă e că mă iubea... și asta-i tot. În clipele acelea am fost și eu tot așa de surprinsă cum ești tu acum. N-a rostit nici un cuvînt. Atîta doar că m-a cuprins cu brațul. Și... și eu n-am mai știut ce-i cu mine. Și m-a sărutat și l-am sărutat și eu. Nu m-am putut stăpîni. N-am mai putut. Și atunci am înțeles că-l iubesc.

Se opri, așteptînd cu sufletul la gură sărutul binecuvîntării materne, dar doamna Morse se arătă aspră și tăcută.

— E o întâmplare teribilă, știu, începui iar Ruth, cu voce stinsă. Și nu-mi dau seama cum ai să mă poți ierta vreodată. Dar nu m-am putut împotrivi. Pînă în clipa aceea nici în vis n-aș fi putut crede că-l iubesc. Și trebuie să vorbești tu cu tata în locul meu.

— Nu crezi c-ar fi mai bine să nu-i spunem nimic lui taică-tu ? Am să vorbesc eu cu Martin Eden și-am să-i explic. O să înțeleagă și-o să te lase în pace.

— Nu ! nu ! strigă Ruth sărînd în sus. Nu vreau să fiu lăsată în pace. Îl iubesc, și dragostea-i un lucru atît de dulce. Vreau să mă mărit cu el... bineînțeles, dacă-mi dați voie.

— Noi avem alte gânduri cu tine, Ruth, draga mamei, tatăl tău și cu mine... o, nu ! nu că ți-am pregătit noi pe cineva sau lucruri dintr-astea. Nu ne gândim decît să-ți alegi un om de aceeași condiție ca și tine, un om de lume, bun și cinstit, pe care ai să-l alegi tu singură, cînd ai să-l iubești.

— Dar îl iubesc pe Martin încă de pe acum, protestă Ruth cu glas plîngător.

— Noi n-o să influențăm alegerea ta în nici un fel ; dar ești copila noastră și n-am putea suporta să te vedem făcînd o astfel de căsătorie. Pentru tot ce-i delicatețe și rafinament în ființa ta, el nu-ți poate oferi în schimb decît asprime și mitocănie. Nu e un om potrivit pentru tine, din nici un punct de vedere. Nu te poate întreține. N-avem idei preconcepute despre avere, dar un trai omenesc este altceva, și fata noastră trebuie să ia un om care să-i poată asigura măcar atîta lucru — nu un om fără căpătii, fără un cent în buzunar, un marinăr, un cowboy, un contrabandist sau dumnezeu mai știe ce, și care, după toate astea, mai e și un flușturatic și un nesocotit.

Ruth tăcu. Recunoștea că fiecare vorbă e adevărată.

— Își pierde vremea scriind, încercînd să facă un lucru pe care numai geniile și oamenii cu studii universitare reușesc uneori să-l facă. Un bărbat care se gîndește la înșurătoare trebuie să se pregătească pentru asta. El însă nici nu se gîndește. După cum ți-am mai spus, și știu că ești de acord cu mine, e un om într-adevăr fără scaun la cap. Și cum ar putea să fie altfel ? Așa-s marinarii. N-a învățat niciodată să fie eco-

nom și cumpătat. Anii de dezmăț și risipă au lăsat urme. Nu e vina lui, e drept, dar asta nu schimbă nimic. Te-ai gândit la anii pe care i-a petrecut desigur, în destrăbălare, pînă acum ? Te-ai gândit la asta, fata mamei ? Știi doar ce înseamnă căsătoria.

Ruth se cutremură și se strînse la pieptul mamei.

— M-am gândit. Apoi, după o lungă pauză, în care așteptă ca să i se limpezească gîndurile, adăugă : Da, și e înspăimîntător. Îmi vine să leșin, cînd mi-aduc aminte. Ți-am spus doar că dragostea mea pentru el e o întimplare teribilă, dar nu mai am nici o putere. Tu te-ai fi putut stăpîni, ai fi putut face așa fel ca să nu-l mai iubești pe tata ? La fel stau lucrurile și cu mine acum. Există ceva în mine, în el — pînă astăzi niciodată n-am bănuit existența acestui „ceva“ — dar îmi rămîne mereu în suflet și mă face să-l iubesc. Niciodată nu mi-a trecut prin minte să mă îndrăgostesc de el, și cu toate astea vezi că acum îl iubesc, încheie Ruth, purtînd în glas o vagă nuanță de triumf.

Au mai vorbit mult și fără nici un rezultat, ajungînd în cele din urmă la hotărîrea de a aștepta un oarecare timp fără să facă nimic.

Ceva mai tîrziu, în aceeași seară, tot la această concluzie a ajuns doamna Morse discutînd și cu soțul ei, după ce făcuse cuvenita mărturisire asupra eșecului planurilor sale.

— Ar fi fost și greu să se termine altfel, constată domnul Morse. Marinarul ăsta a fost singurul bărbat pe care l-a cunoscut mai îndeaproape. Mai curînd sau mai tîrziu tot aici trebuia să ajungă, tot trebuia să se

deștepte în ea femeia, și atunci iată că lingă ea nu s-a aflat decît marinarul dumatăle, el era singurul bărbat pe care-l avea în preajmă și desigur că s-a și îndrăgostit de el, ori așa își închipuie — ceea ce de altminteri e cam același lucru.

Doamna Morse își luă deci sarcina de a o influența pe Ruth pieziș și cu încetul, ceea ce socotea că ar fi mult mai potrivit decît o opunere fățișă. Pentru asta va avea timp din belșug, căci Martin nu era în nici un caz în situația de a se putea căsători.

— Las-o să-l înțilnească oricît de des vrea, își sfătui domnul Morse soția. Pun rămășag că pe măsură ce l-o cunoaște mai bine o să-l iubească mai puțin. Și oferă-i cît mai dese ocazii de a vedea contrastul. Caută să avem cît mai mult tineret în casă. Băieți și fete de vîrsta ei, tot felul de băieți, băieți deștepți, care au realizat ceva ori se ocupă de o treabă serioasă, băieți din lumea noastră, băieți subțiri. Să-l poată compara cu oameni dintr-ăștia. Ei îi vor arăta cîte parale face celălalt. Și la urma urmei nici ăla nu-i decît un puștan de douăzeci și unu de ani. Ruth e doar un copil. Dragostea asta nu-i decît un foc de paie, de care iute or să se lecuiască amîndoi.

Și așa au rămas lucrurile. În familie s-a convenit că Ruth și Martin sînt logodiți, dar fără să se spună nimic în afară. Credeau că nici nu va fi vreodată cazul să anunțe logodna în public. Totodată s-a convenit în mod tacit că această logodnă avea să fie foarte lungă. Nu i-au cerut lui Martin nici să se apuce de o treabă serioasă, nici să se lase de scris. N-aveau de loc intenția

să-l sprijine ca să se aranjeze în vreun fel. La rîndul său, Martin nu făcea decît să-i ajute și să-i susțină în planurile lor perfide, fiindcă ideea de a căuta o slujbă era tot ce putea fi mai străin gîndurilor lui.

— Sînt curios să văd dacă o să fii încîntată de ce am făcut, îi spuse Martin lui Ruth peste cîteva zile. Mi-am zis că la soră-mea casa și masa mă costă prea mult și trebuie să mă mut. Am închiriat o cămăruță în North Oakland — e un cartier mărginaș, dar liniștit, unde o să am toată tihna — și mi-am cumpărat o mașină cu gaz, pe care să-mi fac mîncare singur.

Ruth fu în culmea fericirii. Mai presus de toate o încînta mașina de gătit.

— Așa a început și domnul Butler, zise ea.

În sinea lui, Martin se încruntă cînd o auzi pomenind numele preadistinsului domn, dar continuă să-i spună :

— Am timbrat toate manuscrisele și le-am trimis din nou pe la reviste. Ieri am terminat cu ele, azi mă mut, iar de mîine încep lucrul.

— Ți-ai găsit o slujbă ! strigă ea, lăsînd să se vadă în toată ființa bucuria pe care i-o pricinuia 'o astfel de veste neașteptată, cuibărindu-se și mai aproape, strîngîndu-l de mînă, înălțînd spre el chipul, numai zîmbet. Și nu mi-ai spus nimic ! Ce slujbă ai găsit ?

Martin clătină din cap.

— Am vrut să spun că încep lucrul la manuscrisele mele. Chipul fetei se întunecă, iar el continuă cu grabă : Să nu mă înțelegi greșit. De data asta nu mai umblu cu idei siropoase. Mă apuc de treabă fără nici o umbră de sentimentalism, cu sînge rece, pentru a atinge rezultate

prozaice, concrete. E mai bine decît să mă imbarc din nou și o să cîștig mai mulți bani decît ar putea cîștiga un om fără pregătire specială luînd orice slujbă aici la Oakland.

Știi, vacanța asta pe care mi-am îngăduit-o mi-a dat oarecare perspectivă. N-am mai muncit pînă să dau în brînci și nici n-am mai scris, sau cel puțin n-am mai scris pentru publicare. Tot ce-am făcut a fost să te iu-hesc și să gîndesc. Am și citit puțin, dar cititul făcea parte din șirul gîndurilor, și în cea mai mare parte am citit doar reviste. M-am gîndit în tot felul și am ajuns la un punct de vedere mai general cu privire la mine însumi și la univers, la locul pe care îl ocup în lume și la posibilitatea de-a ajunge să-mi fac un rost vrednic de tine. În același timp am citit cartea lui Spencer, „Filozofia stilului“, și am mai descoperit cîte ceva cu privire la cusururile mele — sau mai bine zis ale scrisului meu și totodată ale celor mai multe dintre materialele publicate mereu prin reviste.

Dar rezultatul cel mai de seamă al tuturor acestora — al cugetării, al cititului și al dragostei — este hotărîrea mea de a mă muta în *Grub Street*¹. Las în plata domnului capodoperele și mă duc să scriu lucruri de umplutură — anecdote, notițe, articole de actualitate, versuri umoristice, poezii ocazionale — și alte asemenea

¹ *Grub Street* (astăzi *Milton Street*) este o stradă din City, centrul Londrei, pe care cu secole în urmă se aflau numeroase case de editură ce tipăreau cărți lipsite de valoare, scrise de autori de duzină, dar nu rareori cu succes la public. De aici a ajuns să se identifice cu producția de maculatură scriitoricească și, uneori, cu boema literară.

fleacuri, care au atît de multă căutare. Pe urmă sînt firmele care se ocupă cu plasarea articolelor și a schițelor și nuvelor în presa cotidiană, în suplimentele de duminică, și în reviste. N-o să-mi fie de loc greu să ticluiesc fleacuri de astea care le trebuiesc lor și să cîștig astfel echivalentul unei lefi bunișoare. Știi și tu că sînt destui publiciști care scriu de toate și pentru toate ziarele și cîștigă pînă la patru ori cinci sute de dolari pe lună. Nu vreau neapărat să ajung în situația lor ; dar o să-mi pot aranja o viață comodă și o să am destul timp liber, mai mult decît mi-ar lăsa orice slujbă.

Aș avea prin urmare timp suficient pentru studiu și pentru muncă serioasă. Printre picături am să încerc și capodopere, am să învăț și am să mă pregătesc să scriu capodopere. Ca să-ți spun drept, sînt uluit de înălțimea la care am putut să ajung încă de pe acum. Cînd am încercat pentru prima oară să scriu, aveam la îndemînă doar cîteva banale experiențe de viață, pe care nici nu le înțelegeam, nici nu le prețuiam așa cum trebuie. Dar idei n-aveam. Nu e o exagerare : n-aveam nici un fel de idei. N-aveam nici măcar noțiuni cu care să pot închea judecăți. Experiențele mele de viață erau tot atîtea tablouri lipsite de semnificație. Dar pe măsură ce am început să-mi îmbogățesc cunoștințele și vocabularul, am văzut în acele experiențe de viață ceva mai mult decît simple tablouri. Am reținut aceste tablouri și le-am căutat semnificația. Atunci de-abia am început să scriu lucruri ca lumea, atunci am putut scrie „Aventura“, „Bucurie“, „Cazanul“, „Vinul vieții“, „Strada cotită“, „Ciclul dragostei“ și „Poeme marine“. Am să mai scriu

și altele ca astea, și chiar mai bune ; am să le scriu însă în timpul liber. Acum stau și eu cu picioarele pe pământ. Mai întâi mărunțișurile și piinea, și abia după aceea capodoperele. Numai ca să ți le arăt, am scris astă-noapte vreo cinci sau șase poezii, pentru săptămânalele umoristice ; cînd mă pregăteam să mă culc, mi-a trecut prin minte să încerc un triolet¹ — unul umoristic — și într-un ceas am scris patru. S-ar putea să facă vreun dolar bucata. Iată deci patru dolari pentru un joc pe care-l joci în vreme ce te pregătești de culcare.

Bineînțeles, n-are nici o valoare, nu-i decît o gingureală jalnică și nesărată ; dar nu-i o treabă mai nesărată și mai plictisitoare decît a umple registre pentru șaizeci de dolari pe lună și a aduna nesfîrșite coloane de cifre care nu-ți spun nimic, și așa mai departe pînă intri în mormînt. Mai mult decît atît, fleacurile astea mă vor ține în curent cu viața literară, lăsîndu-mi și răgaz să încerc lucrurile cele mari.

— Bine, dar lucrurile astea mari, capodoperele, la ce-or să-ți folosească ? interveni Ruth. Tot nu poți să le publici.

— Ba da, pot, începu el ; dar Ruth îl întrerupse :

— Dintre toate bucățile pe care le-ai pomenit și despre care tu ai spus că sînt bune, n-ai izbutit să publici nici una. Nu ne putem căsători pornind de la capodopere nepublicabile.

¹ Mică poezie de opt versuri (de obicei de cîte opt silabe fiecare), în care versul întîi este identic cu al patrulea și cu al șaptelea, iar al doilea cu al optulea.

— Atunci o să ne căsătorim pornind de la triolete care se pot publica, afirmă el cu tărie, cuprinzînd pe după umeri și trăgînd către sine o iubită cam rece și ursuză.

— Ascultă-l pe ăsta, continuă el, sforțîndu-se să pară cît mai voios. Nu e artă, dar e un dolar.

*El înlăuntru a intrat
În clipa cînd eram plecat.
Vrea bani cu împrumut să-mi ceară,
De-aceea-n casă a intrat.
Dar a plecat cu mîna goală,
Astfel că eu fui cîștigat,
Iar el în pierdere-așadară.*

Ritmul voios în care recitase poezioara nu se potrivea de fel cu amărăciunea ce i se întipări pe față cînd sfîrși. Nu-i smulsese lui Ruth nici măcar 'un zîmbet. Se uita la el cu o expresie de mirare și adîncă nedumerire.

— O fi făcînd un dolar, zise ea, dar e dolarul unui măscărici, simbria unui clovn. Tu nu vezi, Martin, că treaba asta este înjositoare? Eu vreau ca omul pe care-l iubesc să fie ceva mai mult decît un biet ticluitoar de glume și cuplete.

— Ai vrea să fie... să zicem ca domnul Butler?

— Știu că nu-ți place domnul Butler... începu ea..

— N-am nimic cu domnul Butler, o întrerupse Martin. Doar cu boala lui de stomac nu mă pot împăca. Dar pentru nimic în lume nu sînt în stare să văd vreo deosebire între a scrie cuplete și versuri umoristice și a scrie la mașină, a stenografia după dictare ori a ține la punct registrele contabile. Toate astea nu sînt decît mijloace pentru a

atinge un scop. După tine ar trebui să încep cu registrele contabile, pentru ca să ajung un mare avocat sau un prosper om de afaceri. După mine, trebuie să încep să scriu maculatură ca să ajung un scriitor de valoare.

— E totuși o deosebire, insistă Ruth.

— Care anume ?

— Cum să-ți spun, nici chiar lucrurile izbutite, cele despre care tu crezi că sînt izbutite, nu le poți vinde. Ai încercat — știi doar prea bine — numai că revistele nu vor să le accepte.

— Dă-mi numai timp, draga mea, se rugă Martin. Fleacurile astea nu-s decît un expedient, pe care nici nu mă gîndesc să-l iau în serios. Dă-mi un răgaz de doi ani. În răstimpul ăsta am să izbîndesc, și toți editorii vor fi fericiți să-mi publice scrierile cele bune, cele adevărate. Știu ce spun ; am încredere în mine. Îmi cunosc puterile, acum știu ce înseamnă literatura ; cunosc gunoiul obișnuit aruncat pe piață de o mînă de pigmei ; și mai știu că peste doi ani voi păși pe căile cele mai luminoase ale succesului. În afaceri, n-aș reuși să fac niciodată nimic. N-am nici un fel de înclinație pentru afaceri. Mi se pare o îndeletnicire plicticoasă, stupidă, o treabă de mercenar, o înșelătorie. Dar oricum ar fi, nu mi se potrivește. N-aș ajunge niciodată mai mult decît un funcționar prăpădit, și cum am putea fi noi amîndoi fericiți cu mizerul venit al unui conțopist ? Doresc pentru tine tot ce poate fi mai bun pe lumea asta, și singura clipă cînd ți-aș dori altceva ar fi aceea în care aș putea găsi un lucru și mai bun. Și am să-ți pot da ceea ce vreau, am să fiu în stare să-ți dau tot ce-i mai bun și mai frumos

pe lume. Pe lângă veniturile unui scriitor de succes, ale domnului Butler par sărăcăcioase. O carte de mare succes aduce oricînd între cincizeci și o sută de mii de dolari — uneori mai mult, alteori mai puțin ; în orice caz, de obicei o sumă apropiată.

Ruth nu scoase nici o vorbă ; se vedea limpede că e dezamăgită.

— Ce spui ? întrebă Martin.

— Alte nădejdi aveam și alte planuri făcusem. M-am gîndit și încă mai cred că cel mai bun lucru pentru tine ar fi să înveți stenografia — dactilografia o știi — și să intri la biroul tatei. Ai un cap bine mobilat și sînt sigură că ai ajunge un avocat cu renume.

CAPITOLUL

XXIII

Faptul că Ruth avea atît de puţină încredere în posibilităţile sale de scriitor, n-o micşora şi n-o umbrea în ochii lui Martin. În acel răstimp de vacanţă, petrecuse ceasuri întregi autoanalizîndu-se, şi în felul acesta aflase foarte multe lucruri despre sine însuşi. Descoperise că iubea frumuseţea mai mult decît faima şi că dorinţa de faimă — atît cît o avea — provenea, în cea mai mare măsură, din dragostea pentru Ruth. Asta era pricina pentru care dorinţa lui de faimă, de celebritate era totuşi puternică. Voia să apară cît mai mare în ochii lumii ; voia „s-o scoată la capăt“, cum se exprimase el odinioară, pentru ca femeia iubită să fie mîndră de el şi să-l socotească vrednic de dragostea ei.

În ceea ce-l privea pe el, iubea cu patimă frumosul, iar bucuria de a-l sluji i se părea răsplată îndestulătoare. Dar mai puternică decît dragostea pentru frumos era dragostea lui pentru Ruth. Considera dragostea drept cel mai minunat lucru de pe lume. Dragostea fusese pricina revoluţiei petrecute în fiinţa lui, care dintr-un ma-

rinar necioplit scosese un cărturar și un artist ; din această cauză socotea că lucrul cel mai minunat și mai de seamă dintre toate trei, mai mareț decît învățătura și harul de a crea frumosul, era dragostea. Descoperise încă de mai multă vreme că mintea lui putea merge mai departe decît a lui Ruth, tot așa după cum putea merge mai departe decît a fraților ori a tatălui ei. În ciuda tuturor avantajelor unei educații universitare și cu toată licența ei în litere, forța inteligenței lui o lăsa cu mult în urmă pe a ei, iar răstimpul de aproximativ un an, în care se pregătise și învățase singur, căpătase o stăpînire a tainelor lumii, artei și vieții, la care ea n-ar fi putut niciodată nădăjdui să ajungă.

Toate acestea îi erau cum nu se poate mai limpezi, dar nu izbuteau să-i influențeze dragostea pentru Ruth și nici dragostea lui Ruth pentru el. Dragostea era ceva mult prea ales și prea nobil, iar el un îndrăgostit mult prea leal și sincer ca să întineze dragostea cu nemulțumiri și pretenții. Ce legătură putea să aibă dragostea cu faptul că Ruth nu împărtășea părerile lui asupra artei, asupra bunei-cuviințe, asupra revoluției franceze sau asupra votului universal ? Toate acestea erau procese raționale, iar dragostea rămînea în afară de rațiune, era suprarățională. El n-ar fi putut subaprecia dragostea. I se închina ca unei zeități. Dragostea sălășluia sus pe creste, deasupra văilor întinse ale rațiunii. Era un fel de sublimare a existenței, cel mai amenințător pisc al vieții, la care doar arareori se putea ajunge. Datorită filozofilor lui

favoriți, din școala pozitivistă¹, cunoștea semnificația biologică a dragostei; dar printr-un raționament foarte subtil, datorat aceleiași școli pozitivistice, ajungea la încheierea că organismul uman își împlinea cele mai înalte rosturi tocmai în dragoste, și prin urmare dragostea nu mai trebuie pusă în discuție, ci trebuie de îndată acceptată drept cel mai de seamă dar al vieții. De aici trecea la concluzia că îndrăgostitul trebuia considerat drept cea mai binecuvîntată dintre toate creaturile și simțea o adevărată desfătare cînd se gîndea la felul cum „cel nebun din dragoste” se ridică deasupra tuturor lucrurilor pămîntești, deasupra avuției și a rațiunii, a părerii celorlalți și a admirației oamenilor de rînd, deasupra vieții înseși, „fiind gata să moară pentru un sărut”.

Multe dintre gîndurile acestea Martin le rumegase mai înainte, iar celelalte aveau să se înfiripe în mintea lui mai tîrziu. Între timp muncea, fără nici un răgaz afară de acela pe care și-l îngăduia cînd se ducea s-o vadă pe Ruth, și trăia ca un adevărat spartan. Pentru cămăruța închiriată plătea doi dolari și jumătate pe lună unei portugheze, pe nume Maria Silva, o văduvă cît un zdrăhon, care muncea din greu și era aprigă la minie. dar își creștea,

1. 1 Pozitivismul este un curent filozofic burghez cu caracter net reacționar și antiștiințific. Filozofii din această școală pretind că se ridică atît deasupra idealismului, cît și deasupra materialismului — nefiind adepți nici ai unuia, nici ai altuia — și negînd totodată utilitatea filozofiei. În realitate, însă, această „negare” a filozofiei nu este decît un pretext pentru a introduce idealismul în știință, pentru a apăra pozițiile idealismului și a lupta împotriva filozofiei științifice materialiste.

numai Dumnezeu știe cum, droaia de copii și-și îneca din cînd în cînd amarul și oboseala în cîte un galon¹ de vin subțire și acru cumpărat cu cincisprezece cenți de la băcănia din colț. Deși la început Martin n-o putea suferi, mai ales din pricina limbii grozav de veninoase, în cele din urmă, cînd observă cu cîtă vitejie lupta femeia asta, ajunsese s-o admire. N-avea decît patru încăperi în toată casa — trei, după ce Martin se mută la ea. Una dintre ele, salonul, înveselită de-un covoraș colorat dar îndoliată de anunțul mortuar și poza unuia dintre numeroșii ei copii răposați, era rezervată cu sfințenie numai musafirilor. Obloanele stăteau totdeauna lăsate, iar liotei ei de desculți nu-i era îngăduit să încalce hotarul jăruit decît în ocazii cu adevărat sărbătorești. Maria Silva gătea, și cu toții mîncău în bucătărie, unde de asemenea spăla, scrobea și călca rufe în toate zilele săptămînii, afară de duminică, fiindcă venitul ei era în mare parte alcătuit din ce lua pe spălatul rufelor strînse de pe la vecinii mai înstăriți. Rămînea dormitorul, la fel de strîmt ca și cămăruța lui Martin, în care ea și cei șapte mărunței se culcau claie peste grămadă. Pentru Martin era un mister de nepătruns cum de izbuteau să încapă acolo cu toții și, noapte de noapte, auzea prin peretele subțire fiecare amănunt al urcării în pat, scîncetele și încăierările, zarva taifasului cu glas scăzut și pe urmă zumzetul domolit de somn, ca al păsărilor ce stau să adoarmă. O altă sursă de venituri pentru Maria erau vacile, două la număr, pe care le

¹ Măsură de capacitate egală cu circa 3,8 litri. Vasul cu această capacitate.

mulgea dimineața și seara și care-și aflau hrana mai mult pe furate, păscind pe maidane și pe marginea năpădită de bălării a străzilor, păzite fiind totdeauna de unul sau mai mulți dintre zdrențăroșii ei băieți, a căror sarcină principală era de a băga de seamă să nu-i prindă cineva de la poliție.

În cămăruța lui, Martin stătea, dormea, învăța, scria și gospodărea. Dinaintea singurei ferestre, care dădea spre micuța verandă din fața casei, se afla masa de bucătărie ce servea drept birou, bibliotecă și măsuță pentru mașina de scris. Patul, așezat lângă peretele din fund, ocupa două treimi din spațiul încăperii. Masa se învecina într-o parte cu un birou tare arătos dar făcut pentru poză și nu pentru folosință, al cărui furnir, ca foița de țigară, se scorojea din zi în zi mai rău. Biroul stătea în colț, iar în colțul opus, de cealaltă parte a mesei, se afla bucătăria — lampa de gătit, așezată pe o lădiță în care își ținea farfuriile și uneltele de bucătărie, pe perete avea o poliță pentru alimente și pe podea o găleată pentru apă. Apa trebuia să și-o aducă de la robinetul din bucătărie, fiindcă în odaie la el nu era trasă apa. În zilele când bucătăreala lui producea mai mulți aburi, cantitatea de furnir scorojită de pe birou era deosebit de mare. Deasupra patului, ridicată în tavan cu un scripete, atârna bicicleta. La început încercase s-o țină în pivnița casei ; numai că tribul Silva s-a apucat ba să-i demonteze ghidonul, ba să-i înțepe cauciucurile, așa că l-au alungat de acolo foarte repede. După aceea a încercat s-o țină în veranda cea mică din fața casei, pînă cînd o

furtună cumplită dinspre sud-est a ținut-o sub ploaie o noapte întreagă. Pe urmă s-a retras cu ea în odaie și a atârnat-o de tavan.

Un dulăpior îi adăpostea hainele și cărțile pe care le strînsese și nu mai încăpeau pe masă ori sub masă. O dată cu cititul se obișnuise și să ia note și o făcea cu atîta sîrguință, încît n-ar mai fi avut loc în odaie din pricina notelor, dacă n-ar fi întins pe sus citeva funii de rufe pe care atîrna caietele cu însemnări. Chiar și așa, cămăruța era atît de supraîncărcată, încît deplasarea dintr-un colț într-altul devenise o problemă de navigație dintre cele mai dificile. Nu putea deschide ușa fără să închidă mai întîi dulapul și viceversa. În nici un sens nu era cu putință să traversezi camera în linie dreaptă. Pentru a ajunge de la ușă pînă la capătul patului trebuia să faci o cursă în zigzag, pe care în întuneric nu izbutea nici-odată s-o încheie fără a se ciocni de ceva. După ce rezolva neînțelegera celor două uși rivale, trebuia să cotească iute spre dreapta, ca să ocolească lampa de gătit. Îndată după aceea vira la stînga, scăpînd astfel de piciorul patului; numai că virajul acesta, dacă era prea larg, îl făcea să se izbească de colțul mesei. În fine, cu o zvicnire bruscă și o voltă încheia manevrele și se angaja la dreapta de-a lungul unui canal, ale cărui țărmuri erau, de-o parte, patul, iar de cealaltă, masa. Atunci cînd singurul scaun din încăpere se afla la locul lui din fața mesei, canalul nu mai era navigabil. Dacă nu era folosit, scaunul se odihnea în vîrfurile patului, dar uneori Martin stătea pe scaun și cînd gătea ori citea o carte, așteptînd

să fiarbă apa, ba ajunsese chiar atît de îndemînatîc încît era în stare să scrie un paragraf ori două în răstimpul cît se prăjea un cotlet. De altminteri, colțul în care-și instalase lampa de gătit era atît de strîmt, că așezat pe scaun avea la îndemîină tot ce-i trebuia și îi venea mult mai ușor să gătească ; în picioare, parcă-și stătea singur în cale.

Afară de un stomac de fier, în stare să mistuie orice, Martin mai avea și o mulțime de cunoștințe despre fel de fel de mîncăruri hrănitoare și totodată ieftine. Supa de mazăre împreună cu cartofii și fasolea, mai ales cea cu bobul mare și cafeniu, preparată după moda mexicană, erau feluri obișnuite în regimul lui alimentar. Orezul, gătit așa cum nu-l gătesc și nu pot cu nici un chip învăța să-l gătească gospodinele americane, apărea pe masa lui Martin cel puțin o dată pe zi. Fructele uscate erau mai ieftine decît cele proaspete și avea totdeauna pregătîtă o cană cu un fel de marmeladă, pe care o întindea pe pîine în loc de unt. Din cînd în cînd își mai împodobea masa cu un biftec ori un rasol. De două ori pe zi bea cafea, fără frișcă și fără lapte, seara înlocuind-o cu ceai ; dar și cafeaua și ceaiul erau cum nu se poate mai bine pregătite.

Avea mare nevoie să facă economie. Vacanța îi consumase aproape tot ce cîștigase la spălătorie și revistele erau departe, așa încît nu putea nădăjdui să primească vreun răspuns cu privire la mărunțișurile trimise decît după săptămîni de zile. Afară de cele cîteva ceasuri cînd se ducea s-o vadă pe Ruth ori mai trecea pe la soră-sa, Gertrude, ducea o viață de pustnic, muncind în

fiecare zi cît trei. Dormea cinci ore pe zi și numai un om cu o constituție de fier putea sta zi de zi neclintit, înleștat într-o muncă de nouăsprezece ceasuri în șir, așa cum ședea Martin. Nu pierdea nici o singură clipă. La oglindă erau atîrnate liste întregi de pronunțări și definiții; cînd se bărbiera, se îmbrăca ori se pieptăna, recitea de mai multe ori de la un capăt la altul toate listele astea. Liste asemănătoare se aflau prinse pe perete și deasupra lămpii de gătit, iar pe astea le repeta cînd era ocupat cu gătitul sau cu spălatul vaselor. Și liste noi luau fără încetare locul celor vechi. Orice cuvînt mai curios ori nu îndeajuns de bine cunoscut era de îndată însemnat, iar mai tîrziu, cînd se adunau mai multe, erau bătute la mașină și agățate cu bolduri pe perete sau la oglindă. Purta listele astea și prin buzunare și le repeta în momentele libere, pe stradă sau cît aștepta la măcelărie ori la băcănie, ca să fie servit.

În privința asta a mers chiar mai departe. Citind operele scriitorilor care izbutiseră să ajungă cunoscuți, își însemna fiecă realizare deosebită și cerceta cu de-amănuntul metodele și procedeele folosite — procedeele folosite în povestire, felul de expunere, procedeele de stil, punctele de vedere, contrastele și vorbele de dîh; din toate alcătuia liste pentru studiu. Nu încerca să-i mai mușțarească. Nu căuta decît principiile. Alcătui liste de procedee și mijloace de expresie care se dovediseră fericite și strînse atît de multe, culese de la atît de mulți scriitori, încît îi fu cu putință să stabilească prin inducție principiile de bază și astfel să poată născoci procedee noi, proprii, să le cîntărească și să le aprecieze la justa

lor valoare. În același fel alcătui liste de fraze viguroase din graiul obișnuit al oamenilor de rînd, fraze care ardeau ca acidul și pîrjoleau ca focul, ori fraze melodioase și alinătoare, ce străluceau în mijlocul tristei pustietăți a vorbirii de toate zilele. Căuta totdeauna cu înfrigurare principiul fundamental și diriguitor. Voia să afle după ce legi se alcătuiău lucrurile ; pe urmă putea să le alcătuiască și el singur. Nu se mulțumea doar cu chipul luminos al frumosului. Diseca frumosul în odăița aceea înghesuită, care era și dormitor și laborator, unde mirosurile de bucătărie alternau cu urletele infernale ale tribului Silva ; și, după ce diseca frumosul și-i învăța anatomia, făcea un pas înainte, apropiind clipa cînd va putea făuri el însuși frumusețe.

Era astfel construit, încît nu putea lucra fără să înțeleagă. Nu putea să lucreze ca orbeții, pe întuneric, fără să știe ce anume creează ; nu putea să lase doar în seama întîmplării și a stelei geniului său întreaga grijă a unei plăsmuiri menite să impresioneze prin frumusețe și echilibru. Nu se împăca de loc cu rezultatele obținute la întîmplare. Voia să știe cauzele și să cunoască bine condițiile. Geniul lui creator lucra cu multă chibzuință și, înainte de a începe o nuvelă ori un poem, îl avea încă de mult viu în minte, întrevedea sfîrșitul și-i erau limpezi în cuget mijloacele cu care urma să ajungă pînă acolo. Altminteri, orice efort era sortit insuccesului. Pe de altă parte însă aprecia foarte mult efectele întîmplătoare produse de fraze ori de cuvinte ce-i veneau ușor și pe neașteptate în gînd, dar mai tirziu rezistau la

toate probele frumosului și forței, stîrnind asociații uimitoare și unice. În fața unor asemenea fapte se prosterna minunîndu-se, știindu-le că stau deasupra forței conștiente de creație a oricărui om. Dar oricît de atent diseca frumusețea în căutarea principiilor ce-i stau la bază și o fac posibilă, rămînea totdeauna conștient de existența acelei taine ascunse în adîncurile ei cele mai dinlăuntru, pînă la care el nu pătrundea și nici un om nu pătrunsese vreodată. Știa foarte bine, de la Spencer, că omul nu poate niciodată atinge cunoașterea ultimă a nici unui lucru și că taina frumosului nu era cu nimic mai prejos de cea a vieții — ba mai mult — că fibrele frumosului se întrețeseau cu ale vieții și el însuși nu era de fapt decît un firisor din această nepătrunsă alcătuire țesută din minune, raze de soare și pulbere de stele.

De fapt, tocmai de aceste gînduri îi era stăpînită mintea cînd scrisese eseul intitulat „Pulbere de stele“, în care verva lui se îndrepta nu atît împotriva principiilor criticii, cît împotriva principalilor critici. Era un eseu scînteietor, profund, de o impecabilă ținută filozofică și împregnat cu o delicioasă ironie, care fu de altfel respins cu promptitudine de toate revistele cărora le-a fost oferit. Dar după ce și l-a scos din minte, și-a văzut liniștit mai departe de lucru. Se obișnuise să-și pună la punct gîndurile privitoare la o anumită temă, să le lase pînă cînd ajungeau la maturitate și pe urmă să le răstoarne peste mașina de scris. Faptul că nu vedeau lumina tiparului avea în ochii lui mai puțină importanță. Așternerea pe hîrtie constituia punctul culminant al unui lung proces mintal, strîngerea laolaltă a unor crîmpeie de gînduri

disparate și generalizarea finală făcută pe baza tuturor elementelor ce-i încărcău mintea. Scrierea unui astfel de material reprezenta efortul conștient prin care își elibera mintea, pregătind-o pentru noi fapte de viață și pentru noi probleme. Într-un fel era ceva foarte asemănător cu obiceiul tuturor oamenilor chinuiți de necazuri, adevărate ori închipuite, care, din vreme în vreme și cu multă aprindere, rup tăcerea și-și „răcoresc inima“ spunînd tot ce le stă pe suflet, pînă la ultimul cuvînt.

CAPITOLUL

XXIV

Săptămânile treceau. Martin nu mai avea nici un ban și de cecuri de la reviste nici vorbă. Toate manuscrisele mari îi fuseseră restituite și le expediase iarăși, iar lucrările mărunte nu aveau nici ele o soartă mai bună. Mica-i bucătărie nu mai era onorată cu mai multe feluri de mâncare. În momentul când se isprăviseră banii încă avea ceva orez într-un săculeț și câteva kilograme de caise uscate, de aceea, cinci zile la rînd, orezul și caisele uscate alcătuiră cele trei mese zilnice. Pe urmă încercă să cumpere pe credit. Băcanul portughez, căruia pînă atunci îi plătise cu bani gheață, îi refuză creditul în clipa când datoria lui Martin ajunsese la uriașa sumă de trei dolari și optzeci și cinci de cenți.

— Vedeți, domnia-voastră, îi spuse portughezul, în grăiul lui stîlcit, dacă mata nu găsești lucru, eu pierdut banii.

Și Martin n-avu ce răspunde. N-avea cum și ce să-i explice. Nu intra în nici un fel în regulile unei negustorii chibzuite să dai pe datorie unui vlăjgan din clasa mun-

citoare, voinic cît un munte și care se arăta prea leneș ca să se ducă la muncă.

— Dacă gasești lucru, eu mai dau pe datoria, îl asigură portughezul pe Martin. Nu este lucru, nu dau pe datoria. Așa trebe facem negustoria. Iar pe urmă, spre a-i arăta că totul era doar o chibzuință gospodărească și nu o su-părare personală : Dacă vrei, bem un paharuț, facem cinste, noi preten bun este, preten bun ramine.

Și astfel Martin bău, pentru a arăta că vrea să rămînă prieten cu portughezul și pe urmă se culcă fără să mă-nince.

Dugheana de unde-și cumpăra fructe și legume apar-ținea unui american, a cărui prevedere negustorească se dovedi atît de slabă, încît de abia după ce contul se ri-dică la cinci dolari, refuză să-i vîndă mai departe pe credit. Brutarul se opri la doi, iar măcelarul la patru dolari. Martin își făcu socoteala datoriilor și ajunse la concluzia că tot creditul de care se bucura el pe lume ajungea la paisprezece dolari și optzeci și cinci de cenți. Pentru mașina de scris nu datora încă nimic, dar presu-punea că ar putea-o folosi pe credit încă două luni, ceea ce echivala cu opt dolari. O dată cu asta însemna că-și epuizează orice posibilitate de credit.

Ultima cumpărătură de la dugheana de zarzavaturi fusese un săculeț de cartofi, și o săptămînă întreagă a mîncat cartofi, cartofi și nimic altceva, de trei ori pe zi. O invitație ocazională la masă, acasă la Ruth, îl ajută să-și mai păstreze oarecare vlagă în trup, deși trecu prin

chinuri asemănătoare cu cele ale lui Tantal¹ atunci cînd trebui să refuze ofertele de a mai fi servit, cu toate că stomacul i se zvîrcolea la vederea unor astfel de cantități de mîncare întinse dinaintea lui. Din cînd în cînd, deși ros de rușinea ascunsă în suflet, trecea pe la soră-sa chiar la vremea mesei, unde minca atît cît îndrăznea — în orice caz mult mai mult decît la masa familiei Morse.

În fiecare zi muncea pe rupte și în fiecare zi factorul îi aducea manuscrisele refuzate. Nu mai avea bani pentru mărci, așa că manuscrisele începură să se strîngă grămadă, înghesuite sub masă. Într-o bună zi făcu socoteala că se împliniseră patruzeci de ceasuri de cînd nu mai pusese nimic în gură. Nu mai putea nădăjdui într-o invitație la masă din partea lui Ruth, pentru că ea plecase pe două săptămîni în vizită la San Rafael², iar la soră-sa nu se mai putea duce fiindcă-i plesnea obrazul de rușine. Ca să pună vîrf nenorocirilor, în tura de după-masă factorul îi aduse dintr-o dată cinci manuscrise restituite. Atunci plecă Martin la Oakland îmbrăcat cu pardesiul și se întoarse fără el, dar cu cinci monede de cîte un dolar, care-i sunau în buzunar. Plăti fiecărui ne-

¹ Legenda antică spune că Tantal, regele Lidiei, a avut cinstea de a-i primi în casa lui pe zei, dar s-a îndoit de puterile lor și la ospaț le-a dat să mănînce trupul propriului său fiu, Pelops, pentru a vedea dacă zeii sînt într-adevăr atotștiutori. Înfuriați, zeii l-au aruncat pe Tantal în Infern, osîndindu-l să fie veșnic chinuit de foame și sete cumplită, iar apă să se retragă cînd el își va apropia buzele de ea și ramurile pomilor roditori să se ridice cînd el își va înălța mîna spre ele.

² Oraș în California.

gustor cîte un dolar din datorie și pe lampa de gătit își fripse un biftec cu ceapă, făcu o cafea și fierse o oală mare cu prune. După ce mîncă, se așeză la masa de scris și înainte de miezul nopții termină un eseu pe care-l intitulă. „Elogiul cămătăriei“. Dar după ce îl bătu la mașină îl aruncă sub masă, fiindcă din cei cinci dolari nu-i mai rămăsese nici o centimă pentru timbre.

Apoi își amăneta ceasul și mai tîrziu bicicleta, păs-trînd pentru hrană numai suma care-i rămînea după ce franca toate manuscrisele, expediindu-le din nou la re-viste. Și lucrările de umplură îl dezamăgeau. Nimeni nu se arăta dispus să le publice. Compară scrierile pro-prii cu cele publicate de ziare, de săptămînale și de re-vistele ieftine și hotări că ale lui erau mai bune, mult mai bune decît majoritatea celor publicate ; și cu toate astea nu i se publica nimic. Pe urmă află că cele mai multe ziare publicau numeroase materiale tipărite după stereotipuri¹ și-și procură adresa agenției care le fur-niza. Bucățile trimise de el agenției îi fură restituite cu o notiță șapirografiată, prin care i se făcea cunoscut că toate materialele lor erau redactate de personalul agenției.

Băgă de seamă că într-unul dintre marile periodice pentru tineret se publicau coloane întregi de însemnări și anecdote. Merita să încerce. Materialele îi fură resti-

¹ Materiale de presă pe care anumite agenții le furnizează si-multan mai multor ziare americane sub formă de stereotipuri, adică gata reproduse pe plăci de metal sau de material plastic, care se pot include direct în zaț.

tuite și, cu toate că încercă de mai multe ori, nu reuși să publice nici unul. Mult mai târziu, când lucrul își pierduse orice însemnătate, află că membrii redacției își rotunjeau lefurile scriind materialele publicate în coloanele revistei. Săptămânalele umoristice îi restituiră snoavele și versurile comice, iar bucățile ușoare în versuri scrise pentru marile reviste nu-i fură nicăieri primite. Pe urmă veni rîndul schițelor pentru cotidiene. Știa bine că e în stare să scrie lucruri mult mai bune decît cele care se publicau de obicei. Izbuti să afle adresele a două agenții care furnizau ziarelor schițe și dezlănțui asupra lor o ploaie de asemenea materiale. După ce scrise douăzeci fără a izbuti să publice una măcar, se lăsă pătugaș. Și totuși zi de zi citea în ziare și în revistele săptămînale tot felul de schițe, zeci și zeci de schițe, dintre care nici măcar una nu se putea compara cu ale lui. Cuprins de disperare, ajunsese la concluzia că-i lipsește orice fel de pricepere, că e pur și simplu hipnotizat de ce scrie și că, de fapt, nu-i decît un impostor care se hrănește singur cu iluzii.

Inumanul mecanism al redacțiilor funcționa la fel de lîn ca totdeauna. Martin punea mărcile poștale și manuscrisele în plicuri, le arunca la cutie și după trei săptămîni ori cel mult o lună venea factorul și-i aducea îndărăt manuscrisele. Fără îndoială că la capătul celălalt nu se găseau oameni vii. Erau numai roțițe, angrenaje și cutii de ungere — un mecanism perfecționat condus de automate. Îl apuca disperarea și se îndoia dacă există într-adevăr directori de reviste, în carne și oase. Nu pri-

mise niciodată vreun semn care să arate că ar exista cu adevărat asemenea ființe și, judecînd după respingerea nemotivată a tuturor lucrărilor scrise de el, putea bănuî că directorii nu ar fi decît un mit, un mit fabricat și întreținut de băieții de serviciu de prin birouri, de zețari și jurnaliști.

Ceasurile petrecute împreună cu Ruth rămîneau singurele lui ceasuri fericite, și nu toate erau fericite. Era totdeauna chinuit de-un dureros neastîmpăr, mult mai usturător decît în zilele de odinioară, cînd încă nu ajunsese stăpînul dragostei ei ; și asta fiindcă acum îi stăpînea dragostea, dar ea rămînea la fel de depărtată ca totdeauna. Cerase un răgaz de doi ani ; timpul zbura și iată că nu izbutea să realizeze nimic. Pe lîngă asta, îl apăsa în permanență pe suflet, ca o greutate, faptul că Ruth nu era mulțumită de calea pe care apucase el. Nu i-o spunea direct. Cu toate astea în chip ocolit i-o arăta tot atît de limpede și de hotărît ca și cînd i-ar fi spus-o prin vorbe. Nu era supărată pe el, dar nu putea fi de acord cu alegerea făcută ; cu toate astea, o femeie mai puțin blîndă din fire ar fi putut fi supărată pentru aceleași pricini pentru care ea se arăta doar a fi de altă părere. Dezamăgirea ei venea din faptul că acest om, pe care se apucase să-l modeleze, refuza să se lase modelat. Pînă la un anumit punct, materialul din care era alcătuit se dovedise destul de maleabil, dar pe urmă dăduse dovadă de îndărătnicie și nu-i mai îngăduise să-l modeleze după chipul și asemănarea tatălui ei ori a domnului Butler.

Îi scăpa, ori, și mai rău, înțelegea greșit tot ce era mare și de preț în Martin. Omul acesta, alcătuit dintr-o argilă atît de plastică încît ar fi putut lua forma unui nesfîrșit număr de tipare omenеști, ei i se părea înțepenit și cumplit de îndărătnic doar din pricină că nu-l putea sili să trăiască în țiparul ei propriu, singurul pe care-l cunoștea. Nu era în stare să-i urmărească zborul gîndurilor și, de cîte ori mintea lui se avînta dincolo de hotarele pînă la care ea putea ajunge, credea că are de-a face cu o ființă de neînțeles. Pînă atunci nu întîlnise nici un om a cărui minte să răzbată mai departe decît a ei. Era totdeauna în stare să urmărească gîndurile tatălui, ale mamei, ale fraților și ale lui Olney; din pricina asta, de cîte ori nu putea ține pasul cu Martin, era sigură că el poartă vina. Se arăta aici vechea dramă a mărginirii, care încearcă să stabilească norme de conduită nemărginitului.

— Te închini totdeauna în fața adevărurilor dinainte stabilite, servite de-a gata, îi spuse el într-o zi, cu prilejul unei discuții despre Praps și Vanderwater. Recunosc că atunci cînd vrei să folosești un citat care să se bucure de înaltă autoritate, cei doi sînt cum nu se poate mai potriviți — cei mai de seamă critici literari din Statele Unite. Orice profesoraș din țara asta îl socotește pe Vanderwater pontiful criticii americane. Cu toate astea eu l-am citit cărțile și mi se pare cea mai desăvîrșită expresie elegantă a mediocrității. Da, nu-i altceva decît un puternic somnifer, cum spune și Gelett Burgess¹. Iar

¹ Umorist american (1866—1951).

Praps nu-i cu nimic mai breaz. „Hemlock Mosses“ al lui Praps, de pildă, e frumos scris. Nu există o virgulă care să nu fie la locul ei, iar tonul — o ! — tonul e atît de nobil, atît de ales. E criticul cel mai bine plătit din Statele Unite. Cu toate astea — dumnezeu să mă ierte ! — nu-i critic nici cît negru sub unghie. În Anglia, critica e cu totul altceva.

Ceea ce contează însă e că ei dau tonul pentru toată lumea, iar tonul ăsta e atît de frumos, atît de moral și atît de senin ! Cronicile lor îmi amintesc totdeauna de o duminică englezească, așa-s de cumînți și de manierate. Domnii aceștia sînt purtătorii de cuvînt ai norodului. Ei îi susțin pe belferii voștri de engleză, iar belferii îi susțin pe ei. Și în căpățînile lor nu există nici măcar o singură idee originală. Nu știu decît ce este dinainte acceptat — de fapt ei sînt „adevărul acceptat“. Sînt slabi de minte și adevărurile acceptate se întipăresc în mintea lor așa cum se stanțează numele fabricii pe sticlele de bere. Iar treaba lor e să-i strîngă pe toți tinerii care se duc la universitate, să le alunge din minte orice sclipire de originalitate s-ar afla întîmplător acolo și să le aplice în schimb, ca pe-o pecete, adevărurile luate de-a gata.

— Cu toate astea, răspunse Ruth, eu cred că atunci cînd îmbrățișez un adevăr acceptat mă găsesc mai aproape de adevărul adevărat decît te afli tu, cînd spumegi de furie iconoclastă, ca un sălbatic din mările Sudului.

— Totuși misionarii, și nu sălbaticii au sfărîmat icoanele, observă Martin rîzînd. Și, din nefericire, acum toți

misionarii sînt printre sălbatici și n-a mai rămas acasă nici unul care să sfărîme și asemenea venerabile icoane cum sînt domnii Vanderwater și Praps.

— Nu numai pe ei, ci și pe profesorii de la universitate, adăugă Ruth.

Martin clătină din cap cu tărie.

— Nu, zise el repede, profesorii de la disciplinele științifice trebuie să rămînă. Aștia sînt într-adevăr oameni deosebiți. Dar ar fi o faptă foarte bună dacă s-ar găsi cineva să le sucească gîtul la vreo nouă din fiecare zece profesori de engleză — bieți papagali cu creiere microscopice !

Cuvintele acestea erau cam severe, dar pentru Ruth ele constituiau o adevărată blasfemie. Nu putea să nu facă o comparație între profesorii solemni, erudiți, îmbrăcați elegant, care vorbeau cu voci melodioase și modulate cu artă, răspîndind în jur o atmosferă de cultură și rafinament — și acest tînăr ciudat, pe care într-un fel îl iubea, pe trupul căruia hainele n-aveau să cadă niciodată cum trebuie, ai cărui mușchi voluminoși aminteau de munci istovitoare, care se aprindea în discuție, înlocuind argumentarea calmă cu insultele și augusta stăpînire de sine cu izbucnirile pătimașe. Aceia cel puțin aveau lefuri bune și — da ! trebuia să privească adevărul în față — erau oameni subțiri ; iar el nu se arăta în stare să cîștige un gologan și nici nu aducea cu ei.

Nu cîntărea cuvintele lui Martin și nu-i cerceta argumentele ca atare. La concluzia că argumentele lui erau

neintemeiate ajungea — e-adevărat, în mod inconștient — printr-o comparație a aspectelor exterioare. Opiniile literare ale aceloră, ale profesorilor, nu puteau fi decît întemeiate, fiindcă profesorii erau oameni cu vază. Opiniile lui Martin erau greșite pentru că el nu era în stare să-și publice scrierile. Pentru a folosi propria lui expresie, aceia „o scoteau la capăt”, pe cîtă vreme el nu. Și, de altminteri, nici nu părea cu puțință ca el să aibă dreptate — el care cu atît de puțin timp înainte stătea în chiar salonul acesta, fisticit și roșu ca un rac, dînd din cap cînd era prezentat, uitîndu-se înspăimîntat la obiectele gingașe din jur, de teamă să nu le fărîme cu umerii lui în veșnică legănare, întrebînd de cîtă vreme murise Swinburne și anunțînd cu mare fală că citise „Excelsior” și „Psalmul vieții”.

Fără să vrea, Ruth însăși dovedi temeinicia afirmației lui Martin cu privire la prosternarea ei în fața adevărilor acceptate. Martin îi urmărea înlănțuirea gîndurilor, dar refuza să meargă mai departe. N-o iubea pentru părerile ei despre Praps, Vanderwater și profesorii de engleză, ba chiar începea să-și dea seama și să fie din ce în ce mai convins că are anumite facultăți intelectuale și că poate pătrunde în unele domenii ale cunoașterii pe care ea n-avea să le înțeleagă niciodată, a căror existență nici nu o bănuia.

În ceea ce privește muzica, în general, socotea că Martin e cu totul absurd, iar în privința muzicii de operă considera că gusturile lui sînt nu numai absurde, ci de-a dreptul anormale.

— Cum ți-a plăcut ? îl întreabă ea într-o seară cînd se întorceau spre casă.

În seara aceea Martin o invitase la operă cu prețul unei luni întregi de drastice economii pe seama cheltuielilor pentru ale gurii. După ce așteptase zadarnic să-l audă vorbind, încă adînc tulburată de ceea ce văzuse și auzise, îi pusese întrebarea.

— Mi-a plăcut uvertura, răspunse Martin. A fost splendidă.

— Da, dar opera în sine ?

— Și opera a fost splendidă ; adică vreau să spun că orchestra a fost, deși mi-ar fi plăcut mult mai mult dacă toți mușunachii aceia ar fi tăcut ori ar fi părăsit scena.

Ruth rămase trăsniță.

— Doar nu vorbești despre Tetralani sau Barillo ? întreabă ea.

— Despre toți... despre toată distribuția.

— Dar sînt niște mari artiști, protestă Ruth.

— Cu toate astea, cu bițiielile și maimuțările lor au stricat întreg farmecul muzicii.

— Cum, nu-ți place vocea lui Barillo ? întreabă Ruth. E cel mai mare după Caruso ¹, așa se spune.

— Bineînțeles că mi-a plăcut, iar Tetralani mi-a plăcut chiar mai mult. Vocea femeii acesteia e într-adevăr minunată... sau cel puțin așa mi s-a părut mie.

— Bine... dar atunci... cum... îngăimă Ruth. Atunci nu mai înțeleg de loc ce vrei să spui. Le admiri vocile și cu toate astea spui că au stricat farmecul muzicii.

¹ *Enrico Caruso* (1873—1921), celebru tenor italian.

— Absolut exact. Aș da oricît să-i aud cîntînd la un concert și aș da chiar ceva mai mult ca să nu-i aud atunci cînd cîntă orchestra. Mi-e teamă că sînt un realist incorijibil. Marii cîntăreți nu sînt și mari actori. Să-l auzi pe Barillo cîntînd o arie de dragoste cu o voce îngerească și s-o auzi pe Tetralani răspunzînd ca un alt înger, iar toate astea acompaniate de o adevărată orgie de muzică strălucitoare și plină de culoare — e ceva încîntător, ceva cu adevărat încîntător. Nu numai că sînt de acord, dar mai mult : o afirm cu toată tăria. Numai că tot efectul se spulberă atunci cînd mă uit la ei — la Tetralani care desculță are un metru și optzeci și cîntărește peste optzeci de chile și la Barillo, care abia măsoară un metru șaiszeci și e bondoc, cu piept de potcovar pitic — și cînd văd ce pereche alcătuiesc, gesticulînd, bătîndu-se cu pumnii în piept, agitîndu-și brațele prin aer ca niște bieți nebuni băgați la balamuc ; ei bine, dacă mi se cere să iau toate acestea drept o veritabilă scenă de dragoste între o prințesă suavă și frumoasă și un prinț tînăr și romantic — ce să-ți spun, un asemenea lucru nu sînt în stare să fac, nu pot accepta, e mai presus de puterile mele. E o prostie ; e absurd ; n-are nici o legătură cu realitatea. În asta stă toată problema. N-are nici un fel de legătură cu realitatea. Doar n-o să-mi spui că a existat om pe lumea asta care să facă declarații de dragoste în felul cum se arăta pe scenă. Ce zici, dacă ți-aș face asemenea declarații de dragoste, nu-i așa că m-ai lua de urechi ?

— Dar înțelegi lucrurile cu totul greșit, protestă Ruth. Orice formă a artei are limitele ei. (În clipa aceea se chinuia să-și aducă aminte o prelegere asupra convențiilor în artă, pe care o ascultase cîndva la universitate.) În pictură, de pildă, pe pînză nu pot apărea decît două dimensiuni pe care, grație măiestriei sale, pictorul este capabil să le creeze pe pînză. În literatură, de asemenea, scriitorul trebuie să fie atotputernic. Accepți ca procedeu legitim faptul că autorul îți destăinuiește gîndurile ascunse ale eroinei, deși știi foarte bine că eroina a fost singură în tot răstimpul cît s-a gîndit și, prin urmare, nici autorul, nici nimeni altul n-ar fi avut cum să le afle. La fel stau lucrurile cu teatrul, cu sculptura, cu opera și cu toate celelalte forme ale artei. Anumite lucruri cu totul nefirești trebuiesc acceptate.

— Da, înțeleg, răspunse Martin. Toate formele de artă se bazează pe convenții. (Ruth fu surprinsă cînd îl auzi că folosește cuvîntul. Parcă și el ar fi învățat la universitate și nu s-ar fi mărginit să frunzărească la împlinire cărțile aflate în biblioteca publică.) Dar chiar și convențiile trebuie să sugereze realitatea. Copacii, zugrăviți pe carton plan și puși de o parte și de cealaltă a scenei, îi acceptăm drept pădure. E o convenție suficient de realistă. Dar, pe de altă parte, o scenă marină n-o s-o putem lua niciodată drept pădure. Este cu neputință. Ne violentează simțurile. Nici tu n-ai să iei, ori mai bine zis n-ar trebui să iei bițuiala, schimonoselile și zvîrcolirile de moarte ale celor doi bieți smintiți din seara asta drept o convingătoare imagine a dragostei.

— Sper că nu te socotești superior tuturor criticilor muzicali ? protestă Ruth.

— Nu, nu. Nici prin cap nu-mi trece. Nu fac decît să-mi exercit un drept. Ți-am împărtășit gîndurile mele pentru a-ți explica de ce zburdălniciile de elefant ale doamnei Tetralani mi-au spulberat plăcerea de a asculta orchestra. Toți criticii muzicali din lume pot foarte bine să aibă dreptate. Dar eu sînt eu și nu-s dispus să-mi subordonez gustul nici chiar părerii unanime a întregului rest al lumii. Dacă nu-mi place un lucru, nu-mi place și cu asta am terminat ; și nu există pe lume nici o pricină pentru care ar trebui să mă maimuțăresc, spunînd că-mi place numai fiindcă semenilor mei le place sau se prefac că le place. Nu mă pot lua după modă în ce privește lucrurile care-mi plac ori nu.

— Dar muzica, știi, e o chestiune de educație, de pregătire, interveni Ruth, iar opera e într-o și mai mare măsură. Oare nu din pricină că...

— Din pricină că-s lipsit de pregătire în ce privește muzica de operă ? o întrerupse el grăbit.

Ruth încuviință din cap.

— Chiar așa și este, conveni Martin. Și consider o mare fericire pentru mine că n-am fost supus în copilărie unei asemenea pregătiri. Dacă aș fi fost, poate că în seara asta vărsam lacrimi sentimentale, iar maimuțările de clown ale valoroasei perechi n-ar fi făcut decît să-mi sublinieze frumusețea vocilor și măiestria orchestrei care-i acompania. Ai dreptate, e în cea mai mare măsură o chestiune de educație. Iar eu, acum, sînt prea bătrîn. Acum nu mai pot primi decît adevărul ori nimic. O iluzie

care nu convinge e o minciună evidentă și, pentru mine, asta e opera, cînd pe micuțul Barillo îl apucă năbădăile, o înșfacă în brațe pe majestuoasa Tetralani (și ea cuprinsă de năbădăi) și-i spune cu ce nepotolită patimă o adoră.

Încă o dată Ruth îi judecă ideile raportîndu-le la criteriile exterioare, superficiale și la credința ei în adevărurile acceptate. Cine era el, ca să poată avea dreptate iar toată lumea cultă să se înșele ? Cuvintele și gîndurile lui nu făceau asupra-i nici un fel de impresie. Era prea strîns încătușată în țesătura adevărurilor dinainte stabilite pentru a avea o cît de slabă simpatie față de orice idei revoluționare. Dintotdeauna fusese obișnuită cu muzica, iar spectacolele de operă o desfătaseră încă de pe cînd era copil, așa cum desfătau toată lumea căreia îi aparținea. Atunci cu ce drept se ridica Martin Eden, care pînă de curînd nu auzise decît muzică sincopată și cîntece muncitorești, și-și îngăduia să judece muzica lumii bune ? Purtarea lui o ofensase și pe cînd pășea alături de el avea senzația vagă că fusese insultată. În cel mai bun caz, atunci cînd era dispusă să fie cît se poate de îngăduitoare, considera exprimarea deschisă a ideilor lui drept un capriciu, o năzdrăvănie excentrică și cam nelocul ei. Dar la despărțire, cînd o strîns-o în brațe, i-a urat noapte bună și a sărutat-o cu patimă, ca un adevărat îndrăgostit, pentru Ruth totul s-a înecat în șuvoiul dragostei ce-o nutrea pentru el. Iar mai tîrziu, cu capul așezat pe perna de care somnul nu voia să se apropie, se întrebă, așa cum se întrebă foarte des de la o vreme

încoace, cum oare putea să iubească un om atât de străniu și încă atunci când toți ai ei se arătau potrivnici.

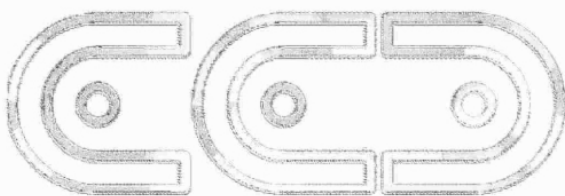
Și a doua zi Martin lăsă baltă toate lucrurile de duzină și, încordat pînă la paroxism, scrisese un eseu pe care îl intitula „Filozofia iluziei“. O marcă poștală avu darul de a-l porni în călătorie, dar era sortit ca în lunile următoare să primească multe mărci și să pornească de multe ori în călătorie.

Lector : BIANCA ZAMFIRESCU
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Bun de tipar 7.IV.1976. Tiraj 100 120 ex. broșate.
Coli ed. 14,18. Coli tipar 11.

Comanda nr. 60 133
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”
Piața Scintei nr. 1 — București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

